

אוניברסיטת פוטסדום
הפקולטה לפילוסופיה
המכון ללימודי יהדות ומדעי הדתות

**מאירועי ההתנתקות ועד לאירועי „תג מחיר“: האכזבה של רבני
הציונות הדתית ותגובתם לנסיגתה של מדינת ישראל מרצועת עזה
(2005-2015)**

עבודת דוקטורט בתחום מדעי היהדות

מגישה: זהבה כלפה

בודקים:

פרופ' ד"ר כריסטוף שולטה (אוניברסיטת פוטסדום)

פרופ' ד"ר גדעון פרוידנטל (אוניברסיטת תל אביב)

תאריך המסירה: 06.08.2019
זהבה כלפה | גוטהפארק 9 | ברלין 10627 | zehavak@gmail.com

Soweit nicht anders gekennzeichnet ist dieses Werk unter einem Creative Commons
Lizenzvertrag lizenziert:
Namensnennung - Nicht kommerziell - Keine Bearbeitungen 4.0 International
Dies gilt nicht für zitierte Inhalte anderer Autoren.
Um die Bedingungen der Lizenz einzusehen, folgen Sie bitte dem Hyperlink:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Online veröffentlicht auf dem
Publikationsserver der Universität Potsdam:
<https://doi.org/10.25932/publishup-47446>
<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:kobv:517-opus4-474465>

בס"ד, יום שלישי, ה' באב תשע"ט. (6.8.2019)

אדם צריך אחד שיאמין בו.

לאווה שהאמינה בי.

תודה רבה לפרופסור כריסטוף שולטה על ההדרכה הנבונה, על ההכוונה ועל הסבלנות. תודה רבה לפרופסור שני צורף על ההערות המחכימות ועל הנכונות להצטרף למסע הזה.

למשפחה שלי, אליהו, חנה והלל, תודה על הכל.

תוכן העניינים

1	כרונולוגיית האירועים שקדמו לתוכנית ההתנתקות	1
	מרצועת עזה ותיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי	
1	כרונולוגיית האירועים שקדמו להתנתקות	1.1
4	תיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי	1.2
5	חמשת העקרונות של תיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי	1.2.1
6	ביקורות ועדכונים בתיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי	1.2.2
8	תנועות משיחיות וכשלונות נבואיים בישראל	1.2.3
8	הנבואה וכשלונה בישיבת „מרכז הרב“	1.2.4
11	הרב ישראל אריאל	1.2.5
12	רוג'ר וולקיץ	1.2.6
12	האגרת אל העברים	1.2.7
14	הדיסוננס הקוגניטיבי במסגרת ההתנתקות מרצועת עזה	1.3
17	תיאולוגיית רבני הציונות הדתית במהלך המאבק על	2
	ההתנתקות מרצועת עזה	
17	מבוא: שתי תרבויות אמוניות	2.1
17	רצון האל בתורת הרב קוק	2.1.1
18	שני זרמים בפילוסופיית הרב קוק: פעולה מתוך מעורבות קיומית או אינטואיציה הוליסטית?	2.1.2
22	זהות כפולה	2.1.3
23	קדושת ארץ ישראל	2.1.4
23	מהי קדושה	2.1.5
24	קדושת הממלכתיות לפי הרצי"ה	2.1.6
26	יחסם של רבני תנועת "הקוממיות" וכן הרב מרדכי אליהו לתוכנית ההתנתקות	2.2
26	תנועת ה"קוממיות"	2.2.1
27	הירחון „קומי אורי“	2.2.2
28	קריאות הרבנים לאחר פרסום הצהרת הכוונות למימוש פינוי רצועת עזה	2.2.3

28	הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא	2.2.4
29	הרב מרדכי אליהו	2.2.5
31	תגובת הרב מרדכי אליהו לאחר ההתנתקות	2.2.6
32	הרב דב ליאור	2.2.7
35	לא למצוא חן, לזכור שזה מאבק	2.2.8
36	תגובת הרב דב ליאור לאחר ההתנתקות	2.2.9
38	סיכום תגובת הרב דב ליאור	2.2.10
38	הרב זלמן ברוך מלמד	2.2.11
40	תגובת הרב זלמן מלמד לאחר ההתנתקות	2.2.12
42	סיכום תגובתו של הרב מלמד	2.2.13
43	הרב אברהם שפירא	2.2.14
45	סיכום ומסקנות	2.2.15
46	הרב חנן פורת ותגובתו לתוכנית ההתנתקות מרצועת עזה, אוגוסט 2005	2.3
47	סקירת תגובתו של חנן פורת לפני ההתנתקות	2.3.1
48	חודשים וחצי לפני ההתנתקות	2.3.2
49	על גופתנו, חודש וחצי לפני ההתנתקות	2.3.3
50	טהור יהיה מאבקנו, קריאה למאבק נטול אלימות	2.3.4
51	יום ביצוע תוכנית ההתנתקות	2.3.5
52	תגובתו של הרב חנן פורת אחרי ההתנתקות	2.3.6
53	ההתייחסות למוסדות המדינה בעקבות הגירוש	2.3.7
55	תגובה נוספת של הרב חנן פורת לתוכנית ההתנתקות	2.3.8
60	סיכום	2.3.9
62	תגובת הרב אבינר לתוכנית ההתנתקות מרצועת עזה	2.4
63	לפני ההתנתקות	2.4.1
65	היחס לארץ ישראל בשאלת החזרת שטחים	2.4.2
66	מסירות נפש בציונות הדתית לפני ההתנתקות	2.4.3
71	היחס לארץ ישראל ולמדינת ישראל בתקופת ההתנתקות	2.4.4
72	סירוב פקודת ההתנתקות	2.4.5
75	הקריאה לסירוב פקודה	2.4.6
78	הסרבנות האפורה	2.4.7
80	היחס לראש הממשלה, היחס למוסדות המדינה	2.4.8
83	היחס למפונים	2.4.9
86	ניתוח וסיכום	2.4.10

96	התודעה הלאומית אצל הרב טאו כפי שהתפתחה עם היווסדה של ישיבת "הר המור"	2.4.11
97	הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל	2.4.12
99	הלאומיות הישראלית	2.4.13
101	משמעותה של ארץ ישראל כמשכן עבור מדינת ישראל	2.4.14
102	התייחסות לתפישה האורגנית של הרב טאו והרב צבי יהודה קוק	2.4.15
104	התייחסותו של הרב טאו לשאלת ויתור על שטחים תמורת שלום	2.4.16
106	יחסו של הרב טאו להתנתקות מרצועת עזה	2.4.17
112	סיכום המאבק	2.4.18
112	התייחסות לסירוב פקודה אצל הרב טאו	2.4.19
113	סיכום ומסקנות	2.4.20
118	דין ומסקנות	3
118	פוסט התנתקות - פוסט ציונות	3.1.1
119	"תג מחיר"	3.1.2
121	ההתחרדות ועזיבת המחנה הציוני דתי	3.1.3
122	אירועי "תג מחיר"	3.2
124	רצח הנער מוחמד אבו ח'דיר במסגרת פעולות "תג מחיר"	3.2.1
125	התייחסות הרבנים לפעולות "תג מחיר"	3.2.2
125	התייחסות הרב דרוקמן	3.2.3
125	תגובת הרב יעקב פילבר	3.2.4
126	התייחסות הרב זלמן מלמד	3.2.5
127	התייחסות הרב אבינר	3.2.6
127	התייחסות הרב פורת	3.2.7
128	התייחסות הרב טאו	3.2.8
128	עצומה נגד פעולות "תג מחיר"	3.2.9
129	התייחסות לתופעת ה"תג מחיר" כחלק ישיר מהשפעת ההתנתקות על הציונות הדתית	3.2.10
131	פוסט ציונות אצל המתנחלים	3.3
133	המשיחיות בציונות הדתית:	3.3.1
135	פינוי מאחז עמונה	3.4
138	המצב המשפטי של הקרקעות בשטחי יהודה שומרון	3.5
140	סוף דבר	3.6
145	מקריאה לאי אלימות לאלימות ציונית דתית – שאלת ה"תג מחיר"	3.7

146	המשבר בין דורי והמשבר כלפי הסמכות הציונית דתית,	3.7.1
147	הקריאה לאותנטיות	3.7.2
151	הרב יצחק פייזיש גינזבורג	3.7.3
153	המאבק על השטחים, והחיכוך עם הפלסטינים	3.7.4
154	היפוך הקטגוריות ממהגרים לקולוניאליסטים,	3.7.5
157	קולוניאליזם והגירה	3.7.6
159	סיכום	3.7.7
162	רשימת ספרות	4
162	ספרים	4.1
165	מאמרים	4.2
171	מאמרים מהתקשורת:	4.3

כרונולוגיית האירועי שקדמו לביצוע תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה, ותיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי

בסעיפים הראשונים של חלק זה, תיארתי את שרשרת אירועי ההתנתקות מרצועת עזה, את החלטות הממשלה בנוגע לכך, וכמו כן, את תגובות הציבור הציוני דתי להחלטה זו. מהפגנות בכל רחבי הארץ, נשיאת סרט כתום ועד לצמצום יכולת התנועה של המפגינים על ידי הצבא והמשטרה, באישור הכנסת. כל זאת, רגע לפני ביצוע תוכנית ההתנתקות והרס ישובי גוש קטיף וצפון חבל עזה.

סקרתי את התיאוריה "When Prophecy fails" אשר פותחה לראשונה על ידי ליאון פסטינגר ועמיתיו בשנת החמישים. התיאוריה פותחה כתוצאה ממעקב אחרי כתות דתיות בארה"ב, זאת לשם בחינת התמודדותם של חברי הכת עם כשלונה של נבואה בה האמינו. תיאוריה זו נבחרה ככלי מחקר שיטתי איכותני, על מנת לישמה על תגובות ראשי הציבור הציוני דתי לביצוע תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה 2005. במסגרת חלק זה, אציין את עבודתו של מוטי ענברי שהתייחס לנושא זה במאמר נפרד ובפרק בספרו Messianic Religious Zionism Confronts Israeli Territorial Compromises¹.

בסיום חלק זה, הצגתי את תפישת הממלכתיות הדתית מבית מדרשו של הרב צבי יהודה קוק, ואת שורשיה בתורתו של הרב אברהם הכהן קוק.

חלק שני: תגובות הרבנים לפני ואחרי ביצוע תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה

רבני תנועת קוממיות : הרבנים: זלמן מלמד, דב ליאור, אברהם אלקנה שפירא,

הרב חנן פורת,

הרב שלמה חיים אבינר,

הרב צבי ישראל טאו.

¹ Motti Inbari, Messianic Religious Zionism Confronts Israeli Territorial Compromises, 2012, Cambridge University Press, New York.

חלק שלישי: סיכום ומסקנות

בחלק זה בחנתי את הקורלציה בין שיטת המחקר לבין מקרה הבחן. כלומר תגובות הרבנים לתוכנית ההתנתקות מרצועת עזה (2005). השתמשתי בשיטת הדיסוננס קוגניטיבי על מנת לנתח את כתבי הרבנים בקבוצות השונות של הציבור הציוני דתי מבית „מרכז הרב“, ובדגש על תלמידיו של הרב צבי יהודה קוק, על מנת לבחון אם חל דיסוננס קוגניטיבי באמונתם בעקבות ביצוע תוכנית ההתנתקות ואם כן, כיצד התמודדה כל קבוצה עם המשבר².

בנוסף, במסגרת הסיכום והסקת המסקנות, בחנתי את תגובותיהם של הרבנים לאחר כעשר שנים מסיום אירועי תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה, ובחנתי לאן פני הממלכתיות כפי שהיא קיימת במציאות הישראלית היום. ובנוסף בחנתי בהרחבה את תופעת "תג המחיר" ואת תגובותיהם של רבני הציונות הדתית לתופעה זו, כמו גם את נוכחותו של הרב גינזבורג בקרב הציבור הציוני דתי, ובקרב נוער הגבעות.

² ראו חלק ב' סעיף א.1.2 בעבודה זו.

1 כרונולוגיית האירועים שקדמו לתוכנית ההתנתקות

1.1.1 כרונולוגיית האירועים שקדמו לתוכנית ההתנתקות מרצועת עזה

במהלך כנס הרצליה בדצמבר 2003 הודיע ראש הממשלה³ דאז אריאל שרון (1928-2014) על כוונתו להכריז על מהלך של נסיגה חד צדדית מרצועת עזה. חודשיים מאוחר יותר העניק ראש הממשלה ראיון ייחודי ליואל מרקוס, עיתונאי בכיר מעיתון הארץ, בו הוא חשף את פרטי תוכנית ההתנתקות. לפיה יפנו כל יישובי רצועת עזה ובנוסף לארבע התנחלויות בצפון השומרון⁴. התגובות של מועצת יש"ע לא אחרו לבוא, מיד (3.2004) לאחר הראיון, הוקם מטה המחאה הרשמי של מועצת יש"ע מול לשכת ראש הממשלה. באפריל 2004, זכו פרטי התוכנית לתמיכת הנשיא ג'ורג' בוש. נשיא האמריקאי הבטיח לתמוך בתביעות ישראליות במשא ומתן עתידי מול הפלסטינים⁵. השרים: לימור לבנת, בנימין נתניהו, סילבן שלום ומאיר שטרית הודיעו על תמיכתם בתוכנית ההתנתקות. מנגד מועצת יש"ע פותחת בקמפיין "ההתנתקות תתפוצץ לנו בפנים"⁶.

במהלך חודש מאי 2004: עמדה ההצעה להתנתקות להצבעה בפני מתפקדי הליכוד. תוצאות ההצבעה הראו כי 40% מתומכי הליכוד בעד התוכנית. אריאל שרון ראש הממשלה ויו"ר הליכוד, הכריז כי לא ישמע להכרעת המשאל⁷.

בנוסף לכך מספר אירועי טרור קשים אירעו במהלך חודש זה: פיגוע ירי בציר כיסופים - בו נרצחו טלי חתואל וארבעת בנותיה⁸, שני נגמ"שים של צה"ל עלו על מטען צד ו 11 חיילים נהרגו⁹. בעקבות לחץ ציבורי לצאת מעזה מיד, הכריזה הממשלה על מבצע "קשת בענן" בעיר רפיח נגד תשתיות הטרור¹⁰. חודש מאוחר יותר פיטר אריאל שרון את שרי האיחוד הלאומי על מנת ליצור רוב מלאכותי להצבעה בעד התוכנית¹¹. הקואליציה מנתה 59 חברי כנסת. תוכנית ההתנתקות הובאה לאישור הממשלה: 14

³ יצחק ציטרין, "תכנית-ההתנתקות החד-צדדית" – בראי שיקומם של התלמידים העקורים (2005-2013) בהוצאת: המכללה האקדמית הדתית לחינוך - הוצאה לאור, 2014, עמ' 7.

⁴ חיים משגב ואודי לבל בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, הוצאת הכרמל, ירושלים 2008, עמ' 314.

⁵ אלוף בן ונתן גוטמן, מכתב בוש: ישראל לא תחזור לקו הירוק, הפליטים לא ישובו לישראל, הארץ, 15.4.2004.

⁶ חיים משגב ואודי לבל, מועצת יש"ע משיקה קמפיין חדש על בסיס המסר הביטחוני, בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, הוצאת הכרמל, ירושלים 2008, עמ' 316.

⁷ אטילה שומפליבי ודיאנה בחור-ניר, תבוסת שרון: 59.5% - נגד ההתנתקות, 39.7% - בעד, YNET, 3.5.2004.

⁸ חנן גרינברג וארצי חלפון ביום המשאל: אם ו-4 בנותיה נרצחו בציר כיסופים, YNET, 2.5.2004.

⁹ ששת החברים מהפלוגה נהרגו ברגע אחד, כתבי YNET, 12.5.2004.

¹⁰ ניר חסון וארנון רגולר, מפקד כוחות צה"ל ברצועה: המבצע הרחב ברפיח השיג את מטרותיו, באתר הארץ 25 במאי 2004. כמו גם: כתבי הארץ, הסתיים המבצע ברפיח; אחרוני החיילים עזבו העיר, באתר הארץ 24 במאי 2004. ראו גם, ניב גיל, סרוגים בקנה: סיפור השתלבות הציונות הדתית בצה"ל, הוצאת ידיעות – ספרי חמד, שנת 2016, עמ' 186: ז'מאי 2004, במהלך מבצע קשת בענן. פרסם ליאור פסק הלכה המתיר לחיילי צה"ל "לפגוע תוך כדי לחימה באוכלוסייה אזרחית 'חפה מפשע' כביכול, לדבריו, "דין תורתנו הוא לחוס ולהציל את חיילינו ואזרחינו וזהו המוסר האמיתי של תורת ישראל, ואין להרגיש אשמה ממוסר נכרי".

¹¹ מבזק ערוץ 7, "פיטורי ליברמן ואלון מזכירים את השתלטות היטלר על גרמניה", 20.6.2004. ראו התיחסות הרב שרלו לכך, בספר שו"ת ההתנתקות שפרסם אחר ההתנתקות בהוצאת ידיעות ספרים, שנת 2010, עמ' 60: "שרון הפר אמנה זו כלפי הבוחר. אמנם יש גם צדדים אחרים, ומי שהקשיב לו היטב לפני הבחירות שמע כי הוא מתכוון להקים מדינה פלשתינאית. למעלה מכך, כבר מאז הריסת ימית היתה זו עמדתו המעשית. אולם עדיין ניתן לטעון נגדו כי הוא

בעד, 7 שרים נגד. השרים אפי איתם וסגן השר יצחק לוי התפטרו מהממשלה במחאה על אישור התוכנית. שרון הודיע כי: "עד סוף 2005, אנו מתכוונים לצאת מרצועת עזה ומארבעת יישובי השומרון"¹².

במחאה על אישור התוכנית בממשלה, אורגן כנס של כ-1000 אנשי גוש קטיף בנווה דקלים ובו רבני יש"ע אשר קראו לחיילים לסרב פקודה¹³. מנגד, דעת הקהל הישראלית תמכה בתוכנית ההתנתקות. סקרים הראו תמיכה של 68% בתוכנית ההתנתקות¹⁴.

ביולי 2004, יצרו אנשי מטה המחאה של מועצת יש"ע את "השרשרת האנושית"¹⁵. שרשרת אנשים באורך 90 קילומטרים ממחסום כיסופים ועד לכותל. כדי להעביר מסר לעולם, על התנגדותם לביצוע תוכנית ההתנתקות. במקביל פירסמה הממשלה את עקרונות חוק הפיצויים¹⁶, מנהלת ההתנתקות בראשות יונתן בשיא¹⁷ הוקמה בראשית באוגוסט 2004.

קולות המחאה בכנסת ומחוצה לה: ח"כ אורי אריאל ממפלגת ה"האיחוד הלאומי" קרא להחרפת המאבק ויצא בקריאה מיוחדת לשוטרים וחיילים כי: מותר להם לא להשתתף בפעילות זו. זאת בעידוד קריאתו של הרב אברהם אלקנא שפירא ראש ישיבת "מרכז הרב" אשר קרא לחיילים ולשוטרים לסרב את פקודת פינוי היישובים במהלך תוכנית ההתנתקות¹⁸. לקריאתו של הרב שפירא הצטרפו 60 רבני

הפר את האמנה, לא בגלל משאל מתפקדי הליכוד, ולא בגלל פיטורי השרים (שזו פעולה שאינה ראויה (אלא בשל סטייה טוטלית מאמירותיו המפורשות לפני הבחירות. סטייה זו אינה בתוך הסטייה המותרת לפוליטיקאי.¹² שרון הודיע: "עד סוף 2005 אנו מתכוונים לצאת מרצועת עזה ומארבעת יישובי השומרון". מועצת יש"ע מפרסמת הודעה על פיה פיטורי השרים וההתעלמות מהכרעת משאל ה"ליכוד" אינם מהלכים דמוקרטיים. אולם, התקשורת מעדיפה את עמדת שרון. בספרם של חיים משגב ואודי לבל, בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, הוצאת כרמל, ירושלים, 2008, עמוד 319.

¹³ משה הלינגר ויצחק והרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים עד "תג מחיר", הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים, 2015, עמ' 166-167: "התבטאות חריפה, ויש לומר חריגה באותם ימים, הייתה של אורי אליצור, מראשי תנועת ההתיישבות ביש"ע, עיתונאי ופובליציסט וראש לשכת ראש הממשלה נתניהו בעברו. ביום 17 ביוני 2004, בכתבה שהכינה חגית רוטנברג לעיתון בשבע בכותרת "איך עוצרים את הבולדוזר?", צוטט אליצור כך: עקירת יישוב היא דבר בלתי חוקי ומזעזע, ולכן מצדיק סירוב פקודה, אלימות וכל דרך שבה יוכל אדם להגן על ביתו, שממנו הוא מגורש מסיבות פוליטיות. אני ממליץ על סירוב פקודה, כיוון שמדובר בפקודה בלתי חוקית, ומי שיבצע אותה הוא שיועמד לדין.¹⁴ ראו מאמרה של קרן טמיר המופיע כפרק בספר "תכנית ההתנתקות – הרעיון ושברו": פרק 4: "הטיפול והפיצוי במפונים כאמצעים ליצירת לגיטימציה למדיניות ההתנתקות" עמוד 97: "... זכתה לתמיכה ציבורית רחבה (כ-60% בסקר-דעת-קהל), היא עוררה התנגדות רבה לא רק בקרב המתיישבים עצמם, אלא גם בקרב ציבור רחב שראה בה תכנית לא-לגיטימית, הפוגעת פגיעה חמורה בערכים בסיסיים של מדינת-ישראל".

¹⁵ אפרת וייס ושמוליק חדד, שרשרת אנושית: 130 אלף חיברו את גוש קטיף לכותל, השרשרת החיה נגד ההתנתקות, באורך של 90 ק"מ, הושלמה עם כ-130 אלף משתתפים, בהם גם יו"ר הכנסת והשר שרנסקי. חרדים וחילונים, גברים, נשים וטף, עמדו זה לצד זה בזרועות פרוסות ואומרים "לא" לנסיגה מעזה. מתוך: YNET, 25.07.04.

¹⁶ קראו עוד על החוק פינוי פיצוי וההתייחסות אליו, משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ בספרם ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד "תג מחיר", בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה ע"ר, 2015, עמ' 179. כמו גם: אילן מרסיאנו, חוק פינוי פיצוי עבר: ההתנתקות היא מעתה חוק, YNET, 17.2.2005.

¹⁷ יונתן בשיא נבחר על ידי אריאל שרון לנהל את תוכנית ההתנתקות והקמת מנהלת סל"ע, קראו עוד על רדיפתו האישית בעקבות תפקיד זה: עוזי ברוך, יונתן בשיא עוזב את קיבוץ שדה אליהו בשל הצקות מתמשכות מצד אנשי ימין בשל חלקו כראש מנהלת סל"ע במסגרת גירוש יהודי גוש קטיף, 07.01.2007.

¹⁸ אברהם כהנא שפירא: פינוי יישוב אסור - כמו אכילת חזיר - חדשות YNET, מנהיג הציונות הדתית, הרב אברהם שפירא, ו"רבנים למען ארץ ישראל" הודיעו כי "פינוי יישובים הוא איסור תורה חמור השווה ערך לחילול שבת או אכילת אוכל אסור". לדבריהם, אסור לחיילים להשתתף בפינוי - גם אם הדבר יביא לנקיטת אמצעים נגדם. אפרת וייס, "אספנו קרוב לעשרת אלפים חתימות של חיילים המשרתים בסדיר ובמילואים, שיסרבו להשתתף בפינוי", YNET, 16.01.05. לקריאה נוספת בנושא סירוב פקודה בתקופת ההתנתקות מרצועת עזה קראו בספרם של מחבריהם: משה הלינגר ויצחק

ערים. בספטמבר 2004 הפגינו המונים בכיכר ציון בירושלים בטענה ש"ההתנתקות קורעת את העם". בנוסף לכך כמעט במקביל, החל קמפיין "השבוע הכתום"¹⁹ של מועצת יש"ע, שמטרתו היתה לקדם את ההחלטה על משאל עם בנושא ההתנתקות. וכן הוקמה "מנהלת ההתחברות", הגוף שפעל בשטח להביא לידיעת הציבור את מטרת מאבקה של מועצת יש"ע²⁰.

במהלך חגי תשרי (ספטמבר 2004), פתחה הממשלה במבצע צבאי בשם "ימי תשובה"²¹ בצפון הרצועה, זאת לאחר ששני ילדים נהרגו ממטח ירי רקטות קסאם על העיר שדרות²². חודש מאוחר יותר אושרה תוכנית ההתנתקות בכנסת ברוב של 67 חברי כנסת כנגד 45 נמנעים.

בינואר 2005 נערכה הפגנה שכונתה מראש "אם כל ההפגנות". ההפגנה אורגנה על ידי מועצת יש"ע מול משכן הכנסת, בה השתתפו כמאתיים חמישים אלף איש. לאחר מכן התקיימו עוד מספר הפגנות על ידי מועצת יש"ע: בירושלים, בגליל, בנווה דקלים ובפתח תקוה. זמן קצר לאחר מכן אושר חוק יישום ההתנתקות, הקרוי גם "חוק פינוי פיצוי". חוק זה הסדיר את גודל הפיצויים למפוני רצועת עזה. החוק אושר ברוב של 59 תומכים ו-40 מתנגדים בכנסת.

במרץ 2005: אושרה התוכנית להעתקת כל ישובי גוש קטיף יחד אל אזור ניצנים בנגב²³. יישום מהיר של התוכנית החל בשיתוף עם משרדי הממשלה השונים. זמן קצר לאחר מכן החל ה"מבצע כתום"²⁴, סרטים כתומים שחולקו לאזרחי ישראל לאות הזדהות עם המאבק נגד תוכנית ההתנתקות.

ביולי אותה שנה, עשרות אלפי מתנגדים לתוכנית התקבצו בכפר מימון, הישוב נבחר להוות את בסיס הפעולה של המאבק נגד ההתנתקות, מעצם היותו אחרון בשרשרת ישובי עוטף עזה תחת הסיסמא "לבוא לעזרת אחינו הגיבורים"²⁵ כשמטרת המפגינים היתה לצעוד לתוך גוש קטיף. במקביל, בעיר

הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד „תג מחיר“, הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2015, דיון המתחיל בעמוד 173. ומכיל בין היתר, את ההתייחסות של הרב אבינר והרב דרוקמן לסוגיית סירוב פקודה.

¹⁹ נדב שרגאי, ברעיונות לסיכול ההתנתקות - הזרמת קבוצות אוהדים לגוש קטיף דרך הים, השבוע יתקיימו שני מבצעים של אנשי גוש קטיף - "השבוע הכתום" ו"מפגן המאה", הארץ, 9.10.2004.

²⁰ יגאל קמינצקי: הקמנו את מנהלת ההתחברות, ערוץ 7, בתאריך: 15.10.04. וראו עוד: נפתח כנס היסוד של "מנהלת ההתחברות", ערוץ 7, 24/10/04: "כנס היסוד של 'מנהלת ההתחברות' נפתח הערב בשעה 19:30 בכפר המכביה ברמת גן. בכנס משתתפים אנשי רוח, רבנים, אמנים ואישי ציבור. ובנוסף: עדי מינץ, מנכ"ל מועצת יש"ע עד לא מכבר, אמר לערוץ 7 כי מנהלת ההתחברות תשמש כפורום העליון שתנהל את המאבק בתוכנית "ההתנתקות". תחת גוף זה יפעלו מועצת יש"ע, מטה גוש קטיף ותנועות פעילות אחרות.

²¹ אמיר בוחבוט ומרואן עת'אמנה, ימי תשובה: 130 מחבלים נהרגו, באתר NRG, 16 באוקטובר 2004

²² אמיר בוחבוט ומרואן עת'אמנה, ילדים נהרגו מירי קסאם בשדרות: רקטה נחתה ליד קבוצת ילדים בעיר והרגה את דורית אינסו בת השנתיים ואת קרוב משפחתה, יובל אבבה בן ה-4. 30 בני אדם נפגעו, בהם אחד קשה. חילופי אש כבדים הלילה בצפון הרצועה. 30 בספטמבר 2004.

²³ קליאט נורית, מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות קבלת החלטות על פינוי יישובי, פיצוי ויישוב מחדש: סיני 1982 וחבל עזה וצפון השומרון, ירושלים, אוגוסט 2005, עמ' 10.

²⁴ ראו שו"ת ההתנתקות כתב ואסף הרב יובל שרלו, הוצאת משכל שנת 2010, "והרבו הן ב'כתום' והן בתפילה, אולם בתוך עמי אנוכי יושב, ולא ניתן להתעלם מהעובדה שיש מספר לא מבוטל של אנשים שספספו את העיקר - וחבל! מה גם שאני נוכחתי וראיתי בצמתים בני נוער (שבלא קשר יש להעריכם מאוד על כי עשו זאת "על חשבון" החופש שלהם), שכל מאווייהם במהלך שעות על גבי שעות היו להפיץ כמה שיותר סרטים ועוד סרטים." עמ' 143.

²⁵ המשטרה: "שוקלים לבטל את הצעדה והעצרת", YNET, אפרת וייס, 29.07.05: "באותה מסיבת עיתונאים שטחו ראשי יש"ע את תוכניתם לשלב ב' במאבק, תחת הכותרת "לעזרת אחינו הגיבורים". הפעם נקודת המוצא היא שדרות וממנה יישלחו זרועות לעבר אופקים ונתיבות, כשהיעד הוא להגיע לגוש קטיף ובמקביל "לשתק" שוטרים וחיילים שיהיו עסוקים במפגינים, ולא יתפנו לאימונים לקראת ההתנתקות ולביצוע ההתנתקות. הצעדה אמורה להיפתח בעצרת שתתקיים ביום שלישי בשעה שש בערב בשדרות." <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3119566,00.html>.

אופקים התכנסה עצרת של מועצת אנשי יש"ע נגד תוכנית ההתנתקות, המפגינים ניסו להכנס לגוש קטיף בלי אישור, אולם הם נשארו כל אותה עת בעיר אופקים. בירושלים התקיימה עצרת תפילה המונית בכותל, למען ביטול התוכנית. את התפילה הובילו הרב עובדיה יוסף, הרב אברהם אלקנה שפירא והרב מרדכי אליהו. בתל אביב, התקיימה עצרת אחרונה לפני ההתנתקות בכיכר רבין תחת הסיסמא: "גוש קטיף וצפון שומרון: אני נשבע"²⁶. וב-15 באוגוסט 2005 הורד המחסום על רצועת עזה והחל פינוי התושבים, תוך הרס הישובים לצמיתות.

1.1.2 תיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי

על מנת לנתח את תגובות הרבנים למשבר האמוני שחל בעקבות תוכנית ההתנתקות, נעזרתי בתיאוריית **When Prophecy Fails** שתמציתה תובא להלן: בשנת 1956 פרסם Festinger Leon יחד עם עמיתיו Henry W. Riecken and Stanley Schachter את עבודתם המשותפת בספר "When Prophecy Fails"²⁷. אחת הטענות העיקריות בספר היתה ש: "האדם המאמין בכל ליבו, המתחייב לאמונותיו והפועל למענם בפעולות בלתי הפיכות. ובסופו של דבר, כשהוא עומד לנוכח עובדות חד משמעיות ושאין ניתנות להכחשה שאמונתו בטעות יסודה. מה קורה עתה? הפרט לעיתים קרובות יגביר את נחישותו לגבי אמיתות אמונתו יותר מאשר בעבר. יתרה מזו, הוא יראה להט קנאי ויפעל לשכנע ולגייס מאמינים נוספים לאמונתו הראשונית"²⁸.

הפרכה (של האמונה) מובילה לתהליך חשוב וכואב של דיסוננס (צריר). העובדה שהאירוע הצפוי לא הופיע, צורמת ומפריעה ליכולת של הפרט להמשיך להאמין, הן באמונה הראשונית והן בשאר האידיאולוגיות שהאירוע הצפוי היה הנשוא המרכזי שלהן. הכישלון בחיזוי האירוע, צורם גם בהקשר לפעולות שפעל הפרט כדי להגשים את האירוע המדובר. כלומר, עוצמת הדיסוננס תהיה תלויה בחשיבות האמונה המסויימת הזו לפרט, ועוצמת הפעולות בהם נקט על מנת להביא להתגשמותה של נבואה זו²⁹.

תגובה נוספת של המאמינים היתה יכולה להיות, לפי פסטינגר, דחייה של האמונה (שהתבדתה) באירוע הצפוי וכל הכרוך בה וחזרה לחיים הקודמים לאמונה באירוע זה. אלא שזה לא קורה. נראה בודאות גבוהה, כי עדיף למאמין להמשיך לאחוז באמונתו הכושלת מאשר להודות שמדובר בטעות³⁰. תשובות לשאלה המתבקשת, מדוע מתפתח מנגנון נפשי זה? כלומר, מנגנון של היאחזות בנבואה

²⁶אלון שני וענת שיחור-אהרונסון, מאות האלפים בכיכר: "גוש קטיף וצפון שומרון - אני נשבע" NRG: "ראשי יש"ע טוענים כי למעלה 200 אלף הגיעו למפגן ההתנגדות האחרון נגד ההתנתקות. במשטרה סירבו לנקוב במספרים אך הודו: פעילי הימין מילאו את הכיכר וסביבתה. המפגינים קיבלו הוראות לגבי המשך המאבק: "שבוע הבא יורדים דרומה כדי לשבש ולעכב את הפינוי", 11/8/2005.

²⁷ Festinger Leon, Henry W. Riecken and Stanley Schachter. 1956. When Prophecy Fails: A Social and Psychological Study of a Modern Group that Predicted the Destruction of the World. Minneapolis: University of Minnesota Press.

²⁸ שם, עמ' 3

²⁹ שם, עמודים 26-27

³⁰ שם, עמ' 27

כושלת ואמצעים להחיותה במקום להודות בכישלון ולנסות לחיות בלעדיו, אין במסגרת פרק זה מקום לדון בכך. אם כי, אפשר לטעון שבקרב הציבור הצינוני דתי קיימים מקרים רבים ואף תדירים המקבילים בהוויתם לתיאוריית הדיסוננס קוגניטיבי, כמו לדוגמא: תהליך החזרה בשאלה - תהליך של אובדן אמונה ויציאה ממסגרת הקבוצה והאמונות המתקיימות בה. אלא שתהליך החזרה בשאלה גם אם מתלווה אליו משבר של אמונה, אין הוא בהכרח מלווה במשבר נבואי. כלומר, גם אם הוא עונה לכללי התיאוריה של פסטינגר המנבאים מצב של דיסוננס קוגניטיבי.

1.1.3 חמשת העקרונות של תיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי

קיימים חמישה עקרונות בתיאוריה של ליאון פסטינגר ועמיתיו, לפיהם ניתן להעריך האם חברי קבוצה כלשהיא יגבירו את להט אמונתם בעקבות הפרכת הנבואה (כישלון הנבואה) ויפתחו תהליך כואב של דיסוננס קוגניטיבי.

ואלו הם:

1. האמונה חייבת לנבוע מתוך שכנוע עמוק ועליה להיות רלוונטית לפעולה שהמאמין עושה או איך שהוא מתנהג במהלך היומיום, הן בחייו הפרטיים כמו גם בחייו הציבוריים.
2. המאמין, האדם המחזיק באמונה זו, חייב להתמסר למענה. כלומר: עליו לבצע החלטות חשובות שלא ניתן לבטלם. ככל שהפעולות חשובות יותר, וככל שקשה יהיה לבטלם, כך גדלה בהתאמה המחוייבות של הפרט לאמונה. לדוגמא: להתפטר ממקום עבודה מסודר בעקבות האמונה בהתממשותה של תחזית נבואית, לצבור מזון כדי לשרוד לאחר התממשותו של האירוע הנבואי, לעבור דירה ועוד.
3. האמונה חייבת להיות ספציפית למדי ומעורבת מספיק במציאות, כך שאירועים מציאותיים יכולים באופן חד משמעי להפריך את הנבואה.
4. אירוע הסותר את הנבואה העתידה להתרחש, חייב להתרחש ולהיות מזוהה על ידי הפרט המאמין. כלומר הפרט חייב להיות שותף בחושיו ובתודעתו למצב בו הנבואה לה הוא ציפה, התבטל.
5. המאמין חייב לקבל תמיכה חברתית. כמעט לא יתכן שפרט מאמין מבודד יכול יהיה לעמוד בפני הראיות הסותרות שהדגשנו מעלה.³¹ מדובר אם כן בקבוצה, החווה את התהליך יחד. הפרט אינו פרט אינדיבידואלי, אלא פרט מתוך קבוצה מוגדרת של אנשים שבחרו לחוות יחד אירוע נבואי מסויים. לרוב, ואף בכל הקבוצות מדובר במנהיג או מנהיגה המובילים את קבוצת המאמינים.

³¹ טענה זו נכונה לפי התיאוריה הדיסוננס הקוגניטיבי של פסטינגר ועמיתיו, עוד על תופעת הדיסוננס הקוגניטיבי אצל יחידים במאמרו של ענברי מוטי 'Messianic Movements and Failed prophecies in Israel' פורסם בשנת 2010.

בהינתן חמשת התנאים האלו, יש לצפות שהפרט המאמין, החבר בקבוצה של פרטים המשוכנעים באמונתם ויכולים לתמוך אחד בשני, ימשיך להחזיק באמונתו באופן יציב, ובנוסף הוא וחבריו ימשיכו לגייס ולתמוך במאמינים חדשים שגייסו אל תוך הקבוצה שלאחר הכישלון הנבואי.

באופן טיפוס, תנועות משיחיות מאורגנות סביב אירועים עתידיים צפויים. חמשת העקרונות האלו נכונים עבור אותן תנועות שקבעו תאריך ספציפי מדויק, שבו האירוע החזוי אמור להתרחש וכמו כן הם מתארים בפרוטרוט איך הוא יתרחש.³²

1.1.4 ביקורות ועדכונים בתיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי

מאז פירסום התאוריה הנ"ל, מספר הולך וגדל של חוקרים³³ הטילו ספק בהנחה של פסטינגר לפיה לאחר הכישלון הנבואי יש תגובת יתר של גיוס אנשים נוספים לקבוצה. לפיכך בשנת 1972 חקר Joseph F. Zygmunt³⁴ קבוצות שעברו חוויה דומה של כישלון נבואי אשר הצליחו לשרוד כקבוצה יציבה והמשכית. מטרתו היתה למצוא מהם הגורמים שהובילו להשרדותם של קבוצות מסויימות אלו לעומת אחרות. בעבודתו זו, הוא מצא שהשרדות הקבוצה היתה תלויה באופן משמעותי ביותר, בסוג האדפטציה שנבחרה מיד לאחר הכישלון הנבואי.

הוא מצא עוד, כי בקבוצות בהם העניקו מנהיגי הקבוצה פירוש שהסביר באופן המתקבל על דעת הקבוצה את הכישלון הנבואי, אזי התקבלה קבוצה חזקה ועמידה מפני התפרקות. לעומת זאת בקבוצות בהם ההסבר החלופי שהוצע לאחר הכישלון הנבואי, הציג חלופה נבואית אחרת שיתכן ולא התקבלה על דעת הקבוצה והביאה להתפרקותה. ולהעלמותה. זיגמוט בעבודתו זו, הציע את מודל שלושת התגובות והאדפטציות, בהתאם לכישלון הנבואי שהוא מצא בקבוצה שנחקרה. (Zygmunt,

עמוד 247)

מודל שלושת התגובות:

1. הודאה בטעות, ובניית ציפיות מחודשת באופן שמתאים לקבוצה.
2. חיפוש הגורם האשם, בין אם הוא גורם בתוך הקבוצה או גורם חיצוני לקבוצה, יחד עם הכוונה של הקבוצה, בין אם לתהליך הטהרות אישי או לחזרה בתשובה והתחזקות בערכים שנקנו בה. ישנה גם

Festinger Leon, Henry W. Riecken and Stanley Schachter. 1956. When Prophecy Fails: A Social³² and Psychological Study of a Modern Group that Predicted the Destruction of the World. Minneapolis: University of Minnesota Press. 4 P.

Hardyck, Jan Allyn and Marcia Braden. 1962. "Prophecy Fails Again: A Report of Failure to³³ Replicate". *Journal of Abnormal and Social Psychology* 65: 136-141, Balch, Robert W. and Gwen Farnsworth and Sue Wilkins. 1983. "When the Bombs Drop: Reactions to Disconfirmed Prophecy in the Millennial Sect". *Sociological Perspectives* 26:P. 137-158.

Zygmunt, Joseph F. 1972. "When Prophecies Fail: A Theoretical Perspective on the Comparative³⁴ Evidence". *American Behavioral Scientist*: P. 245-268

קריאה לתהליך התחזקות קבוצתי וארגון אירועים דתיים רבי משתתפים. או במקרים מסויימים יש קריאה להטלת האשמה וביקורת על אותם אחרים מחוץ לקבוצה, שהוא מכנה צלע שלישית.

3. סירוב לקבל את הכישלון הנבואי, על ידי הענקת פירוש מחודש לאמונות שבהם הקבוצה החזיקה.

שלושת התגובות האלו הפחיתו, לפי זיגמוט את הדיסוננס הקוגניטיבי שחברי הקבוצה חוו, ולכן אף שמרו על יציבותה של הקבוצה והמשך קיומה. (Zygmunt, 260-264)

מאוחר יותר בשנת 1985 חקר J. Gordon Melton³⁵ את הדינמיקה הנ"ל בכך שהציע הסבר אדפטיבי אחר, על מנת להפחית את הדיסוננס הקוגניטיבי לאחר כישלון נבואי, כפי שהציע זיגמוט בעבודתו משנת 1972. מלטון בחר קבוצות שהאמינו בנבואות שמתאפיינות בחזון נבואי בעל תאריך ספציפי. הוא מצא שבמידה והחזון הנבואי לו ציפו חברי הקבוצה, היה חלק מתוך מכלול נרחב של אמונות שכונה על ידו "Total gestalt", אזי הכישלון הנבואי הופיע באופן הרבה פחות דרסטי על הקבוצה, ביחס למה שהיה ניתן לצפות מדיסוננס קוגניטיבי שלאחר כישלון נבואי של אמונה אחת מוגדרת בפני עצמה. בנוסף, מלטון מצא, כי באופן פרדוקסלי, הכישלון הנבואי איתגר את הקבוצה והיווה מעין כר לחיזוק האמונות הקיימות, יותר מאשר להחלשתם או הפרכתם. והסיבה העיקרית לכך היתה הפירוש המחודש שהעניקו לו מנהיגי הקבוצה לכישלון האירוע הנבואי. (עמ' 19-21, Melton).

1.1.5 תנועות משיחיות וכשלונות נבואיים בישראל

במאמר של מוטי ענברי³⁶, תנועות משיחיות וכישלונות נבואיים בישראל, נבחנו חמישה מקרים של מנהיגים משיחיים או תנועות משיחיות קטנות בישראל, המפורטים להלן בסוף הפסקה. קבוצות אלו עברו משבר אמוני והתמודדו עם הדיסוננס הקוגניטיבי באופן שונה. במאמרו בחן ענברי, איך השתמרה בכל זאת המשכיות האמונה כשהנבואה כשלה. נבחנו גם מקרים, בהם חל משבר אמוני פרטי שלא כלל תנועת מאמינים גדולה, מקרים אלו הם:

בקבוצה הראשונה, רבי ישראל אריאל - מייסד מכון המקדש, רוג'ר וולקוויץ - מנהיג נוצרי אוהב ישראל. קבוצת המקרים השנייה כללה תנועת מאמינים קטנה ומנהיגיה הם: אברהם שיינמן ויעקב עובד. והקבוצה השלישית היא תנועת "גוש אמונים":

Melton J. Gordon. 1985. "Spiritualization and Reaffirmation: What Really Happens When Prophecy³⁵ Fails". *American Studies* 26 (Fall): P. 17-29.

Motti Inbari, 2010. Messianic Movements and Failed Prophecies in Israel - Five Case Studies, *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, Volume 13, Issue 4, Brandeis University, pages 43-60.

1.1.6 הנבואה וכשלונה בישיבת „מרכז הרב“

בישיבת "מרכז הרב", התפתחה האמונה והתודעה, כי כיבוש השטחים השייכים לישראל המקראית, הינו שלב מתקדם בתהליך הגאולה העתידי של עם ישראל. בסופו של תהליך זה - עם ישראל יישב לבטח בארצו ובגבולו – שזו בעצם אחד הפירושים המסורתיים למשמעות ביאת המשיח ביהדות³⁷: "המלך המשיח עתיד לעמוד, ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה, הממשלה הראשונה, ובונה מקדש ומקבץ נדחי ישראל. וחוזרין כל המשפטים בימיו, כשהיו מקודם [...] ככל מצוותן האמורה בתורה" (רמב"ם, הלכות מלכים ומלחמות פרק י"א). אמונה זו התפתחה בעקבות דבריו של הרב צבי יהודה קוק שבועות אחדים ערב מלחמת ששת הימים. כאשר בערב יום העצמאות 1967, הוא נטש את גישתו הקלאסית לגאולתם של ישראל, שתבוא כשכל העם יחזור בתשובה וידבוק בתורת השם. והתחיל בדרך חדשה לפיה, עם ישראל ייגאל, כאשר הוא יישב לבטח בגבולותיו ההיסטוריים. בערב יום העצמאות הנ"ל זעק הרב³⁸ "איפה חברון שלנו – אתם שוכחים את זה!? ואיפה שכם שלנו – אנחנו שוכחים את זה!? ואיפה עבר הירדן שלנו איפה כל רגב ורגב? כל חלק וחלק, של ארבע אמות ארץ ד'. הבידינו לוותר על איזה מילימטר מהן? חלילה וחס ושלו"ם" (הרב צבי יהודה קוק, מזמור י"ט של מדינת ישראל, ה' באייר תשכ"ז)

דבריו אלו של ראש הישיבה, הרב צבי יהודה קוק בערב יום העצמאות למדינת ישראל, ערב מלחמת ששת הימים, יחד עם כיבוש שטחי הגדה המערבית, חברון שכם וירושלים, כמו גם את חצי האי סיני ורצועת עזה, כל זאת במהלך שישה ימי הלחימה ביוני 1967. יצרו בקרב הציבור הציוני דתי, חיבור חזק למדינת ישראל כמו גם לתפישתה כשלב משמעותי ביותר בגאולת עם ישראל. דבריו אלו של הרב צבי יהודה קוק, הביאו להתפרצות העוצמתית ביותר של תחושת פעמי משיח בקרב הציבור הציוני דתי. וכפי שצויין ברוח דבריו של הרב ישראל אריאל, בואו של המשיח היה עניין של שעות אחדות. אלא שממשלת ישראל, בהמלצתו של שר הביטחון משה דיין (1915-1981) החליטה אחרת; מספר חודשים ספורים לאחר תום הקרבות הרשמיים³⁹, הוחלט למסור לידי הוואקף המוסלמי את השליטה על הר הבית. למורת רוחם של ישראלים מאמינים רבים⁴⁰, הרואים בהר הבית את המקום

³⁷ לפי הרמב"ם – עם בואו של המשיח הדבר היחיד שישתנה הוא שעבוד המלכותיות.

³⁸ יאיר שלג, הדתיים החדשים: מבט עכשווי על החברה הדתית בישראל, כתר הוצאה לאור, שנת 2000. "איפה שכם שלנו", זעק אז הרב, "איפה חברון שלנו". מימוש של הגעגוע, שבועות ספורים אחר כך, גרם לבני הישיבה ובעקבותיהם לרבים מבני הציונות הדתית - לתלות בנאום הזה משמעות נבואית". עמ' 37.

³⁹ מלחמת ששת הימים, אמנם תמה אחרי ששה ימים, אך הצבא המצרי, כמו גם הצבא הסורי והירדני המשיכו בהפגזת כוחות הצבא הישראלי בסיני בבקעת הירדן במקביל. הפגזות האלו גבו מספר רב של הרוגים וערערו את מהלך חייהם של המתגייסים באזור. בשנת 2003 הכיר משרד הביטחון בכך ששנות הלחימה בין 1967-1970 היו באופיין שנות מלחמה, על כל הנוגע למהלך ההכרה בחללי הקרב, ובמשפחות השכולות, והכיר בכך כ"מלחמת ההתשה". ראה גם: אתר העמותה "מלחמת ההתשה" www.hatasha.org

⁴⁰ ראו: בספר "הרב שלמה גורן – עגונות דק"ר", בעריכת יואב שורק, הוצאת ראובן מס, ירושלים, בשנת 2008: "פרשת סילווקו של הרב (הרב שלמה גורן) מההר ומסירתו לידי ה"וואקף" הערבי שברה את לבו כל ימיו. הוא לא חדל לדבר על ההר ולפעול ליהודו, ואף הצליח להקים בקצה ההר בית כנסת הפתוח לתפילת יהודים פעמיים בשנה - ביום הכיפורים ובתשעה באב. גיסו, הרב שאר-ישוב כהן, מספר שבפעם האחרונה בה פגש ברב גורן - והוא כבר על מיטת חוליו האחרון בבית החולים - דיבר הרב בכאב על ההר והפקרתו. יש בעובדה קטנה זו משום פרט המלמד על הכלל - יחסו ופעולותיו החשובות של הרב למען ההר". עמ' 22

המקודש ביותר בדת היהודית. כמו גם את התקווה לבנייה מחודשת של בית המקדש, כפי שחזו הנביאים לגבי גאולתו של עם ישראל⁴¹.

בנוסף לכך, ממשלת ישראל חתמה על הסכם שלום עם מצרים בשנת 1978. כשתהליך ההדברות החל עוד קודם לכן⁴². בשמיני לינואר 1974, עם החתימה על הסכם הפרדת הכוחות בין ישראל למצרים. כלומר, לאחר מלחמת יום הכיפורים (6 באוקטובר 1973) וסיום מלחמת ההתשה⁴³. מדובר אם כך, במספר חודשים ספורים לאחר תום המלחמה. במסגרת הסכם השלום, חתמה ממשלת ישראל על הסכמה מצידה, להשיב את כל שטחי חצי האי סיני לידי המצרים ופירוק ההתיישבות בחבל ימית, כמו גם ביטול כל סממן של ריבונות ישראלית בשטח זה⁴⁴. החלטה זו היתה קשה עבור תושבי חבל ימית שנעקרו מבתיהם (בהם התגוררו משנת 1971 - אפריל 1982). כמו גם עבור הציבור הציוני דתי שנאלץ למצוא הסברים ונימוקים לכך שממשלת ישראל, כלומר מדינת ישראל פועלת בניגוד משווע לציפיות שנתלו בה, מבחינת היותה אבן דרך בדרך לגאולה ולביאת המשיח.

תלמידיו של הרב צבי יהודה קוק, שרובם כבר החזיקו במשרות רבניות והיו בעלי תלמידים משלהם. חוו את חוויית העקירה בשיא פועלם הציבורי, וזו עיצבה וגיבשה את תפישת עולמם. ניתן לראות כי הרב טאו, אשר כבר במהלך המאבק הציבורי נגד החלטת הממשלה לפנות את חבל ימית, אסר על תלמידיו להשתתף בהפגנות. הוא פסק כי, חייבים לכבד את החלטת הממשלה שנבחרה על ידי רוב

ראו גם: "אף שהמקום הקדוש ביותר לעם ישראל מכבד בהצהרות מנהיגי ישראל לאורך כל השנים, והללו מעולם לא ויתרו עליו רשמית, הרי בפועל המדינה נמנעת מכל גילוי של ריבונות במקום, אוכפת הגבלה חמורה ואנטי-חוקתית על חופש התנועה והפולחן של יהודים בהר, מגיבה בקושי להפרות חוק חמורות ובעלות השלכה היסטורית, וחולקת מיוזמתה את הריבונות בהר עם ממלכת ירדן ועם הוואקף המוסלמי" מאמרו של יואב שורק, בכתב העת "השילוח", הגמגום חייב להפסק, דצמבר 2016, עמ' 8.

⁴¹ ראו התייחסות לכך במאמרו של נאור אריה "ארבעה דגמים של תיאולוגיה פוליטית: הגותם של יוצאי תנועת העבודה בעניין שלמות הארץ 1967-1970" בספרם של כריסטוף שמידט ואלי שיינפלד, האלוהים לא ייאלם דום: המודרנה היהודית והתיאולוגיה הפוליטית, בהוצאת מכון ון ליר בירושלים הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2009, "במילים אחרות, שמיר (משה שמיר) רואה במלחמת ששת הימים ובתוצאותיה את אחרית הימים, את הגאולה כפשוטה, והוא מייחס קדושה עילאית למציאות ההיסטורית, הפוליטית והגיאוגרפית שנוצרה בעקבות המלחמה. שלטון המדינה על ירושלים השלמה בירתה הוא בניין בית המקדש" עמ' 179. ההתייחסות בציטוט הנ"ל היא לכתבתו של משה שמיר בספרו בשם "נתן אלתרמן. המשורר כמנהיג, תל אביב: הוצאת דביר, 1988.

⁴² על היחסים בין מצרים לישראל בתיווך היועץ לביטחון לאומי (1969-1973) האמריקאי הנרי קיסינג'ר (1923-2009) שהמשיך בפועל זה גם כשהתמנה למזכיר המדינה של ארצות הברית (1973-1977), <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v25>

⁴³ קראו עוד על התפישה המצרית לגבי מלחמת ההתשה מאת: מוצטפא כבהא, "חארב אל איסתינזאף" מלחמת ההתשה בעיניים מצריות, שריון 3, ינואר 1999, עמ' 7, באתר "יד לשריון".

⁴⁴ ראו התייחסות לפינוי ימית מאת הרב צבי יהודה קוק בספרם של משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד „תג מחיר“, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2015, עמוד 70. כמו גם התייחסות של ליסק משה, על השימוש שנעשה במאבק על פינוי ימית כדי לקבוע את סדרי העדיפות של החברה הישראלית,

⁴⁴ כמו גם במאמרו של משה ליסק: "המאבק על פינוי ימית הפך למלחמת תרבות בין המעוניינים למקם את החברה הישראלית בקוטב החילוני ובין אלו שהיו מעוניינים למקם אותה בקוטב הדתי אמוני משיחי, בספר: ארץ ישראל בין דת ופוליטיקה: התנועה לעצירת הנסיגה מסיני ולקחיה, מאת ארן גדעון, ירושלים, 1985 עמ' 11. ציטוט המופיע במאמרה של גרוס זהבית, תפקידיו החברתיים של החינוך הממלכתי דתי, מתוך: מאה שנות ציונות דתית - היבטים רעיוניים, כרך שלישי, בעריכת: אבי שגיא ודב שוורץ, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, בשנת 2003, עמוד: 154.

יהודי. הוא דבק בדבריו של הרב צבי יהודה קוק כשאמר "העם לא איתנו"⁴⁵ ו"דינא דמלכותא דינא" בייחוד כשמדובר בממשלה יהודית נבחרת על העם⁴⁶.

אולם השבר הגדול יותר, וכפי שמוטי ענברי כותב "the profound theological crisis"⁴⁷ היתה ההתנתקות מרצועת עזה בשנת 2005. הקושייה העצומה איתה התמודד קהל זה היתה - איך ניתן לכנות מדינה שעוקרת התיישבות יהודית, מוסרת שטחים מארץ ישראל לידי אויביה כמדינה קדושה. התגובה למשבר זה, היתה אצל רבים מרבני יש"ע פנייה להר הבית וחידוש העלייה אליו, למרות התנגדותה של הרבנות הראשית לכך. מוטי ענברי במאמרו ציין גם את התנגדותם של הרבנים החרדים האורתודוקסים לעלייה להר הבית⁴⁸. אולם לדעתי, אין מידע זה רלוונטי לגבי רבני הציונות הדתית בשלב זה⁴⁹. מכיוון שציבור זה פיתח במהלך השנים עצמאות הלכתית וספרות תורנית ענפה משל עצמם, כך שלא צרכו ולא הצטרפו יותר את אישורם או את הסכמתם של הרבנים החרדים האורתודוקסים, כפי שהצטרפו בעבר⁵⁰. תגובה בולטת נוספת למשבר ההתנתקות מרצועת עזה היתה, ההתכנסות בעולם ההלכה וההקפדה על כל מצווה קלה כחמורה. תהליך שבא לידי ביטוי כבר אצל תלמידי הרב טאו, כשעזב את ישיבת "מרכז הרב" והקים עם תלמידיו הקרובים ביותר את ישיבת הר המור. ההסבר לבחירה בדרך זו נמצא בחוברת "לדרך הקודש - לבריור דרכה של תורה"⁵¹

1.1.7 הרב ישראל אריאל

הרב ישראל אריאל (נולד 1939) תלמיד ישיבת "מרכז הרב", גדל בירושלים ונלחם במלחמת ששת הימים 1967, היה בין פורצי הדרך לכותל המערבי. לאחר התפילות והתקיעה בשופר על ידי הרב

⁴⁵ "העם לא איתנו" - אמירה מפורסמת של הרב צבי יהודה קוק בעקבות התכנסות של עשרות אלפי ישראלים ברחבת כיכר מלכי ישראל בתגובה על הגעתו של אנאר סאדאת נשיא מצרים לשאת נאום בכנסת ישראל. חגי סגל, אחים יקרים: קורות המחותרת היהודית, הוצאת כתר, ירושלים 1987, 216-217.

⁴⁶ ראה בהרחבה פרק על הרב טאו בחלק שני של עבודה זו.

⁴⁷ Motti Inbari, 2010. Messianic Movements and Failed Prophecies in Israel - Five Case Studies, Nova Religion: The Journal of Alternative and Emergent Religions, Volume 13, Issue 4, Brandeis University. Page 55.

⁴⁸ The ruling, however, is contrary to longstanding religious edicts as well as the position of the Chief Rabbinate and the opinion of the majority of Haredi (Ultra-Orthodox) rabbis, all of whom assert that it is a grave religious transgression for Jews to enter the Temple Mount", Motti Inbari, 2010. Messianic Movements and Failed Prophecies in Israel - Five Case Studies, Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions, Volume 13, Issue 4, Brandeis University. Page 55.

⁴⁹ ראה בספרו של דב שוורץ, הציונות הדתית: תולדות ופרקי אידיאולוגיה, משנות השמונים ואילך, "הייתה פרישה של מורים חרדים רבים בישיבות התיכוניות ואת מקומם תפשו בוגרי ישיבות ההסדר" הוצאת משרד הבטחון, תשס"ג (2003), עמוד: 112.

⁵⁰ תלות הציונות הדתית בחרדים האורתודוקסים, היתה תוצאה של חוסר במורים לתלמוד בישיבות של הציונות הדתית. כמו גם פסיקות רלוונטיות למצב החדש של מדינה חילונית והענקת בסיס הלכתי למעשייה לקה בחסר. עלכן נשען הציבור הציוני דתי בתחילת דרכו על פוסקים חרדים, מצב זה השתנה ברגע שמספרם של בוגרי הישיבות הוסמכו לרבנים והנהיגו ישיבות ואף פסקו הלכה, כמו גם הספרות התורנית של בוגרי הישיבות הדתיות צמח ועלה. ראה בספרו של דב שוורץ, עורך/כים: אריאלה שטורם, הציונות הדתית: תולדות ופרקי אידיאולוגיה, ישראל. משרד הבטחון. הוצאה לאור, תשס"ג, 2003, עמוד 110: "רבים מתוך סגל המחנכים בישיבות התיכוניות בשנות השישים והשבעים נמנו עם הציבור הלא ציוני, שכן רק אז החלה הציונות הדתית להצמיח שכבה ראויה להוראת התלמוד בהעמקה הדרושה. שכבה זו צמחה בעיקר מתוך הבוגרים של ישיבת "מרכז הרב" בירושלים, הישיבה אותה הגה והקים הרב אברהם יצחק הכהן קוק".

⁵¹ להרחבה, ראה בפרק על תיאולוגיית הרב טאו בחלק שני של עבודה זו.

הראשי שלמה גורן, הוא נותר לאבטח את מתחם הר הבית. הרב אריאל בהיותו תלמיד „מרכז הרב“, למד ושינן כי מדינת ישראל הצעירה והחילונית הינה הצעד הראשון בתהליך הגאולה. הוא סיפר בזכרונותיו, כיצד לאורך כל הלילה הוא ציפה בודאות מוחלטת לבואו של המשיח, אשר יגיע ויבנה את בית המקדש. הוא חיכה עד אור הבוקר ואף ביום המחרת. אך גם חודש לאחר שחרור ירושלים והכותל המערבי, המשיח לא הגיע.

האכזבה העמוקה מהאמונה המוצקה כי כיבוש הכותל ושחרור ירושלים יביא את המשיח, הביאה לישראל אריאל הצעיר את ההבנה הבאה: כדי שהמשיח יבוא, על עם ישראל מוטלת המשימה לבנות את בית המקדש. ואילו האמונה בה גם מחזיקים מאמינים רבים - כי המשיח הוא שיבנה את בית המקדש, בטעות יסודה. הרב ישראל התחיל בייסוד פרוייקט חייו, הוא הקים את "מכון בית המקדש" והוא מנהל אותו, בעיר העתיקה בירושלים, קרוב למתחם הכותל המערבי ומתחם הר הבית המכונה גם "חאראם אל שריף" ומסגד אל אקצא. המכון מכיל מספר יחידות, בהן מוזיאון ואולם תערוכה, בהם מוצגת עבודת הכוהנים לפרטי פרטיה בסדרת תמונות שמן. בגדי הכהנים במהלך עבודתם בזמן הקרבת הקורבנות, וכן התמקדות בכהן הגדול לכל פרטי בגדיו, מעשיו, חובותיו ועוד. במוזיאון המכון מוצגים גם כלי הכסף והזהב לעבודת המקדש כגון: מנורת זהב בעלת מקשה אחת, מחתה להקטרת הקטורת, בגדי הכהן הגדול הטווים שתי ונוז (שעתנז). במכון אף מציעים קורסי הכנה לעבודת הכוהנים במקדש⁵², כמו גם מאגר שאלות ותשובות לגבי פרטי המקדש שאינם ברורים מן המקורות ודורשים חקירה ושינון או פסיקת הלכה מחודשת של רבנים המוסמכים לכך. הנהלת מכון המקדש ממשיכה לרכוש בעזרת תורמים רבים את שאר כלי בית המקדש כדי להפכו יום אחד לבניין פעיל ממש.

במקרה בחן זה, הרב ישראל אריאל עבר את המשבר האמוני והצליח להתגבר על הדיסוננס הקוגניטיבי שחוה. הרב נשאר למרות זאת במסגרת אמונתו הראשונית, וזאת בעקבות שינוי פרט אחד בסיסי ביסודות האמונה בהם אחז בעבר. במקום האמונה שהמשיח יבנה את המקדש, לאמונה שעם ישראל צריך לבנות את המקדש על מנת להביא לבואו של המשיח.

"העמידו אותי על כיפת הסלע, על השער לשמור על הכיפה...מעט מאוד ידעתי על המקדש ואני עומד כאן, והנה אני עומד כנציג בודד כרגע של עם ישראל. הרגשתי הגיעו ימות המשיח ולמה? אני שומע שני חיילים אומרים הגיעו שני זקנים לירושלים, עכשיו בתור הקרבות, נדלק אצלי משהו זה אליהו הנביא ומלך המשיח. מי יכול לבוא לכאן במהלך הקרב. באמת מאוחר יותר הגעתי לכותל ואת מי אני

⁵² התייחסות להכשרת כוהנים לעבודת המקדש נמצאה גם בפעילותו של הרב קוק בשנת 1920-1921: "באיגרתו לברון רוטשילד מ"ב אלול תקצ"ו (1836) מנמק הרב קאלישר את בקשתו שהברון ירכוש בכסף מלא מידי 'הפאשע' = [הפחה] מוחמד עלי המצרי את ארץ ישראל , ולפחות את מקום המקדש, בכך , ש'ראשית הגאולה על ידי סבה טבעית [...] (והעיקר) להעלות ריח ניחוח על ידי הקרבנות [...] ואז תצמיח קרן ישועה עד תכליתה . ' לא במקרה חזרו והתחדשו דיונים אלה בימי הצהרת בלפור, כאשר אחד הפעילים בנושא זה היה הרב קוק שישד בתר"ף-תרפ"א בירושלים את ישיבת 'תורת כהנים' וניסח את הפרוגרמה שלה שתכלול לימוד 'סדר קדשים , וסדר עבודת בית המקדש, מצוות התלויות בארץ והלכות מדינה' (אחיטוב יוסקה, לקראת ציונות בלתי-אשלייתית, עמ' 17) עורך/כים: אבי שגיא ודב שוורץ, מאה שנות ציונות דתית - היבטים רעיוניים, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, הוצאת תשס"ג, עמ' 17.

רואה בכותל, את הרב קוק מורי ורבי והרב הנזיר [...] אמנם היתה לי אכזבה. זה היה רגעים מופלאים כולם בירכו שהחיינו וקיימנו בקול גדול⁵³

1.1.8 רוג'ר וולקיץ

מקרה בחן נוסף ששרד את המשבר האמוני וקשור למחקר זה, היה של רוג'ר וולקיץ. יהודי משיחי שעסק בפעילות מסיונרית בקרב אוכלוסיית הפיליפינים. הוא האמין בכל ליבו כי כיבוש ירושלים על ידי הצבא הישראלי יביא לביאת המשיח הנוצרי, ישו. הוא ציפה לביאת ישו במשך חודשים אחרי המלחמה וכשאמונתו התבדתה. הוא התאכזב קשות ולקח לו שנים ארוכות כדי להחלים מהמשבר האמוני, הדיסוננס הקוגניטיבי אותו חווה. כדי להתגבר על המשבר האמוני, הוא פיתח התנגדות לכנסייה הקתולית שלטענתו פיתחה את רעיון השיבה של ישו, כדי להתרחק ולהבדיל את דתה מהיהדות. עוד לטענתו, למרות התיקונים שהכניסה הכנסייה הפרוטסטנטית בדוקטרינות הבסיסיות של הכנסייה הקתולית, הדרך היחידה להביא להחזרת מלכות האל בעולם, היא לחיות כפי שחי ישו, כלומר לאמץ את הלכות הדת היהודית לפני חורבן בית המקדש השני (שנת 70 לספירה). דרך זו, לטענתו של וולקיץ, תביא לחזרתו של ישו כדי לגאול את העולם. בשנת 1995 הוא ייסד את "אגודה המזרח אסיאתית" שמחנכת לאור עקרונותיו החדשים הכוללים, תמיכה עצומה בישראל ודבקות במסורת היהודית של ישו.⁵⁴

1.1.9 האגרת אל העברים

ההתייחסות אל האיגרת אל העברים, יכולה להוות נספח לפרק זה, היא מופיעה כאן משום שהיא המקרה העתיק ביותר, המוכר בהקשר של הדיסוננס הקוגניטיבי.

האיגרת אל העברים⁵⁵, יוחסה לפאולוס ונכללה בכתובי הברית החדשה. בעיקרה, דנה באכזבה העמוקה שחשו המאמינים בישו המשיח ובתקווה שתלו בהופעתו המחודשת שלא התרחשה. מאמינים רבים נטשו את אמונתם בו ושבנו לחיק היהדות. מטרת האיגרת היתה לעודדם ולחזק את רוחם ואת אמונתם בישו המשיח שבא לגאול את העולם, אף על פי שהתמהמה.

"אֲבָל הַמְּשִׁיחַ הוּא כִּבְּן עַל־בֵּיתוֹ וְאֶנְחֵנוּ בֵּיתוֹ וּבְלִבְדֵּי שְׁנַחֲזִיק בְּבִטְחָה וּבַתְּהִלַּת הַתְּקוּהָ וְלֹא־נִרְפָּנָה עַד־הַקֶּץ: 7 לֵכֵן כַּאֲשֶׁר יֹאמֵר רוּחַ הַקִּדְּשׁ הַיּוֹם אִם־בְּקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ: 8 אֶל־תִּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כְּמַרְיָבָה פְּיוֹם

⁵³ מתוך שיעור קולי עבור יום ירושלים, כ"ט אייר התשס"ז,

http://www.meiriv.co.il/site/content_idx.asp?idx=70055 נראה לאחרונה: 02.07.2019.

⁵⁴ Motti Inbari, 2010. Messianic Movements and Failed Prophecies in Israel - Five Case Studies, Nova Religion: The Journal of Alternative and Emergent Religions, Volume 13, Issue 4, pages 43-60, Brandeis University.

⁵⁵ האיגרת אל העברים נכתבה כנראה על ידי השליח פאולוס (שאלו התרסי) וכנראה נכתבה במקור בעברית, במאה הרביעית הוחלט להכלילה יחד עם דרשותיו של פאולוס בכתובי הברית החדשה. מטרת האיגרת היתה למנוע מנוצרים חדשים (העברים) מלנטוש את אמונתם בישו ולחזור לדת היהדות, ראה גם: "כי דבר אלוהים חי הוא – שמונה פרקים על האיגרת אל העברים, מאת יאיר זקוביץ' וסרג' רוזר, בהוצאת מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים, נובמבר 2016."

מִסָּה בַמִּדְבָּר: 9 אֲשֶׁר נִסּוּי אֲבוֹתֵיכֶם בְּחֲנוּנֵי גַם-רָאוּ פְעָלֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה: 10 לִכֵּן אֶקוּט בְּדוֹר וְאָמַר עִם תַּעֲיֵ לִבָּב הֵם וְהֵם לֹא-יִדְעוּ דְרָכָי: 11 אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי אִם-יִבְאוּ אֶל-מְנוּחָתִי: 12 רָאוּ עִתָּה אָחִי פְּנֵי-יָשׁ בְּאֶחָד מִכֶּם לִבְרַע וְחָסַר אֲמוּנָה לְסוּר מֵאֲלֵהֵם חַיִּים: 13 רִקְ-הוֹכַח תּוֹכִיחוּ אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ יוֹם יוֹם כְּלֵעוֹד שְׂיֹאמַר הַיּוֹם לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא-יִקְשֶׁה אִישׁ מִכֶּם אֶת-לְבוֹ בְּמִרְמַת הַחֹטָא: 14 כִּי חֲבָרִים הָיִינוּ לְמַשִּׁיחַ וּבִלְבַד שְׁנַחֲזִיק בְּבִטָּחָה הָרֵאשׁוֹנָה וְלֹא נִרְפְּנָה עַד-הַקֶּץ: 15 כְּמוֹ שְׁנֹאמַר הַיּוֹם אִם-בְּקָלוֹ תִשְׁמְעוּ אֶל-תַּקְשׁוֹ לִבְבְּכֶם כְּמִרְיָבָה: 16 וּמִי הֵם הַשְּׁמַעִים וְיָרִיבוּ הֲלֹא כָל-יִצְאֵי מִצְרַיִם בְּיַד-מִשָּׁה: 17 וּבְמִי הִתְקוּטְט אַרְבָּעִים שָׁנָה הֲלֹא בְּחֹטָאִים אֲשֶׁר נָפְלוּ פְגִרְיָהֶם בַּמִּדְבָּר: 18 וְלָמִי נִשְׁבַּע שְׁלֹא יִבְאוּ אֶל-מְנוּחָתוֹ כִּי אִם-לְסוֹרְרִים: 19 וְאֶנְחֲנוּ רְאִים שְׁלֹא יִכְלוּ לְבוֹא עַל-אֲשֶׁר לֹא הֶאֱמִינוּ.⁵⁶

הכותב, פונה למאמינים שנטשו או העומדים לנטוש את האמונה במשיח ישו, מחזקם במילים אלו: בפסוק 6 "שְׁנַחֲזִיק בְּבִטָּחָה וּבִתְהִלַּת הַתְּקוּהָ וְלֹא-נִרְפְּנָה עַד-הַקֶּץ", ושוב בפסוק 14 "כִּי חֲבָרִים הָיִינוּ לְמַשִּׁיחַ וּבִלְבַד שְׁנַחֲזִיק בְּבִטָּחָה הָרֵאשׁוֹנָה וְלֹא נִרְפְּנָה עַד-הַקֶּץ".

הכותב משתמש ברטוריקה של העצמת האמונה, כמו גם בניסיונות לטיהור המעשים והמחשבות וחזרה בתשובה שאינה רק אישית אלא קבוצתית. בנוסף, על הפרט לבדוק ולדאוג שגם מעשיהם של חבריו לקבוצה טהורים מכל חטא: רִקְ-הוֹכַח תּוֹכִיחוּ אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ יוֹם יוֹם כְּלֵעוֹד שְׂיֹאמַר הַיּוֹם לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא-יִקְשֶׁה אִישׁ מִכֶּם אֶת-לְבוֹ בְּמִרְמַת הַחֹטָא.

רטוריקה נוספת הבאה לידי ביטוי בקטע הנ"ל מתוך האיגרת אל העברים, היא רטוריקת ההפחדה. מה יקרה לאותם בוגדים שנטשו את הדרך, הוא משווה אותם לבני ישראל שלא שמעו לדברי משה בזמן הנדודים במדבר הגדול. כל אותם שמתו במדבר ולא זכו לגאולה שהיא הכניסה לכנען, ארץ ישראל: וּבְמִי הִתְקוּטְט אַרְבָּעִים שָׁנָה הֲלֹא בְּחֹטָאִים אֲשֶׁר נָפְלוּ פְגִרְיָהֶם בַּמִּדְבָּר: 18 וְלָמִי נִשְׁבַּע שְׁלֹא יִבְאוּ אֶל-מְנוּחָתוֹ כִּי אִם-לְסוֹרְרִים: 19 וְאֶנְחֲנוּ רְאִים שְׁלֹא יִכְלוּ לְבוֹא עַל-אֲשֶׁר לֹא הֶאֱמִינוּ. (האגרת אל העברים, פסוקים 17-19)

בהשוואה לבני ישראל, שנהרגו כי לא האמינו, כך גם הנוטשים כעת את האמונה בישו המשיח, יכולים להנצל מגורל דומה על ידי האמונה. האמונה היא הישועה.

1.1.10 הדיסוננס הקוגניטיבי במסגרת ההתנתקות מרצועת עזה

תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה, התאפיינה בכך שהתאריך, קרי, 'החזון' לא נקבע על ידי מנהיגי הציבור הציוני דתי, אלא על ידי ראש ממשלת ישראל דאז אריאל שרון. ראש הממשלה דאז, אשר

⁵⁶ האגרת אל העברים, פרק ג', פסוקים 6-19, בתרגום פרנץ דליטש (1813-1890) יליד העיר לייפציג בגרמניה.

החליט יחד עם ממשלתו⁵⁷ על פינוי רצועת עזה ב-15 באוגוסט 2005 (י' באב תשס"ה) מכל תושביה היהודים, פירוק הבסיסים הצבאיים וחיסול כל סממן של ריבונות ישראלית בה.

לתוכנית ההתנתקות, היה תאריך קבוע ומוגדר. כביכול ה'חזון' שהציבור הציוני דתי החליט להלחם נגדו. אם לפי פסטינגר ועמיתיו, התאריך להתממשות החזון, במקרים אותם הם בחנו, נקבע על ידי מנהיג התנועה. כאן, במקרה זה, התאריך נקבע באופן חיצוני, על ידי גוף שמשפיע על התנועה מבחוץ. ומה שיותר לתנועה הוא להלחם על מנת שהאירוע בתאריך זה יתבטל, וזהו בעצם החזון. שוב, בשונה מהכתות שבחן פסטינגר, בהם הכת מייחלת ומצפה לתאריך המיועד ולאירוע המכונן. כאן האירוע המכונן והמיועד, משמעותו מפלה לתנועה, הפסד.

בניגוד לתיאוריה של פסטינגר לפיה, הוא בחן מה קורה לתנועה במידה והאירוע המכונן לא יוצא אל הפועל, כאן האירוע המכונן כן יצא אל הפועל, והוא זה שהתנועה נאבקה כדי לבטלו.

יש כאן בעצם, תמונת תשליל, אירוע חיצוני עם תאריך יעד מוגדר ועל התנועה המדוברת לבטלו.

השתלשלות האירועים העשויים לגרום להתפתחות דיסוננס קוגניטיבי:

עבור: הציבור הציוני דתי,

לפי Festinger, Zygmunt, Melton

ההחלטה על תוכנית ההתנתקות.

אירוע חיצוני פוליטי מוגדר, מאיים על עקרונות הציבור הציוני דתי.

מנהיג התנועה מכריז על אירוע שאמור להתממש בתאריך מסוים.

האירוע מתממש

האירוע לא מתממש

שלוש אפשרויות:

- הודאה בטעות
- התכנסות בעולם התורה וחזרה בתשובה
- פיתוח חזון אדפטיבי

שלוש אפשרויות:

- גיוס מסיבי של מאמינים
- נטישת התנועה
- פיתוח חזון אדפטיבי

על מנת להשתמש בתיאוריה של פסטינגר ועמיתיו כדי להסביר או לכמת תיאורתית את תגובות הציבור הציוני הדתי כתוצאה מכישלון מאבקה בתוכנית ההתנתקות, יש לקחת בחשבון את העובדה

⁵⁷ לצורך העברת ההחלטה פיטר שרון את שני שרי האיחוד הלאומי שהתנגדו לה. 4.6.2004

שהאירוע החיצוני הוכתב על ידי ממשלת ישראל. ממשלה שאליה מחוייבת התנועה הציונית הדתית באופן תיאולוגי. זהו הרעיון הממלכתי⁵⁸, לפיו מדינת ישראל "היא יסוד כסא ה' בעולם", ועל כן מעצם הוויתה היא מדינה קדושה, שכן אין היא מדינה ככל המדינות המבוססת על איגוד חברתי או חלוקה שווה של אחריות. אלא שכל מטרתה היא, להמליך את האל על האנושות כולה: "שִׁשְׁאָרוֹ הַמּוֹנִי הַאֲדֹאֵת, שֶׁהֵן עֲטָרַת הַחַיִּים שֶׁל הָאֲנוּשִׁיּוֹת, מְרַחֲפִים מִמַּעַל לָהּ, וְאִינָם נוֹגְעִים בָּהּ. מֵה שְׂאִין כֵּן מְדִינָה שֶׁהִיא בִּיסוּדָה אִידֵאלִית, שֶׁחֻקָּהּ בְּהִנְיָתָהּ תִּכְן הַאֲדֵאלִי הַיּוֹתֵר עֲלִיוֹן שֶׁהוּא בְּאֶמֶת הַאֲשֶׁר הַיּוֹתֵר גְּדוֹל שֶׁל הַיְיִחִיד. מְדִינָה זֹאת הִיא בְּאֶמֶת הַיּוֹתֵר עֲלִיוֹנָה בְּסֵלֶם הַאֲשֶׁר, וּמְדִינָה זֹאת הִיא מְדִינָתֵנוּ, מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, יְסוּד כֶּסֶף ד' בְּעוֹלָם, שֶׁכֵּל חֶפְצָהּ הוּא שְׁיֵהִיה ד' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד, שֶׁזֶהוּ בְּאֶמֶת הַאֲשֶׁר הַיּוֹתֵר עֲלִיוֹן."⁵⁹

ובנוסף את דברי הרב צבי יהודה קוק:

אלא, אנו שבים אל קדושתה העצמית של ארץ ישראל, והרי "רעיון הקדושה קשור הרבה בארץ ישראל", ומתוך כך פועלת ארץ ישראל, ע"י תשוקתנו אליה, לטהרת רוחנו. "וכפר אדמתו עמו כתיב". כשעמו ואדמתו ביחד - מתגלית הכפרה. **מדינת ישראל היא יסוד כסא ה' בעולם, היא ביסודה אידיאלית. (אורות עמ' קס) - אמנם, בינתיים ישנם מחשכים, "כי יבוא כנהר צר" - זרם של מלחמה בשם שמים, אבל, "רוח ה' נוססה בו", ומתוכו יתגלה קדוש שם שמים היותר גדול. מתוך סבוכי הבניין החילוניים, יתגלה קידוש השם היותר גדול, האושר היותר גדול⁶⁰.**

הרב צבי יהודה קוק חוזר על דבריו של אביו ממקום יותר מציאותי, ממקום המודע לקשיים ו"לסיבוכי הבניין החילוניים". על כן החזרה על הדברים, נותנת להם תוקף מחזק במיוחד בשעה קשה, בשעה של התנגשות ערכית בין ערכי המדינה הנוכחית לבין ערכי המדינה האידיאלית. כפי שמציין הרב צבי יהודה אמנם "בינתיים ישנם מחשכים" ומתוך כל זה "יתגלה קידוש שם שמים היותר גדול" כלומר, אין לחשוש מהדרך הקשה והמסובכת ברגע של התנגשות ערכית, משום שחושך זה הוא זמני. מצד שני, הרב צבי יהודה לא מציין כיצד יש לנהוג, האם יש להצמד לערכי המדינה האידיאלית או שיש לקבל את החלטות הממשלה משום ש: "מדינת ישראל... היא ביסודה אידיאלית". פתח זה משאיר המון מקום לפרשנות כפי שלקחו אותו תלמידיו. וזאת נראה בפרקים הבאים. התנגדות לתפישה זו קיימת

⁵⁸ אבי בראלי ונר קידר, ממלכתיות ישראלית, בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר ומדיניות 87, פברואר 2011, ירושלים, עמ' 95. "הציונות הדתית מראשיתה הייתה מדינית, כלומר שותפה מלאה לחתירה לריבונות יהודית. נבדלותה מכלל היהדות החרדית ורבניה באירופה נקבעה בראשית המאה העשרים. [...] אלו שנתרו בתנועה הציונית בראשותו של הרב יצחק יעקב ריינס, וכעבור שנים אחדות ייסדו בתוכה את מפלגת המזרחי, היו אותם יהודים חרדים שהיו מוכנים לפעול בתנועה פוליטית שהנהגתה חילונית ודרכי ההכרעה בה הן פוליטיות – מודרניות ודמוקרטיות – ייצוגיות. מנקודת ראותנו כאן, הרעיון של אחדות לאומית בין שומרי מצוות לשאינם שומרים במסגרת פוליטית דמוקרטית מחייבת בהחלטותיה הוא רעיון ממלכתי מובהק. ראה בנוסף: מאמרו של דון יחיא אליעזר, "אידיאולוגיה ומדיניות בציונות הדתית: הגותו של הרב ריינס ומדיניותה של תנועת המזרחי בהנהגתו", הציונות, ח' (1983) עמ' 103-146 "נימוקיו של הרב ריינס בזכות השיתוף עם החילוניים חלו על שותפות בתחום המעשה, אך לא על העניינים שברוח".

⁵⁹ אברהם יצחק קוק, אורות ישראל / פרק ו / ז. הוצאת מאבני המקום, 2004 (תשס"ד), בית אל.

⁶⁰ שוורץ חיים אביו, קובץ שיעורי הרצי"ה מתוך התורה הגואלת / אורות הגאולה ונתיבותיה / פרק ה, 1983. קובץ אלקטרוני נטול עימוד.

במאמרו של זלמן מנחם קורן (וינקלר), ממלכתיות ישראלית – משמעויות הלכתיות⁶¹. המאמר מובא בתוך הספר: ממלכת כהנים וגוי קדוש – מאמרים לדמותה של מדינה יהודית בעריכת יהודה שביב, עמ' 181. "מזה ארבעים שנה נתחדשה ממלכה ישראלית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל. על פי הצהרת מקימיה, מדינה זו מדינה יהודית היא. ואכן מדינה זו יהודית היא בשמה, בלאומיותם של שליטיה, וכמובן בלאומיות של רוב גדול ומוחלט של אוכלוסיה, (בצורת השלטון הנהוגה כיום אוכלוסיה הם במידה ידועה גם שליטיה. ואולם רחוק הדבר מאוד מלהיות יהודי גם בתוכנו הפנימי. [...]. אף אם היו האוחזים בשלטון כשרים למינוי, צריך לברר מה מעמדה ההלכתי של צורת שלטון כזו, אשר על כל פנים במבט ראשון אינה צורת השלטון המוזכרת במקורות. ומעל לכל, חוקי המדינה אינם חוקי ישראל, אלא חוקי נוכרים אשר חלקם באו לנו כירושת הנוכרים ששלטו כאן בעבר, וחלקם התחדש תוך חיקוי לחוקי העמים ומוסרם, ותוך עזיבת תורת ה'."

⁶¹ מנחם זלמן קורן וינקלר, ממלכתיות ישראלית – משמעויות הלכתיות, בתוך הספר: ממלכת כהנים וגוי קדוש – מאמרים לדמותה של מדינה יהודית, בעריכת יהודה שביב, הוצאת ראובן מס, ירושלים, 1996, עמ' 181-249.

2 חלק שני: תיאולוגיית רבני הציונות הדתית במהלך המאבק על תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה

בחלק זה, התמקדתי בשאלה האם ההתנתקות מרצועת עזה גרמה לדיסוננס קוגניטיבי. ואם כן, כיצד התמודדה כל תת קבוצה עם משבר זה וכיצד התגברה עליו.

התלמידים שנבחרו לשם כך, הם: הרב דב ליאור, הרב זלמן מלמד, הרב חנן פורת, הרב שלמה אבינר, הרב צבי ישראל טאו, תאולוגיית הרב פילבר תידון בפרק הסיכום והמסקנות. דנתי כמו כן בתיאולוגית הרב אברהם אלקנה שפירא שהיה ראש ישיבת „מרכז הרב“ בתקופת ההתנתקות, כמו גם בדברי הרב מרדכי אליהו, ששימש יחד עם הרב אלקנה כהנא שפירא במשרד הרב הראשי לישראל, ומאז דרכיהם הפוליטיות לא נפרדו.

2.1.1 מבוא: שתי תרבויות אמוניות

בחרתי להביא את מאמרו של שלמה פישר "ציונות דתית על סף האלף השלישי – שתי תרבויות אמוניות"⁶², בו הוא מנתח את שורש ההבדל בין שתי התפישות הפוליטיות שקיימות בציבור הציוני דתי ואת דרך התפתחותן. הבנת ההבדל בין התפישות אלו, מהווה את הבסיס העיקרי וההכרחי להבנת החברה הציונית הדתית ואת המקור לתגובות השונות ביחס להתנתקות מרצועת עזה 2005.

2.1.2 רצון האל בתורת הרב קוק

שלמה פישר במאמרו מציין ש"תרבויות אלו נבדלות זו מזו לא רק בהתייחסותן למדינה ולמהלך ההיסטורי של שיבת ציון אלא גם בהתייחסותן לסמכות דתית, למעשה הדתי ולידע הדתי. הן חלוקות ביניהן בשאלות מהו המעשה הדתי החשוב והמרכזי בתהליך הגאולה [...] כלומר כיצד ניתן לדעת מהו רצון ה' בסוגיה זו". וכאן בעצם נעוץ ההבדל, בשאלה מהו רצון השם. לפי פישר, שתי התפישות הפוליטיות הללו מקורן בשני זרמים הנובעים מתורת הרב קוק לגבי השאלה מהו רצון האל.

מהם שני זרמים אלו?

⁶² שלמה פישר, הציונות הדתית על סף האלף השלישי – שתי תרבויות אמוניות, אקדמות, כ"ב, ניסן תשס"ט, עמודים: 9-38.

2.1.3 שני זרמים בפילוסופיית הרב קוק: פעולה מתוך מעורבות קיומית או אינטואיציה הוליסטית?

בפילוסופיה הדתית של הרב קוק ישנם שני רעיונות אקספרסיביסטיים מרכזיים. לפי הרעיון הראשון: האל אינו שלם, על מנת שהאל יהיה שלם עליו ליצור עולם שנמצא כל הזמן על ציר השלמות, כלומר עולם השואף אל האינסוף שהוא השלמות. מכאן שהעולם שנוצר על מנת להשלים את הבורא, הינו עולם חסר שלמות בפני עצמו "עולם שיש בו חיסרון והעדר". במצב זה, מפאת החיסרון וההעדר, יש דחף ליצורים הנבראים להתעלות ולהגיע אל השלמות ומכאן באופן מיידי הם מובילים לשלמותו של האל.

כיצד קורה תהליך ההשתלמות של האל? ההסבר לכך נלקח מתורתו הקבלית של האר"י, שהיא בעצמה מהווה בסיס לתורתו הפילוסופית של הרב קוק. בתחילה קיימת ישות רוחנית וממנה מופרשת ישות יותר נמוכה המכונה ישות "חול" או עולם החומר. אל תוך העולם החומרי חודרת אותה ישות רוחנית כמו קו של אור. וזה מצידו מפעיל מעין לחץ על העולם החומרי לכיוון ההשתלמות האינסופית.

סינתזה זו בין הרוחני לחומרי מכונה גם "אחדות ההפכים". כלומר שגם החלק החומרי שהופרש מן הישות הרוחנית, מקורו אלוהי ולכן הוא במהות שלו הפנימית שואף אל האלוהות, שבה ורק בה מתאפשר מימוש טבעו האמיתי.

כיצד מתחבר החלק החומרי אל מהותו העליונה, הרוחנית האלוהית? הרב קוק מציע שתי דרכים, אשר יילכו ויהפכו לשתי אסכולות של חשיבה בהגות הציונית דתית. דרכים שיילכו ויתרחבו ויעמיקו ואף ייצרו תהום בין ההולכים בדרכים הנפרדות הללו.

הדרך הראשונה, מכונה מלמעלה למטה: מאחר והפרט החומרי, האדם, המשתתף באופן מיסטי, על ידי תפילות, מדיטציות ופעולות רוחניות נוספות בתודעת האור האלוהי. וזה בתמורה (האור האלוהי) מתלבש בגוף החומרי. חיבור רגעי זה- הוא השלמות. כלומר על ידי תפילה וביצוע חובות הדת, קרי מצוות עשה וההתרחקות ממצוות לא תעשה.

הדרך השנייה מכונה מלמטה למעלה. הפרט החומרי, האדם חובר יחד לקהילה החיה את חייה על פי אידיאליים אלוהיים. אידיאליים של שיוויון, צדק ושלוש. תכנון חיים חומריים על פי מהות רוחנית אלוהית – היא ההתחברות המקסימלית עם האלוהות, כלומר אל שלמות האלוהית. בדרך "המלמטה למעלה", מדובר אם כן בקהילה השואפת לאידיאליים של שיוויון וצדק. אידיאליים אלו יתממשו רק במידה והרצון הפנימי ושאיפותיהם של חברי הקבוצה יבוא לידי ביטוי. הרצון הפנימי של הפרטים החומריים הוא במהותו הרצון האלוהי. ועל כן, על הפרט עצמו, לעבור תהליך פנימי של בירור, על מנת להגיע לרצון האותנטי שלו⁶³.

⁶³ שלמה פישר מוסיף במאמרו זה, כי יש נקודות מגע רבות עם הוגים אקספרסיביסטיים. כדוגמה לכך הוא מביא בקצרה את תפישתו של יוהן גוטפריד הרדר (1744-1803), הכותב על החיבור לרצון הפנימי המהותי, הנעשה באמצעות השפה.

כשהמטרה המרכזית היא, שדרך הרצון הפנימי, ימומשו האידיאליים האלוהיים בעולם החומרי. לפי התורה הפילוסופית של הרב קוק, המופיעה בציטטה מטה, האלוהים מביע את מהותו הפנימית (ערכים של צדק ושיוויון) באמצעות כלי שנמצא מחוצה לו, העולם. במקביל, העולם החומרי כתוצאה מהמפגש עם הרוח, מבטא את הרעיונות האלוהיים ומביא לשלמות האלוהית. מפגש זה בא לידי ביטוי ביתר שאת ברעיון ה"מדינה", שכן המדינה היא הכלי המקיף ביותר את כל מסגרת הפעולות האנושיות. לכן מסגרת זו, היא המתאימה ביותר למימוש האידיאליים האלוהיים.

"למלואה של שאיפה זו צריך דווקא, שציבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית וסוציאלית וכסא ממלכה לאומית [...] והאידיאה האלוהית המוחלטת מושלת שמה ומחיייה את העם ואת הארץ במאור חייה למען דעת שלא רק יחידים חכמים ומצוינים חסידים ונזירים אנשי קודש, חיים באור האידיאה האלוהית, כי אם עמים שלמים, מתוקנים ומשוכללים בכל תיקוני התרבות והישוב המדיני".⁶⁴

מעבר לרעיון הכללי של מדינה, ככלי ומסגרת למימוש אידיאליים אלוהיים. מתרכזת באופציית המדינה היהודית, שילוב של התוכן וההוויה של עם ישראל, עם שקיבל את התורה, כלומר את תמצית הערכים האלוהיים. שילוב זה של המדינה – ככלי אידיאלי – עם ערכים אלוהיים עבור עם ישראל, הינה לא רק מדינה אלוהית אלא גם ההתגלמות הארצית של ספירת המלכות. ספירת המלכות, הינה הספירה העשירית והאחרונה בקו האור האלוהי החודר אל עולם החומר ומשאיר בו את חותמו. מכאן למעשה הקריאה הייחודית של הממלכתיות על פי הרב קוק.

"מדינת ישראל, יסוד כסא ה' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ה' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון" (אורות, עמ' קס).

על מנת להבהיר כיצד הרעיונות האלו באים לידי ביטוי פוליטי, נביט על המאבק בהחלטה על תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה.

הרצון הכללי לפי הרב קוק, בא לידי ביטוי בשני אופנים: א. הרצון הכללי שנמדד לפי החלטות כלל ישראל, והוא בא לידי ביטוי בהחלטות ממשלת ישראל בתהליכים פוליטיים שונים ב. הרצון הכללי האובייקטיבי - לפיו הוכתבה כבר הגאולה הסופית, כמו גם הדרך אליה. בדילמה הנזכרת לעיל, בעיני ממשיכיו שלדעתם ממשלת ישראל סטתה לחלוטין מן הרצון הכללי האובייקטיבי, קרי הרצון הכללי

שכן בעזרת השפה לובש המושג צלילים וכך מתחילה מהותו להתגבש. לפי הרדר, כל התגלמות חומרית של מחשבה נכלל בכלים של השפה. האמנות, ספרות, חוק, מנהגים ומוסדות פוליטיים וחברתיים. כל הנ"ל הם תוצר של רעיון, מושג שבסיסו ברצון הפנימי והוא התגבש בתהליך השפה לכדי מוסד פוליטי או חברתי. (מתוך: Hegel, Taylor 1977), Charles הוצאת Cambridge, עמודים 19-21. השוואה נוספת בין רעיונותיו של הרב קוק לבין הוגים אקספרסיביסטים נוספים, חקר אבינועם רוזנק במאמרו: אינדיבידואליזם וחברה, חירות ונורמה בכתבי הראי"ה קוק, אקדמות, יד (תשס"ד), עמ' 89-116.

⁶⁴ הרב אברהם הכהן קוק, ספר אורות, 'למהלך האידיאות בישראל', מוסד הרב קוק והאגודה להוצאת ספרי הראי"ה ז"ל, תשכ"ג, עמ' קד.

האובייקטיבי - לפיו יש תאריך יעד לגאולה הסופית. מבחינתם, הרצון הכללי כפי שהוא בא לידי ביטוי בהחלטות פוליטיות ממשלתיות, אינו רלוונטי עבור ארץ ישראל⁶⁵ ולכן אין לתת לו אחיזה במציאות.

המתח בין שתי התפישות של הרצון הכללי כפי שציין פישר במאמרו, טווה שתי דרכים פוליטיות נפרדות. האחת, הדרך הממלכתית, כלומר דבקות ברעיון "המדינה", מדינת ישראל ומוסדותיה החילוניים מייצגת עבורם את "יסוד כסא השם בעולם". לשם כך, טוענים חסידי תפישה זו⁶⁶, יש לדבוק ברצון הכללי של המדינה, לכבד את החלטותיה הפוליטיות ואת מוסדותיה ולציית להם במסירות מוחלטת. ואילו בתפישה השנייה בא לידי ביטוי בדבקות חסידיה בחזון הגאולה והדרך אל הגאולה. הגאולה, לפי חסידי שיטה זו, תבוא במצב בו עם ישראל שוכן בגבולות ארץ ישראל, כלומר מלכות ישראל שולטת בארץ ישראל⁶⁷.

שתי דמויות בולטות הממחישות את ההבדלים בין שתי הדרכים הפוליטיות הנזכרות הן: הרב דוב ליאור, רבה של קריית ארבע ממקימי תנועת "קוממיות" והרב צבי ישראל טאו, תלמיד הרב צבי יהודה קוק שאף נחשב לממשיך דרכו, ואף אימץ את האמירה של הרב צבי יהודה קוק "העם לא איתנו"⁶⁸ ולכן אסר על תלמידיו להשתתף באירועי מחאה נגד תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה, כמו גם בזמן הפינוי מחצי האי סיני.

⁶⁵ ההתייחסות היא לכך, שהחלטות ממשלתיות או החלטות של גוף ציבורי מאורגן יש להן תוקף כשמדובר בקהילה מחוץ לארץ ישראל. אך ברגע שמדובר בקהילה בארץ ישראל, חלים עליה חוקי אתחלתא דגאולה ועל כן חלים עליה חוקי הרצון הכללי האובייקטיבי. (ראו, ספרם של אביעזר רביצקי ובני פורת – מחשבות על דמוקרטיה יהודית, הנהגת קהילות יהודיות בגלות הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2010 "ישראל כ אתחלתא דגאולה לבין מושגים הלכתיים שמרניים ימ- ביניים על משטר ושלטון; יש בה מן הניגוד שבין רצון ההלכה לפקח על אורחות המנהיגות הפוליטית היהודית לבין ההכרה באי-יכולתה לעשות כן במדינת ישראל; ויש בה גם מן המתח התרבותי בין הות היהודית לבין הות הישראלית. עמוד: 18.

⁶⁶ ראו נא פירוט נוסף, בספר ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד "תג מחיר", מאת משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2015: "לעומת גישתם של הרב יואל בן נון ושל הרב ישראל אריאל, הציג אחיו של הרב ישראל, הרב יעקב אריאל, שעמד בראש הישיבה בימית והפך לימים לאחד הרבנים המרכזיים בציונות הדתית, גישה ממלכתית הגורסת שאין להתעמת עם מדינת ישראל. הוא אף הורה לבחורי הישיבה להמשיך בלימודים כרגיל עד לרגע הפינוי. ובכל זאת גם הוא לא שלל עקרונית אפשרות של התעמתות, אלא שטען שאין היא רלוונטית משום שאין שום אפשרות ממשית לבלום את הנסיגה." עמ' 76

⁶⁷ ראוי להדגיש כי לא תמיד חזון הגאולה התבסס על חזרת עם ישראל לגבולו, כלומר לגבולות ארץ ישראל המקראית. יעקב פילבר תלמידו של הרב צבי יהודה קוק במאמרו "גאולת ישראל השלישית", מסביר כי ישנם מספר דרכים לגאולה: על ידי תשובה, תגיע הגאולה במובן "אחישה" כלומר יותר מוקדם. ללא תשובה, יגאלו ישראל "בעיתה", הוא מביא מדברי הראשונים והאחרונים, מהרמב"ן ועד הגר"א והאור החיים הוכחות לבואה של הגאולה גם ללא תשובה. ציטוט אחד מיני רבים: "הגר"א קיבל מסורת זו שיש לגאולה שני מהלכים. ז"ל (אבן שלמה סע' קנה): "בכל דור יש קיצים לפי ענין התשובה והזכויות המיוחדות לאותו הדור, אבל קץ אחרון לא תליא בתשובה אלא בחסד". (פילבר הלוי יעקב, גאולת ישראל השלישית, גליון המעיין, כסליו תשע"ב) דב שוורץ בספרו **אתגר ומשבר בחוג הרב קוק**, עמ' 66. הוצאת עם עובד 2001 כותב על המטאמורפוזת חלה בגישתו של הרב צבי יהודה קוק שבעבר האמין שהגאולה תגיע בזמן שכל עם ישראל יחזור בתשובה ויקיים את מצוות האל. ערב מלחמת ששת הימים חלה המטאמורפוזת לאמונה בכך שהגאולה תתרחש כאשר עם ישראל יחזור לגבולות ארץ ישראל. יתרה מזו, גבולות ארץ ישראל שנויים במחלוקת ובפרשנויות רבות, וכן בתקופות שונות נקבעו גבולות אחרים למלכות ישראל בשונה מגבולות הארץ המובטחת שמצויינים בתורה.

כפי שמובא בדברי הנביא יחזקאל: וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם מִן-הַגּוֹיִם, וְקִבַצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל-הָאֲרָצוֹת; וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם, אֶל-אֲדַמְתְּכֶם. וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים, וְטָהַרְתֶּם: מִכָּל טְמֵאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל-גִּלְוֹלֵיכֶם, אֲטַהֵר אֶתְכֶם. וְנָתַתִּי לָכֶם לֶב חֲדָשׁ, וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם; וְהִסְרֹתִי אֶת-לֵב הָאֶבֶן, מִבְּשָׁרְכֶם, וְנָתַתִּי לָכֶם, לֵב בָּשָׂר. וְאֶת-רוּחִי, אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם; וְעָשִׂיתִי, אֶת אֲשֶׁר-בְּחֻקֵּי תַלְכוּ, וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמְרוּ, וְעָשִׂיתֶם. וְיִשְׁבַתֶּם בְּאֶרֶץ, אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאֲבֹתֵיכֶם; וְהֵייתֶם לִי, לְעָם, וְאֲנִי, אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים. (ספר יחזקאל, לו, כד - כה)

⁶⁸ "העם לא איתנו" אמירתו המפורסמת של הרב צבי יהודה קוק בערוב ימיו, בשעה שאלפים יצאו לרקוד בכיכר המדינה בתל אביב על מנת לחגוג את תחילת הסכם השלום עם מצרים. הסכם שלום שכלל החזרת כל חצי האי סיני ופינוי תושבי חבל ימית. ראה גם: מאמרו של אליעזר דון יחיא "דמוקרטיה והלכה בקבלת החלטות מדיניות – מגמות בציונות הדתית על רקע פולמוס ההתנתקות", אקדמות 16, תשס"ה (2005)

דוגמא נוספת לחיזוק טענה זו נמצאת בספרם של משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית – מגוש אמונים עד "תג מחיר": "ככל שהתקרב מועד הפינוי גברה המגמה המיליטנטית, לא רק ברמת השטח אלא גם בקרב אחדים ממנהיגי התנועה. כפי שהודה לימים ראש התנועה, אורי אליצור, הוא עצמו החל לחשוב כי המאבק לעצירת הנסיגה ראוי למסירות נפש (סגל, תשנ"ט: עמ' 244). הרב משה לוינגר אף הפליג למחוזות רטוריים של תמיכה בהתאבדות של יחידים, בכללם הוא עצמו, אך הואיל לציין כי הוא מקבל בלא סייג את מרותם של הרבנים שפירא ואליהו, שהתנגדו לפעולות ממין זה. היו גם שהצהירו על נכונותם לפעול באלימות נגד הצבא. **כנגדם עמדו הרבנים צבי ישראל טאו ואברהם יהושע צוקרמן, מבכירי רבני „מרכז הרב“, ולא התירו שום אלימות**⁶⁹.

ראו גם בספרה של עליזה ויסמן, הפינוי: סיפור עקירת הישובים בחבל ימית⁷⁰:

"בכינוס שהתקיים בפברואר 1982 התגלע ויכוח בין שתי גישות מרכזיות. שתיהן שאבו השראה ממשנתו של הרב צבי יהודה קוק, אשר כפי שהראינו היו בה בעת ובעונה אחת מגמה ממלכתית ומגמת אי-ציות. את מגמת האי-ציות הוביל רבה של ימית, הרב ישראל אריאל, והיא כללה קריאה להתיישבות נרחבת של רבים, שיגיעו לימית בניגוד להחלטות הממשלה. לעומתו הרב יהושע צוקרמן מ"מרכז הרב" הוביל גישה מתונה יותר שלפיה אין טעם לפעול נגד הממשלה. רבנים אחרים מעולם „מרכז הרב“, כגון הרבנים יגאל קמינצקי ומשה בלייכר, שהיו רבנים בפתחת ימית באותו זמן, כמו גם אחיו הגדול של הרב ישראל אריאל, הרב יעקב אריאל, ראש ישיבת ימית, תמכו כולם בקו המתון."

בחלק הנ"ל התייחסתי להגותם של תלמידיו הנבחרים והבולטים של הרב צבי יהודה קוק. בראש ובראשונה נבחרו תלמידים אלו על פי פועלם והיקף השפעתם על הציבור הציוני דתי. גורם מכריע נוסף היה, הדרך הפוליטית בה הם בחרו וכיצד דרך זו השפיעה על הגותם במהלך ההתנתקות ולאחריה. מאחר ומטרת הייתה להציג את שתי הדרכים הפוליטיות שהוצגו לעיל. בחרתי בתלמידים הנמצאים במובן מסויים בקצוות הציר של "הרצון הכללי". כאשר קדושת הממלכתיות בקצה אחד ואילו המדינה על פי חזון הנביאים וחזון ארץ ישראל השלמה בקצה השני של ציר זה.

2.1.4 זהות כפולה

אלה בלפר בספרה "זהות כפולה" מציגה את שוני התיאולוגי בין קבוצות התלמידים של הרב צבי יהודה קוק באופן שונה מאשר תיאר שלמה פישר במאמרו שסוכם לעיל.

בפרק השמיני הנקרא "שידוד מערכות" מתארת אלה בלפר כיצד נעה החברה הישראלית מאחיזה בתפישת הממלכתיות המוחלטת של בן גוריון דרך משבר האמוני של אחרי מלחמת ששת הימים⁷¹

⁶⁹ משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, שם הספר: ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד „תג מחיר“, שם ההוצאה: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2015, עמ' 73.

⁷⁰ עליזה ויסמן, הפינוי: סיפור עקירת היישובים בחבל ימית, בית אל: ספרית בית אל, 1990, עמ' 266-269, נמצא גם כציטוט בספרם של הלינגר והרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד „תג מחיר“, 2015, עמ' 73.

והתפרקות החברה הישראלית לקבוצות שונות בעלות אידיאולוגיות ותפישות שונות אחרי מלחמת יום כיפור.

"הסקטוריאליזם הדתי המאפיינת את האקטיביזם המשיחי מבית מדרשו של הרב קוק, אכן מסמלת את החידוד של המתח בין מסורת משיחית לנורמליזציה לאומית ובין ייחודיות יהודית למדינה חילונית מערבית. אולם המחלוקת אינה רק פוליטית או דתית, אלא היא משקפת שידוד מערכות כללי בשאלת הזהות, ולמעשה מצינת קו פרשת מים: מצידו האחד עדיין מצויות השאיפות הציוניות (החילוניות והדתיות גם יחד) לזהות לאומית, המכילה בתוכה סינתזות דיאלקטיות (יהודיות ומערביות) בין מדינה לחזון; ואילו מצידו האחר עולה מתגבשת מציאות ישראלית חדשה, בתר ציונית, שאינה מחוייבת ללכידות היהודית ואינה מנותבת לתפישות של סינתזה."⁷²

מדבריה של אלה בלפר, אם כן ניתן לאפיין את שתי קבוצות התלמידים, ככאלו שבהן "עדיין מצויות השאיפות הציוניות לזהות לאומית, המכילה בתוכה סינתזות דיאלקטיות בין מדינה לחזון" כגון הרב אבינר והרב טאו. לעומתם רבני תנועת הקוממיות, אשר "מתגבשת מציאות ישראלית חדשה, בתר ציונית, שאינה מחוייבת ללכידות היהודית ואינה מנותבת לתפישות של סינתזה"⁷³

מדוייק יותר יהיה לומר, אם כן, כי רבני תנועת הקוממיות, אשר תפישותיהם מנותבות לתפישות של סינתזה אחרת, הרואה את הנסתר והבלתי נראה המוביל ללכידות יהודית ולא דווקא לכידות הבאה לידי ביטוי חיצוני. כאמור בדבריה של בלפר, מדובר בתהליך דינאמי המתפתח ומתגבש ועדיין לא סיכם את תפישתו, על כן יש להמשיך לעקוב אחר כתביהם. התמונה בה אנו צופים כרגע, היא קטע בנתיב ההתגבשות ואינה המילה האחרונה.

2.1.5 קדושת ארץ ישראל

מושג הקדושה אצל אנשי הציונות הדתית קרוב לתפישת הקדושה האימננטית, שרואה בקדושה תוצאה של נוכחות אלוהית המתקיימת במקום ובזמן – כלומר קדושה אונטולוגית⁷⁴, כך ראה אותה הרב קוק ובנו הרב צבי יהודה קוק שהוסיף וכינה טנקים וכלי נשק כקדושים⁷⁵, כל זאת מאחר והם

⁷¹ המשבר האמוני שחל בקרב הציבור הישראלי לאחר מלחמת ששת הימים, לא נחקר כדיסוננס קוגניטיבי, למרות שהוא עונה על עקרונות התאוריה של לאון פסטינגר. ההפתעה שחלה לאחר שהנבואה השחורה של "חורבן ביית שלישי" כפי שהתבטא הרמטכ"ל דאז משה דיין, לא התגשמה, יצרה דיסוננס קוגניטיבי שמעניין היה לחקור.
⁷² אלה בלפר, זהות כפולה – על המתח בין ארציות לרוחניות בעולם היהודי, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, 2004. פרק שמיני: שידוד מערכות, עמ' 203.

⁷³ שם.
⁷⁴ רוזנק אבינועם, ציונות דתית בין הרב קוק לתלמידיו: מהצהרת בלפור ועד להתנתקות, מפנה, 2008. עמודים 36-42
⁷⁵ "יש לזכור פעם אחת ולתמיד, פעם אחת ובהחלט, באמונה שלמה בדברי תורת אמת: מה שהוא קודש הוא קודש! עם קודש הוא קודש, וגוף קודש הוא קודש. זה קודם לכל. אחר-כך יש מקום לחקור דינים וחשבונות, בירורים ודיונים. אך קודם לכל היסוד העיקרי – ארץ קודש היא קודש, וכל העבודה שבארץ הקודש – כדברי ה'חתם סופר' – היא קודש. פירוש

כלים המשרתים מטרה נעלה שהיא כיבוש ארץ ישראל. מצווה המחייבת את עם ישראל בכללותו כשהוא מאורגן למוסדותיו, כמו גם את מצוות ישוב הארץ שזו מצווה החלה על כל פרט בכל זמן.

2.1.6 מהי קדושה

חפצים המשמשים לצורך פולחן דתי, רוחני. הרחבת מושג הקדושה נעשה כבר בעבר על ידי הרב קוק האב, שהחיל על כל החלוצים את התפישה הקבלית הלוריאנית של ניצוצות הקדושה בנשמות היהודיות. אותן ניצוצות שהביאו את החלוצים החילוניים לישוב את הארץ, למרות שעל פניו החלוצים היו רחוקים מן הדת היהודית.

כדי להדגים את משמעות המושג קדושה ואיך מושג זה בא לידי ביטוי במחשבת ישראל לדורותיה, הבאתי את הדין על ארון לוחות הברית, האם הוא מקודש בפני עצמו, האם גם ללא הלוחות? וממתי הוא מתקדש.

ארון לוחות הברית

תלמוד בבלי, מסכת שבועות, פרק ב':

דף טו, א גמרא וכן תעשו לדורות מתיב רבא כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן מכאן ואילך עבודתן מחנכתן ואמאי ונימא וכן תעשו לדורות שאני התם דאמר קרא (במדבר ז) וימשחם ויקדש אותם אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה אימא אותם במשיחה לדורות או במשיחה או בעבודה אמר רב פפא אמר קרא (במדבר ד) אשר ישרתו בם בקדש תלאן הכתוב בשירות השתא דכתב רחמנא אשר ישרתו אותם למה לי אי לא כתב רחמנא אותם הוה אמינא הני הוא דבמשיחה לדורות במשיחה ובעבודה דהא כתב וכן תעשו מיעט רחמנא אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה.

הגמרא דנה בשאלה, האם כל כלי השרת מתקדשים לדורות במשיחתם או בעבודתם? ומכאן הקשה רבי דוד הכהן בן עקיבא בספרו "מקדש דוד"⁷⁶ איזה עבודה יש בארון שיכולה לקדשו, הוא הניח כי הזאת הדמים (היזוי הדם) עליו בקודש הקודשים מקדשת אותו, אבל טיעון זה נדחה על ידו משום שכדי להזות אין צורך בארון. ובבית שני, הזו דם בקודש הקודשים למרות שלא היה ארון. מכאן שההזאה אינה עבודה מקדשת, ומה כן מה מקדשו?

ארץ-ישראל, יש בהן איזו נשמה, איזו לחלוחית קודש של מצווה כלל-ישראלית להמליך מלך ולהקים מלכות ישראל 926, מדינת ישראל וסידור שלטון בישראל – הוא קודש. וכן כל מה ששייך לקיום מצווה זו, כל הטנקים ושאר כלי הנשק, בין שהם מתוצרת עצמנו בין שהם מתוצרת הגויים, כולם שייכים לקדושה הזאת. זאת הקדושה כפי שאנחנו מבינים אותה: "אשר קדשנו במצוותיו". כל מה ששייך לימים האלה הוא קודש, זאת פרשת הקדושה, קדושת היום הזה, קדושה קיימת, קדושה בכל תוקף, בכל תוקף קדושת היום – מתוך אמונה שלמה". (שיחות הרצ"ה על ארץ ישראל / גאולה / מדינת ישראל, מזמור יט למדינת ישראל, אבינר שלמה, תשס"ה, ירושלים) מאגר אלקטרוני של כתבי הרב קוק ותלמידיו מאת הרב דב גולדשטיין))

⁷⁶ רפפורט דוד הכהן בן עקיבא (1890-1941) נולד בפינסק שברוסיה הלבנה, כתב את "מקדש דוד" על סוגיות בנושאי קודשים. נפטר במחנה עבודה (לא ידוע) באזור הקירילי-פיני בשנת 1941.

הר"מ סלובייצ'יק כתב, כי מרגע נתינת הלוחות בארון מתקדש הארון וזוהי עבודתו, כלומר עבודתו מקדשת אותו כפי שכותב הרב מייטליס⁷⁷ "משמם של האחיעזר והגר"מ סלובייצ'יק אמרו, כי בנתינת הלוחות בארון מתקדש הארון וזוהי עבודתו". הדיון בנושא מסתיים בדברי הרמב"ן בפרשת פקודי (פרק מ', פסוק ב') "ושמת שם את ארון העדות" [מאחר] ולא הזכיר "ואל הארון תתן את העדות", כי בהזכירו את ארון העדות, יבין זה, כי לא יקרא הארון כן רק בהיות בו לוחות העדות" מכאן שהארון קיבל משמעות בזכות הלוחות האצורים בו ולא היה קדוש בפני עצמו בלבד.

מכאן נגזרת קדושתם של סמלי המדינה, כלי הנשק והצבא. מתוך שהעבודה מקדשת את הכלי. כך גם העבודה המדינית היהודית מקדשת את סמלי המדינה הפיזיים כמו הדגל⁷⁸, וסמלי המדינה הרוחניים כמו הממשלה והכנסת⁷⁹.

כיצד מתקשר הדיון על הקדושה לממלכתיות לפי הרב צבי קוק?

2.1.7 קדושת הממלכתיות לפי הרצי"ה

כשבוחנים את תפישת הממלכתיות לפי הרב צבי יהודה קוק, מוצאים שהרב ייחס מימד של קדושה לאמצעים שנראים לכאורה חילוניים או יומיומיים, רלוונטים ושגרתיים. חפצים ואידיאולוגיות שבינם יום מתפרשים כחפצי חול. אחת מהתבטאויותיו המתארת היטב את הקדשת החפצים היתה התבטאותו כלפי צבא ההגנה לישראל ולכלי הנשק כקדושים⁸⁰ מעצם היותם כלים המכשירים את יישוב הארץ וכיבושה, שהיא מצווה⁸¹.

ליבמן ודון יחיא בספרם "Civil Religion in Israel"⁸² השוו את גישת האב קוק לקדושה אל מול גישת הבן. הרב קוק האב, דיבר על המאמץ הנדרש כדי לחשוף את אלמנטי הקדושה שבתוך האומה, הוא האמין שכלל שתהליך הגאולה יתקדם יותר, כך יותר יהודים יקבלו עליהם עול מצוות ויחזרו

⁷⁷ אבישי נתן מייטליס, תלמיד הרב צבי ישראל טאו, עורך חוברת "ערוגות הבושם" ג' שנת תשס"ב (2002), הקובץ התורני של ישיבת "הר המור"
⁷⁸ שבט ארי יצחק במאמרו "דרשת הרב קוק זצ"ל על חשיבות הדגל העברי" דרשה שנשא הראי"ה עם הכנסת דגל הגדוד העברי לבית הכנסת "החורבה" בל' כסליו התרפ"ו בחג החנוכה (1926). הדרשה נמצאה בארכיון בית הרב בתיק א, 6, 429. מאמרו של הרב ארי יצחק שבט פורסם לקראת חנוכה בית הכנסת החורבה מחדש ב-15 למרץ 2010. המעין מ"ט, ג' (ניסן תשס"ט) 55-68.

⁷⁹ המבקר החריף ביותר שקם לרב צבי קוק, פרופסור ישעיהו לייבוויץ טען - במאמרו "דרך הלאומיות אל החייתיות" פורסם בעיתון "הארץ" 5.10.1984. - קידוש חפצים הינו עבודה זרה. פרופסור רביצקי בספרו "חירות על הלוחות" בפרק "דת וערכים במחשבתו של ישעיהו לייבוויץ" עמוד 208, מביא מדבריו של ישעיהו לייבוויץ "אין שום דבר קדוש אלא הקב"ה לבדו".

⁸⁰ ביחס למצעד הצבאי ביום העצמאות תשי"ח ותשכ"א: "כאנשי אמונה יש להעריך את החיל הגדול, ויחד עם זאת לדעת, לזכור ואף לפרסם ולהודיע כי 'ד' אלוקינו הוא הנותן לנו את הכוח לעשות חיל". שמחה רז, מצמיח ישועה, פרק ט': מדינת ישראל, עמ' 283

⁸¹ מצוות יישוב הארץ וכיבושה, ישנם דעות חלוקות האם היא מתקיימת בזמננו. הרצי"ה מסתמך על הרמב"ן בספר המצוות, הפוסק שמצוות הארץ וכיבושה היא מדאורייתא.

⁸² Civil religion in Israel: Traditional Judaism and Political Culture in the Jewish Land, Charles S. P. Leibman and Eliezer Don Yehiya. University of California Press Berkeley and Los Angeles, 1983. 198-201

בתשובה⁸³, ואז האור האלוקי הקדוש שבתוך העם היהודי יתגלה לעיני כל. לעומתו הרצי"ה ראה את קיום המדינה והישגיה הביטחוניים, הכלכליים כהתגשמות והתגלות הקדושה.

בנוסף, לדבריהם, הרב צבי יהודה קוק התעלם מהתפקיד שהועיד לו הרב קוק בסיוע לגאולתם של כל הגויים. הרצי"ה תמך בהפרדה מוחלטת של העם היהודי מן הגויים ובמיוחד לאחר השואה. הוא ראה את העמידה של מדינת ישראל בפני לחץ האומות שהופעל עליה לסגת משטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים, כחובה דתית, וכחלק מהמשכו של תהליך הגאולה. שלא כמו בגלות, שם היו מחוייבים היהודים להשמע להוראותיהם של הגויים, כאן במדינתנו יש חובה לעמוד על זכויותנו ולהשען רק על כוחינו תוך ביטחון באל. מכאן קל להבין את הקדושה המיוחדת שהקדיש הרצי"ה את הצבא, אשר ביכולתו להושיע את עם ישראל בבחינת פיקוח נפש והן בכיבוש הארץ המובטחת, בבחינת המשך גאולת ישראל. כפי שמובא במאמרו "המדינה כהתגשמות חזון הגאולה"⁸⁴

בנוסף לכך במהלך הנאום שנשא הרצי"ה בערב יום העצמאות ה-19 של מדינת ישראל. הנאום שכונה לאחר מכן, מזמור י"ט למדינת ישראל. בו הוא חזה את פרוץ מלחמת ששת הימים ואת כיבוש המקומות הקדושים של העם היהודי. הוא צידד לצפות במצעדים הצבאיים שהיו נהוגים בין השנים 1948 עד 1968 כחלק מעבודת האל, כדי לזכור את תפקידם של כלים אלו במצוות כיבוש הארץ.

"מדוע לא תאסור הרבנות ללכת לחזות במצעד צה"ל, הרי יש בזה משום "כחי ועוצם ידי". אולם, אדרבה, אין כל פסול בראית המצעד, כי שכשזוכרים אנו שד' נותן לנו את הכח הזה לעשות חיל אין זה כחי ועוצם ידי" במובנו השלילי כי אם למוד וקיום של התורה: לומדים אנו שעלינו לעשות את המצווה המוטלת עלינו בכח זה – כיבושה של הארץ.⁸⁵

"לא כולם מקיימים את המצוה בייחוד הכוונה האמיתית, לא כולם אומרים "לשם ייחוד". אבל בסופו של דבר מתקיימת המצוה. זוהי מצוה, מצותם של כלל ישראל ומוטלת על כולנו, ומשום כך, **כל השייך אליה, כל כלי הנשק למיניהם, מתוצרתנו ומתוצרתם של גויים, כל מה ששייך ליום הזה של קימום מלכות ישראל - הכל הוא קודש!**" (לנתיבות ישראל ב, מזמור י"ט למדינת ישראל, עמ' שנה-שנט).

⁸³ כפי שמובא בדברי הנביא יחזקאל: וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם מִן-הַגּוֹיִם, וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל-הָאֲרָצוֹת; וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם, אֶל-אֲדַמְתְּכֶם. וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים, וְטָהַרְתֶּם: מִכָּל טְמֵאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל-גִּלְוֵיכֶם, אֲטַהַר אֶתְכֶם. וְנָתַתִּי לָכֶם לֶב חֵדָשׁ, וְרוּחַ חֵדָשָׁה אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם; וְהִסַּרְתִּי אֶת-לֵב הָאֵבֶן, מִבְּשָׂרְכֶם, וְנָתַתִּי לָכֶם, לֵב בָּשָׂר. וְאֶת-רוּחִי, אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם; וְעָשִׂיתִי, אֶת אֲשֶׁר-בְּחַקֵּי תַלְכוּ, וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמְרוּ, וְעָשִׂיתֶם. וְיִשְׁבַּתֶּם בְּאֶרֶץ, אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאֲבֹתֵיכֶם; וְהֵייתֶם לִי, לְעָם, וְאֲנִי, אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים. (ספר יחזקאל, לו, כד - כח)

⁸⁴ המדינה כהתגשמות חזון הגאולה, הרצי"ה, לנתיבות ישראל א', מהדורת ירושלים תשכ"ז, עמ' קפח-קצה, פורסם לראשונה בכתב העת המצפה תשי"ג 1953-1954.

⁸⁵ צבי יהודה קוק, לנתיבות ישראל ב', מזמור י"ט למדינת ישראל, עמוד 358.

2.2 יחסם של רבני תנועת "הקוממיות" וכן הרב מרדכי אליהו לתוכנית ההתנתקות

2.2.1 תנועת ה"קוממיות"

תנועת "קוממיות" הוקמה בסוף שנת 2006, כשנה לאחר ההתנתקות מרצועת עזה וצפון השומרון. באתר האינטרנט של התנועה www.komemiut.org ישנה הפרדה ברורה בין יעוד התנועה, חזון התנועה וערכיה, כשבעצם שלושתם יחד שואפים לעליונות התורה יחד עם תפישת המדינה כצעד נוסף לקראת הגאולה "מדינה – ראשית צמיחת גאולתנו" ולזקיפות הקומה היהודית ברמה לאומית.

יעוד התנועה הוא חיזוק ערכי זקיפות הקומה היהודית וכן מניעת גירוש יהודים מחבלי יהודה, שומרון ורמת הגולן. בחזונה של תנועת ה"קוממיות" להיות תנועה מובילה בתחום הנחלת זקיפות הקומה היהודית כתפישה לאומית מרכזית במדינת ישראל, חיזוק ההתישבות ומניעת כוונה לגירוש יהודים. ערכי תנועת "קוממיות" הינם: **עליונות התורה, המדינה – ראשית צמיחת גאולתנו, דאגה לכלל ישראל, רלונטיות ומקצועיות.**

הרקע ליסוד התנועה, כפי שמצוטט באתר התנועה, באה מהקשיים איתם מתמודד עם ישראל במסגרת מדינת ישראל, כתוצאה מניתוק הערכים הלאומיים שנשחקו במהלך הגלות. בנוסף, טשטוש ערכי המוסר והזהות היהודית. תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה, המכונה "השבר הגדול" מאחר ובמהלכה התבצע גירוש יהודים מאדמתם על פי החלטת ממשלת ישראל. "בראשם השבר הגדול בגירוש התושבים ביישובי חבל קטיף וצפון השומרון. בו מדינת ישראל, על פי החלטת ממשלת ישראל, גירשה אלפי יהודים מבתיהם, החרימה את רכושם, גדעה את חלומותיהם וחייהם ובחרה להעניק את חבלי מולדתנו לאויבים זרים". וכל זה נובע לדעת מייסדי התנועה כתוצאה "מטשטוש הערכים היהודיים הלאומיים בשמם הוקמה מדינת היהודים" ובנוסף, מציינים מייסדי התנועה כי משברים אלו שהם כביכול פנימיים, מקרינים כלפי יחסי החוץ מול אומות העולם וכן כלפי "אויבים מבית". מושג שנתר סתום ויכול לכוון כלפי אלו המחזיקים בדעות אחרות בקרב החברה הישראלית או כלפי אזרחיה הפלסטינים של מדינת ישראל. היחס ליום העצמאות, היחס ליהודי שפינה התנחלויות, היחס לממשלה – האם יש טעם להשתתף בבחירות? ועוד.

תלמידי הרב צבי יהודה קוק שלמדו מפיו בישיבת "מרכז הרב" ודיבריהם הם עיקר מחקרי, התנגדו לביצוע תוכנית ההתנתקות, אם באופן אקטיבי כמו הרב דב ליאור, הרב זלמן מלמד והרב אברהם

שפירא⁸⁶ או באופן פסיבי כמו הרב שלמה אבינר והרב צבי ישראל טאו. האחרונים קראו לתלמידיהם שלא להפגין נגד ההתנתקות.

בפרק זה, הבאתי את תגובות רבני ה"קוממיות" ותלמידיהם ביחס למוסדות וערכים שנחשבו למקודשים וכיצד השתנה היחס לגביהם לפני ולאחר ההתנתקות.

לצורך כתיבת פרק זה, ניתחתי את מאמריהם של הרבנים הרב זלמן מלמד, הרב דב ליאור, הרב אברהם שפירא, ותלמידיהם שפורסמו בגליונות "קומי אורי", ירחון של תנועת ה"קוממיות" ובאתר Yeshiva של ישיבת בית אל בראשות הרב זלמן מלמד. ובנוסף את דברי הרב מרדכי אליהו שנמנה על רבני הציונות הדתית ואינו נמנה על חוג הרב קוק.

2.2.2 הירחון „קומי אורי“

הירחון "קומי אורי" נוסד בשנת 2006 על ידי תנועת „קוממיות“ – רוח וגבורה לישראל יהודית- והיווה השופר שלה, מלבד הירחון התפרסמו גם עלונים שבועיים לשבת ושניהם פעלו בין השנים 2006 – 2008. בסה"כ 25 ירחונים וכ- 156 עלונים שבועיים. מערכת הירחון פעלה מתוך ישיבת בית אל, מטה בנימין בהנהגתו של הרב זלמן ברוך מלמד שאף הקים את הישיבה בשנת 1978 (תשל"ח). מטרת הירחון היא "לקדם חשיבה תורנית ולגבש משנה סדורה בנושאים אקטואליים, מתוך נאמנות ומחוייבות לתורת ישראל"⁸⁷

הגליון הראשון יצא בדצמבר – ינואר 2005 – 2006 (כסלו התשס"ו) וכלל מאמרים של הרב אברהם שפירא, הרב דב ליאור, הרב אליקים לבנון, הרב זלמן ברוך מלמד ועוד.

בדבר המערכת של הגליון הראשון ניתן לראות את המגמה אותה אימצו הפוסט ממלכתיים או האמוניים⁸⁸ מרבני גוש אמונים, כפי שכוננו על ידי מוטי ענברי שסקר את תגובת הרבנים במהלך ההתנתקות ולאחריה ואלה שכונסו מאוחר יותר בספר⁸⁹.

⁸⁶ הרב אברהם שפירא, ראש ישיבת „מרכז הרב“ אינו נמנה מבין תלמידי הרב צבי יהודה קוק, אך דיעותיו רלוונטיות לדיון על תלמידי הרב צבי יהודה קוק מאחר והוא מונה לראש ישיבת מרכז הרב והנהיג את ישיבת הדגל של הציונות הדתית במשך כשני עשורים (1982-2007)

⁸⁷ „קומי אורי“, ירחון תנועת ה"קוממיות"

⁸⁸ מוטי ענברי, פונדמנליזם במשבר: יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל תוכנית ההתנתקות, מתוך: בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: חיים משגב, אודי לבל. 2008, ירושלים, עמודים 285-310.

⁸⁹ Inbari Motti, Messianic Religious Zionism Confronts Israeli Territorial Compromises, 2012, Cambridge University Press, New York.

2.2.3 קריאות הרבנים לאחר פרסום הצהרת הכוונות למימוש פינוי רצועת עזה⁹⁰

2.2.4 הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא

הרב אברהם שפירא, קרא לסירוב הפקודה עוד באוקטובר 2004. הוא פנה בקריאתו לחיילים ולשוטרים מעל דפי העיתון "בשבע"⁹¹ והמשיך בקריאה זו גם באתר Yeshiva⁹² ימים אחדים לפני הפינוי. מאחר ופינוי יהודים מבתיהם היא עבירה על איסור דתי, וכשם שאסור לחלל שבת כך גם אסור לפנות יהודים מבתיהם שבתוך גבולות ארץ ישראל, למרות שממשלת ישראל החליטה על כך. הציווי האלוהי מחייב סירוב פקודה, מכאן שאף ראש הממשלה מחוייב באיסור גירוש יהודים מבתיהם ומכאן שאם הוא מחליט החלטה שנוגדת את דרך התורה, אז מן הראוי שלא ימשיך בתפקידו, הוא לא ראש ממשלה לגיטימי.

נוסח הקריאה:

(א) לפי דין תורה חל איסור גמור למסור קרקע של ישראל לנכרי, משום לאו ד"לא תחנם" ומשום ביטול מצוות ישוב ארץ ישראל המחייבת כל יחיד ויחיד מישראל. איסור זה חל על כל יהודי אזרח וחייל כאחד. פקודה להשתתף בפינוי יהודים מביתם ע"מ למסור את הקרקע לנכרים הינה פקודה הנוגדת את דת תורתנו הקדושה ואסור לקיימה. כל פקודה הנוגדת את ההלכה והכופה לעבור על דברי תורה, אין לה כל תוקף, אסור להשמע לה ואין לאף אדם סמכות להורותה. על כגון זה כתב הרמב"ם – "אין צריך לומר אם גזר המלך לבטל מצוה אין שומעין לו" (פ"ג מהלכות מלכים ה"ט). כל שיעבור על איסור זה לא יינקה, לא בעולם-הזה ולא בעולם-הבא.

(ב) בכלל איסור מסירת קרקע לנכרים חל איסור לסייע לעוסקים בעבירה. משום כך אין לחסום את הדרך לגוש קטיף או לסייע בכל דרך אחרת לגירוש היהודים מביתם. כמו כן, על חייל הנקרא למילואים להמנע מהתייצבות באם שירותו נועד לאפשר לחיילים אחרים לעסוק בעבירה.

(ג) חייל או שוטר הפוגע בקדשי ישראל וח"ו משחית חפצי שמים ותשמישי קדושה כגון ספרי תורה תפילין ומזוזות בין אם נעשה תוך כדי עסק עבירת הפינוי ובין אם לאו הריהו מבזה את קדשי ישראל ועובר בלאו ד"לא תעשון כן לה' אלוקיכם".

(ד) הנותץ דבר מבית-הכנסת הריהו כנותץ אבן מן ההיכל (מרדכי פרק בני העיר ובמג"א קנ"ב סק"ו). (חל איסור מוחלט על כל חייל או שוטר להשתתף בהריסת בית הכנסת ובית המדרש. ובכלל זה

⁹⁰ יואל מרקוס, הפינוי המתוכנן: עשרים התנחלויות ברצועת עזה ובגדה בתוך שנה-שנתיים, באתר הארץ, 3/2/2004

⁹¹ ערוץ חדשות ותוכן יהודי, הוקם ביוזמת הרב זלמן מלמד <http://www.inn.co.il>

⁹² <http://www.yeshiva.org.il/midrash/3807>, תשובה בעניין גירוש יהודים. נראה לאחורונה: 01.07.2019.

השחתת כלי בית-הכנסת שהם כביהכנ"ס (ביאור הלכה סי' קנ"ב). אוי לו ואוי לנפשו של חייל או שוטר המשתתף בעוון זה.

ה) חייל או שוטר המזיק לרכוש המתיישבים גוזל הוא. אין כאן דינא דמלכותא כי אם חמסנות של מלכות העוברת על דין תורה (ש"ך חו"מ ע"ג סקל"ט). זכותו של כל אדם להגן על רכושו מפני פגיעה או נזק הנעשים שלא כהלכה.

ו) על כל יהודי לעשות כל אשר ביכולתו למניעת העבירה. כמו כן חלה חובת מחאה על כל יהודי ויהודי. כמובן שאין לנקוט באמצעים אלימים נגד חיילי צה"ל או שוטרי משטרת ישראל⁹³.

הקריאה של הרב שפירא שנשמעת נחושה ונחרצת ואולי אף לוחמנית, נחלשת בסעיף ו' כשהוא מציין "כמובן שאין לנקוט באמצעים אלימים". האם הקריאה לא לנקוט באמצעים אלימים היא על מנת שלא להסתבך עם שלטונות המדינה שמממנים את קיום הישיבה או שהיא קריאה אמיתית שאינה רואה באלימות אמצעי לפתרון מחלוקות. לשאלה זו יש התיחסות נרחבת בסיכום הפרק, מה תפקידה של אלימות ומה מעיד על העדרה.

2.2.5 הרב מרדכי אליהו

תמיכה לקריאתו של הרב אברהם שפירא באה מאת הרב מרדכי אליהו (1929-2010) שכיהן בתפקיד הרב הראשי הספרדי בשנים 1983 - 1993 יחד עם הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא מקבילו האשכנזי. הרב מרדכי אליהו אף הגדיל וקרא להמשיך לזרוע ולעבד את האדמה כיוון שתוכנית ההתנתקות "היא לא תהיה". כתוצאה מכך בעקבות קריאה זו, תושבים רבים לא דאגו לדירור חלופי ולכן נשארו נטולי קורת גג ופיצויים כספיים, מאחר ולא היתה הערכה קודמת של שווי הנכס והרכוש החקלאי שהיה עליהם להשאיר מאחור.⁹⁴

⁹³ שפירא אברהם, מנחם אב, ימי בין המצרים תשס"ה. אוגוסט 2005. תשובה בעניין גירוש יהודים. <http://www.yeshiva.org.il/midrash/3807>. נראה לאחרונה: 02.07.2019.

⁹⁴ "לאחר פרסום הדברים קיבלו תושבי גוש קטיף חיזוק משמעותי שלא לשעות לקריאות הממשלה לפעול למען מציאת פתרונות דירור חלופיים בעבורם מחוץ לגוש, ומשום כך הם סירבו ליצור קשר עם מנהלת ההתנתקות שהייתה אחראית לשיקומם מחדש, תוך שהם מסכנים בהתנהלותם זו את עתידם הכלכלי וזכותם לפיצויים. איגרתו של אליהו חיצקה את הדעה לפיה תוכנית ההתנתקות מהווה מבחן של אמונה עבור הציבור, מבחן בו הוא נדרש להתעלות יתרה." ציטוט מתוך הספר בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, בעריכת: חיים משגב ואודי לבל, ירושלים, הוצאת כרמל, 2008, עמ' 295.

לפי הרב מרדכי אליהו, תוכנית ההתנתקות היא מבחן אמונה, ועל כן יש להגביר את עשיית המצוות את האמונה בבורא עולם. כלומר יש להגיב באופן דתי קיצוני בהכחשה של המציאות⁹⁵.

תגובתו של הרב מרדכי אליהו היא ההתייחסות היחידה כלפי ההתנתקות מרצועת עזה, שמלבישה אלמנטים נבואיים על ביצוע או אי ביצוע התוכנית. הקריאה שלו "היה לא תהיה", והדרישה מהתושבים במקום, להמשיך להשקיע בתוכניות חקלאיות עתידיות כאילו אין גזירת הפינוי תלויה מעל ראשם, היא בעלת מאפיינים המזכירים את הקבוצות אותם חקר פסטינגר והביא מספר דוגמאות בספרו *When prophecy fails*. על הצפה של העולם⁹⁶ או נחיתה של חוצונים, פצצת אטום⁹⁷ סוף העולם⁹⁸.

להלן נוסח הקריאה מאת הרב מרדכי אליהו:

לאחינו המתיישבים ביש"ע, גיבורי כוח עושי דברו [של האל], הפועלים ומיישבים את מרחבי ארץ אבותינו בגוש קטיף – שלומכם ישגה לעד!
באתי באגרת זו לחזק את ידכם נגד העוול המוסרי הנורא על הכוונה לפנות ישובים ולגרש, יהודים מביתם – היה לא תהיה!

אין מעשה מוסרי יותר ממפעל התחיה של העם השב אל ארצו לאחר גלות ארוכה שאתם מקיימים בו מצוות עשה של יישוב ארץ ישראל, ואין עוול מוסרי גדול מהניסיון לענות את נפשותיכם באיומי גירוש ונטישת אדמת אבותינו [...] קורא הדורות מראש שענה לאברהם אבינו בהר המוריה, הוא יעננו ויוציא לאור צדקתנו, ואיש לא יעצור את המהלך האלוקי של מפעל התחייה הלאומי של העם השב לארצו.⁹⁹

2.2.6 תגובת הרב מרדכי אליהו לאחר ההתנתקות

בכתבה שפורסמה בעלון מעייני הישועה לכבוד ראש השנה תשס"ו (אוקטובר 2005) וסוקרה על ידי אפרת וייס מאתר החדשות YNET¹⁰⁰ במהלך הראיון נשאל הרב: "בעקבות מה שקרה בגוש קטיף,

⁹⁵ מוטי ענברי, פונדמנליזם במשבר: יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל תוכנית ההתנתקות, מתוך: בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: חיים משגב, אודי לבל, 2008, ירושלים, עמוד 296

⁹⁶ Festinger, Leon; Henry W. Riecken, Stanley Schachter (1956). *When Prophecy Fails: A Social and Psychological Study of a Modern Group that Predicted the Destruction of the World*. University of Minnesota Press, p.62

⁹⁷ שם, עמ' 38

⁹⁸ שם, 136

⁹⁹ ראה הערה 4, עמ' 295 במאמר מאת ענברי מוטי, פונדמנטליזם במשבר: יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל תוכנית ההתנתקות, בתוך: בצל ההתנתקות דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: חיים משגב ואודי לבל, הוצאת כרמל, 2008, ירושלים, עמודים: 285-310.

¹⁰⁰ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3150178,00.html> נראה לאחרונה: 01.07.2019

אנשים רבים ביהודה ושומרון חיים היום בפחד שמא גם בהם יפגע החורבן. הם איבדו את הביטחון שהם יהיו שם לעולם. מה הרב אומר להם?"

תשובת הרב אליהו: "אני אגיד לכם. אני, הייתה לי שגיאה, ואני מכה על חטא על כך שאני אמרתי לאנשים לא להתנגד לצבא, ולא להתנגד למשטרה אלא 'אמרו לך לצאת - תצא'. היום לא אגיד ככה, היום אם אומרים לך – 'תצא', אל תצא! תישאר במקום, עד שיסחבו אותך בכוח וירימו אותך – 'על כפיים יישאוך'. אני לא אגיד 'תכה' או 'תילחם נגד זה', אבל 'תתעקש להישאר במקום!'. אני אמרתי בעבר, 'מסכנים החיילים, מסכנים השוטרים, מרחמים עליהם, מסכנים. איך יבואו יריבו עם יהודים?'. היום אסור לרחם, אלא לומר 'לא, אני לא רוצה! לא עוזב את המקום!', עד שיבואו ארבעה, עשרה, עשרים אנשים, ירימו ויוציאו אותך."

על השאלה למה הרב שינה את דעתו אחרי ההתנתקות בסוגייה, אמר הרב אליהו:

"חשבתי שהמשטרה, הצבא והממשלה יהיו בני אדם ויתחשבו במגורשים. ומה בסופו של דבר? הוציאו אותם, זרקו אותם בכל מיני מקומות, אפילו אוכל לא היה להם. אמרו: 'ניתן לכם בתים', נתנו קרוואן וקראו לו וילה, ובאמת מדובר בקרוואן. אז מה – עשו בו 'שינוי השם'?! הלא אלו דברים בטלים ומבוטלים. זרקו אנשים סתם. בשביל מה לזרוק את האנשים האלו? האם עשו רע למישהו? הלא אלה האנשים הכי יקרים והכי טובים, הלכו לגור בארץ שהייתה שממה. בשביל מה אתם מוציאים אותם? בשביל מי? לתת את זה לגוי?! איזה הגיון זה? זה לא הגיוני! וזה גם לא מוסרי."

הרב עדיין עומד על דעתו שעל החייל לומר למפקדיו,

"כפי שאיני מחלל שבת, כך איני ממלא את הפקודה" וענה: תשובה: "שיגיד 'אני לא יכול, לא יכול'", אומר אליהו. "הייתי אומר שהחיילים כולם צריכים ללכת למפקד הצבא ולהגיד לו 'זה לא מוסרי, ועד שיביאו פסק מהרבנות הראשית לישראל שאנחנו נקיים את פקודת הגירוש – אנחנו לא נבצע פקודה!'"

"לסרב פקודה?", נשאל הרב וענה: "כן!"

הרב הזהיר מפני התנתקות מהמדינה. "צריך להזהר לא לריב...אין דבר כזה ללכת, לעזוב. צריך להמשיך לעזור! לסייע! הממשלה נכשלה פעם אחת – תלמד מוסר. בגמרא כתוב: 'גזירא עבידא דבטלא' – הממשלה מתחלפת, תבוא ממשלה אחרת, להתאחד." לסיכום נשאל אליהו אם יש להמשיך ולהתפלל לשלום המדינה. "המדינה – מדינת ישראל, ממשיכים להתפלל לשלום ולשלום העם היהודי היושב בתוכה, ומכלל הן אתה לומד על הלאו." הרב אליהו חוזר ואומר כי "ברור שנחזור לגוש קטיף, ברור שננצח. אנחנו נצא מהמכה הזו ונצא מחוזקים. צריך להוסיף ללמוד אמונה – זה הפתרון."

הרב מרדכי אליהו ומאמיניו חוו את הדיסוננס הקוגניטיבי במלוא עוצמתו שכן קריאתו של הרב "היה לא תהיה" שנידונה בחלק השני של פרק זה, נטעה תקווה חזקה שאכן ברגע האחרון תוכנית

ההתנתקות תבטל ופקודת הפינוי תשתנה. זה לא קרה, משפחות שלא הסדירו את מקומם החלופי ואת גובה הפיצוי לא הם זכאים במנהלת סל"ע, נאלצו להתאחסן במקומות ארעיים בלי כל ידיעה לאן פונתה תכולת ביתם וחפציהם האישיים. ממצב של בעלי בתים, אנשים האחראיים לגורלם, הם הפכו לחסרי כל, כולל בגדי החלפה או ארוחה לילדיהם ובנוסף התיעוב שנשקף אליהם מבעד לתקשורת שתמכה בתוכנית זו בכל סעיפיו.

הרב מרדכי אליהו, בהקשר לתיאוריית הכישלון הנבואי של פסטינגר ועמיתיו, אינו מציע חזרה בתשובה, הטהרות, אינו מחפש גורם אשם, אלא מכריז טעיתי ואני חוזר בי. הרב מרדכי אליהו נפטר ביוני 2010.

2.2.7 הרב דב ליאור

הרב דב ליאור, רב הישוב קרית ארבע - חברון וראש ישיבת ההסדר ניר שבמקום. נולד בשנת 1933 בירוסלב בגליציה למשפחת חסידי בעלז, בשנת 1939 עם פרוץ הכוחות הגרמניים לפולין, נמלטה המשפחה לרוסיה, במהלך הנדודים, נפטרו הוריו מרעב ומחלות והוא שוכן בבית יתומים. עם תום המלחמה, חזר לפולין ומשם בשנת 1948 עלה באוניית המעפילים "נגבה" לארץ ישראל, שבועות מספר לפני ההכרזה על קום המדינה. בתחילה למד אצל הרב משה צבי נריה¹⁰¹ בישיבת כפר הרא"ה ולאחר זמן קצר, בשנת 1949 עבר לישיבת "מרכז הרב" בירושלים ולמד עם הרב צבי יהודה קוק. הרב ליאור היה הראשון שנשלח על ידי הרב צבי לכהן כרב, ולהפיץ את תורת "מרכז הרב", תורת הרב קוק. הוא נשלח לכהן כרב הישוב כפר הרא"ה, ומאוחר יותר עבר לקריית ארבע שם הוא מכהן כרב הישוב עד היום.

לקחת את ההגה בידיים

שיעור תורה זו שנאמר בכפר דרום¹⁰², זכה לכותרת "לקחת את ההנהגה בידיים" והוא ניתן ימים אחדים לפני ההתנתקות. כדי להתייחס לכל הנאמר בשיעור זה, אחלק אותו למספר נקודות כדלקמן.

א. "אנשי כפר דרום הם מחיל החלוץ העומדים לפני המערכה. אנחנו נמצאים במצב שמאז קום המדינה לא היה דבר כזה שבעם ישראל יקומו חוגים ויוותרו על חלקי ארצנו הקדושה, הגליית

¹⁰¹ הרב משה צבי נריה (1913-1995), מייסד מרכז ישיבות בני עקיבא, ח"כ מטעם המפד"ל כונה כמייסד "דור הכיפות הסרוגות". החל את דרכו בישיבת "מרכז הרב" אצל הרב קוק האב ועבר לסמינר המורים "מזרחי". נקודה זו חשובה לציון, כדי להדגיש את הדרך המנוגדת לשאר תלמידיו של הרב צבי יהודה קוק. מרבית תלמידיו המובהקים של הרב צבי יהודה קוק הגיעו מישיבות "בני עקיבא", קרי תנועת "המזרחי", מפד"ל של לפני מהפכת הצעירים. ואילו הרב נריה, התחיל ב"מרכז הרב" והמשיך במוסדות "המזרחי" (תנועה לאומית דתית בייסודו של הרב ריינס).

¹⁰² כפר דרום שהיה ממוקם במרכז רצועת עזה קרוב לישוב הערבי דיר אל בלאח, הוקם לראשונה על אדמות שרכש הפרדסן טוביה מילר בשנת 1946 על ידי גרעין של אנשי הפועל מזרחי, במלחמת העצמאות הוא נכבש ונהרס על ידי הצבא המצרי. לאחר מלחמת ששת הימים הוקם מחדש (1970) אולם רק כוח צבאי קטן שהה שם, ב-1990 התיישבו אזרחים במקום והוקם במקום מכון "התורה והארץ" לשילוב חקלאות מודרנית והלכה, הישוב נהרס במסגרת תוכנית ההתנתקות אוגוסט 2005.

יהודים החרבת ישובם והסדרת השטח לידי האויב. במלחמת השחרור נלחמו על כל נקודה, אבל שתהיה החלטה מדינית לנטוש מקום אין דבר כזה, היתה רוח גבורה היתה מסירות נפש למען הצלת הישוב ולמען הצלתה של הארץ. אחרי עשרות שנים של חוסר חינוך, ההתנתקות ממורשת ישראל, הביאה בכנפיה התנתקות מהכרת הלאומיות והתנתקות מארץ ישראל".

הרב דב ליאור בשטף דבריו מטיל את האחריות על נזקי מערכת החינוך שלא חנכה לאהבת הארץ וכתוצאה מכך הביאה להתנתקות נפשית שניבאה את ההתנתקות הפיזית, "אחרי עשרות שנים של חוסר חינוך" תוצאה שסופה – "התנתקות מארץ ישראל".

ב. כיצד מתמודדים עם מציאות שבדרך הטבע קשה לראות את המוצא ממנה, אנחנו שמאמינים בנצחיותו של עם ישראל לא מתייאשים. למדים מיעקב "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש". לפי חז"ל יעקב אבינו תיקן תפילת ערבית. מעשיו של יעקב מקפל את כלל ישראל לדורותיו, יציאתו לגלות שהגלות נמשלה ללילה, שנמצאים בחשכת הלילה, לומר אמת ואמונה למרות שנמצאים בחשכת הלילה ולא רואים את פני השחר אבל אם יש הבטחה שיגיע השחר. גם שנמצאים בתוך חשכת הגלות. אנחנו מאמינים ואומרים אמת ואמונה, אדם מצפה לגאולה ולא מתחנך על בסיס העבר, מי שניתק את עצמו מהעבר אין לו הווה, אנחנו מאמינים שנמצאים באתחלתא דגאולה, כמו שחבלי לידה הם קשים בסופו של דבר עם ישראל ימלא את יעודו האלוקי שלמענו הוא נברא".

בנקודה זו מתייחס הרב ליאור לשני עיקרים: אחד הוא האמונה שצריך להאחז בה על מנת לעבור את השעות הקשות המשולות לחושך. והעיקר השני שכבר נזכר בנקודה הקודמת והיא ההתנתקות מהעבר שנעשתה על ידי מערכת החינוך. ההתנתקות קלה משום שחוסר חינוך לערכים, קרי שורשים, יוצר ניתוק. "ומי שניתק את עצמו מעבר, אין לו הווה", אין לו קושי להתנתק מחבלי מולדת.

ג. נחישות של הציבור ובמיוחד הנוער מגלה בתקופה האחרונה, נחישות לבלום את הסחף של הסגרת ארצנו לידי הרשעים והחרבת ההתישבות. ואנחנו רבותיי צריכים ללכת על מנת לבלום את זה ולמנוע את זה ולא רק סתם להפגין שאנחנו נגד זה, זה לא מספיק. אנחנו צריכים ללכת על מנת לנצח, לבלום את הרשעות הזאת. חלילה וחלילה אם זה יבוצע זה עלול לפגוע בקיומנו כעם וקיומנו כמדינה, לכן כל מי שנמצא פה בגופו עצם מציאותו היא בולמת את הרשעות הזאת.

הקריאה הנרגשת של הרב ליאור לתלמידיו, תוצרי החינוך הלאומי דתי לעומת האחר המוחלט ה"רשעות". השימוש במושג רשעות, מקשר לדמויות היסטוריות שייסרו את עם ישראל כמו המן הרשע, אנטיוכוס הרשע, פרעה הרשע. והנה הרשעות פה במדינת ישראל. החיבור ההיסטורי מחייב התקוממות, בדיוק כמו שהיתה בזמן ההיסטורי, מלחמת קיום – על העם ועל המדינה.

ד. אנחנו צריכים לדגול רבותי בהתנגדות פסיבית, אנחנו לא יוזמים ללכת ראש בראש, אבל להתנגד, כמובן שהציבור שלנו "דינא דמלכותא דינא" אבל לא דבר שכנגד תורת ישראל אם ממשלת ישראל מחליטה להרוס ישוב ולהסגיר שטח לידי האויב הוא נגד תורתנו הקדושה, הרמב"ם פסק שאפילו מלכות¹⁰³ או אפילו יצביעו בכנסת¹⁰⁴. כל דבר שהוא כנגד תורתנו הקדושה יש להראות זאת כגזירה וצריכים לעמוד כנגד זה מכל המשתמע מכך. אצלנו התורה קובעת מה זה טוב ומה זה רע וכתוב מפורשות "ולא תהיה אחרי רבים לרעות" הסגרת ארץ ישראל זוהי עבירה ואסור לנו לתת יד בזה בכל צורה שהיא ולא שמכיון שהמלכות קובעת אז זה קדוש קדוש קדוש. הם יכולים לקבוע בענייני מיסים, מהירות הנסיעה, אבל דברים נגד תורתנו הקדושה יש לראות זאת כגזירה עם כל המשתמע מזה שיש לפעמים מצבים שאדם מתחייב למסור את נפשו אם גוזרים עליו נגד תורתנו הקדושה¹⁰⁵, צריכים לגלות בנחישות להראות התנגדות פסיבית כנגד הרשעות הזאת של הריסת ישובים, הגליית יהודים והסגרת חלק מארץ ישראל.

2.2.8 לא למצוא חן, לזכור שזה מאבק

הרב ליאור קורא בנקודה ד' למאבק, ואילו כעת למאבק פסיבי. כלומר, נראה כי הוא חושש ונמצא בדילמה. מצד אחד מדובר אם כן בפגיעה אנושה בעקרון ייסודי ומצד שני החשש שיבולע להם במסגרת החוקית, המדינית. שהרי הישיבות ופעולם ממומנים על ידי תקציב המדינה.

בהמשך הדברים, נראה כי הרב ליאור לא בחר צד בדילמה זו, מצד אחד הוא קובע כי "יש מצבים שאדם מתחייב למסור את נפשו"¹⁰⁶ ומיד נשמר ומציין כי מדובר "להראות התנגדות פסיבית כנגד הרשעות הזאת"

עניין נוסף שעולה מדבריו של הרב ליאור היא בצמצום ערכה וכוחה של הממלכתיות. לדבריו, "הם יכולים לקבוע בענייני מיסים, מהירות נסיעה" כלומר בעניינים יומיומיים, ואילו לציבור הדתי לאומי

¹⁰³ הרב ליאור מבטא במשנתו עמדה אמביוולנטית כלפי מדינת ישראל וחוקיה. כבוגר ישיבת "מרכז הרב" הוא נוטה לייחס למדינת ישראל ולמוסדותיה ערכי קדושה וחשיבות תאולוגית כבירה. כך למשל הוא כותב בראש אחד ממאמריו: ופגמיה, יש כיום משום התגלמות מלכות ישראל. וכבר הורה זקן, מרן הרב קוק זצ"ל בספרו משפט כהן ס' קמג, כי כשאין מלך בפועל, סמכויות המלך עוברות לעם על נציגיו. מכאן שיש בנציגות הנבחרת סמכות של מלכות (ליאור, תשמ"ב: 247). מיד אחרי דברים אלה מסייג הרב את דבריו בהסת"יגות חשובה: אמנם מלכות ישראל אינה רשאית לנהוג בשרירות. המלך אינו רשאי לעבור על שום איסור, כפי דרשת חז"ל על הפסוק ביהושע א: "רק חזק ואמץ" (סנהדרין מט, א). לכן חוקי המדינה שאינם נוגדים דין כלשהוא, יש חיוב לקיימם מדאורייתא. לכך יש להוסיף כי דינא דמלכותא דינא נאמר — לדעת רוב הפוסקים — גם במלכות ישראל (שם). (שלא כמו הרב אברהם שפירא, המצדיק את הציות לחוקי המדינה מתוקף תקנות הקהל, הרב ליאור מתיר הסתמכות על משפט המלך בבואו להגדיר את כוח החוק הישראלי, אך הוא משלב אותה עם הכלל "דינא דמלכותא דינא". כלל זה תקף, כאמור, רק אם חוקי המדינה אינם נוגדים את דיני התורה. מחבר/ים: משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד "תג מחיר", המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2015, עמ' 155.

¹⁰⁴ הרב דב ליאור משלב את דברי הרמב"ם יחד עם עמדות של מציאות ימינו, והיא עניין ההצבעה בכנסת. יש לזכור שמאמר זה נכתב מתוך דבריו שנאמרו בשיעור ועל כן עברו עריכה מעטה. סגנון דיבורו נשמר בהעברת השיעור לכתב. מטרת דבריו היא שגם אם מדובר במלכים או בנבחרים ציבור.

¹⁰⁶ דיון על מסירות נפש, כפי שנקבעה על ידי חז"ל, כמו גם דיון על מסירות הנפש בתאולוגיה הציונית דתית נמצא בחלק 4 ד של עבודה זו, מעמ' 93.

המתעסק ב"תורתנו הקדושה" יש כביכול דרגה אחרת. התעסקות בארץ ישראל, אינו דומה להתעסקות בענייני המדינה.

ההנוער היקר אתם ממשיכים את דרכו של כלב בן יפונה, עם הבטחה אלוקית עם עומק אמונה ביהדות אין יאוש. אפילו "חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אין להתיימשך מן הרחמים". אנחנו צריכים להאמין שעל ידי התפילות והפעילויות וההשתדלויות שלנו הגיעו לפה למרות שיש משמרות ומחסומים לכפר דרום, "על ניסך שבכל יום עימנו", כל הפצמ"רים שלא התפוצצו, אחד הניסים הגדולים הם רוח הגבורה המפעמת בתושבי המקום הזה, ממשיכים לזרוע ולפתח את המקום הזה שנמצאת במקום הזה, כפר דרום. הציבור בכללו אנחנו רואים עוז וגבורה. השעה היא שעה גדולה, היא שעה גורלית, הציבור שנמצא בכפר דרום הוא ציבור הקדוש ביחוד בכפר דרום הוא ציבור עם אחריות ברמה גבוהה. הוא ציבור שבאמצעותו תעשה הישועה הגדולה של הפיכת כל הרשעות הזאת שאנו חיים בתוכה שהיא תהפך לגויים ותבטל מעל עם ישראל בדרך הטבע לא רואים איך זה יעשה, אבל השם לא יטוש עמו ונחלו לא יעזב. אנחנו לא חסידים, צריך לדעת שבמאבק יש דרכים לא קונבנציונליות שצריך לקיים, צריכים עוז וגבורה "עם עיקש תתקש ועם נבר תתבר", בחיים רגילים לא עושים את זה אבל במאבקים צריכים, יעקב אבינו שאמר לאביו "אנכי עשו, בכורך" אומר האיבן עזרא אומר זה הפשוטו כמשמעו (הוא שיקר) יש מצבים שאי אפשר לנהוג במידת חסידות במאבק אי אפשר לנצח על ידי אהבה, גם על ידי נחישות על ידי עז גבורה, בכפר דרום אבל הם יודעים להבחין בין טוב לבין רע, כל מה שהוא נגד תורת ישראל יש להתנגד לו יהיה לנו סיעתא שמיא, זה תלוי בנו, ישועת השם כהרף עין. והקב"ה יעזור לסיכול כל החולשות הללו, זה תלוי הרבה בנו.

יש גיבורים שזרועים את הפלחה, צריך אמונה גדולה וכאן זה מתבצע הלכה למעשה. לשמור על קדושת המחנה, זו סגולה לביטול הגזירה ואת החולשות שיש בעם ישראל. מישהו פעם שאל אותי מהם דרכי ההתנגדות:

אי אפשר לומר בדיוק איך להתנגד באופן כללי לא יוזמים מצידנו נגד מישהו, אבל לא שאדם ילך כמו כבש¹⁰⁷ שהולך ככה ויאמר על כל דבר קדוש קדוש מכיוון שהכנסת החליטה. כל החינוך הכללי הם בפני קריסה. הציבור שלנו יש לו ערכי אמת וערכי נצח. לא ירחק היום והציבור שלנו בכל מערכות החיים הציבוריים, במשפט בכלכלה. מערכת המשפט זה החילול הגדול שיותר שיש במדינה. להתכונן לקראת הנהגת עם ישראל ואם הציבור שלנו יקח את ההנהגה יהיה שלום אמת, אימתם של ישראל תהיה מוטלת על כל המחבלים ויישבו אותם בארצות מוצאם ונזכה להסתובב חופשי בארצנו ותורת

¹⁰⁷ בנקודה זו אפשר להבחין בשני דברים: סגנון דיבורו של הרב ליאור. שהרי הנוסח הנפוץ הוא "כצאן לטבח" ואילו אצל הרב ליאור נותרה האסוציאציה בפשטותה. נקודה נוספת לחידוד היא ש"כצאן לטבח" נאמר בהקשר של הנטבחים בשואה שהובלו ללא התנגדות (או בהתנגדות מסויימת) כמו צאן לשחיטה. השוואת ההתנתקות לשואת עם ישראל, דורשת מחקר נוסף.

ישראל ברוחה והשפעתה תהיה ניכרת בכל תחומי חיינו הציבוריים נעבור את התקופה הקשה הזאת ולא ניפול ביאוש ונזכה לראות בישועת ה'108.

2.2.9 תגובת הרב דב ליאור לאחר ההתנתקות

רק כחודש לאחר ההתנתקות, בכנס שנערך ב- ג' באלול תשס"ה, הביע הרב ליאור את מחשבותיו לאחר הגירוש. הוא נתן במה לשאלות ולטרדות שקיימות באותו נקודת זמן, בקרב הציבור הציוני דתי כמו איך להתייחס למדינה, האם להתנתק ממנה, האם יש צורך לפשפש במעשינו, לחזור בתשובה? "ומכאן עולות שאלות כבדות משקל: האם אנחנו חטאנו, האם אנשי הגוש חטאו, האם עם ישראל חטא. אנחנו מחפשים מהי בדיוק נקודת החולשה, לא מתוך כוונה להטיל אשמות במישהו, אלא כדי לדעת לתקן."109

הרב ליאור טען שכל היסורים הללו, לא הגיעו כעונש אלא כיסורים באים לקראת הגאולה.

"הייתי מביא את דבריו של הרמח"ל. הוא כותב בספר הדרכים, שלפני הגילוי של הייחוד העליון, יימסר שלטון ללא מיצרים לרוע, וזאת לא משום שאנחנו חייבים, אלא משום שהדין נותן שיהיה כך, כדי שידעו להעריך מה היה חסר להם. גם אנשים צדיקים נמצאים תחת העוני והשעבוד, והקב"ה ישלם שכרם לעתיד לבוא."110

הייחוד העליון הכוונה היא לתקופת הגאולה שכן הוא המשיך כך:

"על פי הרמח"ל בתקופת הגאולה יכול להיות שהייסורים אינם באים בגלל חטא מסויים. גם אז אנחנו משמשים כלי בידי ההשגחה לשרת את העניין האלוקי, וממילא עלינו לקבל את הדין באהבה ולא להתרעם, חלילה. בכך אנחנו עושים את רצונו של המקום."111

בדברים אלה, מטפח הרב ליאור חזון חדש לקבוצתו. הייסורים, הרי הם תוצר הדיסוננס הקוגניטיבי. הציפייה שייחלו לה, נכזבה. חודש לקח לרב לצאת חזרה למאמיניו. לטפח עמדות חדשות, להתאים את הערכים מחדש. והנה, "יכול להיות". הרב מביע ספק, יכול להיות, כלומר אין כאן ביטחון גמור, אלא ש "יכול להיות" שהייסורים, כלומר האכזבה אין לה סיבה מדוייקת. הרב מביע בגלוי את אובדנו, את אובדן הדרך. לדידו, דבריו של הרמח"ל משמשים כרגע, מעין מצב ביניים לנחמה, "בתקופת הגאולה יכול להיות שהייסורים אינם באים בגלל חטא מסויים"

"למרות כל זאת, מי שחי לאור תורת הנצח, מי שחש את פעמי הגאולה, לא ייפול בייאוש ובחולשת הדעת גם במצבים של מעין נסיגה. אנו מוצאים זאת כבר אצל משה רבנו ביציאת מצרים, הדגם לכל

¹⁰⁸ שיעור תורה של הרב דב ליאור ימים אחדים לפני ההתנתקות, "לקחת את ההנהגה לידיים" נאמר בכפר דרום, השיעור סוכם במלואו על ידי: <http://www.yeshiva.org.il/midrash/video/3817>. נראה לאחרונה: 02.07.2019.
¹⁰⁹ דב ליאור, מחשבות לאחר הגירוש – מתוך כנס שנערך בבית הרב קוק, ג' באלול תשס"ה (ספטמבר 2005) מתוך אתר ישיבה: <http://www.yeshiva.org.il/midrash/3924> נראה לאחרונה: 01.07.2019.

¹¹⁰ שם.

¹¹¹ שם.

שאר הגאולות. בסוף פרשת שמות, לאחר שפרעה מכביד את העול ולא מספק תבן, פונה משה בטענה כלפי הקב"ה: "למה זה שלחתיני?" - אם לא הגיע זמן הגאולה למה שתשלח אותי? לא זו בלבד ששליחותי לא הועילה, היא גרמה להכבדת עול השעבוד. ה' עונה לו "עתה תראה אשר אעשה לפרעה, כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו."¹¹²

הרב ליאור מבקש להשען על דמות היסטורית נוספת, כדי להתחזק ממנה, משה רבנו. הרב ליאור נאחז בתסכול של משה בזמן שנשלח אל פרעה וגרם לאכזבה בקרב עם ישראל בכך שגרם להכבדת עול פרעה עליהם. "למה זה שלחתיני", טוען ליאור במילותיו של משה. גם הוא חש את האכזבה שתולים בו תלמידיו, גם כן את הכבדת העול, את השיעבוד. וכמו משה, הרב ליאור נאחז בתשובת האל: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה, כי ביד חזקה ישלחם". פרעה מייצג את כוח המדינה, את "הרשעות" כפי שראינו בדבריו מלפני ההתנתקות. והרב ליאור הוא משה, ותלמידיו הם עם ישראל הנאנקים תחת עולו של פרעה, המדינה.

"ניתן ללמוד מכאן עיקרון פשוט: גם אם רואים מעין נסיגה, גם אם רואים מעין התרופפות, לא נאבד בגלל זה את האמון שלנו במהלך האלוקי הגדול של שיבת עם ישראל לארצו"¹¹³.

מצד שני הרב ליאור כותב בגליון י' של ירחון „קומי אורי“ בעקבות המלחמה בלבנון. "אין לי ספק שהיסורים הקשים שפוקדים את עמנו במלחמה הזאת, שנמשכה למעלה מחודש, באו בעקבות הפשע החמור לפני כשנה, הגליית היהודים מגוש קטיף, החרבת ביתם והסדרת חבלי ארץ לידי אויב"¹¹⁴

לפי הרב ליאור אין צורך בתשובה או היטהרות, חזרה לערכים שננטשו, אלא הסבר תכליתי מחודש לאירוע ה'הכישלון הנבואי', למרות שמדבריו של הרב ליאור קודם ההתנתקות לא נראה כי הוא האמין שלא תתקיים ההתנתקות אלא שזהו מאבק שתלוי ברובו במיישמי התוכנית ובמידה והם יסרבו פקודה, התוכנית תתבטל כפי שציפה לכך גם הרב זלמן מלמד.

2.2.10 סיכום תגובת הרב דב ליאור

מצד אחד הרב ליאור קורא למאבק שהכלים שלו אינם סטנדרטים, במאבק אפשר לשקר ולחבל תחבולות, מצד שני הוא קורא למאבק פסיבי אבל לא ללכת כמו צאן ולקרוא על החלטות הכנסת קדוש. מאחרית דבריו של הרב ליאור במאמר לעיל בפסקה האחרונה, ניכר כי הוא השלים עם הגזירה של תוכנית ההתנתקות ונותר רק לקרוא לציבור הציוני דתי לקחת את ההגה לידיים. כלומר רק על ידי הנהגת המדינה לפי חוקי התורה יש תיקון לעול שנעשה, ובו נמסרו אדמות ארץ ישראל לידי נוכרים. יש צפייה לנס, לישועה משמיים, אך היא אינה מרכז שאיפותיו של הרב.

¹¹² שם, לקראת סוף המאמר

¹¹³ שם, פסקה אחרונה

¹¹⁴ דב ליאור, מלחמה על ה' ועל משיחו, „קומי אורי“ גליון י', אלול תשס"ו (ספטמבר 2006), עמ' 14

2.2.11 הרב זלמן ברוך מלמד

הרב זלמן ברוך מלמד, נולד בתל אביב בשנת 1937. ראש ישיבת בית אל וממקימי ערוץ 7 ואתר האינטרנט Yeshiva, האתר האינטרנט הראשון לצורכי הפצת שיעורי תורה של רבני הציונות הדתית. הוא הגיע לישיבת "מרכז הרב" ללמוד אצל הרב צבי יהודה קוק בשנת 1954, לאחר כעשר שנים כתלמידו הקרוב, הוא התמנה לר"מ (רב ומלמד) בישיבה. בשנת 1978 נשלח בתמיכת הרב צבי יהודה קוק להקים ישיבה בבסיס הצבאי שליד בית אל, מאוחר יותר הוקמה במקום ההתנחלות בית אל¹¹⁵.

סיכום מדבריו של הרב מלמד בשיעור שניתן בכנס יום ירושלים בישיבת "מרכז הרב", 31 במאי 2005 (כ"ב באייר תשס"ה).

א. "מאז יום ירושלים ומלחמת ששת הימים חלה תמורה רוחנית בארץ ישראל, גידול בציבור הדתי בכמות ובאיכות תנועה של חזרה בתשובה ומצד שני בחלק הציבור החילוני התרחקות עזיבת הערכים היהודים משבר בציונות אין עוד שאיפה לארץ ישראל השלמה אין עוד שאיפה שמדינת ישראל תהיה מדינה יהודית אלא מדינת כל אזרחיה מדינת חסרת זהות הפער בין שני החלקים האלו הולך ומתרחב ותהום מתרחבת בין שני חלקי הציבור. גם המאבק על גוש קטיף הוא מאבק הסמוי שיש בין שני חלקי העם, אין כאן הבדלים פוליטיים של הערכות מדיניות אם הצעד הזה נכון או לא נכון לא זו המחלוקת אלא איזה מהות תהיה למדינה מדינה לכל אזרחיה חסרת זהות או מדינה יהודית בעלת תוכן יהודי.

בנקודה זו, חזר הרב זלמן מלמד על דבריו של דב ליאור והטענה כי יש בעייה חינוכית עצומה בקרב הציבור הישראלי, ה"התרחקות והעזיבה של הערכים היהודים". הרב מלמד הצליח לציין ממתי בדיוק חל פחות במעמדה של ארץ ישראל וערך ההתיישבות. ואיך מנקודת זמן זו, חלה תפנית חדה ופנייה לכיוון מדינת כל אזרחיה. מבחינתו, אם כך מדובר במדינה חסרת זהות. הרב מלמד מציין שמדובר אם כן ב"משבר הציונות", משבר שחל בקרב חלק מהציבור וכעת מתנהל מאבק בין שני חלקי ציבור זה. בנקודה זו טוען הרב מלמד שמדובר על מאבק תודעתי על זהות מדינת ישראל. בין אלו המעוניינים למלא את המדינה בזהות לאלו המעוניינים לנטול ממנה את זהותה.

ב. **המאבק** הוא חריף וכואב ואנחנו הולכים ומתקרבים לקריאה של אליהו 'על מתי אתם פוסחים על שני הסעיפים'. אנחנו נמצאים בעימות נורא שקורע את העם, קורע את צה"ל וקורע את המשטרה, חלק גדול מחיילי צה"ל וחלק גדול מהשוטרים מתנגדים לעקירת יהודים ונאלצים להתאמן למעשה המנוגד לעומק אמונתם וזה יכול לפגוע פגיעה קשה ומשמעותית במוטיבציה לשרת. להציג את עמדתנו ביחס למהלכים של הממשלה, אמרתי שאני מאחל לשוטרים שאני מאחל שכל התוכנית תתבטל התפקיד שלנו הוא לבטל את רע הגזירה ונהפוך הוא. שמזה יצא חיבור יותר עמוק לארץ ישראל ונציל את צה"ל מחרפת המעשה הקשה והרע והמשבר שזה עלול לגרום לצה"ל. [...] הקרבה

¹¹⁵ ההתנחלות בית אל פוצלה זמן קצר לאחר הקמתה לשכונה בית אל א' ושכונת בית אל ב'. כמו גם ההנהגה הרבנית במקום, כאשר בית אל א' מונהגת על ידי הרב שלמה אבינר, ובית אל ב' מונהגת על ידי הרב זלמן ברוך מלמד.

זו, המסירות הזו למען ארץ ישראל יש בה מתיקון חטא המרגלים והיא מקרבת אותנו לגאולה השלמה ואני אומר לצבא ולשוטרים, אם תכשלו ולא תוכלו לעקור את הישובים, הצלחתם. אתם יכולים כבר עכשיו לומר שזו משימה בלתי אפשרית וכבר עכשיו להצליח, צה"ל לא צריך לנצח את היהודים, צה"ל צריך לנצח את האויב.

בנקודה זו עולה הרב מלמד דרגה, ומ"מאבק על זהות המדינה" ל"עימות נורא שקורע את העם". בנוסף, הרב מלמד אינו מפריד בין השוטרים והחיילים לבין דיעותיהם הפרטיות ומנהל איתם שיחה חברית שאינה רשמית וקורא להם לסרב פקודה. מעבר לעניין העברת האחריות אל החיילים. אין הרב מסכן את מעמדו, את משרתו הרמה בתור רב המקבל שכר מהמדינה, לעומת החיילים והשוטרים שעלולים למצוא את עצמם במאסר כמו גם לאבד את משרתם.

ג. היה אצלי אלוף הפיקוד אמרתי לו שאני מציע לך לסרב פקודה. אדם שומר מצוות, אנו מכריזים בזה ביום הזה אנו נאמנים לכל ארץ ישראל השלמה ומייחלים שנזכה לקיום הברית והשבועה וההבטחה האלוקית לאבותינו לתת לנו את כל הארץ ככתוב: "כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון ומן הנהר נהר פרת עד הים האחרון יהיה גבולכם לא יתיצב איש לפניכם פחדכם ומוראכם יתן ה' אלוהיכם על פני כל הארץ אשר תתדרכו בה".

"היה אצלי אלוף הפיקוד", הקשר בין הרב זלמד מלמד לבין הכוח המבצע את ההתנתקות. מהווה תמיהה מצד אחד, תמיהה על הקשר הבלתי אמצעי, הקשר החברי, חסר הרשמיות "היה אצלי" בא לבטא, מעין היה אצלי בכיס, הוא בא אליי, לא אני באתי אליו. מצד שני, יחס של הירככיה, אנשי ארץ ישראל השלמה, הם כביכול מעל המנתקים, אנשים שלוחי המדינה המבצעים את ההתנתקות.

2.2.12 תגובת הרב זלמן מלמד לאחר ההתנתקות

תגובה זו נחלקת בין היחס למגרשים, היחס לצבא, היחס ליום העצמאות ולמדינה.

היחס לצבא

"השתתפות הצבא בתוכנית העקירה והגירוש מחייבת שינוי יחס לצבא. עד עכשיו כל תפקידו של הצבא היה להגן על עם ישראל וארץ ישראל, והתפקיד הזה היה מצווה של תורה. אך השתתפות הצבא בתוכנית העקירה, הפכה אותו למוציא לפועל של החלטות ממשלה המנוגדות לתורה. הצבא כבר אינו רק קודש, אלא יש בו תערובות של מצווה ועבירה. נוצר שבר ביחס לצבא. המוטיבציה של הנוער הדתי לשרת בצבא ירדה מאוד. אני שומע שאנשים מסרבים ללכת למילואים בעת הזאת, כי אינם יכולים לשרת בצבא שעשה עוול זה. אני שומע שאנשים מתביישים ללבוש מדי צה"ל שמא

יחשבו שהם השתתפו בגירוש היהודים מקטיף. השאיפה להתגייס לצבא ולתרום וגם לשנות את הצבא, לא הוכיחה את עצמה. יותר ממה שהקצינים הדתיים שינו את הצבא, הצבא שינה אותם¹¹⁶.

במאמר "לברור דרכינו" שהתפרסם בגליון ו' של הירחון „קומי אורי“ כשבעה חודשים לאחר ההתנתקות מוצא הרב מלמד את האשמים בתוכנית ההתנתקות וגירוש היהודים מגוש קטיף "ברור ששורש הבעיה הוא המצב הרוחני באומה, או יותר נכון של חלק ממנה, שהוא היום בשלטון.¹¹⁷"

הוא מציע כבר באותה פסקה פתרון מעשי כדי למנוע הישנות מעשים אלו בעתיד:

"הפתרון היסודי לטווח ארוך הוא לעסוק בחינוך, לרומם את רוח העם ולהחזיר את הציבור למקורותיו. על זה אין ויכוח. זה מוסכם על כל חלקי הציבור. הוויכוח הוא איך להתייחס לניסיונות הממשלה להמשיך במעשה הנפשע ולעקור עוד יישובים ביהודה ובשומרון. על זה יש ויכוח בין הרבנים ובתוך הציבור שלנו. דעתנו שאנחנו צריכים להביע בצורה הנחרצת ביותר את הכאב, את הקושי שלנו לקבל גזירה כזו שהיא נגד התורה, שהיא פוגעת במצוות יישוב ארץ-ישראל, השקולה כנגד כל התורה כולה. ולא זו בלבד, אלא שכל המצוות תלויות במצווה זו, שכן עניינן של כל המצוות הוא שתתקיימנה על-ידי עם ישראל דווקא בארץ-ישראל¹¹⁸."

בדבריו אלה הרב מלמד אינו מציע חזרה בתשובה או הטהרות. הרב מלמד מציע להתמקד בחינוך, "לרומם את רוח העם ולהחזיר את הציבור למקורותיו" להתחזק באהבת ארץ ישראל.

היחס למדינה וליום העצמאות נותר בעינו "מה צריך להיות היחס ליום העצמאות כעת? האם השמחה שלנו קטנה יותר?"

"מו"ר הרצי"ה לימד אותנו לעשות הבחנה בין הממשלה ובין המדינה, "מדינה לחוד וממשלה לחוד". הקמת המדינה פתחה את שערי ארץ-ישראל וכתוצאה מזה התקבצו הגלויות, מרכז התורה חזר לארץ-ישראל, יישוב ארץ-ישראל התרחב והתבסס והתעצם. וזאת בזכות קיומה של המדינה. השערים פתוחים, העלייה נמשכת, ההתיישבות בארץ-ישראל מתחזקת. יש פה ושם הצרה, אך החיבור שלנו לארץ-ישראל לא נעצר מלכת והוא הולך ומתחזק.

הארץ נבנית בגליל ובנגב, בשרון ובשומרון ובכל רחבי ארץ-ישראל. יש מקומות שיש עליהם מאבק, אבל בסך הכול ההתרחבות וההתקדמות לא נעצרו. כל זה הוא פועל יוצא של יום העצמאות. על כן חובתנו להודות לרבוננו של עולם על כל הטוב שנתן לנו, ששחרר אותנו מעול גויים ואפשר לנו לפתוח את שערי ארצנו לקראת העלייה הגדולה, ולהיות בינינו לבין עצמנו ולא להיות מושפעים מהגויים

¹¹⁶ זלמן מלמד, לא נשכח ולא נסלח, אתר ישיבה אלול תשס"ה (ספטמבר 2005).
<http://www.yeshiva.org.il/midrash/3941> נראה לאחרונה: 02.07.2019.

¹¹⁷ זלמן מלמד, לברור דרכנו, „קומי אורי“ גליון ו' עמ' 25, אייר תשס"ו (מאי 2006).

¹¹⁸ שם

בחו"ל. אחוז ההתבוללות בחו"ל הוא איום ונורא. זאת אומרת שעצם המציאות שלנו בארץ-ישראל, ישיבת היהודים בצוותא, גורמת לנו להתחזקות גם באופן רוחני.¹¹⁹

הוא מדגיש שיש כעס ואכזבה מהחלטת הממשלה והעברת ביצוע התוכנית לזרועות הצבא: "אנו מבקרים את צעדי הממשלה וכועסים עליהם מאוד, קשה לעבור לסדר היום. מבחינה מסוימת אנו כועסים גם על זרועות הצבא והמשטרה שעשו את הפעולה הזו של גירוש היהודים מגוש-קטיף, המעשה הרע והנפשע הזה¹²⁰."

הרב מלמד שמלכתחילה לא ראה בתוכנית ההתנתקות נבואה שלא תתקיים, אלא מאבק רציני ועקשן. לכן בקריאתו לציבור הציוני הדתי, הוא לא מערב חידוש עקרונות או חזרה בתשובה אלא להיפך להמשיך באותה דרך בדיוק ואף דוחה ביקורת שהוטחה כלפי הציבור הציוני הדתי שהתרכז בהתיישבות וזנח את החינוך. הוא כותב: "אני שומע סגנונות האומרים שכביכול התמסרנו יותר ליישוב הארץ ופחות לחינוך, אבל לדיבור הזה אין שום בסיס. מעולם לא עזבנו את החינוך. כל ההתיישבויות היו התיישבויות שהקימו בהן מוסדות חינוך שהשפיעו השפעה עצומה על הציבור¹²¹."

מצד שני, מבחינתו היחס למגרשים הוא בלתי נסבל ובלתי נסלח. במאמר שפורסם בעלון השבועי של תנועת „קוממיות“ אלול תשס"ח (ספטמבר 2008), כשנתיים לאחר ההתנתקות, כתב הרב מלמד בתשובה לשאלה האם אפשר להזמין את מפקד אוגדת הגירוש¹²²

"הגירוש של תושבי גוש קטיף והחרבת הישובים, היה מעשה נבלה, וכל מי שהשתתף בו, קל וחומר המפקדים שפקדו על הנבלה הזו - חטאו חטא חמור, גם בביטול מצוות ישוב ארץ ישראל, וגם בפגיעה גסה בתושבים. ומי שלא עשה תשובה, דהיינו שמודה שהוא חטא ונכשל, ומקבל עליו שלא לשוב לחטא הזה - אין ראוי לסלוח לו¹²³."

כפי שנראה מדברי הרב מלמד ערב ההתנתקות, הוא העניק את מירב המשקל לביטול התוכנית בסירוב הפקודה ובכוחם של אלו האמורים לפנות. במידה והתושבים יסרבו להתפנות, לא תצא התוכנית לפועל. המאבק (ולא הנבואה) נכשל והם האחראים העיקריים לכך, מנודים.

2.2.13 סיכום תגובתו של הרב מלמד

לסיכום, ניתן לראות בנקודות ההתמקדות של הרב זלמן מלמד בשיעור זה לתלמידיו מספר שבועות לפני ההתנתקות¹²⁴. כי, הרב זלמן מלמד רואה לפניו את דרך המאבק ומצד שני את דרך התבוסה, וכן מציע הסבר "הגיוני" שתואם את השקפת העולם הציונית הדתית למהלך ההתנתקות שסותר את

¹¹⁹ שם, עמ' 28-29

¹²⁰ שם, עמ' 29

¹²¹ שם, עמ' 28

¹²² הרב מלמד מתכוון לגרשון הכהן, שכיהן ב-2005 כקצין הממונה על פינוי רצועת עזה במסגרת תוכנית ההתנתקות

¹²³ מלמד זלמן, היחס למגרשים, עלון לשבת של תנועת „קוממיות“, אלול תשס"ח (ספטמבר, 2008)

¹²⁴ מלמד זלמן ברוך מתוך אתר האינטרנט ישיבה, תמוז תשס"ה (יולי 2005).

המהלך האמוני שמחזיק בו ציבור זה, לפיו אנו בתקופת אתחלתא דגאולה. הגאולה מגיעה קמעא קמעא, לאט לאט. בתחילה, קום המדינה על חלק קטן מאדמות ארץ ישראל המובטחת, לאחר מכן קיבוץ גלויות, התפתחות עולם התורה, תוצאות מלחמת ששת הימים. נראה אם כן, שישנו תהליך המתמשך קדימה והוא חיובי. אמנם בימי הנסיגה מחצי האי סיני ופינוי ישובי חבל ימית, נדרשו כבר רבני הציונות הדתית לתת הסבר לסטייה זו מדרך הגאולה¹²⁵. ויש שראו בה אתגר בהודאה בחוסר היכולת להבין את דרכי האל. ושוב במאבק נגד תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה, נדרשו הסברים לגזירה זו.¹²⁶

ההסבר שמציע הרב מלמד, דורש הטהרות המחנה, להתנתקות משחיתות. והיא מתאימה לתיאורית הפחתת הדיסוננס הקוגניטיבי שנוצר אחרי הכישלון הנבואי שהוצעה על ידי Zygmunt במאמרו משנת 1972¹²⁷. והמעניין הוא שהרב מלמד לא חיכה לכשלון המאבק אלא כבר בתחילתו, קרא להטהרות וראה מצד אחד את אופציית כישלון המאבק כאפשרית, וכשמנגד המשיך לקרוא לסירוב פקודה של אנשי הצבא על מנת לסכל את תוכנית ההתנתקות.

להלן סיכום דבריו של הרב מלמד באופן נקודתי:

1. תוכנית ההתנתקות באה להציל את ראש הממשלה ממשפט על מעשה השחיתות שהוא מעורב בהם. ולכן: "המאבק נגד עקירת ישובי גוש קטיף וצפון השומרון, הוא מאבק נגד השחיתות שדבקה בראש הממשלה ושריו. זהו מאבק למען הגינות שלטונית, למען דמוקרטיה אמיתית, למען טוהר המידות. זה מאבק על דמותו של עם ישראל ועל דמותה של מדינת ישראל"¹²⁸.

2. הוא תלה את רוב תקוותו שהקריאה לסירוב פקודה תמוטט את תוכנית ההתנתקות: "האחריות למצב זה נופלת לא רק על הממשלה אלא גם על צמרת צה"ל. כי צמרת צה"ל הייתה צריכה לומר לממשלה אין אנו יכולים להיות שותפים בתוכנית העקירה. כי אין אנו יכולים להטיל משמעת מחייבת

¹²⁵ הדרך היחידה לענות על השאלות הללו היא מתוך תפישה של אמונה בה' — מתוך הידיעה שישנו בורא לעולם והוא ברא אותו על פי תוכנית [...] ובמרכז התוכנית נמצא עם ישראל [...] רק השקפה כזו, שאמנם הדמוקרטיה אינה מכירה בה, מתיישבת עם תפישה מוסרית והגיונית, ומסבירה שזכותו של עם ישראל בארצו היא חלק מהותי מאותה תוכנית אלוהית לשמה נברא העולם ועל כן מימושה גם בכוח צבאי וגם במחיר שליטה על עמים אחרים אשר בוחרים לשבת בארץ, הינה לא רק מותרת ומוצדקת כי אם גם מחויבת המציאות בהיותה חלק מהייעוד ההיסטורי של העולם כולו (זלמן מלמד, 2010). מתוך הספר ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד „תג מחיר“, משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה ע"ר, 2015, עמ' 199: 2015. הציטוט מדבריו של הרב זלמן מלמד מתוך הדברים שנשא בכנס רמלה 2010 "התיקון: האם תיתכן לאומיות בריאה ומוסרית ומהם יסודותיה", כנס רמלה השלישי (6.4.2010).

¹²⁶ כיצד ייתכן שחרף מסירות הנפש, וחרף המאמצים המרובים, עדיין עולה על הפרק תוכנית העומדת בסתירה להבטחה האלוהית על ארץ ישראל? משום כך קמה בקרבם התנגדות כמעט גורפת לעצם תוכנית ההתנתקות ולפינוי התנחלויות, וציבור הציונות הדתית התאגד כמעט בשלמותו למאבק נגד התוכנית. בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: חיים משגב ואודי לבל, הוצאת כרמל, ירושלים, תשס"ח – 2008, עמ' 292.

¹²⁷ Zygmunt, Joseph F. 1972. "When Prophecies Fail: A Theoretical Perspective on the Comparative Evidence". *American Behavioral Scientist*: 245-268

¹²⁸ הרב זלמן מלמד במאמרו, מאבק נגד השחיתות, תמוז תשס"ה, מתוך שיחות לפני הגירוש, אתר ישיבה:

<https://www.yeshiva.org.il/midrash/3736> נראה לאחרונה: 01.07.2019

ראו גם: מלמד זלמן ברוך מתוך אתר האינטרנט ישיבה, תמוז תשס"ה (יולי 2005) שיעור המכונה יחסים מורכבים, בעקבות השתתפות הצבא בגירוש מגוש קטיף. <https://www.yeshiva.org.il/midrash/4977>. נראה לאחרונה: 01.07.2019

על מפקדים וחייילים שמעשה זה הוא בניגוד למצפונם. וגם אם צה"ל נאלץ לעשות זאת הרי היו צריכים לשחרר מראש כל מי שאינו מוכן להיות שותף למעשה זה בגלל השקפתו. אך במקום לנטרל את הבעיה, בא הרמטכ"ל וכופה בכוח ובלחצים כבדים על חיילים לפעול בניגוד לאמונתם. ומעשה זה פוגע במוטיבציה של המפקדים והחיילים לשרת בצה"ל¹²⁹."

3. "המכות האלו שאנו מקבלים הם מפני שהשקפת השמאל החילוני מתרסקת, אין קיום לעם ישראל בלי אמונה, ותוך כדי פרפורי הגסיסה של השמאל הוא מכה בכוחותיו האחרונים. לאחר מכן תקום הנהגה יהודית אמונית שתוביל את המדינה לקראת הגאולה. זהו המהלך ואין אחר ובו אנו הולכים ומתקדמים".

הנקודה השלישית מתאימה בהחלט לתיאוריה של Zygmunt, הטלת האשמה על גורם חיצוני או פנימי. במקרה זה, השמאל שהוא כביכול גורם פנימי וחלק בלתי נפרד מעם ישראל ונגד אפשר לראות בו גורם חיצוני "גוסס" "נטול ערכים" מושחת.

2.2.14 הרב אברהם שפירא

הרב אברהם שפירא קרא להתכנסות לתוך עולם התורה, במהלך שיעור תורה שניתן בכנס התחזקות והתחדשות בחודש אלול תשס"ה (ספטמבר 2005), כלומר כחודש לאחר ההתנתקות. השיעור סוכם על ידי תלמידיו ופורסם באתר Yeshiva של ישיבת בית אל בראשות הרב זלמן מלמד¹³⁰.

א. "יסוד הכל נובע מתוך התורה. ראינו מה ערך יש לרעיונות מבלי שהם מקושרים לתורה. הנאמנים לתורה מוטל עליהם החוב, להטביע חותם התורה והאמת בכל מהלכי התקופה המיוחדת הזאת. אמת - זו תורה, ורק תורה, אין שום משקל מלבד התורה, גם המוסר מקורו בתורה. ואם אינו עיוותים מוסריים בנוסף לגירוש התושבים, הרי גם זה נובע מריקנות של תורה.

ב. ובימים אלו, עלינו להתחזק, לחזק את כח הרצון, להוסיף בתורה, להוסיף בתפילה. גם היוכוחים והחולשות שהיו בתקופה האחרונה, נבעו מחוסר תוקף של תורה, והם בעצם רק קצה חוט של דעה או ליתר דיוק - חוסר דעה - הנגררת אחרי חולשה בתורה. ובודאי עוד ישבו הרבנים על מדוכה זאת.

ג. הגר"א כותב: שהקב"ה הראה למשה את כל הארץ, מפני שכל ענייניה של ארץ ישראל היא תורה. תופסי התורה חייבים לעמוד על המשמר ולהיאבק על ארץ ישראל מתוך תוקפה של תורה"¹³¹.

קריאה זו מזכירה את הפסקה שבתלמוד "משחרב בית המקדש אין לקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של ההלכה"¹³². כלומר ללא נוכחות הרכיב "ארץ ישראל" בזהות היהודית, תתפוס התורה וההלכה מקום יותר גדול בזהותם של אנשי הציבור הציוני דתי. כעת אין הבדל גדול בינם לבין הציבור החרדי

¹²⁹ שם.

¹³⁰ <http://www.yeshiva.org.il/midrash/3972>, שפירא אברהם, התורה כיסוד לכל, מתוך כנס התחזקות והתחדשות אלול תשס"ה (ספטמבר 2005). נראה לאחרונה: 02.07.2019.

¹³¹ שם

¹³² בגמרא מסכת ברכות ח', ע"א

שמלכתחילה התייחסו לרעיון מדינת ישראל בחשדנות והעדיפו שלא לקחת בו חלק, עד לקריאת הרב שך (1898-2001), מנהיג הציבור הליטאי שיש להשתתף בקבלת ההחלטות הממשלתיות משום שהן מחייבות גם את הציבור החרדי, כלומר מתוך התחשבות בציבור החרדי, יש לשתף פעולה עם מוסדות המדינה ולא מתוך הכרה באידיאולוגיה הציונית¹³³. בשנות השבעים היה הרב שך פעיל במועצת גדולי התורה של אגודת ישראל. ומאוחר יותר בשנת 1988 הוא ייסד את מפלגת "דגל התורה" ואת העיתון "יתד נאמן".

מאמר נוסף של הרב שפירא עם דגשים דומים, פורסם בגליון הראשון של הירחון "קומי אורי" של תנועת „קוממיות“ שיצא לאור בחודש כסלו תשס"ו (דצמבר 2005), חמישה חודשים לאחר ההתנתקות. בנוסף לדגש של ההתכנסות חזרה לעולם התורה, יש גם קריאה לחזרה בתשובה של הציבור להגברת האמונה ואת כוח הציבור. הוא מביא ממעשה אליהו בכרמל¹³⁴ כאשר הוכיח לנביאי הבעל את קיומו של האל: "העם אומר לאליהו שאם יוכיח להם שה' הוא האלוהים, הם ישובו בתשובה. כל זה עדיין לא תשובה, זה רחוק מאוד מתשובה, אבל יש כאן הכנה לתשובה שתבוא לאחר מכן. [...] הירושלמי מלמד אותנו שגם תשובה קטנה מאוד, שאין בה אלא הכנה לתשובה – גם היא נחשבת כתשובה שבעבורה כדאי הוא לעשות ניסים לישראל"¹³⁵.

הקריאה לחזרה בתשובה מייצגת נכונה את השיפורים שהציע Zygmunt¹³⁶ לתיאוריית הכישלון הנבואי של פסטינגר ולפיו כדי להפחית מחומרת הדיסוננס בקרב חברי הקבוצה, קוראים מנהיגיה לפשפש במעשיהם, להטהרות וחזרה בתשובה (עמ' 260-264, Zygmunt).

הרב אברהם שפירא נפטר ב-27 בספטמבר 2007. הרב אברהם שפירא התחנך כל חייו בישיבות חרדיות, ולא היה מעולם תלמיד של הרב אברהם קוק או של בנו הרב צבי יהודה קוק. הרב שפירא הגיע אל ישיבת "מרכז הרב" בעקבות נישואים לאחות גיסו של הרב צבי יהודה קוק, כשהתנמנה לרב

¹³³ קלמן נוימן, הויכוח על גבולות המדינה – סוגיה של דת ומדינה?, הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2013, "עמדתו העקרונית של הרב שך הייתה התנגדות לציונות מן הטעם שהיא מנסה, לדבריו, להפוך את עם ישראל ל"עם ככל העמים" ומתכחשת למצבו "כשה פזורה בין שבעים זאבים, שצריך למנוע אותו מהתנהלות פעילה בפוליטיקה הבינלאומית. הרב שך גרס כי אל להם ליהודים להתגרות באומות העולם וכי עליהם להשלים עם מצבם. התמיכה שלו בפסיביות פוליטית והיעדר יחס חיובי מצדו לריבונות יהודית תרמו להתנגדותו לסיכון חיי אדם למען שטחי אדמה. עמ' 92.

¹³⁴ עימות בין נביאי הבעל לאליהו הנביא על הר הכרמל, מכונה גם מעמד הר הכרמל. בתקופת מלכות אחאב. במהלך העימות מנסים נביאי הבעל לקרוא לאל לקבל את מנחתם ולא נענים לאחר נסיונותיהם הכושלים, קורא אליהו לאלוהי ישראל. אש יורדת מן השמיים ומכלה את המנחה. העם הצופה באירוע חוזר אל אלוהי ישראל. אליהו קרא להם ללכוד את נביאי הבעל והם נשחטים על יד נחל קישון. לז ענני יהוה ענני וי'דעו ה'עם ה'ז'ה כ'י'אתה יהוה ה'אלהים ו'אתה הסב'ת את לב'ם אחר'ית: לח ו'תפ'ל אש-יהוה ו'תאכל את-ה'עלה ו'את-ה'עצים ו'את-ה'אבנים ו'את-ה'עפר ו'את-ה'מים אש'ר-ב'תעלה לח'קה: לט ו'ירא כל-ה'עם ו'יפ'לו על-פני'הם ו'יאמרו: יהוה הוא ה'אלהים יהוה הוא ה'אלהים. (ספר מלכים א', פסוקים 12 – 17).

¹³⁵ שפירא אברהם, „קומי אורי“ גליון א', עמ' 6. נס בעקבות ההכנה לתשובה. כסלו תשס"ו (דצמבר 2005).

¹³⁶ ראה מקור בהערה 8.

ומלמד (ר"מ) ומורה לתלמוד. אמנם הוא זכה להנהיג את ישיבת „מרכז הרב“ לאחר מותו של הרב צבי יהודה קוק (1982). אך נראה כי תפישת עולמו נותרה כפי שהיתה - ראיית התורה כתכלית הכל, והתכנסות לעולם התורה כמהות הכל. יתכן שהרב שפירא בעצמו, הרגיש צורך לחזור בתשובה על שנטש באופן כלשהו את עולם התורה החרדי. עולם שאפיין את נעוריו ואיתו נכנס לתוך ישיבת „מרכז הרב“, למרות היותה נושאת דגל הציונות הדתית. ישיבה האוחזת בעקרון שמדינת ישראל היא קדושה וכל מוסדותיה קדושים וצבאה קדוש, כפי שהתבטא הרב צבי יהודה וצוטט בחלקים הקודמים של פרק זה. באומרו - הרב שפירא - שהתורה היא חזות הכל, ולא המדינה קדושה כמו גם התפישה הציונות הדתית שבה אחז, יסודה בטעות והיא דורשת חזרה בתשובה שלו אישית.

2.2.15 סיכום ומסקנות

בפרק זה סקרתי את תגובתם של רבני ה"קוממיות" לפני ההתנתקות מרצועת עזה ולאחריה תוך השוואת תגובותיהם לתגובות הכישלון הנבואי של פסטינגר ועמיתיו, לשם כך סקרתי את התפתחות התיאוריה על ידי חוקרים נוספים עד שנות ה-90 של המאה הקודמת. למרות שמדובר היה במאבק נגד החלטת ממשלה ולא דוקא בנבואה עם תאריך יעד סופי, כמו הנבואות אותן חקרו פסטינגר עמיתיו וממשיכי המחקר בנושא, מלמד הרב מרדכי אליהו שקבע את אי קיום ההתנתקות כנבואה שתתממש.

מעניין היה לראות שתגובות הרבנים שהיו יחסית דומות לפני ההתנתקות: קריאה לסירוב פקודה, מחאה פסיבית, תמיכה במתיישבים. היו שונות ומגוונות לאחר ההתנתקות:

הרב זלמן מלמד - לחזק את החינוך ואת חזרת העם לתורה ולמקורות

הרב דב ליאור - אלו יסורים הבאים למרק אותנו ולהכין אותה לקראת הגאולה

הרב אברהם שפירא - להתרכז בתורה, לחזור בתשובה

הרב מרדכי אליהו - הודאה בטעות וקריאה לאיחוד כל הציבור הדתי, כדי ליצור חזית עתידית בלתי שבירה מול החלטות ממשלה דומות.

מעבר לדין בתגובת הרבנים והתאמתה לתיאורית הכישלון הנבואי, בולטת מדברי הרבנים הקריאה למאבק פסיבי. אלא שבין השורות יש קריאה להקרבה על קידוש השם. יש תמיכה באותם תלמידים שיושבים בכלא (הרב זלמן מלמד), הענקת הכוח המוחלט לנוער (הרב דב ליאור) ועוד קריאות שלא נכנסו לפרק הזה, אך קראתי לצורך עבודה זו. נשאלת השאלה מדוע לא היה מאבק אקטיבי? מה היה חשוב יותר השם טוב שיצא לציבור זה (אנחנו לא אלימים) בעיני התקשורת או הצלחת המאבק.

2.3 הרב חנן פורת ותגובתו לתוכנית ההתנתקות מרצועת עזה, אוגוסט 2005

בראשית חלק זה, הבאתי את תגובתו של הרב מרדכי אליהו שיצא בהכרזת "היה לא תהיה" והאמין כי בכוחה של הכרזה זו, לבטל את תוכנית ההתנתקות. תגובתו תאמה בקירוב מסויים את הפיתוח של פסטינגר ועמיתיו לגבי כשלונן של נבואות. מסתבר כי האמירה "היה לא תהיה", שפגשנו בפרק הקודם מדבריו של הרב מרדכי אליהו, הגיעה גם מפיו של הרב חנן פורת בהקשר של נסיגה כלשהי מן השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים:

"אמרו לי: ב'מרכז הרב' חושבים על 'חבלי משיח', עוצמים את העיניים – לא רואים את המציאות. אמרתי: יש תמימות – ויש תמימות יוצרת. עצם התמימות כבר יוצרת. שיוזכר באיזשהו מקום 'אם תהיה נסיגה'? מסירות נפש תבטיח שזה לא יקום ולא יהיה. צריך לחנך את עצמנו: אין מציאות של נסיגה כשם שאין שדים בעולם. (חנן פורת, באתנחתא משיבת מזכירות גוש אמונים, אחרי חצות, ירושלים, מארס 1976)"¹³⁷

בחלק זה, בחנתי את תגובתו של הרב חנן פורת לתוכנית ההתנתקות מרצועת עזה 2005. חנן פורת היה ממייסדי תנועת "גוש אמונים", הגיע לכפר עציון השוכן דרומית מערבית לבית לחם עם משפחתו בשנת 1943, בהיותו בן חצי שנה. המשפחה פונתה מכפר עציון בהיותו כבן שש בתחילת מלחמת העצמאות¹³⁸, 1948. מאוחר יותר למד חנן פורת, בישיבת "כרם ביבנה"¹³⁹ מספר שנים, לפני שעבר יחד עם גרעין הגחלת¹⁴⁰ לישיבת "מרכז הרב", במטרה ללמוד תורה מפי הרב צבי יהודה קוק. דוד אוחנה בספרו "לא כנענים, לא צלבנים: מקורות המיתולוגיה הישראלית"¹⁴¹ מציין את המעבר של חנן פורת מהזמן היהודי לזמן הישראלי וכיצד ההיסטוריה האישית שלו מכילה את הגלות ממקום הולדתו ואת השאיפה אליה חזרה.¹⁴²

¹³⁷ מתוך ספרו של גדעון ארן, קוקיזם- שורשי גוש אמונים, תרבות המתנחלים, תיאולוגיה ציונית, משיחיות בזמננו, ירושלים 2013. דף פתיחה.

¹³⁸ המלחמה שהתרחשה בשנת 1948 בין כוחות הישוב היהודי בארץ ישראל- פלסטינה ולאחר מכן כוחות צה"ל עם ראשית קום מדינת ישראל, מכונה מסיבות ברורות כמלחמת העצמאות, מלחמת השחרור, מלחמת הקוממיות, מלחמת התש"ח ומלחמת 1948

¹³⁹ כרם ביבנה – ישיבה גבוהה של תנועת המזרחי, הישיבה הראשונה שהפעילה את מתכונת ההסדר עם צה"ל, לפיו תלמידי הישיבה משרתים בצבא במהלך לימודיהם התורניים.

¹⁴⁰ עוד על גרעין גחלת בספרו של ארן גדעון קוקיזם, פרק 1: "גחלת": הפרה-היסטוריה של הקוקיזם, עמ' 29-32

¹⁴¹ אוחנה דוד, לא כנענים, לא צלבנים: מקורות המיתולוגיה הישראלית, מכון שלום הרטמן אוניברסיטת בר-אילן, הפקולטה למשפטים כתר ספרים (2008), רמת גן.

¹⁴² שם, עמוד 209 "בתאולוגיה הילידית של חנן פורת, מבני כפר עציון וממקימי גוש אמונים, התחבר הזמן ארוך (a)) longue duree של העם היהודי לזמן הישראלי של כפר עציון. פורת וחבריו הצליחו לכוון בתודעה הלאומית הישראלית את גוש עציון כצומת שהזמן והמקום משתלבים בו: הזמן ההיסטורי מיתי של העם היהודי והמקום הקדוש של הר חברון וגוש עציון. את השקפתו ניסח במילים ברורות: "מה שחשנו אנו, בני כפר עציון, קומץ קטן של חבר'ה רוקמי חלומות, במשך תשע עשרה שנה מאז חרב ביתנו, לכברת ארץ אחת" בדרך אפרת היא בית לחם קחי והכפילי פי עשר [...] פי מאה [...] פי אלף [...] פי מליון ותקבלי את כיסופיו של עם שלם לארץ שלימה, מאז חרב עליו הר ביתו בירושלים לפני אלף ותשע מאות שנה" (פורת חנן, את ענת אנוכי מבקש, בית אל תשמ"ח. עמ' 11)

בשנת 2000 ייסד הרב חנן פורת את עלון פרשת השבוע "מעט מן האור", במטרה לפרסם את חידושי תורה שלו יחד עם דעותיו הפוליטיות לאותה שעה. העלון, שחולק חינם בבתי כנסת בכניסת השבת, הופיע עד שנת 2014, שלוש שנים אחרי פטירתו באוקטובר 2011.

2.3.1 סקירת תגובתו של חנן פורת לפני ההתנתקות

"בימים אלה זועקות כותרות העיתונים מידי יום ביומו: עוד מאה ימים להתנתקות... עוד תשעים ותשעה... וכן הלאה, והרי לכם מהדורה חדשה של 'ספירה לאחור' – לקראת היום השחור. אנו קוראים לכל הדבקים בארץ ישראל, ולכל המאמינים בחי-עולמים וזורעים: אל תגררו אחרי קמפיין-תקשורתי זה שכל מגמתו להעצים את הציפיה ל'יום פקודה' ולקובעו כעובדה מוגמרת כבר עתה.

הרב חנן פורת מתייחס לספירה קדימה של העומר, חמישים יום שבהם מונה עם ישראל את הימים עד להבאת העומר לבית המקדש ולחגיגות העלייה לרגל בחג השבועות. ואילו בקטע זה, הספירה היא ספירה אחרת, ספירה לקראת "היום השחור". חנן פורת קורא לציבור הציוני דתי להתעלם מהספירה הזאת ולהמשיך כרגיל.

אנחנו איננו סופרים לאחור אלא לפני! אנחנו ממשיכים יום יום לנטוע ולזרוע, להוסיף נדבך ועוד נדבך בעוז ואמונה, בחד וגבורה, ובזכותם יהפוך בעזרת ה' יתברך יום הפקודה, מיום 'בשורת איוב' ליום 'בשורת גאולה'. ביטוי מופלא לרוח זו נמצא בדבריו של עמי שקד – רכז הביטחון של גוש קטיף, אשר כתב באיגרתו לכל תושבי חבל עזה:

"נחישותנו להמשיך בשגרת חיינו, מטריפה את דעתם של מנהיגים רעי-לב, המייחלים למאבק רווי שנאה ואלימות, על מנת להצדיק את הגירוש ולטהר את מצפונם. אנו מבטיחים כי ביום פקודה, יימצאו החקלאים – ככהנים בעבודתם, והתלמידים – כלויים בנגינתם. נצרוב אותם בעמידה נחושה ובאהבה – עד ישפילו מבטם". (פרשת אמור, 14.5.2005)

מדבריו של פורת השתמע, שיש להמשיך לפעול כרגיל ואין להתייחס להוראות הפינני על כל סעיפיהם (פנייה למנהלת ההתנתקות על מנת להסדיר מקום חלופי למשפחה ולאמוד את האובדן לצורך לישובי הפיצויים וכו'), אלא יש להמשיך ברננה כמו הכהנים בעבודתם, כלומר עבודת החקלאות נמשלה לעבודה בבית המקדש. ולימוד התורה נמשל לנגינתם של הלויים בבית המקדש. מטאפורה זו מעניינת משום שהיא מקדשת את עבודת האדמה בארץ ישראל והוא מעלה אותה למעלת עבודת הקרבת הקורבנות בבית המקדש. בעוד שעד כה, מדובר היה בשלב אחד של הגאולה: בישוב הארץ ועבודת האדמה ובהמשכו (של תהליך הגאולה) הקמת בית המקדש וחידוש עבודת הקורבנות. אמנם

לפי הרמב"ם סדר אירועי הגאולה הוא אחר: שקודם נבנה בית המקדש ואחר כך מתבצע קיבוץ הגלויות וההתישבות בארץ¹⁴³

"המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות" (משנה תורה, הלכות מלכים, פרק יא הלכה א).

שיטת המאבק לדברי חנן פורת היא האמונה ו"עמידה נחושה ואהבה", על מנת למנוע מכוחות הביטחון: הצבא והמשטרה מלממש את פקודות שניתנו להם על ידי ממשלת ישראל.

2.3.2 חודשים וחצי לפני ההתנתקות

חנן פורת קורא ללכת ב"קוממיות": קוממיות באה מן השורש להתקומם, לקום בבניין התפעל, בכוחות עצמך לעצמך. קוממיות, מוזכרת כמשאלה המובעת בברכת המזון "הרחמן הוא יוליכנו מהרה קוממיות בארצנו" ובפרשה השנייה של קריאת שמע: "ותוליכנו מהרה קוממיות בארצנו" אָנִי ה' אֶ-להיכם אֲשֶׁר הוֹצֵאתי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהֵיטֵד לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשַׁבֵּר מַטְתַּי עַלְכֶם וְאֹלְךָ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת (ויקרא, כו, יג).

ופירש אונקלוס: קוממיות פירושה חירות, ובתרגום ירושלמי: בקומה זקופה¹⁴⁴. אלא שהתקוממות אליה מכוון חנן פורת אינה מתאימה לשני הפירושים התורנים והיא מתאימה יותר להתנערות¹⁴⁵ של ציבור הציוני דתי מבשורת תוכנית ההתנתקות אלא שהקריאה היא ללא אלימות אלא בכמות האנשים, כפי שיצויין בחודש יולי 2005, חודש לפני ההתנתקות מרצועת עזה:

"אם חלילה, תנסה הממשלה הכושלת והאומללה להטיל מצור על ישובי גוש קטיף וצפון השומרון במגמה להתחיל בעקירתם וגירושם מביתם, או אז יהא עלינו לשנות את כל סדר יומנו, וללכת קוממיות לקראת אחינו הגיבורים הדבקים באדמתם. יום ולילה נעמוד, נוכח השערים הנעולים, קוממיות נלך וקוממיות נעמוד בגבורה ובהוד עד אשר יפתחו בחסדי ה' – השערים – ויבוא גוי צדיק שומר אמונים." (פרשת בחוקותי, 28.5.2005)

¹⁴³ בדומה לשיטת התנועה הציונית שקודם הקימה את מוסדות המדינה שבדרך ורק לאחר ההכרזה על יסוד מדינת

ישראל, החלו בהעלאת גלי ההגירה הגדולים

¹⁴⁴ הרב חיים ירוחם סמוטריץ, "קוממיות" של תורה, אתר ישיבת בית אל, בסיוע תנועת "קוממיות"

<http://www.yeshiva.org.il/midrash/11202> נראה לאחרונה: 02.07.2019.

¹⁴⁵ אינתיפאדה انتفاضة, פירושה בערבית הוא התנערות הגמל מרצו.

2.3.3 על גופתנו, חודש וחצי לפני ההתנתקות

בתחילת יולי הופכים דבריו של חנן פורת לנמרצים יותר, מצד אחד הוא קורא: "על גופתנו" שיכול להשתמע כקריאה לקרב ונמצא שהוא מחמיר בדיוק כמו הרב צבי יהודה קוק שקרא "על גופתנו"¹⁴⁶ ובשורות הבאות הוא מפרט כי לא תהיה כל אלימות במאבק נגד תוכנית ההתנתקות:

"מורי ורבותי, אין תקופה בה נדרשים אנו לישים דברים אלה, יותר מהשעות הקשות המתרגשות לבוא עלינו בעטייה של תכנית ההתנתקות האומללה המאיימת להחריב עד יסוד את כל היקר יקדיש לנו. אינני מתכוון במסגרת זו להציג תכנית אופרטיבית. יעשו זאת האמונים על כך במטה המאבק ובמועצת יש"ע, אבל אני מבקש לבטא את הרוח הצריכה לעמוד מאחרי הדברים. הנה הולכת וקרבה השעה, בה יהא על כולנו, ובראש וראשונה על הרבנים הגדולים, הכואבים את כאב האומה וארצה, לצאת לרחובה של עיר ולזעוק זעקה גדולה ומרה, שתעיד את כל אמות הסיפים ותקרא בקול גדול: עד כאן!". (פורת, פרשת קורח 2.7.2005)

הרב חנן פורת פונה לא רק לציבור הציוני דתי, אלא גם לרבנים הגדולים, לראשי הציבור. הפנייה הזו לראשי הציבור נעשתה, לאחר שרבני הציונות הדתית נתנו שיעורי תורה במסגרת המאבק, ואילו הנוער והתלמידים חסמו כבישים ומילאו את ההפגנות.

"הנה לא ירחק יום ונהיה מחוייבים כולנו לצאת לקראת אחינו הגיבורים היושבים בגוש קטיף ובצפון השומרון ולומר בפה מלא: על גופתנו!"

קריאה זו "על גופתנו" כבר נזכרת בדבריו של הרב צבי יהודה קוק, בהתנגדותו לנסיגה מחבל ימית והחזרת חצי האי סיני לידי מצריים.

"אכן עלינו להבהיר מראש באופן נחרץ, כי אין כוונתנו לנקוט בכל ביטוי של אלימות כנגד אלה הבאים חלילה לעקרנו ולגרשנו, אבל כלל גדול נקוט בדינו כמות מונעת אלימות. ואם רבבות עם יעמדו כחומה בצורה כנגד כל תכניות הבליעל לא יוכלו תכניות אלה לצאת לפועל.

הנה הנסיגה הראשונה מאמירה הגדולה והחריפה "על גופתנו". מדוע מתנגד הרב פורת ל"כל ביטוי של אלימות", מדוע ממציא הרב פורת נוסחא חדשה "כמות מונעת אלימות"? מה החשש העמוק שקיים ברב פורת מפני אלימות?

"יאמרו הדברים במלוא החריפות: איננו באים רק כדי למחות ולבכות. אנו באים כדי לנצח במערכה על לב הארץ ועל לב האומה. לא נחשה ולא נחריש בעת הזאת, לא 'נרחיק עדותנו' ולא נתפלפל על 'היום

¹⁴⁶ "שהארץ תהיה בידנו" ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות" כלשון קודשו הברורה של הרמב"ן, מצות עשה דאורייתא, ברורה ומוחלטת, כלל-ישראלית, שעל הארץ הזאת, לכל גבולותיה, אנו מחויבים במסירות נפש כשמגיע מצב של כפיה, אם תהיה מצד הגויים או אילו, חלילה, מצד יהודים, בגלל שבושי פוליטיקה ושבושי דעות - כולנו מחוייבים ליהרג ולא לעבור! על יהודה ושומרון, על רמת הגולן - זה לא ילך בלי מלחמה! מישהו שאל אותי אם ברצוני לעשות "מלחמת אחים". אני לא אכנס לטרמינולוגיה ולא אקרא שמות איך ייקרא דבר זה, אבל זו עובדה: זה לא ילך, זה לא יעבור בלי מלחמה! על גופתנו ועל איברינו! כולנו! לא הגויים יצליחו בזה ולא סיבוכים פוליטיים משלנו בשום אופן שבעולם! (צבי יהודה קוק, ארץ הצבי / המאבק על שלמות ארצנו / פרק 1)

שאחרי'. נדבק בארצנו בכל כוחנו בכל עוז הביטוי, כי עכשיו שעת המבחן, זה – כן העיתוי! (פרשת קורח 2.7.2005)

מצד אחד, "מערכה על לב הארץ", "על גופתנו" ומצד שני "איננו באים רק כדי למחות ולבכות". קשה מאוד להבין עד כמה היה הרב פורת מדויק בדבריו, האם האמין במאבק? או האם ניסה למלא בתוכן את הימים עד סופה של התקופה הקשה, של ההתנתקות.

2.3.4 טהור יהיה מאבקנו, קריאה למאבק נטול אלימות

חנן פורת התנגד לפעולות אלימות, ומסביר כי פעולות אלה נובעות מכעס שאין לו מקום ביהדות שכן הכעס הוא "עבודה זרה" הנמנית על שלושת איסורי הייהרג ובל יעבור^{147, 148}:

"לא לאבד עשתונות! ככל שהולך ומתקרב המועד שנקבה הממשלה לעקירת הישובים ולגרוש היהודים מצפון השומרון ומחבל עזה, הולך וגואה מפלס המתח והחרדה בלבבות רבים, והוא מאיים לפרוץ את כל הגבולות והסכרים שנבנו – בעמל כה רב – בנפש פנימה. בימים מרים אלה עלולים גם מנהיגי ציבור, ואפילו תלמידי חכמים גדולים, לאבד את עשתונותיהם ולנקוט – מחד גיסא – בפעולות נמהרות הגבולות בהיסטריה ובאלימות, או – ליפול מאידך גיסא למצב רוח של יאוש ואפטיה. בתקופה זו נדרשים אנו לכוחות של גבורת האיפוק ולעצבים של ברזל, ואותם ניקח מתורת החיים שלנו, שהיא נר לרגלנו ואור לנתיבתנו!. טהור יהיה מאבקנו אך עדיין גם במצבים חמורים אלה, עומד – בעינה האזהרה החמורה הנלמדת מפרשת 'מי-מריבה' – לא לאבד בשום אופן את יכולת השליטה העצמית, ולא לתת לכעס להשתלט על הלב והמוח ולהכתיב תגובות מהבטן.

שלטון הכעס על האדם הריהו חלילה בבחינת שלטון זר של אל נכר. ועליו אמרו חכמים: "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה" (עיין שבת ק"ה ע"א). התפרצויות כעס כגון אלה הכרוכות בביטויים בזויים ובמעשים אלימים הר הם עצמם חילול השם נורא, גם אם נובעים הם מלב נשבר מכאב. טהור יהיה מאבקנו, ונקיות מכעס אפלי יהיו הכוונות!

ובכל מקרה ובכל מצב אל נאבד עשתונות! (פרשת חוקת, ב' בתמוז תשס"ה 9.7.2005)

התמכרותו של הרב חנן פורת לדמות האדם המאופק, השולט ביצריו כל העת. לעומת המתפרץ האלים, חם המזג שמתחבר ישירות לדמות המזרחי, משולהב היצרים. האם חשש הרב פורת

¹⁴⁷ "ייהרג ואל יעבור" נאמר בקשר לשלוש מצוות לא תעשה על אף סיכון החיים, שבדרך כלל מבטל את מצוות דאורייתא. כלומר מצוות אלו אינן מתבטלות בשום מקרה של סכנת נפשות ויש אף למסור את הנפש ולההרג ובלבד שלא לקיימן. מצוות אלו הן: לא תרצח, איסור עריות ואיסור עבודה זרה. (תוספתא שבת טז, יד, תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף ע"ד, עמוד א').

¹⁴⁸ השימוש באיסור ייהרג ובל יעבור הורחב על ידי חוגים שונים מעבר לשלושת מצוות לא תעשה המוזכרות לעיל, ראה פסק דין של העדה החרדית בקשר לגיוס בנות לשירות לאומי ולענייננו: הרב צבי יהודה קוק בכרוזים שפרסמו בשמו בנוגע למסירת שטחי ארץ ישראל לנוכרים. "אלף שבאלף. על יהודה ושומרון והגולן ויריחו וכל חלק של ארץ ישראל, אין כל דיונים. אם תהיה איזו כפיה, ממישהו, לשלול את שלטון מדינתנו שם, הלא מחוייבים אנו כולנו להתקומם במסירות נפשנו על כך, כדין "ייהרג ואל יעבור" על כל מצוה, ביחס לכפיה נגדית, ועל אחת כמה וכמה בענין מצוה זו "הכוללת את כל התורה", ושייכת לכל ישראל", צבי יהודה קוק, ארץ הצבי, ממשלת מיעוט, פרק ד'.

מאלימות משום שחשש לאבד את הקשר לאליטה האשכנזית של המדינה ולהתחברות עם חתכים בציבור הישראלי מנושלי הכוח? השערות אלו ייתכן וייבחנו במחקר עתידי.

2.3.5 יום ביצוע תוכנית ההתנתקות

י' באב תשס"ה, 14 באוגוסט 2005 יום תחילת ביצוע ההתנתקות, בו חנן פורת נמצא עם המתנחלים במקום וכותב את דבריו המוזכרים מטה, למרות שמקום מגוריו הקבוע הוא כפר עציון ולמרות שנכנס לתוקפו צו אלוף¹⁴⁹ המטיל סגר על גוש קטיף בעקבות החלטת ממשלה ב-13 ליולי שבמסגרתו חל איסור על אזרחים שאינם תושבי גוש קטיף להכנס אליו: "אל מול החרב החדה הדברים שלפניכם נכתבים מנוה דקלים הנצורה שבגוש קטיף, ערב היום המר והנמהר שהועידה הממשלה הרעה הזאת לחורבן המקום ולגירוש יהודים מביתם ומאדמתם. אני מתגורר כאן בביתה של משפחה יקרה המכונסת, בשעה זו על בניה ובנותיה כדי לומר להם ש"עם הנצח" לא מפחד מדרך ארוכה, ובשעה זו כל תכולת הדירה מארונות הספרים וצעצועי הילדים ועד התמונות על הקיר, הבגדים וכלי המטבח - הכל נשאר על מקומו שלו ורגוע. הלב מתכווץ מצער אל המחשבה כי עוד מעט קט עלול החייל, המביא את צו הגירוש, לדפוק בדלת והילדים הקטנים של המשפחה רחלי ויונתן יאלצו לאחוז בידם של אבא ואמא ולצאת מכאן ממררים בבכי. אי אפשר, פשוט אי אפשר לתפוס את גודל הזוועה והאכזריות שבמעשה הגירוש הזה שאינו מביא לא ביטחון ולא שלום אלא סתם.. סתם יצר הרס ו"השמדה עצמית", העלול להיחרת כאות קין על מצחה של מדינת ישראל האהובה שמנהיגיה בגדו בה והיו לה לאויבים. ומאידך אין מילים לתאר את עוצם גדולתם וקדושתם של אנשי גוש קטיף, הממשיכים עד הרגע האחרון במסירות נפש לדבוק בארץ ישראל ללא שמץ של אלימות ושנאה כלפי החיילים האומללים שנשלחו למשימה לא להם. ורבים מהם עומדים ודמעות בעיניהם ואינם מוכנים להיות בורג במכונת הגירוש האכזרית הזאת. **כי אין יאוש בזה העולם** ושטן היאוש ניצב בפתח ובחיוך לועג תוהה ושואל: האם יש עוד טעם במאבק? האם לא הגיעה השעה להשלים עם רוע הגזירה ולהרים ידיים במאבק הזה הנראה על פניו אבוד לחלוטין? האם יש עוד מקום לשקוע באופוריה ולהתעלם מן המציאות האכזרית הטופחת על פניה? וקול ממעמקים מבשר ואומר: האם שכחת את אשר למדת במסכת ברכות (י' ע"א), על תפילת חזקיה מלך יהודה אשר הטיח ישעיהו בן אמוץ הנביא שבישר לו על מותו: "בן אמוץ כלה נבואתך וצא! כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. שנאמר: "הן יקטלני - לו אייחל" (איוב י"ג, טו)". ובכן אף כאן בנוה דקלים כל עוד לא גורשנו בכח הזרוע אל לנו לאבד תקוה ועלינו לצפות לרחמי שמים, כי ישועת ה' כהרף עין ושומע תפילה בכוחו לשמוע צעקתנו עד הרגע האחרון... כדרך ששרו

¹⁴⁹ צו אלוף, צו מתוקף תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945, שבחוק הישראלי

כאן, בבית הכנסת המרכזי, בליל שבת חזון, אלפי פיות בקול גדול: "שועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלומות", "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".¹⁵⁰

2.3.6 תגובתו של הרב חנן פורת אחרי ההתנתקות

כשבוחנים את תגובתו ברגע המשבר ממש, כמו גם את אחיזתו בפסוקי אמונה והתקוה - ניתן לומר שחנן פורת לא ציפה שביטול תוכנית ההתנתקות ייעשה על ידי מאבק בהחלטת הממשלה, אלא שמדובר בגזירה משמיים שניתן לבטלה רק על ידי תפילה, דבקות במטרה, הוכחת נאמנות, אף על פי קושי שעת המבחן. חנן פורת ראה בהתעקשות על האחיזה בגוש קטיף ניסיון אלוהי, כפי שנבחן אברהם אבינו בשעתו כשהתבקש להקריב את בנו על מנת להוכיח את אהבתו לאל. וברגע שאברהם מקריב את בנו, ברגע השחיטה ממש, מלאך האל בא ומושיע את יצחק ומבטל את גזירת העקידה. כך, חנן פורת מחכה לרגע האחרון, ממש לשנייה האחרונה שבה תתבטל הגזירה ותושבי גוש קטיף שעמדו במבחן הדבקות בארץ, יוכלו להמשיך ולהתגורר בבתיהם ולהמשיך את חייהם כפי שהיו עד כה.

באיזה דרך בוחר חנן פורת לדבוק אחרי ההתנתקות מרצועת עזה, הנה כמה דרכים שנבחנו: ההתכנסות פנימה: חזרה אל המחוזות המוכרים, אל עולם התורה. הרב אברהם שפירא בחר בחזרה בתשובה, הכאה על חטא. התרכזות ברגע העכשווי, עצירה בהווה ועשיית חשבון נפש עם אירועי האתמול כדי להיות מוכנים למחר.

הרב זלמן מלמד - המשכיות, פירוש האירוע הנ"ל כחלק ממכלול האירועים לקראת הגאולה וביאתו של המשיח. התרכזות בעתיד ובתכלית כל המאמץ, בחינת האירועים המעכבים כחלק הכרחי במסלול המוביל אל העתיד. כמו גם הרב דב ליאור.

על מנת לענות על השאלה הזו, נעקוב אחרי דבריו של הרב חנן פורת שנאמרו אחרי ההתנתקות: מתוך שלושת פרשות השבוע שבחרתי: פרשת שופטים, פרשת כי תבוא ופרשת כי תצא. צריך לציין שבמשך שבועיים אחרי ההתנתקות לא יצא העלון לשבת "מעט מן האור" והוא חזר להופיע רק בתחילת ספטמבר עם פרשות השבוע שאותן אסקור וצינתי לעיל.

תגובת האבל שלאחר ההתנתקות באה גם בפרשת שופטים, בעלון הראשון שמופיע אחרי ההתנתקות, ניתן לראות את תגובת האבל החרפה של חנן פורת, את תפישתו שחלה גזירה על גוש קטיף: "זו תורה – וזו שכרה? עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שעליך לעשות!"... וכאן עומדים אנשי גוש קטיף וצפון השומרון ועמהם רבבות רבבות, ושואלים בדמעות: הן עשינו מה שגזרת עלינו, ודבקנו בתורתך ובאדמתך בתום ובאמונה, ומדוע לא עשית אתה מה שעליך לעשות?"

¹⁵⁰ חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת ואתחנן, ט"ו באב תשס"ה 20.8.2005.

בחלק הראשון של דבריו מופיעה התהיה, מופיע הכאב. חוסר ההבנה. שהרי לפי פירוש רש"י לפסוק (דברים, פרק כו, פסוק ט"ו): הַשְּׁקִיפָה מִמַּעַן קִדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרַךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב לְעַשׂוֹת שְׂמֵחָה לְעַמְּךָ וְלְאֶרֶץ זָבַת חָלָב וְדָבָשׁ וְרַשׁ"י מפרש: "השקיפה ממעון קדשך" - עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם. הרב חנן פורת מניח שהיחסים עם האל, הם יחסי עסקה "עשינו מה שמוטל עלינו [...] מדוע לא עשית אתה מה שמוטל עליך לעשות?"

הרב חנן פורת מניח שהיחסים עם האל, הם יחסי עסקה "עשינו מה שמוטל עלינו [...] מדוע לא עשית אתה מה שמועל עליך לעשות?" "כך – בחסדי ה' יתברך עוד נשוב לגוש קטיף לבנות ולהבנות בו, חרף הייסורים שראו עלינו מידי אדם ובשובנו בשנית. לא נשוב כמיעוט "ציוני דתי" נוכח עם רב העומד מתנכר מנגד, אלא כדברי נביא החורבן והנחמה: "קהל גדול ישוב הנה והפכתי אבלם למחול ושימחתים מיגונם" (ירמיה ל"א ז-יב), אפשר שאז עוד יוודע לכל טעם החורבן, המוביל בעקבותיו בנתיב ייסורים – לנחמה גדולה.¹⁵¹

חלק זה של דבריו מכיל את המבט לעתיד, את התקווה להתחדשות, את הנחמה הגדולה.

2.3.7 ההתייחסות למוסדות המדינה בעקבות הגירוש

בעלון שיצא כחודש לאחר ההתנתקות, באה התייחסות של הרב פורת למוסדות המדינה לאחר הגירוש.

"אחד הביטויים הקשים למשבר הפוקד אותנו בעקבות מעשה הנבלה של הגירוש והעקירה, הינו משבר האמון בהנהגה, אשר שלחה ידה לבצע פשע נורא זה, בנחישות... חסרת רגישות. אל נרפא את השבר על נקלה ונפנה אצבע מאשימה רק כלפי ראש הממשלה שהונה את הציבור ובגד בקהל בוחריו. אמנם אין ספק שיש לו חלק מכריע בביצוע 'תכנית ההתנתקות', אך היו לו שותפים רבים בצמרת השלטון: הממשלה והכנסת, הפרקליטות ומערכת המשפט, ואף ראשי הצבא, אשר כפו על חיילי צה"ל לבצע פקודות המנוגדות ליעודם. הריקבון הזה - שפשה בכל רקמות השלטון, מחייב אותנו לחשבון נפש עמוק ונוקב, באשר ליחסינו לכל הנהגת המדינה, ולא רק כלפי העומד בראשה."¹⁵²

יחס זה אינו סותר את התייחסותו החיובית כלפי מדינת ישראל ולראיה הוא מביא את דבריו של הרב צבי יהודה קוק שכבר בחייו הבחין בין הברכה בעצם קיומה של מדינה ישראל לבין התנהגות שריה ומנהיגיה. "ושלח לה (למדינה) אורך ואמיתך ותקנה בעצה טובה מלפניך". בכך נוכל להבהיר ולחדד את ההבחנה העמוקה, עליה עמד תדיר מו"ר הרב צבי יהודה, בין המפעל הגדול של שיבת ציון – הבא לידי ביטוי במדינת ישראל, לבין שלוחי הציבור שלה, אשר בשעה שהם מועלים בשליחותם ניתן

¹⁵¹ חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת כי תבוא, 24.9.2005, כ' באלול תשס"ה

¹⁵² חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת שופטים 10.9.2005, ו' באלול תשס"ה

לומר להם, כדרך שאומרים לשליח ציבור שסרח: "לתיקוני שדרתיך ולא לעוותי" – (לתקן – שלחתיך ולא לקלקל) – ואם קלקלת – רד מגדולתך.

כפי שהרב צבי יהודה הביע את אכזבתו העמוקה ממנהיגי המדינה אך עדיין תמך בפועלה, כך גם הרב חנן פורת מציין את צמרת השלטון שפעלה כגוף אחד נגד תושבי גוש קטיף. אך למרות זאת, הוא מתפלל "שלח אורך ואמיתך ותקנה בעצה טובה מלפניך". למרות הכל, יש תקווה שתפילה, כי האל ישלח למנהיגי המדינה עצה טובה. כך גם בתפילה לשלום המדינה, הבה נבקש מה' יתברך שישלח לה אורו ואמיתו ויתקן אותה בעצה טובה להעמיד בראשה הנהגה הראויה למדינה, במקום אלה שבגדו בה¹⁵³.

התעוררות התקווה והמשכיות הגאולה

כבר בפרשת "כי תצא", כלומר כחודש לאחר ההתנתקות, מתחילה שוב להתעורר התקווה והבנייתו של נראטיב חדש-ישן, שיכיל בתוכו את ההתנתקות על כל קשייה: שחרף כל המשברים הפוקדים אותנו, אסור לנו לאבד פרופורציות ועלינו להתבונן בפרספקטיבה רחבה בתהליך הגאולה ההולך ואורך, שאחד מביטוייו הגדולים הינו תקומת מדינת ישראל – ראשית צמיחת גאולתנו. מו"ר הרצי"ה צ"ל, היה טורח להדגיש פעמים רבות ש'מטבעות גאולה' אלה של קבוץ גלויות ובניין הארץ, אינם בבחינת סודות ורמזים, אלא דברים ריאליים וממשיים.

ובנאומו הגדול בליל יום העצמאות הי"ט, ערב מלחמת ששת הימים קבע נחרצות: "יש גדולים הרואים את ערך יום מדינתנו – יום העצמאות, רק מצד התשועה וההצלה שבו, וסבורים שערכו כ'אתחלתא דגאולה' הוא בגדר 'כבשי דרחמנא', ו'הנסתרות לה' א-לוהינו'. לעומת זאת יש להזכיר ולברר שלא כן הוא. ענייני הגאולה של יום מדינתנו אינם בגדר נסתר, אלא נגלים ומפורשים הם". ופעם אחת שמעתי במו אזני, כיצד זעק הרצי"ה כנגד יהודי חשוב שפקפק בהגדרת ימינו כימי אתחלתא דגאולה: "הרי הגמרא במסכת מגילה קובעת, שקיבוץ גלויות הוא אתחלתא דגאולה, ובכן תגיד לי אתה, מה שקורה כאן בארץ ישראל, זה קיבוץ גלויות או לא קיבוץ גלויות? האם אינך שומע ואינך רואה?!"¹⁵⁴

שלב נוסף בתהליך ההחלמה של הרב פורת הינו בהכנסת כל זרם האירועי ההתנתקות לתוך תחום הזמן "אתחלתא דגאולה". ברגע שאירועים אלו מקובצים בתוך תחום זה, קל להגדירם וקל כמו כן להתגבר עליהם ולהמשיך הלאה. השאלה כעת היא מהו אותו "הלאה" שאיתו ממשיך הרב פורת.

2.3.8 תגובה נוספת של הרב חנן פורת לתוכנית ההתנתקות

קרן מאמין וזורע

¹⁵³ חנן פורת, עלון "מעט מן האור" פרשת שופטים 10.9.2005, ו' באלול תשס"ה.
¹⁵⁴ חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת ניצבים, 1.10.2005, כ"ז באלול תשס"ה

קרן מאמין וזורע, הינה קרן מגבית: הלוואה, תרומה. הקרן נוסדה בחודש מאי 2005 על ידי חנן פורת ותפקידה היה לממן את רכישת זרעים ושתילים לתושבי ההתנחלויות ברצועת עזה. הלוואה זו היתה בדר"כ ממומנת על ידי הבנקים, אלא שבגלל תוכנית ההתנתקות - סירבו הבנקים להקצות לתושבי גוש קטיף הלוואות כלשהם. מצב שאילץ את חקלאי ההתנחלויות ברצועת עזה לפרוש מעבודתם כמה חודשים לפני ההתנתקות. רעיון הלוואה של חנן פורת, אותו הוא פורש בעלונו השבועי "מעט מן האור", הפיח התרוממות רוח בקרב המתנחלים וכן המריץ את התומכים בהם לפעולה שאינה רק הפגנה אלא שינוי מציאות כלשהו:

קרן 'אמונת'

פעמים – מתגלים 'גיבורי-כח' בשביתה ממלאכתם בשדה – בשנת השבע, ופעמים מתגלית גבורתם דווקא בזריעה ונטיעה, מתוך דבקות באדמת ארץ ישראל. 'גיבורי-כח' אלה מתגלים לעינינו כיום במלוא תפארת-עוזם, בדמות חקלאי גוש-קטיף, הממשיכים לזרוע ולנטוע חרף כל הניסיונות לנתקם ולעקרם, ולשבור את רוחם. לבנו הומה להם באהבה ושפתינו לוחשות תפילה – לבל ינתשו מעל אדמתם. אך במילות שבח ובתפילה – לא די, ועלינו לשאול את עצמנו במה נוכל לסייע בידם כאן ועכשיו. כי זאת יש לדעת: בימים אלה מסתיימת עונת החורף, ויש להכין את החממות לשתילת פרחים וירקות לעונת הקיץ, תוך השקעת עשרות מילוני שקלים.

בימים כתיקונם היו החקלאים מקבלים מהבנקים אשראי נדיב, ואותו היו פורעים בתום העונה, כמקובל בכל הארץ. אך השנה – בעקבות תכנית ההתנתקות האומללה – אין כמובן אף בנק המוכן להסתכן ולתת אשראי לחממות הצפויות לעקירה. זהו רגע קריטי לגוש קטיף: אם ישארו החממות בשממון תגבר אווירת היאוש ויגדלו פיתויים לקבלת פיצויים. אך מאידך גיסא: האפשר לצפות מהחקלאים להשקיע את מיטב כספם ולשאת בנטל לבדם? האין זה ניסיון כבד מנשוא שאפילו שומרי שביעית – הנבחנים בשב ואל תעשה – לא עמדו בפניו? אך אם חלילה תתבצע ההתנתקות והיבולים ירמסו ברגל גסה, בעודם באיבם, או אז תהפוך הלוואה לתרומה, והנותנים יוכלו לומר לעצמם עשינו אנו את שלנו והיינו שותפים למאבק בכל נפשנו ומאודנו – באמונה שלמה.

במסגרת זו לא ניתן כמובן לרדת לפרטים, אך אני מאמין כי הצעה זו תזכה לתמיכה ציבורית רחבה וניתן יהיה לממשה הלכה למעשה, בפרק זמן קצר. בקרן אשראי ניתן ביטוי-מה לאהבתנו לאחינו הגיבורים מגוש קטיף העומדים במבחנים קשים שלא ידענו כמותם, אך אף למעלה מזה: זו תהיה קרן שכולה אמונה: "אמונת' – זה סדר זרעים, שמאמין בחי עולמים וזורע" (שבת ל"א ע"א).¹⁵⁵

רעיונו של חנן פורת תפס תאוצה ושבועיים לאחר פרסום זה¹⁵⁶, משתנה שם הקרן לשם המוכר היום "קרן מאמין וזורע" ובראשה עומד אר"ה צור¹⁵⁷. הקרן מאמין וזורע, משהתבססה אימצה את אמירתו

¹⁵⁵ חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת בהר י' באייר תשס"ה, 14.5.2005

¹⁵⁶ חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת במדבר, כ' באייר תשס"ה, 4.6.2005

של הרב מרדכי אליהו שהכריז כי ההתנתקות "היה לא תהיה"¹⁵⁸ והמשיכה את הקריאה לאיסוף כספי הלוואה לצורכי המשך הפעילות החקלאית בישובי רצועת עזה:

קרן מאמין וזורע

גוש קטיף עומד בארבע השנים האחרונות במבחנים לא קלים. החל מחסימות כבישים, דרך אבנים, ירי, פיגועים ופצמ"רים. בשנה האחרונה מלווה אותנו הצל של תוכנית הזדון של ראש הממשלה. המאבק היום איננו של גוש קטיף בלבד. השלכותיו יהיו על עתידה של מדינת ישראל כולה. המשך השתילה בחממות הגוש הוא מבחן אמונה ראשון במעלה. השתתפות בסיכון עם החקלאים ובעלי העסקים בגוש, במצב קשה אליו נקלעו, הוא ביטוי לשותפות של אזרחי ישראל בכל מקום שהם, עם אלה העומדים בחזית. שותפות זאת אמורה לבטא כלפי חוץ את הערבות ההדדית, אותה קיבלנו על עצמנו בברית מיני קדם, והיא שרירה וקיימת עד היום.

יהי רצון שתכנית ההתנתקות תקרע לגזרים, ונוכל לפרוע את הלוואות ולשבת 'איש תחת גפנו ותחת תאנתו', כאן בגוש קטיף ובכל מרחבי ארץ ישראל. אנו מאמינים כי מתוך ישיבה זו נמשיך בלי נדר לפעול ולהיות שותפים בעיצוב צביונה של מדינת ישראל ועם ישראל – בדרך הנמשכת ועולה לגאולת ישראל. ארלה צור, יו"ר צוות התפעול של הקרן

בשבוע לאחר מכן, פרשת נשא¹⁵⁹ הוקדש רובו של העלון "מעט מן האור" להפצה וקידום הרעיון של קרן מאמין וזורע, מלבד דבריו של חנן פורת בעד תכלית זו:

קרן ללא אלימות

רוח גדולה זו שאינה כרוכה, לא באלימות ולא בזעקות שבר, ולא בהיסטריה, עשויה לחולל נפלאות ולהשיב אמונה בעם ישראל ובארץ ישראל בלב רבבות רבבות [...] על כן חברים יקרים אל תתמהמו! הרימו את פקדונכם – תרומתכם בסך 1,000 ש"ח לפחות לקרן מאמין וזורע! "אשריכם זורעי על כל מים" פועלכם יחתם – חותם לא ימחה – בארץ ובשמים. בברכת מאמין – וזורע.

הוסיף גם ראש ישיבת ההסדר הר עציין שבאלון שבות, הרב יעקב מדן בוגר ישיבת נתיב מאיר¹⁶⁰, את תמיכתו בקרן מאמין וזורע: האם נפקיר אותם עתה, או שמא נחלוק עמם את שעתם הקשה בתפילה לימים טובים יותר, ימי חממות ירוקות באדמות השממה שאיש לא ישב שם לפניהם. נציין בזה, כי על פי פסקי רבי אלון שבות ניתן לתת את כספי הלוואה לחקלאי הגוש ממעשר הכספים. וכולנו תפילה שנזכה לראות בפרעון הלוואתנו מכספי אמת של יבולי אמת בגוש קטיף. הרב יעקב מדן, במכתב מאת אשתו של יונתן פולארד, הכלוא בארצות הברית על ריגול למען ישראל התווסף

¹⁵⁷ אהרלה צור, ארלה צור, ראש מועצת חוף עזה בתקופת ההתנתקות מרצועת עזה. המועצה כללה את הטיפול בישובי גוש קטיף עד לפינוי שחל ב-15.8.2005 (י' באב תשס"ה)

¹⁵⁸ "היה לא תהיה" היתה הכרזתו של הרב מרדכי אליהו (1929-2010), הרב הראשי לישראל בשנים (1983-1993) לגבי ההתנתקות מרצועת עזה. הכרזה שמאוחר יותר פירש כתפילה. אך יש להדגיש כי הרב חנן פורת השתמש כבר במטבע לשון זה כנגד כל נסיגה בשנת 1976.

¹⁵⁹ עלון "מעט מן האור" פרשת נשא 11.6.2005, ד' בסיוון תשס"ה

¹⁶⁰ ישיבת נתיב מאיר, מבית מדרשה של תנועת המזרחי המשתייכת למרכז ישיבות בני עקיבא.

לעלון הנ"ל על מנת לתמוך בקרן מאמין וזורע: יונתן התרגש מאוד לשמוע על היוזמה החשובה של קרן "מאמין וזורע" ואמר שלמרות שאין באפשרותו לתרום סכום גדול הוא מקווה שהסכום שיצליח לתרום יעזור אפילו במשהו למען ישובי גוש קטיף. השבוע נמסר לנו שהוא שלח \$18 מהתקציב המועט שעומד לרשותו.

התגברות פעולתה של קרן מאמין וזורע מתאריך 18.6.2005 – 30.7.2005 מתוארת להלן:

תרומות לקרן בכפר עציון

בקיבוץ כפר עציון לקחו את מבצע "מאמין וזורע" בכל הרצינות. הפעילים למען הקרן עברו מבית לבית ואספו סכום נכבד של רבבות שקלים. במקביל החליטה אסיפת החברים בקיבוץ, לאחר דיון מרתק שהסתיים בחצות לילה, להקצות מן התקציב הציבורי שקל מול שקל. בדרך זו הגיע הסכום הכולל ל- 75,000 ש"ח, המתחלק בפועל ל- 1,000 ש"ל לכל בית אב. בימים אלה נמסר מטעם קבוצת כפר עציון שיק על סכום זה לקרן מאמין וזורע. (פרשת בהעלותך 18.6.2005)

צבירה של חמישה מליון לזכות הקרן

בימים אלה ממשיכות ההלוואות והתרומות לקרן, להגיע מכל רחבי הארץ, ועד כה נאספו ב"ה כ- 5 מיליון ש"ח, ועוד היד נטויה. במקביל נחתמו כבר חוזי הלוואה בסך כ- 2.5 מיליון ש"ח עם חקלאים רבים, העומדים בימים אלה ממש להתחיל לשתול ולזרוע. אך עיקר המשימה עוד לפנינו וחקלאים רבים עוד יותר מצפים לעזרתנו. ובכן חברים יקרים, אנא הזדרזו, והעבירו עוד השבוע, 1,000 ש"ח לפקודת "קרן קטיף - מאמין וזורע". כל הזריז – נשכר וכל המרבה הרי זה משובח! (פרשת שלח לך, 25.6.2005)

צבירה של 7 מיליון לזכות הקרן

בזכות שבת "מאמין וזורע" זכתה הקרן לעוד תרומות רבות, והיקף הכסף שנאסף עד כה מגיע לכ- 7 מיליון ש"ח – כן ירבו וכן יבורכו התורמים והמפקידים. בינתיים נחתמים חוזים נוספים עם חקלאים רבים, המכינים את החממות לשתילה בחודש זה ובחודש הבא, והחממות בגוש קטיף מוריקות והולכות.

אנו מתכוננים בעז"ה לקיים בשבוע הבא במעמד מיוחד, בהשתתפות חקלאים, תורמים ואנשי ציבור בשתילת פרחים וירקות באחת החממות, כביטוי ציבורי לאמונה הגדולה כי השותלים יזכו לקטוף את פריים – וכולנו נזכה כשותפים בפי הילולים. אנו עקבו אחרי המודעות על "מעמד השתילה" וכל החשים עצמם שותפים למפעל מוזמנים לבוא אליו. (פרשת קורח, 2.7.2005)

צבירה של שמונה מיליון לזכות הקרן

תרומות לקרן 'מאמין וזרע' ממשיכות לזרום מכל רחבי הארץ – ובסוף שבוע זה אנו מגיעים ל- 8 מיליון ש"ח. האשראי שניתן עד כה לחקלאים – הגיע לכ- 6 מיליון ש"ח ובימים אלה ממש מתחילים לשתול ולזרוע ברחבי גוש קטיף כ- 1,000 דונם חממות של פרחים וירקות. אך אל לנו לנוח על זרי הדפנה.

חקלאים רבים עדיין זקוקים לעזרתנו, ובפרט אלה המגדלים ירקות רחבי עלים שמועד זריעתם בחודש הקרוב – ואסור לנו לאכזב אותם ולהפלות בינם לבין אלה שכבר קבלו מעמנו אשראי. על כן חברים יקרים שנסו מתניים: תרמו והתרימו את חבריכם למען נוכל לעמוד במשימה שנטלנו על עצמנו ולסייע לכל החקלאים, ובכלל זה לאלה שמועד השתילה שלהם חל בחודש אב (אוגוסט) – ואף לאחר התאריך שקבעה הממשלה להתנתקות האומללה. (פרשת חוקת, 9.7.2005)

במעמד שתילה פומבי באדמות גוש קטיף

מעמד שתילה פומבי התקיים ברוב עם בראש חודש תמוז, בחממות של אמנון טרבליסי במושב גדיד, ניתן האות לשתילת 1,000 דונם חממות של ירקות ופרחים, בסיוע קרן מאמין וזרע. מאות האנשים שנטלו חלק במעמד זה, הן מאנשי הגוש והן האורחים, מעידים על ההתלהבות ורוממות הרוח שליוו אותם במהלך המעמד, ורבים רבים טמנו את שתילי הפלפל הרכים בהתרגשות רבה כשפיהם ממלמל תפילה. במסגרת מעמד השתילה חולקו תעודות הוקרה מיוחדות לקהילות ואישים שהרימו תרומה משמעותית לקרן. בהתרגשות מיוחד נשמעו במעמד זה דבריו של עמי שקד, קצין הביטחון של הגוש, אשר קרא באזני הקהל "במערכה הזאת ניצחנו כבר עכשיו, תהא אשר תהא תוצאת המאבק. כי ציבור הדוחה – בשאט נפש – את הפיצויים וציבור שאינו מתקפל ואינו בורח [...] אלא מאמין וזרע אלפי דונם חממות, הוא המנצח האמיתי, והוא מלמד את כל עם ישראל מה זאת דבקות בארץ ישראל".

הסכום בקרן עולה מעלה מעלה ומתקרב לסך תשעה מיליון ש"ח. עד כה אושרו לחקלאים כששה מיליון ש"ח כאשראי כולל שתילות לחודש הקרוב, ועל יסוד אשראי זה נשתלו עד כה בפועל למעלה משש מאות דונם. עם זאת בשל התקרב התאריך שקבעה הממשלה לביצוע תכנית ההתנתקות האומללה, ולנוכח האפשרות של הטלת מצור על גוש קטיף תוך זמן קצר, עלינו למהר ככל האפשר לתת אשראי לחקלאים נוספים ולאפשר להם לעשות את כל ההכנות הדרושות לשתילה ולזריעה. (פרשת בלק 16.7.2005)

קרן "מאמין ונשאר"

לאחר התייעצות עם חברי ועדת ההיגוי של קרן מאמין וזורע, הוחלט להרחיב את מעגל הפעילות ולכלול בו לא רק את חקלאי גוש קטיף אלא גם את המשפחות הנזקקות לסיוע, בשל הקשיים אליהם נקלעו בתקופה זו.

הושטת עזרה לאחינו תושבי גוש קטיף וצפון השומרון. תושבי גוש קטיף וצפון השומרון חווים קרוב ל-11 שנה טרור ורצח, וקרוב ל-5 שנים של אינתיפאדה רצופת ירי ובקבוקי תבערה בדרכים, חדירות רצחניות לישובים והפגזות פצמ"רים וקסאמים.

מעבר למצוקה הבטחונית, נגרמה לתושבים גם מצוקה כלכלית אדירה. החיים תחת סכנה מתמדת גרמו לבעיות כלכליות שגם בהן עמדו בגבורה. אבל, לאחרונה, לאחר גזירת ה"התנתקות", החמיר המצב הכלכלי של משפחות רבות. לקוחות עוזבים אותם, ספקים דורשים מהם תשלום מראש וישנן משפחות שאפילו במכולת בה יכלו קודם לקנות בהקפה כבר מסרבים למכור בהקפה.

משפחות אלו אינן רוצות להרים ידיים, לעזוב את ביתם ולקבל את כספי הפיצוי כפי שמציעה להם המינהלת. הן רוצות להישאר בביתם ולא למסרו מרצונם הטוב לידי צר ואויב. אך המצב הולך ונעשה קשה מיום ליום ומעבר לכל הדאגות הרובצות לפתחם, מאיים המחסור והמצוקה כשישנן משפחות המגיעות עד פת-לחם ממש. אנא, סייעו לתושבים גיבורים אלו לעמוד בפני הגזירה והקב"ה ישלח לכם גמולכם הטוב. (פרשת פנחס, 23.7.2005)

שעת ההכרעה

והלב מלא תפילה לריבון העולמים שיעביר את רוע הגזירה של הגירוש והעקירה. אך עד שנזכה לכך בעז"ה, עלינו לעשות את שלנו, ולסייע לאחינו הגיבורים בגוש קטיף להחזיק מעמד ולהמשיך לחיות ולעמול, לשתול ולזרוע – בלי להישבר. עד כה מייקדה הקרן את פעילותה בסיוע לחקלאים ולבעלי העסקים, ונתנה להם אשראי בהיקף של למעלה משבעה מיליון ש"ח. אך לאחרונה התברר לנו כי בכך לא די. בגוש קטיף מצויות כיום מאות משפחות, אשר הגיעו בעקבות המצב החמור אליו נקלעו, למצוקה כלכלית קשה והן משוועות לעזרה. נוכח מציאות זו החליטה וועדת ההיגוי של 'קרן מאמין וזורע', להרחיב את תחומי פעילותה ולהתייבץ לעזרת משפחות אלה. בימים אלה החלה הקרן להלוות אלפי ש"ח לכל משפחה נזקקת, עפ"י קריטריונים מוגדרים בתאום עם מערכת הרווחה של הגוש, במגמה לאפשר לה לעבור את התקופה הקרובה בכבוד. מעבר לעזרה הכלכלית החיונית שההלוואות אלה, יש בכך מסר לכל המשפחות העומדות בגבורה נוכח הסערות והמשברים. (פרשת מטות, 30.7.2005)

2.3.9 סיכום

לסיכום תגובתו של חנן פורת בחרתי להביא את התייחסותו במלאות חמש שנים להתנתקות, לשם כך בחרתי בשני אירועים: שיחה שהתנהלה במכון מאיר בין הרב חנן פורת לבין חגי לונדין, והאירוע השני התקיים בבית הכנסת החורבה בעיר העתיקה בירושלים.

השיחה – "ראיון עם הרב חנן פורת" התנהלה בתאריך: י"ד כסלו תש"ע, 1.12.2009 חנן פורת היה במצב רוח מחוייך ובתחושת התרוממות, קולו היה רגוע והוא הרבה לספר על רצף האירועים שבהם נטל חלק. פורת מרבה להתייחס לפסוק "ושבו בנים לגבולם" שהינו חלק מנבואת הנביא ירמיהו לגבי שיבת עם ישראל לארצו¹⁶¹. "התגשמות החלום של ילדי כפר עציון שידענו שיום יבוא ואנחנו נשוב". אחרי מלחמת ששת הימים, פורת ריכז שוב את החבורת הילדים שכבר בגרו ויחד ארגנו את החזרה לכפר. "הנבואה הזאת מתקיימת בנו כאן ועכשיו ואנו שבים הביתה ומנגבים דמעה מעיני רחל". הוא מציין כי מייד אחרי מלחמת יום הכיפורים היה משבר אמון בממסד, ביכולת הפעולה של ממשלת ישראל להוציא לפועל את הציונות כפי שהם ראו אותה. זאת היתה הסיבה לכך שהעלייה לכפר עציון לא התקיימה מיד לאחר מלחמת ששת הימים, זאת משום שהיתה צפייה בקרב העם שהממשלה תצא בתוכנית כוללת לגבי השטחים, ומשלא נעשה הדבר, התחיל פורת יחד עם חבריו לארגן את העלייה חזרה לשובם כפר עציון¹⁶².

סיפור החזרה לכפר עציון, מלבד היותו חלק מקורות חייו של חנן פורת, הוא מהווה גם סמל ונראטיב של חזרת הישוב היהודי בישראל לארץ ישראל, ומכאן גם החזרה העתידית לרצועת עזה וליישובי גוש קטיף שנחרבו.

לגבי ההתנתקות מגוש קטיף אומר פורת: "עקירת הישובים היא פצע פתוח שותת דם, כדאי לא לשכוח. מעבר לפגיעה בזכויות האדם, היא העובדה כאילו סטרו בפרצופה של רחל שאלוקים הבטיח לה בנבואה "ושבו בנים לגבולם". מבחינתו של פורת - הציונות החילונית המייצגת את אריק שרון, היתה מבחינת החוצפה כלפי שמיים "אנחנו נעקור בנים מגבולם". "לא נוכל להבין כיצד מתגלגלים הדברים, דוקא מתוך העקירה שנעשתה על ידי שרון, מסתבר שבלי אמונה זה לא ילך. אם נתעל את כל מרחבי האמונה, את האמת הציונית שלנו, אז מתוך השבר והמשבר תצמח גאולה גדולה. פורת מזכיר בדבריו את מאמרו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק "שובו לבצרון"¹⁶³, איך מתוך שבר צומחת הגאולה. הוא מבקש מהציבור שהולך להתישבות שיתחזק באמונה. "הכאב גדול וההכרה שבמהלך הגאולה, יש עליות וירידות. יש לזכור 300 אלף מתיישבים, יש פה עוצמה ויש חוסן פנימי ולא מנצחים אותנו בכלל".

¹⁶¹ פה אמר יהוה קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו. טו פה אמר יהוה מנעי קולך מבכי ועיניה מדמעה כי יש שֶׁכָּר לַפְּעֻלְתֶּךָ נָאִם יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב. טז וְיֵשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֶךָ נָאִם יְהוָה וְשָׁבוּ בָּנִים לְגִבְלוֹם. (ירמיהו לא, יד-טז)

¹⁶² קיבוץ כפר עציון הוקם שוב ב-27 בספטמבר 1967, 19 שנים לאחר שפונה במלחמת 1948.

¹⁶³ אברהם יצחק הכהן קוק, "שובו לבצרון" מתוך: מאמרי הראיה ב' עמ' 361-360, מאמר שנכתב ע"י הראי"ה זצ"ל לאחר פרעות תרפ"ט: פרעות 1929 נגד נקודות ישוב יהודי ברחבי הארץ והתפשטו לטבח של 67 יהודים בחברון.

הדיסוננס הקוגניטיבי אצל הרב פורת מיושב בעזרת שיבוץ אירוע ההתנתקות במהלך הכללי של הגאולה שכולל "עליות וירידות" וחזרה לכפר עציון ולחברון, הן הראיה לכך.

האירוע השני התקיים בבית הכנסת החורבה בעיר העתיקה בירושלים בתאריך: ח' באלול תש"ע, 18.8.2010 במלאת חמש שנים להתנתקות מרצועת עזה. הרב פורת נשמע חלש וקולו חלול לאחר שחלה בסרטן שפגע בראשו והקשה עליו את הדיבור. בדבריו נשמע שהוא מנסה להתגבר מעבר לכוחותיו הדלים, כדי לחזק את אנשי גוש קטיף ולנטוע בהם התקווה בהמשכיות הגאולה. "מורי ורבותי, שמחה ועצב שזורים יחדיו, אין לך שמחה כשמחתה של החורבה שזכתה להתקוממם ומצפים בחסדי השם יתברך שמתוך בניינה של ירושלים יבנה בית המקדש. מתוך מהלך שיבת ציון מתוך מהלך צמיחת גאולתנו, החמור מכל המכות אשר הוכינו דוקא על ידי אחינו, שלעיתים אתה חש שעד היום זב דם. דם שאינו רוגע ואינו יכול להיות שקט, אני רוצה להעלות על נס את גדולתם של אנשי גוש קטיף ולזכור לא רק את ביתם שלהם אלא גם את הציפייה שבית המקדש יבנה במהרה בימינו".

הרב פורת בוחר לתאר חוויה שמבחינתו מבטאת את העוצמות ואת החיבור של אנשי גוש קטיף לשורש צמיחת הגאולה. איך שבערב החורבן בגוש קטיף, בהתכנסות בבית הכנסת האשכנזי, אחרי שנאמרו קינות, התחיל משהו לשיר שיבנה בית מקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך. "קרוב לשעה נמשכה שירה זו ללא הפסקה, זקנים ונערים עומדים בעיניים עצומות ופיהם מתרונו ושר. הן עוד רגע קט יתמוטט ביתם לרסיסים והם כל מעינם רק שיבנה בית המקדש ותן חלקנו בתורתך". באותו רגע, אומר חנן פורת הוא הבין שלא תסתיים שירתם, שירת הכיסופים משמעה שעוד יבנה בית המקדש ותהליך הגאולה ימשך הלאה כאילו ללא עוררין, וללא הפרעה.

דבריו הכמעט אחרונים של הרב פורת מעידים על החלמה מושלמת מן האמונה כי תוכנית ההתנתקות "היה לא תהיה". ההחלמה משמעה, יישוב הדיסוננס הקוגניטיבי, היא החלפת האמונה קצרת המועד באמונה ארוכת הטווח. מהאמונה באירוע הנקודתי, המקומי של ההתיישבות ברצועת עזה לאמונה הנצחית בבניין בית המקדש, חזרה לשיירה הממשיכה הלאה של עם ישראל המביט קדימה וצופה בעיניים כלות לציון. יאיר שלג במאמרו מופקרים מ31.05 2007. מביא את דבריו של חנן פורת ביחס לתמיכתו בתושבי שדרות שנשאר בעיר בזמן ההפגזות מרצועת עזה ובמאבקם להכרה בנזקי הרקטות. הרב פורת ואירגונו אורות חסד, מתייצבים לצד תושבי שדרות ומסייעים להם להתגבר על הקשיים היומיומיים כמו גם הכלכליים, כתוצאה מהמצב הביטחוני. הרב פורת מבקש שלא להשוות את עמידתם של תושבי גוש קטיף לחולשתם של אנשי שדרות כמו גם ניסיונותיו למנוע מקרים של אלימות כלפי אנשי ממשלה המגיעים לבקר בעיר. הרב פורת, חוזר לפעילותו החברתית המעשית דווקא במקומות בהם בעבר לא היה נוכח בהם.

נושא נוסף שאכתוב עליו בנפרד, הינו יחסו של פורת למזרחיים, המנעותו האקטיבית מלשתפם במאבקים נגד ההתנתקות מרצועת עזה, כמו גם התנגדותו העזה לאלימות.

2.4 תגובת הרב אבינר לתוכנית ההתנתקות מרצועת עזה

הרב שלמה חיים אבינר ראש ישיבת עטרת ירושלים, השוכנת ברובע היהודי וכן רב הישוב בית אל א', נולד בצרפת בשנת 1943 ועלה לישראל בשנת 1966, לאחר שירותו הצבאי כסגן בחיל הרגלים. הרב אבינר הצטרף לישיבת „מרכז הרב“ לאחר מלחמת ששת הימים (יוני 1967). עם חידוש הישוב היהודי בחברון (אפריל 1968), הצטרף לקבוצה ששהתה במלון פארק והחלה את ההתיישבות המחודשת בחברון. לימים, רב הישוב קשת ברמת הגולן, ומשנת 1981 ועד היום, רב הישוב בית אל א'. מדיעותיו המפורסמות היא הקריאה להפרדה בין בנים לבנות בפעילות הנוער בני עקיבא. כמו גם הקריאה לאירגון גוש אמונים להוביל מהפכה חברתית ותודעתית, ולא רק לפעול למען הרחבת ריבונותה של מדינת ישראל מעבר לקו הירוק.

בפרק זה אתרכז בבחינת תגובותיו לתוכנית ההתנתקות מרצועת עזה:

בחינת תגובתו של הרב אבינר התבססו על יחסו למסירת שטחים משטחי ארץ ישראל שהינם תחת ריבונות ישראלית, וכשמתבצעת מסירת שטחים, מהם גורמים אליהם התייחס הרב אבינר:

- צמצום ריבונות מדינת ישראל פינוי יהודים מבתיהם¹⁶⁴

- ארץ ישראל ומצוות ישוב הארץ וכיבושה במצווה המוטלת על הכלל

לאחר שנבחן את תפישתו לגבי העמדות הנ"ל מאז ימי האינתיפאדה הראשונה והסכם אוסלו, כלומר בין השנים 1989-1999. נוכל לבחון אותן שוב מול תגובתו כלפי תוכנית ההתנתקות, בין השנים 2003-2007:

האם עמדתו נותרה על כנה,

האם חלה נסיגה בעמדתו,

האם הרב אבינר פיתח עמדה חדשה ואם כן מהי,

תגובתו של הרב אבינר כלפי תוכנית ההתנתקות תבחן בתקופה של כשנה לפני ההתנתקות. בתגובותיו לתוכנית ההתנתקות בחנתי את יחסו למדינת ישראל, לאור קדושת הממלכתיות ולאור

¹⁶⁴ ראה מקרה אדמות הכפר ע'ג'ר, בעקבות נסיגת צה"ל מלבנון במאי 2000 והחלטת האו"ם על כך שהגבול בין סוריה ללבנון (זאת מאחר והאו"ם אינו מכיר בסיפוח רמת הגולן למדינת ישראל) עובר במרכז כפר ע'ג'ר. כך שחלקו הצפוני של הכפר נמצא בשליטת חיזבאללה, זאת מאחר וממשלת לבנון לא אוכפת את ריבונותה בדרום לבנון, וחלקו הדרומי בריבונות ישראלית. נמצא כי תושבי הכפר שהינם אזרחי ישראל, שבתיהם נמצאים בצפון הכפר, הינם "אזרחים ישראלים על שטח עוי".

קדושת רעיון שלמות הארץ. ביחסו למוסדות מדינת ישראל, ישנם שני מאפיינים עיקריים והם: היחס לצבא, והיחס לממשלה ולחברי הכנסת.

לעיתים קשה להפריד את תגובותיו של הרב אבינר לקטגוריות השונות אותן אני בוחנת בפרק זה, ברוב התגובות היחס לצה"ל משולב יחד עם היחס לממשלת ישראל או לעם ישראל. כמעט ואין תגובה שהיא מתרכזת בנושא ספציפי אחד.

2.4.1 לפני ההתנתקות

יחסו של הרב אבינר לממלכתיות כפי שהיא באה לידי ביטוי בהתנגדותו לאלימות במהלך הפגנות כלפי שוטרים וחיילי צה"ל. בשנת 1995, עוד לפני רצח רבין, כתב הרב אבינר את התנגדותו החריפה לכל מעשה של אלימות. דברים אלה נכתבו אחרי הסכם אוסלו¹⁶⁵ כשרמת המתיחות בין הציבור הציוני דתי שתומך בהתנחלויות לבין הציבור המכונה "השמאל" עלתה. הרב אבינר קרא להבעת דיעות, אך לחשוש מלהרים יד ואף מצא לנכון לחדש את המונח "מלחמת אחים" בתוכן אחר.

א. "מלחמת אחים – שלא שוכחים שהם אחים", יש השואלים: איפה הקווים האדומים שלנו? אנו רואים את ממשלת ישראל מגבבת טעות על גבי טעות, מפקירה לאויב חלקים של ארץ ישראל, אינה מטפלת כראוי בבטחונם של היהודים - ובכל זאת אתם טוענים שלעולם יש להתייחס אליה באהבה ואחוה ושלוה ורעות. אם כן, הם אמרו: עד היכן? עד מתי נבליג, עד מתי נשתוק? מתי נשיב מלחמה שיערה? למלחמת דעות יש מקום, להפגנות יש מקום, למחאות יש מקום. במדינה חופשית ודמוקרטית אפשר להפגין, ולפעמים חייבים להפגין, אך בלי אלימות, בלי לנתק את פתיל האחדות. דברי ביקורת קשים אפשר להשמיע אך לא דברי שנאה וביזוי. מרן הרב קוק קורא לכך "מלחמת אחים", אך במובן חדש: מלחמה שאחים מנהלים זה נגד זה בלי לשכוח לרגע שהם אחים. גם בין אחים עלולים להיות חילוקי דעות קשים מאוד, אך אסור להם לשכוח שהם אחים בדם, אחים בנפש, אחים בהיסטוריה, אחים בצרה. דברים אלה אמורים ביחס לכל הצדדים, כל הזרמים, וכל השיטות. הם אמורים גם ביחס להפגנות. אפשר לצעוק, אך להרים יד על חייל או על השוטר לא בא בחשבון. גם מי ששוטר מכה אותו, אינו צריך להרים יד בחזרה. אבל השוטר שמכה אותו, טעות בידו¹⁶⁶.

¹⁶⁵ הסכם אוסלו א' נחתם ב- 20 לאוגוסט 1993 ולאחריו נחתמו עוד הסכמים הכלולים בו ובניהם הסכם קהיר (4.5.1994) והסכם העברת סמכויות בין ישראל לאש"ף (29.8.1994).
¹⁶⁶ שלמה חיים אבינר, טל אורות, פרשת וישב, שכתוב דברים שנאמרו בערוץ 7 בט"ו בסיון תשנ"ה – יוני, 1995. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

תגובה זו נכתבה לפני רצח רבין¹⁶⁷ והיא מקיפה בכללותה את היחס לחיילי צה"ל, היחס לעם ישראל בכללותו (חילוניים ודתיים), יחס לאלימות כלפיהם ועוד. אני מביאה את התגובה זו, על מנת להתרכז בתגובותו המאוחרת כלפי ההתנתקות, ולהשוות בין היתר בין יחסו לצה"ל אז לבין יחסו לצה"ל בזמן ביצוע תוכנית ההתנתקות: "אך להרים יד על חייל או על שוטר לא בא בחשבון" (יוני, 1995). הרב אבינר מתנגד לאלימות בכלל, כלומר אסור להרים יד באופן כללי, ובודאי שלא על שוטר וחייל שמייצגים בתפקידם את הממלכתיות הישראלית ומעבר לעובדה הפשוטה כביכול, שמדובר באחים או קרובים. שהרי תלמידי הישיבה מגויסים לצבא הם ובני משפחותיהם, כמעט ולא ניתן להפריד בין מפגינים לחיילים מבחינה משפחתית ועל כן, פגיעה בחיילים, משמעותה גם פגיעה באחים, קרובים, שכנים ומכרים.

- ואם כן יש צורך להפגין, אז באיזה כלים יש להאבק נגד הסכם אוסלו (למען ארץ ישראל)? לדעת הרב אבינר ישנם שלושה דרכים:

תגבור העלייה של יהודים לישראל (עליה לארץ).

תגבור הקמת ישובים (בניין הארץ).

תגבור הפעילות הפוליטית (חיזוק המדינה).

הרב אבינר מדגיש את חשיבות החוק ואת העובדה שחיילי צה"ל מייצגים את העם, מצד אחד. ומצד שני מייצגים את עוצמתה של המדינה ועל כן אין בשום אופן לפגוע בהם, בודאי שלא פיזית.

להתמיד בבניין,

אנו יושבים על אוצר, וזוהי הדרך הנכונה: עלייה לארץ, בניין הארץ, חיזוק המדינה. [...] כל קיצורי הדרך הזמניים מאריכים אותה בסופו של דבר. יש אנשים שחשבו לקצר את הדרך על ידי התכתשות עם צה"ל, אך הרי צה"ל זה אנחנו. כולנו חיילים, איננו נלחמים בצבא זר. קיצורי דרך עלולים להרוס את כל הדרך. כיום יתכתשו עם צה"ל למען ארץ ישראל, ומחר אחר יעשה זאת נגד ארץ ישראל. חוק הוא חוק. חוק הוא דבר כללי ואין הפרט יכול לחרוג ממנו, אפילו מתוך שיקולים צודקים. מרן הרב קוק ענה בעניין זה תשובה מפורסמת (משפט כהן עמ' שלח). כאשר יש מלך, אין ממרים את פיו. כאשר אין מלך, אין להמרות את פי העם. אם נראה שהעם טועה, יש לנסות לשכנעו ולהעמידו על טעותו.

א. יש להביא יהודים ארצה ולעזור בקליטתם. הצלחה בקליטתו של אדם אחד עשויה למשוך רבים אחריו, וכישלון עלול למנוע או לעכב עליית יהודים רבים אחרים.

ב. יש להקים ישובים ולגור בהם.

ג. לפעול מבחינה פוליטית ולהוסיף עוז ועצמה.¹⁶⁸

2.4.2 היחס לארץ ישראל בשאלת החזרת שטחים

המאמרים המובאים מטה נכתבו בעקבות הסכמי אוסלו¹⁶⁹ והדין על שטחי יהודה שומרון וחבל עזה. הרב אבינר יוצא בקריאה מוחלטת שמשמעה ארץ ישראל היא גופו של עם ישראל. כלומר אין מדובר בישות חומרית, פיסת אדמה לקיים בה אורחות חיים. אלא מדובר באדמה שהיא מעבר להיותה ישות פיזית היא גם בעלת ישות מטאפיזית ולא ניתן לבצע בה חלוקות למיניהם¹⁷⁰.

1. ארץ ישראל אינה ניתנת לחלוקה,

ארץ ישראל היא עצם עצמיותנו, לכן אינה ניתנת לחלוקה. [...] אשתו של אדם אינה ניתנת לחלוקה, שבת אינה ניתנת לחלוקה, עם ישראל אינו ניתן לחלוקה, התורה אינה ניתנת לחלוקה, ואף ארץ ישראל אינה ניתנת לחלוקה. החותך חלק מן הארץ, חותך חלק מן העם.¹⁷¹

2. שלמות העם והארץ,

רבנו אומר: "אין לנו שום זכות לוותר על החלקים של ארץ ישראל, כי איננו בעלי בית על ארץ זו, ואיננו רשאים לעשות לנו מדינות קטנטנה בשם ארץ ישראל, חס ושלום. אנו שליחים של מיליוני יהודים. לפני זמן מה, סיפר לי עסקן ציוני חשוב שיהודייה זקנה שיצאה מרוסיה, ניגשה אליו בווינה ואמרה לו: תחזיקו את כל אדמת ארץ-ישראל בשבילנו, אל תוותרו על אף מטר, עוד מעט אנחנו באים"¹⁷²

¹⁶⁸ שלמה חיים אבינר, טל אורות פרשת שלח / המאבק על ארץ ישראל / 3. להתמיד בבניין, תשס"א – 2001. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

¹⁶⁹ 1995.28.9-20.8.1993. הסכם אוסלו א' וב'.

¹⁷⁰ אברהם יצחק הכהן קוק: "ארץ-ישראל איננה דבר חיצוני, קנין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה של ההתאגדות הכללית והחזקת קיומה החמרי או אפילו הרוחני. ארץ-ישראל היא חטיבה עצמותית קשורה בקשר-חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פגימיות עם מציאותה" אורות, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים 1921. עמ' 9.

¹⁷¹ שלמה חיים אבינר, טל אורות, פרשת מסעי, וישבתם בה - איך מסבירים ארץ ישראל / ארץ ישראל אינה ניתנת לחלוקה, נכתב בין השנים 1995-2001. כמו גם ב: שיחות רבנו 11 ארץ-ישראל 17. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

¹⁷² טל אורות / ניצבים / קיבוץ גלויות - במשנתו של רבנו הרב צבי יהודה / 13. שלמות העם והארץ, נכתב בין השנים 1995-2001. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

2.4.3 מסירות נפש בציונות הדתית לפני ההתנתקות

בספרו 'מחיל אל חיל - אמונה ומוסר בצבא'¹⁷³ שפורסם בשנת 1999 בו קובצו שאלות ותשובות של חיילים בין השנים 1990-1998, כותב הרב אבינר על הצורך במסירות הנפש: "כאשר מבינים את ערך הקודש של ארץ הקודש, מוכנים למסירות נפש, גם אם קשה הדבר"
ראה ציטוט נרחב: א. אדם או אדמה- מסירות נפש על ארץ-ישראל,

יש המסתכלים על ארץ-ישראל כעל ענף צדדי של חיי היהדות, והם אינם מבינים מה חסר להם בהיעדר איזה חלק מארצנו. כיון שאינם מבינים כללות ערך ארצנו הקדושה, לכן הם גם אינם מבינים ערכו של חלק ממנה. לאמיתו של דבר, כדי להבין את עניינה של ארץ-ישראל, יש צורך ברוח הקודש. אך מלבד רוח הקודש של ענקי הרוח, קיים גם רוח הקודש הכללי של כלל ישראל שהתעורר עתה לתחיה, התעוררות פנימית. לחתוך חלק מארצנו זה כמו לחתוך יד או רגל או להוציא עין אחת. אי אפשר לתפוס את אלה במובנם הכמותי לבדו, הרי הם חלקי חיים של ארץ החיים. כאשר מבינים את ערך הקודש של ארץ הקודש, מוכנים למסירות נפש, גם אם קשה הדבר.¹⁷⁴

מכאן מתפתח דיון בנושא המשלב את קדושת שטחה של ארץ ישראל יחד עם עניין מסירות הנפש. מסירות הנפש, יש לציין באה להציל את הישות הפיזית ארץ ישראל מפני "החיתוכים" שעלולים להתבצע בה. דימוי הארץ לישות פיזית, מסייעת בהמחשת כאב החיתוך והחלוקה.

ב. אדם או אדמה- מסירות נפש על ארץ-ישראל – שאלה חדשה

בדור האחרון עלתה על הפרק שאלה חדשה, האם יש למסור את הנפש עבור ארץ-ישראל או חלקים ממנה, שאלה שמעולם לא עלה על הדעת לשאול בדורות קודמים. כל שכן, שתשובת מקצת רבנים - שאין חובת מסירות נפש - הינה חדשה לחלוטין. אין לכך שום מקור ודוגמא בתנ"ך כולו, שבגלל איומי מלחמה וסכנת נפשות מסרו לאויב חלקי ארץ הקודש. אין בנידון שום הוראה הלכתית, לא במשנה ולא בגמרא, לא בראשונים ולא באחרונים. זהו דבר חדש לחלוטין, וכמו כל דבר חדש, הוא חייב לעורר חשד. האמירה שמותר להפקיר חלקי ארצנו בגלל איומי מלחמה, טרור, סנקציות כלכליות וכדומה, היא סברה חדשה, ולא אישתמיטתיה (נשמט ממנו) מאף מקור הלכתי להזכיר היתר זה. כי בודאי זאת לא הפעם הראשונה שעמדנו במצבים כאלה. גם בזמן השופטים והמלכים, עזרא והחשמונאים,

¹⁷³ שלמה אבינר, מחיל אל חיל – תשובות בעינייני צבא. ספריית חוה, תשנ"ט (1999). מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.
¹⁷⁴ שלמה חיים אבינר, מחיל אל חיל, 1999. 5. המאבק על כיבוש א"י, א. אדם או אדמה- מסירות נפש על ארץ-ישראל / 10. ארץ חיים. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

היו אויבים מסביב, ומעולם לא הצענו להם כפתרון למסור חלק מארצנו, ותמורת זאת יניחו לנו נפשנו. לא שאלו ולא השיבו. הכל הוא דבר חדש. חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם.¹⁷⁵

ג. מסירות נפש על ארץ ישראל

שאלה: היתכן באמת כי קדושת ארץ-ישראל גדולה מקדושת חיי אדם, כך שאם נניח שלא תפוצנה יותר מלחמות, האם אין עלינו להסכים למסירת שטחים? תשובה: בודאי שקדושת ארץ-ישראל, או ליתר דיוק, מצות כבוש הארץ, צריכה מסירות נפש. שהרי התורה צייתה עלינו לכבוש את ארץ-ישראל לכל גבולותיה, ולא נניח ממנה מקום, כדברי הרמב"ן (הוספות לטה"מ"צ לרמב"ם מ"ע ד.), ובמלחמה, מטבע הדברים, יש הרוגים, כי התורה לא תסמוך על הנס (מנחת חינוך תכ"ה) על כל פנים, טעות לחשוב שעל-ידי נסיגה נגיע לבטחון שלומנו. אדרבה, כל נסיגה היא לסכנתנו חס וחלילה. מתוך גבורה לאומית, נשמור גם על חיים של מליונים מישראל.¹⁷⁶

דיון על מסירות נפש בהלכה היהודית ובהיסטוריה היהודית

מצוות מסירות הנפש החלה את צעדיה בהיסטוריה היהודית בימי אברהם אבינו כשהסכים לבקשת האל למסור את יצחק בנו לעולה. מעבר לזיכרון האם היה כאן תעתוע רגשי של אברהם, עצם הסכמתו להקריב את היקר לו מכל, פתחה את הפתח לזיכרון העצמי המוחלט על מה שיקר למאמין ואותו הוא מוכן להקריב בעבור אמונה, בעבור האל המצווה.¹⁷⁷

מסירות נפש שכונתה גם 'קידוש ה' בהלכה היהודית מחייבת כלפי שלושת איסורי ההרג ובל יעבור, כלומר אם אדם עומד במצב בו עליו לעבור בכפייה על איסור זה, עליו להקריב את נפשו ובלבד שלא לעבור על איסורים אלו שהם: עבודה זרה, שפיכות דמים, גילוי עריות. ישנו דיון נרחב לגבי מסירת נפשם של ילדים במידה והם נמצאים בסכנת של איסור עבודה זרה. בימי מסעי הצלב, שחטו נשים יהודיות את בניהם ובלבד שלא יחטפו על ידי הצלבנים ויחשפו ל"תעתועיהם" המהר"ם מרוטנברג

¹⁷⁵ שלמה חיים אבינר, מחיל אל חיל, 1999. 5. המאבק על כיבוש א"י, א. אדם או אדמה- מסירות נפש על ארץ-ישראל / 1. שאלה חדשה. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.
¹⁷⁶ שלמה חיים אבינר, מחיל אל חיל / 5. המאבק על כיבוש א"י / ג. מסירות נפש על א"י. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

¹⁷⁷ ראה גם: אברהם אבי המאמינים: דמותו בראי ההגות לדורותיה, בעריכת: משה חלמיש, חנה כשר ויוחנן סילמן: "מדוע מייחס העקידה לאברהם ולא ליצחק? ונראה לפרש: דהנה באמת אברהם ויצחק ידעו שלא היה דעת הקדוש ברוך הוא לשוחטו, ואברהם שהיה מדתו מדת חסד, הלך בבטחונו שישבו שניהם. כמו שכתוב: "ונשתחוה ונשובה אליכם" רק שאף על פי כן היו הולכים במסירת נפשם כאלו לשחוט אותו באמת, וזהו: "וירא את המקום מרחוק" פירוש "המקום" רמז הגם שהיה רואה שיצא ממנו יעקב שנאמר בו: "ויפגע במקום" אף על פי כן היה מרחיק מלבו המחשבה זאת מחמת שהיה הולך בשלמות כנ"ל, וזה שאמר יצחק "הנה האש והעצים" רצה לומר: מאחר שעשית עבודתך וכוונתך כשלימות כראוי לפי מדתך", הוצאת בר אילן, 2003, עמ' 286 (ציטוט מתוך הנועם אלימלך, ט', ע"ג – ע"ד)

נדרש לשאלה האם מסירות נפש, משמעה למסור את עצמך או שיש כאן אף היתר לרצוח את הילדים על מנת למנעם למעבור על עבירה זו.

ודאי ההורג עצמו על קידוש השם, רשאי לחבול בעצמו, אבל לשחוט אחרים צריך עיון למצוא ראייה להתיר [...] שמענו ומצאנו שהרבה גדולים היו שוחטים את בניהם ובנותיהם, וגם רבינו קלונימוס עשה כן [...] ומי שמטעינו כפרה הוא מוציא לעז על חסידים הראשונים שכוונתו הייתה לטובה מרוב אהבת יוצרנו יתברך שמו¹⁷⁸.

מסירות הנפש בציונות הדתית

הדיון ב'מסירות הנפש' בציונות הדתית, עלה אל פני השטח בצמידות לנושא החזרת שטחים. הדיון הראשון נסב סביב פינוי חבל ימית שבחצי האי סיני מכל תושביו הישראלים והחזרתו לידי המצרים, תמורת תהליך שלום מדיני. מכאן שמסירות הנפש הידועה בהלכה היהודית כמצב בו יש להקריב את הנפש ובלבד שלא לעבור על העבירות שצוינו מעלה, וכן בהיסטוריה היהודית נמנים עליה עשרת הרוגי המלכות¹⁷⁹, קיבלה בציונות הדתית תוכן חדש סביב המאבק על שטחי ארץ ישראל.

הרב צבי יהודה קוק מסביר ומפרט את ההקשר של מסירות נפש¹⁸⁰ על שלטוננו בארץ ישראל, מתוך "ארץ הצבי – המאבק על שלמות ארצנו", שיחות הרב צבי יהודה: ¹⁸¹

א. המאבק על שלמות ארצנו,

אנו מצווים מן התורה לכבוש את הארץ ולקבוע בה את שלטוננו, ואין אפשרות לעזוב שום מקום שבארץ, בשום פנים ואופן. כידוע עקירת מצוה מן התורה היא ב"יהרג ואל יעבור" רק לגבי שפיות דמים גלוי עריות ועבודה זרה. כל זה במצבים רגילים, אבל בשעת כפיה וגזרה גם דבר קל הוא חמור, ויש למסור את הנפש אפילו על שרוך נעל. ואין הבדל מאיזה צד היא הכפיה. (זה כולל אפילו כפיה

¹⁷⁸ המהר"ם מרטנברג, תשובות ופסקים של מהר"ם ב"ר ברוך, מהדורת כהנא, כרך שני, ירושלים תשי"ז תשכ"ג, עמ' 127

¹⁷⁹ ראה בהרחבה: ישראל מאיר לאו, הנחת יסוד: מאה מושגים ביהדות, "כאשר נסרק רבי עקיבא במסרקות של ברזל, כאחרון עשרת הרוגי המלכות, שאלו אותו תלמידיו: "האם עדיין לא איבדת את האמונה? האם עדיין מקווה אתה ומאמין בקב"ה?" ענה להם רבי עקיבא: "ודאי, הרי כל ימי הייתי מצטער, מחכה, ושואל את עצמי מתי יבוא פסוק זה לירי ואקיימו?" הפסוק, ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך, "משמעותו - "אפילו נוטל את נשמתך, אה נפשך. עכשיו, שבא לידי לא אקיימו?" , הוצאת משכל, ידיעו ספרים, 2008, עמ' 56

¹⁸⁰ המונח מסירות נפש בקשר לארץ ישראל וגבולותיה מופיע 215 פעמים בכתביו של הרב צבי יהודה קוק. מתוך הספרייה האלקטרונית לכל כתבי הראי"ה, בנו ותלמידיהם.

¹⁸¹ צבי יהודה קוק, שיחות הרב צבי יהודה, הוצאת נתיבי אור, קרית הישיבה בית אל, מהדורה שלישית תשס"ג (2003). מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

מיהודים, חלילה, כפיה אנטי דתית). דבר זה לא יקום ולא יהיה, ולא ינשלו אותנו מחלקים של ארצנו!
מחויבים אנו כולנו במסירות נפש!¹⁸²

התייחסות מעניינת לנושא זה נמצאה בספרו של הרב אבינר "באהבה ובאמונה" קובץ של עלוני
פרשת שבוע בין השנים 1995-1998¹⁸³

ב. מי המציא את שאלת מסירות-הנפש על יישוב הארץ,

שאלה: האם יש להתעקש להישאר בארץ-ישראל במקומות מסוכנים, הרי פיקוח נפש דוחה את כל
התורה כולה, גם מצוות גדולות וקדושות? תשובה: איני יודע מי הראשון שהמציא שאלה זו. זו שאלה
חדשה, שלא נשאלה מעולם במהלך הדורות. לא תמצאו את שאלת מסירות-הנפש על ארץ-ישראל
לא בתורה ולא בתנ"ך, לא במשנה ולא בגמרא, לא בראשונים ולא באחרונים. רק בזמן האחרון
המציאו את השאלה הזאת.

במשך כל הדורות מסרו יהודים את הנפש על ארץ-ישראל וזה היה מובן מאליו שכך מתקיימת
המצווה. כמובן, לא הכריחו. אי-אפשר להכריח אדם לעשות דבר כזה, אך מי שעשה זאת, הסתכלו
עליו בהערכה גדולה מאוד, וכל אחד השתוקק להגיע לזה. למשל הרשב"ש, רבי שלמה בן-שמעון [בנו
של הרשב"ץ, רבי שמעון בן-צמח דוראן] פוסק שאם העלייה לארץ מסוכנת, מי שיעלה - יעלה ומי
שחדל - יחדל (שו"ת הרשב"ש סי' א). אין מכריחים אותו, אך מעולם לא הורו שלא יעלו לארץ. עלייה
לארץ תחת סכנה או התיישבות בארץ תחת סכנה, אינן המצאה של הדור שלנו. תמיד היתה מצוות
יישוב ארץ-ישראל כרוכה בסכנה, גדולה לאין-ערוך מזו של עכשיו.

בספר הכרוזים של רבנו הרב צבי יהודה, מצורף מכתב לחברי הקיבוצים שבמזרח הכנרת, תל קציר,
האון, עין גב וגדות, שנכתב בחודש אדר תשכ"ז (3.1967), חודשיים לפני מלחמת-ששת-הימים.
האויב הסורי הפגיז את האזור במרגמות ובכל זאת יצאו חברי הקיבוץ לחרוש תחת הפגזה, עם
טרקטור משוריין. רבנו כותב להם:

כל עצמותי תאמרנה! אני אתכם יקרים קדושים (להלכות ציבור סי' י). לאנשים חילוניים הוא קורא:
קדושים! אכן, מצווה מקדשת, כנוסח הברכות: אשר קידשנו במצוותיו. מצווה קטנה - מקדשת קצת;
מצווה גדולה - מקדשת הרבה. מצווה גדולה כמצוות יישוב הארץ בתנאי מסירות-נפש - מקדשת את
האדם הרבה מאוד. מובן מאליו שקיום מצווה אחת אינו פוטר מקיום מצווה אחרת. אך מאידך, אי-
קיום מצווה ב אינו מונע מצווה א מלקדש אותו. רבנו מתלהב ומכנה אותם "קדושים"!

¹⁸² צבי יהודה קוק, ארץ הצבי / המאבק על שלמות ארצנו / כג, מתוך "שיחות הרב צבי יהודה", שיחה במוצאי-שבת פ'
תצא התשל"ה. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

¹⁸³ שלמה חיים אבינר, באהבה ובאמונה, מאמרים אלו יצאו לאור בביטאון השבועי "באהבה ובאמונה", בהוצאת "מכון
מאיר ללימודי היהדות" בירושלים, בין תמוז תשנ"ה לסיון תשנ"ח. באהבה ובאמונה / ארץ ישראל / ע. מי המציא את
שאלת מסירות-הנפש על יישוב הארץ? מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

הרב אבינר ממשיך:

זהו מושג בסיסי שעל ארץ-ישראל מוסרים את הנפש. בכל זאת, יש שאלה כאילו הלכתית: כל ילד יודע שמסירות-נפש היא על שלוש עברות: עבודה-זרה, גילוי-ערויות ושפיכות-דמים; וכן בשעת הגזרה. ארץ-ישראל אינה מופיעה ברשימה. אין כאן שאלה כלל. יש לפעמים התנגשות בין מצוות ויש הכרח להכריע. אם יש בררה בין "ונשמרתם" לבין סירוב לעבוד עבודה-זרה, הימנעות מעבודה-זרה חשובה יותר. זה קורה לפעמים. זו התנגשות מקרית, הזדמנותית. במדינתנו המחודשת, לא קיימת התנגשות כזאת. אין כאן התנגשות מהותית. יש להשתדל עד כמה שאפשר שלא תקרה. ודאי שיהודי לא ייגש לנוצרים ויצהיר: זרקו אותי לאש, כי לא אנשק את הצלב. זו הסתכנות לשווא. אדרבה, נוס, ברח כל עוד נפשך בך! אבל מארץ-ישראל, אין נסים ואין בורחים. אדרבה, נכנסים לתוך מסירות-הנפש. כי זו מהות מצוות יישוב הארץ להיות כרוכה בסכנה. כי לצערנו "ישא גוי אל גוי חרב". לעתיד לבוא "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". אך עוד לא הגענו לעתיד לבוא המאושר הזה. בינתיים, כל עם על-אדמות היושב בארצו ובמדינתו, חייב לעמוד על נפשו מפני אויביו ושונאיו הרוצים לבלוע אותו ח"י.¹⁸⁴

הרב אבינר מראה ששאלת מסירות נפש בקשר לארץ ישראל אינה נכללת בשלושת העבירות של יהרג ובל יעבור, אלא זו מעין חובה מוסרית שנעשית על ידי המסוגלים להגיע לרמה גבוהה זו, אך אין חובה זו מוטלת על כל העם.

אחד הציטוטים הראשונים לעניין מסירות הנפש מובא בדבריו של הרב צבי ישראל טאו, מתלמידיו המובהקים של הרב צבי יהודה קוק ביחס להחלטת הרב צבי יהודה קוק שלא לתמוך לדבריו במפעל ההתנחלויות, לאור העובדה שיהודים רבים ששו ושמחו על בואו של אנואר סדאת נשיא מצרים לכנסת ישראל בנובמבר 1977 ועל תחילת תהליך השלום עם מדינה זו. ופועל יוצא מכך היה ההתנגדות להתנחלויות השטחים הכבושים.

התייחסות הרב אבינר למושג "רוח העם"

כשהוא [הרב צבי יהודה קוק] הקים את 'גוש אמונים' הוא עשה זאת מתוך ידיעת הדופק של העם. הוא הבין שרוח העם לא היתה באותה פרופורציה לממשלה המנהלת אותו: רוח העם היתה גבוהה, ואילו הממשלה היתה מורכבת מעסקנים פרטיים שלקו בחולשות. הוא הבין שהעם מוכן למסירות נפש בדרגה יותר גבוהה מזו של הממשלה¹⁸⁵

¹⁸⁴ שלמה חיים אבינר, פורסם גם בערוץ 7, <http://www.inn.co.il/Articles/Article.aspx/575>, 14.1.2003. נראה לאחרונה: 02.07.2019.

¹⁸⁵ אליעזר דון יחיא, הספר והסיף הישיבות הלאומיות והרדיקליזם הפוליטי בישראל, עמ' 207 בתוך: מאה שנות ציונות דתית כרך שלישי, בעריכת אבי שגיא ודב שוורץ, רמת גן, 2003. ציטוט מתוך, חגי סגל, אחים יקרים: קורות המחותרת היהודית, ירושלים 1987, עמ' 216-217.

דב שוורץ בספרו 'הציונות הדתית- תולדות ופרקי אידיאולוגיה' מדגיש כי מסירות הנפש המופיעה בדברי הרצי"ה קשורה לתפישה הכוללת של האירועים כחלק מן הסדר המשיחי לקראת הגאולה:

מהבחנות אלה בין משנת הראי"ה לזו של הרצי"ה בא לידי ביטוי **מקומן המרכזי של היוזמה האנושית ומסירות הנפש במשנתו המשיחית של הרצי"ה**. על פי ההסדר המשיחי הציג הרצי"ה את התקופה כהתפתחות אירועים מסודרת לקראת הגאולה השלמה והסופית. הרחבת גבולות הארץ בעקבות מלחמת ששת הימים היא שלב מהותי בתהליך המתגשם של הגאולה. במקביל לנוכח הסכמי השלום, הפך המאבק על שלמות הארץ למאבק על הגאולה. (עמ' 132)¹⁸⁶

זהבית גרוס במאמרה 'תפקידיו החברתיים של החינוך הממלכתי דתי', מאמר שהתפרסם בקובץ המאמרים שבעריכתו של אבי שגיא ודב שוורץ "מאה שנות ציונות דתית", טוענת לעומת זאת כי עניין "לא נעשה עדיין שום מחקר הבוחן מה קרה בתרבות ובחברה הציונית-דתית למושג 'מסירות נפש' כתוצאה משעבודו למאבק הנסיגה מחבל ימית וכיצד הוא נתפס במישור האמוני תורני בקרב בני הנעורים של הציונות הדתית."¹⁸⁷

2.4.4 היחס לארץ ישראל ולמדינת ישראל בתקופת ההתנתקות

כשנה לפני ההתנתקות, משבח הרב אבינר את המאבק נגד החלטה זו ומדגיש כי עצם המאבק הוא ההוכחה לחיותה של המצווה העיקרית של עם ישראל:
א. ארץ ישראל לשמה,

אשרינו שזכינו לחזור לציון ולהיות עסוקים במאבק על ארצנו. כמובן, לא על הבית אנו נאבקים, כי כל אחד יכול להשיג לעצמו בית במקום אחר, אלא על ארץ ישראל אנו נאבקים, או ליתר דיוק על המצוה הגדולה של יישוב הארץ על ידי עם ישראל. העם היושב בציון, עובר משברים רבים ועדיין מתעכב מלקיים את התורה בשלמותה, אבל מצוה אחת יש לו, לעם היושב בציון: זו מצוה יישוב הארץ. כבר מאה ועשרים שנה אנו, כל בית ישראל, מוסרים את הנפש על המצוה הזאת – בעלייה, בבניין ובצבא, וצריך להיאבק שלא יחמסו מאתנו את המצוה הזאת, שאינה סתם מצוה אחת מן המצוות, אלא היא מצוה השקולה כנגד כל התורה כולה, כי המצוה הזאת של ארץ ישראל כוללת גם את חזרת עם ישראל לתורה לאטו, גם את האהבה בין הבריות וגם את החינוך.¹⁸⁸

¹⁸⁶ שוורץ דב, הציונות הדתית: תולדות ופרקי אידיאולוגיה, האוניברסיטה המשודרת 2003, עמ' 132. המשך ציטוט מתוך דף זה: "במאבק זה התגלה יחס פרדוקסלי, במובן מסוים, של הרצי"ה: מחד גיסא ראה הרצי"ה במדינת ישראל ובשלטונה גילוי של הרצון האלוהי ("הממלכתיות" היא מושג מפתח בדרשותיו ובמאמריו הקצרים). מאידך גיסא – הוא לחם בחירוף נפש ובאלימות מילולית בוטה נגד ממשלות השלום".

¹⁸⁷ גרוס זהבית, תפקידיו החברתיים של החינוך הממלכתי דתי, בתוך: מאה שנות ציונות דתית כרך שלישי, בעריכת אבי שגיא ודב שוורץ, רמת גן, 2003. עמ' 155.

¹⁸⁸ שלמה חיים אבינר, ארץ ישראל לשמה, י"ג תשרי תשס"ה, 28/09/2004, אתר כיפה: <http://www.kipa.co.il/now/18/4419.html>. נראה לאחרונה: 02.07.2019.

בדברים המצוטטים להלן, מפרט הרב אבינר לא רק את עניין חשיבות מצוות ישוב ארץ ישראל אלא גם את מטאמורפוזת שחלה לראשונה אצל הרב צבי יהודה קוק, כשהמיר את חשיבות חזרת העם בתשובה כמכשיר להחשת בוא הגאולה למאבק על אדמות ארץ ישראל והרחבת תחומה של מדינת ישראל ככלי להחשת הגאולה¹⁸⁹. ביטוי של המטאמורפוזת יצא לכלל הציבור במסיבת הודיה לכבוד יום העצמאות ה-19 התשכ"ז (1967). דברי תורה אלו כונו מאוחר יותר "מזמור י"ט של מדינת ישראל", שניתנו על ידי הרב צבי יהודה קוק כשלושה שבועות לפני מלחמת ששת הימים, ובדבריו זעק הרב:

ב. מזמור י"ט של מדינת ישראל,

איפה חברון שלנו - אנחנו שוכחים את זה? ואיפה שכם שלנו - אנחנו שוכחים את זה? ואיפה יריחו שלנו - אנחנו שוכחים את זה? ואיפה עבר הירדן שלנו? איפה כל רגב ורגב? כל חלק וחלק, של ארבע אמות של ארץ ה' הבידינו לוותר על איזה מילימטר מהן? חלילה וחס ושלום!¹⁹⁰.

כפי שגם ציין הרב יעקב פילבר במאמרו "גאולת ישראל השלישית", שם הוא מסביר כי ישנם מספר דרכים לגאולה: על ידי תשובה, תגיע הגאולה במובן "אחישנה" כלומר יותר מוקדם. ללא תשובה, יגאלו ישראל "בעיתה", הוא מביא מדברי הראשונים והאחרונים, מהרמב"ן ועד הגר"א והאור החיים הוכחות לבואה של הגאולה גם ללא תשובה. ציטוט אחד מיני רבים: "הגר"א קיבל מסורת זו שיש לגאולה שני מהלכים. (אבן שלמה סע' קנה): "בכל דור יש קיצים לפי ענין התשובה והזכויות המיוחדות לאותו הדור, אבל קץ אחרון לא תליא בתשובה אלא בחסד"¹⁹¹.

מכאן שדבריו של הרב אבינר שהובאו בהקשר של ההתנגדות לתוכנית ההתנתקות מביעות ביתר שאת, איך אותה מטמורפוזת משנת 1967 של הרב צבי יהודה קוק, הפכה להיות הפירוש העיקרי ומכאן למהות המרכזית של הצינונת הדתית הן בקרב תלמידי הרב אבינר וכפי שכבר ראינו אצל רבני ה"קוממיות" וממשיכיהם.¹⁹²

2.4.5 סירוב פקודת ההתנתקות

במסגרת הדיון על שאלת סירוב הפקודה ויחסו של הרב אבינר לכך: אתרכז בשלושה מאמרים שפירסם בשנת ביצוע ההתנתקות ובהם הוא מבהיר את יחסו לצבא בתקופה ספציפית זו: 'תפסיקו

¹⁸⁹ דב שוורץ בספרו "אתגר ומשבר בחוג הרב קוק" מציין שהרצ"ה החליף את המאבק המשיחי גאולתי דרך החזרה בתשובה של כל עם ישראל, במאבק לגאולה דרך המאבק לשלמות ארץ ישראל: "בתודעתו של הראי"ה עבר רעיון הגאולה מטמורפוזת מסיימת מתקומה חברתית, כלכלית ויישובית של העם לשלמות הארץ [...] לאחר מלחמת ששת הימים – מעתה הפכה שלמות הארץ לראי רעיון הגאולה" שוורץ דב, **אתגר ומשבר בחוג הרב קוק**, עמ' 66. הוצאת עם עובד 2001.

¹⁹⁰ צבי יהודה קוק, לנתיבות ישראל ב', מזמור י"ט של מדינת ישראל, עמוד שסא-שסב
¹⁹¹ יעקב הלוי פילבר, גאולת ישראל השלישית, גליון המעיין, כסליו תשע"ב, דצמבר 2012.

¹⁹² ראה פרק: תגובתם של רבני ה"קוממיות" לתוכנית ההתנתקות.

לפורר את צה"ל" – פברואר 2005, 'כאשר אני רואה חייל' – מרץ 2005, 'צה"ל לא יכול' – אוגוסט 2005. נושא סירוב הפקודה מכיל בתוכו את היחס לשלושת הנושאים שהזכרתי לעיל: היחס לצבא, היחס לממלכתיות והיחס לקדושת ארץ ישראל ומתי ראוי להקריב את הנפש עבורה. על כן הטקסטים הללו, פותחים את נושא סירוב הפקודה, כאשר בתוך ניתוח הטקסטים, יכללו הנושאים הבאים: היחס לצבא, המדינה (הממלכתיות) וארץ ישראל. הטקסטים שנבחרו, נכתבו בשנת ביצוע תוכנית ההתנתקות.

א. הפסיקו לפורר את צה"ל – פברואר 2005,

אתם שניכם, אל תפרקו את צה"ל, כפי שכבר החילתם לעשות. שניכם – הכוונה, מחד, הדרג המדיני, ומאידך, מכלול העמותות והעצמות לסירוב פקודה. כאילו כרתתם יחד ברית שאינה קדושה – לפורר את צה"ל לרסיסים. צה"ל, זה עם ישראל! כולנו יודעים שיש חילוקי דעות באומה. צה"ל הוא המכנה המשותף, היחד הגדול שלנו.

הדרג המדיני, מוסיף חטא על עוון על פשע. לא רק שאתם מעיזים לתכנן עקירת קהילות יהודיות כמו הגרועים שבאנטישמיות, וזאת מקבלי ארצנו עצמה שנרכשו בדם חיילינו ובסיעתא דשמיא. אלא גם הנכם מהינים להעסיק את הצבא בעניינים פנימיים אזרחיים. ועוד מוסיפים פשע לקרוע את הצבא במשימה בלתי אפשרית זו, מה שמהווה חוסר אחריות מוחלט. מעשה חסר אחריות לחלוטין הוא לגלגל חיילים לתוך אלימות והתנגשות בין אחים, שלולא האהבה הגדולה השוררת באומה, היתה מידרדרת חלילה למלחמת אחים. אתם מותחים את החבל למצב שאי אפשר לעמוד בו. אנא, אחים, אל תרעו, אל נא תביאו את חיילי צה"ל למצב בלתי אפשרי ומסוכן של אנשים צעירים משני הצדדים העלולים להתלהם. גם אם יבואו מראש עם החלטה נחושה של איפוק מרבי, מי ערב לכם שאיש לא ייפגע, והתוצאה אז מי ישורנה: קרע באומה ומתוך כך החלשת המדינה.¹⁹³

מאמרו של הרב אבינר מפברואר 2005, מכנס בתוכו את החששות והדעות שמאוחר יתפצלו למאמרים נפרדים:

א. הצער על כך שצה"ל צריך לבצע את משימת הפינוי

ב. הקרע שעלול להווצר כתוצאה מאי יכולתם של חיילים דתיים לבצע פעולה שהיא כנגד מצפונם.

ג. יחסו החיובי של הרב אבינר לצבא בא לידי ביטוי בכנותו את הצבא "עם ישראל" מכאן שכל פגיעה בו הינה פגיעה בכלל ישראל.

¹⁹³ שלמה חיים אבינר, הפסיקו לפורר את צה"ל, ח אדר א' תשס"ה, אתר האנטרנט: http://www.havabooks.co.il/article_ID.asp?id=585 נראה לאחרונה: 03.07.2019.

ניתן באופן מסויים לטעון שיחסו של הרב אבינר לצבא הוא יחס רגשי עטור בסנטימנטים כפי שהדבר בא לידי ביטוי במאמר הבא: "כאשר אני רואה חייל", כחמישה חודשים לפני ביצוע תוכנית ההתנתקות. אולם מתוכן הדברים עולה דבר נוסף וזוהי התצפית ארוכת הדורות של המתבונן, המתרחק מההווה ורואה מנקודת מבט השוואתית ואת סיכום הישגיו של הצבא:

ב. כאשר אני רואה חייל – מרץ 2005,

במשך השנים הרבות שבהן לבשתי מדי צה"ל בסדיר ובמילואים, הרגשתי גאווה. גאווה טהורה, גאווה לאומית. הרגשתי שאישיותי הפרטית נמסה ונבלעת באומה, שהיא מתעצמת ומתגדלת לשיעור קומתה של האומה, שדם העם זורם בעורקיי, לכן אין זו גאווה פסולה, שהרי ענק אני כענקיותו של עמי. וכאשר היו לי דרגות מבד דהוי על הכתפיים, הרגשתי קטן עוד יותר, בלוע עוד יותר באומה, ועם זאת ענק יותר, עוד יותר מלא גדלות ענוותנית, עוד יותר אפסי בתור עמי. כאשר אני רואה חייל, אני רואה את האור החדש הזורח על ציון, יש לי חשק לחבק ולנשק אותו. כאשר אני רואה חייל, אני נזכר שלא מזמן היינו בגלות כמו עכברים המפחדים מן הצל של עצמם ובורחים לכל עבר. ועכשיו אנו מתהלכים חופשיים בארצנו כמו אריה הדורך על במותי ארץ.¹⁹⁴

אולם בדברים שנשא הרב אבינר, שבוע לפני ההתנתקות, אוגוסט 2005, בתשובה לטענה ש"צה"ל לא יכול להגן על הישובים הישראליים ברצועת עזה, בעקבות ירי הטילים, ומספר העולה של הפיגועים והנפגעים מקרב חיילי צה"ל¹⁹⁵, מביע הרב אבינר ביקורת חריפה על הצבא במאמרו "צה"ל אינו יכול?" וטוען שאינו ממלא כלל את יעודו אם הוא עסוק בגירוש אנשים מבתיים.

ג. "צה"ל אינו יכול!

"צה"ל אינו יכול, אין "לא יכול" יש "לא רוצה" - כך נוהגים לומר בצה"ל, ובצדק. זה הכלל, אין דבר כזה שצה"ל אינו מסוגל למלא משימה. אם צה"ל לא יכול, הוא כבר לא צה"ל. זה הכלל. אך לכלל יש יוצאים מן הכלל, שהם להפך - שצה"ל אינו יכול, ואם הוא יכול, הוא כבר לא צה"ל. אם הוא עוקר קהילות ישראל מארץ ישראל, - הוא כבר לא צה"ל. אם הוא נכנס למלחמת אזרחים, שלפי מה שפורסם בשם משרד ראש הממשלה עלולה לגרום חלילה כמה מאות הרוגים, הוא כבר לא צה"ל. כי

¹⁹⁴ שלמה חיים אבינר, מעייני הישועה, 5.3.2005, כ"ד באדר ב' תשס"ה
¹⁹⁵ מצב בטחוני מעורער שהתחיל עם פרוץ האינתיפאדה השנייה בספטמבר שנת 2000 "אינתיפדת" אל-אקצה" [...].
ונמשכה עד שנת 2005. פעולות-הטרור, שפגעו באוכלוסייה האזרחית ושיבשו את מהלך החיים התקין במדינת-ישראל - הציבו לפני הנהגת המדינה ואזרחיה את שאלת המשך השליטה בפלשתינאים. שתי האינתיפדות חוללו אירועי-טרור מרובים, שפגעו באוכלוסייה האזרחית במדינת-ישראל, ובכללם מאות-רקטות ששוגרו לעבר גוש-קטיף. אירועי-הטרור, ובעיקר טרור המתאבדים (השהידים), גרמו לאבדות רבות בנפש וברכוש וחוללו קונפליקט בחברה הישראלית בין מתנגדי הנסיגה מהשטחים לבין תומכיה. מתוך: תכנית-ההתנתקות החד-צדדית- בראי שיקומם של התלמידים העקורים (-2013) 2005), ציטרין יצחק, שאנן, המכללה האקדמית הדתית לחינוך 2014, עמ' 14.

צה"ל, כשמו כן תהילתו, הוא צבא הגנה לישראל, וייעודו להגן על יהודים ובוודאי לא כדי להשתמש בכוחו לצורך גירוש יהודים שלווים וטובים ומסירת בתיהם לרוצחיהם. אם צה"ל זורק לרחוב אנשים, נשים וילדים, בלי בית, בלי פרנסה, בלי בית ספר, הוא כבר לא צבא הגנה לישראל, אלא להפך צג"ל - צבא גירוש לישראל, או צע"ל - צבא עקירה לישראל, או צב"ל - צבא בריחה לישראל.¹⁹⁶

בהמשך לאותם דברים מדגיש שוב הרב אבינר את היחס לצבא הוא יחס של קדושה וסמכות והיחס לסירוב הפקודה שמקבל כינוי אחר ולכן גם תוכן אחר, מרוכך יותר:

"כך לגבי צבאנו. לא יתכן שלא יוכל להגן על המדינה - ואכן הוא מגן. לא יתכן שלא יוכל למגר את הטרור - ואכן הוא ממגר. ולא פחות מזה, לא יוכל לעמוד בפני התוכחה העדינה: "אחי, אתה מגרש אותי?!!" רק חייבים אנו להדגיש שאין כאן סירוב פקודה ואין כאן מרידה. אין כאן מניפולציה פוליטית ואין כאן מאזן אימה, אלא באמת אי יכולת מוסרית אנושית של חייל שהושם במצב בלתי אפשרי, בקושי מוסרי אין סופי, באי מסוגלות אחוואית מוחלטת"¹⁹⁷.

2.4.6 הקריאה לסירוב פקודה

סירוב הפקודה, או הקריאה לסירוב הפקודה בתקופת ההתנתקות מרצועת עזה - גרמה לפילוג בקרב המחנה הדתי ציוני ובמיוחד בקרב תלמידיו של הרב צבי יהודה קוק¹⁹⁸, בוגרי ישיבת 'מרכז הרב', שניתן לכנותם גם 'חוג מרכז הרב'¹⁹⁹ אמנם פילוג מוקדם יותר, בשנת 1995, אירע סביב שאלת הכנסת 'מכון הוראה' בפיקוח משרד החינוך לשיבה הסתיים בעזיבתם של כמאתיים תלמידים יחד עם הרב צבי ישראל טאו והקמתה של ישיבת הר המור בשנת 1997. בתאריך 9.6.2004 קוראים רבני יש"ע²⁰⁰ לסירוב פקודה, זאת בניגוד לראש מועצת יש"ע בניצי ליברמן שמכריז ש: "סירוב פקודה הוא סכנה קיומית למדינת ישראל"²⁰¹. קריאה זו לסירוב פקודת פינוי המתיישבים שהיתה אמורה להתבצע על ידי החיילים היתה ההכרזה הרשמית. אולם נושא זה, היה קיים במסגרת דיון בישיבות הציונות הדתית עוד לפני הכרזה רשמית זו:

א. לא עת לחשות,

¹⁹⁶ שלמה חיים אבינר, עלון באהבה ובאמונה, פרשת מסעי, 6.8.2005 א' באב תשס"ה.
¹⁹⁷ המשכם של הדברים מ: שלמה חיים אבינר, עלון באהבה ובאמונה, פרשת מסעי, 6.8.2005 א' באב תשס"ה.
¹⁹⁸ הרב אברהם כהנא שפירא שכיהן בין השנים 1982-2007 כראש ישיבת "מרכז הרב", אינו נמנה על תלמידי הרב צבי יהודה קוק. אמנם הוא נחשב על פי חלק מתלמידי הרב צבי יהודה קוק כממשיכו, במיוחד בקרב רבני ה"קוממיות", במקורותיהם דנתי בפרק נפרד.
¹⁹⁹ דב שוורץ, הציונות הדתית בין הגיון למשיחיות, הוצאת עם עובד 1999.
²⁰⁰ רבני יש"ע הינם רבנים הפעילים בתחום המוניציפלי של מועצת יש"ע בניהם: יו"ר ועד רבני יש"ע, הרב דב ליאור מקריית-ארבע, הרב זלמן מלמד מבית-אל, הרב משה לוינגר מחברון, הרב ישראל אריאל שמשמש כראש מכון המקדש, הרב אליקים לבנון מאלון-מורה, הרב שמואל טל מנוה-דקלים, הרב אליעזר מלמד מהר ברכה, הרב דוד דודקביץ' מיצהר, הרב יוסף בדיחי מכפר דרום, הרב חיים כץ שמשמש ראש הכולל בבית אל והרב חיים סמורטריץ' מהיישוב יתיר.
²⁰¹ סיוון יעקובסון-לייב, כרונולוגיה של התנתקות, בתוך: בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: חיים משגב ואודי לבל, ירושלים, 2008, עמ' 319.

כמה חודשים מאוחר יותר קרא הרב אברהם שפירא²⁰² ראש ישיבת „מרכז הרב“, בראיון לעיתון הציוני דתי "בשבע"²⁰³ "זו עבירה, זה אסור, והם חייבים להודיע למפקדים שאסור. לחלל שבת הם יבצעו?! עבירות לא עושים, וצריכים להודיע "כשהכוונה היא לכך שאסור לפנות שטחים משטחי ארץ ישראל ועל כן יש לסרב פקודה זו". לא עת לחשות, צה"ל הוא צבא הגנה לישראל, הוא צבא ה' והשירות בהגנת מדינת ישראל הינו זכות ומצוה, משימת הגירוש הנפשעת שהטילה ממשלת ישראל על צה"ל גורמת לכך שכל שירות שיש בו סיוע לפשע, הינו עבירה חמורה. ההתגייסות למילואים כדי לאפשר הפניית כוחות למשימת הגירוש, אסורה. גם שירות מילואים שאינו סיוע ישיר לגירוש, יש בו תמיכה עקיפה בגזירה הנוראה, ועל כן הנמנע ממנו בכל דרך יבוא עליו ברכת הטוב.²⁰⁴

ובנוסף טען הרב שפירא באותו ראיון לעיתון בשבע שהוזכר לעיל, כי:

לא רק שאסור לחייל לעקור יישובים, אסור לו גם לסייע למי שעושים זאת. "ועוד הוא מוסיף: "צריך להודיע לרב אבינר שיכול להיות שהוא מכשיל את הרבים", אומר הרב שפירא, ומוסיף: "זו עבירה. מה זו עבירה? מן השמים לא רוצים, אז לאף אחד אסור"²⁰⁵

לעומתו קרא הרב אבינר להמנע מסירוב פקודה עוד בשנת 2003.

ב. אחים בבניין ארצנו,

שוב זמנים קשים של מאבק פנימי על ארצנו. לזכור: המטרה אינה מקדשת את האמצעים. אין עושים מצוה על ידי עבירה. אין עושים מצוה של הפגנה על ידי עבירה של הרמת יד, ביזוי או שנאה. גם חייל חייב להאבק על ארץ ישראל, אך לא בעבירה של סירוב פקודה, שזו עבירה גדולה המפוררת את הצבא. הלב כואב, הלב נקרע, הלב שותת דם, - אך יש לשמור על האחדות הפנימית של צבאנו, כי אנשים אחים אנחנו, אחים בבניין ארצנו.²⁰⁶

בדבריו אלו, מדגיש הרב שלמה אבינר את חשיבות האחדות והחשש מפני אנרכיה, ופני חשש זה, הוא (הרב אבינר) מחסל כל אפשרות של מאבק המלווה בהרמת יד, שנאה, ביזוי או סירוב פקודה. אך עדיין מדגיש שיש להאבק על ארץ ישראל, בהמשך הדברים נראה מה מניע את הרב אבינר לשמור על האחדות ומהם הדרכים בהם לדעתו אפשר להאבק על מנת לשמור על ארץ ישראל.

²⁰² הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא (1911-2007), ראש ישיבת „מרכז הרב“ בין השנים 1982-2007, החליף את הרב צבי יהודה קוק בהנהגת הישיבה אך לא היה מתלמידיו או מתלמידי הרב אברהם הכהן קוק.

²⁰³ רועי שרון, חיילים ושוטרים יראי שמים צריכים להבהיר שיסרבו לעקור יהודים מבתיהם, עיתון בשבע, 14.10.2004

²⁰⁴ מבזק בעיתון בשבע, <http://www.inn.co.il/News/Flash.aspx/114607>, 9.6.2005, ב' בסיון תשס"ה. נראה

לאחרונה: 03.07.2019. (ערוץ 7 הינו ערוץ החדשות שיוסד על ידי הרב זלמן מלמד מראשי תנועת ה"קוממיות" וראש ישיבת בית אל).

²⁰⁵ רועי שרון בראיון עם הרב אברהם שפירא, ראש ישיבת „מרכז הרב“, עיתון בשבע, 14.10.2004.

²⁰⁶ שלמה אבינר מתוך אגרות קצרות, עיתון כהנים. חודש סיון תשס"ג, יוני, 2003. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

ניתן אם כך לומר כי לפי הרב אבינר אסור לסרב פקודה, אבל יכול חייל להודות בפני המפקד על "אי יכולת מוסרית אנושית" מאחר "והושם במצב בלתי אפשרי". הסירוב לבצע את הפקודה לפי הרב אבינר אין תפקידה לעצור את תהליך ההתנתקות מרצועת עזה, כפי שמתייחס אליה הרב שפירא, אלא תפקידה הוא אחר, ברמת הנפש, ברמת האי יכולת של הפרט, לובש המדים להתנגד לעצמיותו שנבנתה וגובשה עוד טרם הפיכתו לחייל. כלומר, על החייל הדתי לכבד את ההחלטה הממלכתית לפנות את הישובים הישראליים מרצועת עזה ואין לו שום התנגדות לכך, אלא שנפשית אין הוא מסוגל לבצעה. מעניית פה ההבחנה כי בסופו של דבר, שני קבוצות התלמידים, הן תלמידי הרב אבינר והן תלמידי הרב שפירא אמורות לסרב לפקודת ההתנתקות, אלא שהראשונים לא מעוניינים בעצירת ההתנתקות מעצם היותה החלטה ממלכתית, ואילו השניים מעוניינים לעוצרה.

הדיון בסירוב הפקודה הנ"ל, וההבדלים בין הרב שפירא לבין הרב אבינר מעידים לא רק על ההבדל התיאולוגי ביניהם, אלא גם על הנטייה החזקה שקיימת אצל הרב אבינר להגיע לפשרה ולא להגיע לעימות עם מדינת ישראל ומוסדותיה, לעומת התפישה התורנית ההחלטית והלא מתפשרת של הרב שפירא שדורשת מאבק אמיתי כלפי המדינה ומוסדותיה ובמידה ויש בכך צורך²⁰⁷, וכשמוסדות המדינה מתנהלים על פי חוקי התורה או כשאין הם מתנגדים לה, אזי הם מקובלים ורצויים ושאינם מתנהלים כך, יש לסרב פקודה, יש להאבק ולעצור את החלטות הממשלה באיבם²⁰⁸. יש כמובן לציין כי מהותה של המדינה על פי הרב שפירא הינה מהות תורנית שאמורה לחפוף לחוקי התורה, והוא רואה במדינת ישראל צמיחת הגאולה, כפי שמצויין בדבריו המובאים להלן, דברים שנאמרו אחרי ההתנתקות מרצועת עזה: כאשר נשבר עול הגלות מעלינו, ארץ ישראל בדינו, ויש לנו שלטון בארץ ישראל מן השמים. הבוקר סיפרו לי כמה לומדי תורה יש בארץ ישראל. נאמר לי שיש יותר מאלף וחמש מאות מוסדות תורה וכתשעים אלף לומדי תורה מעל גיל תיכון. ארץ ישראל היא מרכז התורה הגדול ביותר בעולם, המדינה היא מחזיקת התורה הגדולה ביותר. כמה כבוד אנשים נותנים לאדם פרטי שמחזיק מוסדות תורה, על אחת כמה וכמה למדינה שלמה. היום יש בארץ ישראל למעלה מחמישה מיליון יהודים. כמה היו כאן לפני קום המדינה, כמה הגיעו והביאו מהשמים? סופו של המזמור הוא - 'מי חכם וישמר אלה, ויתבוננו חסדי ה'". צריך חסד ה' מיוחד כדי להתבונן על חסדי ה', ובפרט בזמן גאולה וישועה. יש צורך בעין מיוחדת כדי שנדע להתבונן כראוי. 'יראו ישרים וישמחו'.

²⁰⁷ צבי ישי רוזן, מטפיזיקה בהתהוותה הפולמוס בישיבת מרכז הרב — עיון ביקורתי, עורכים: אבי שגיא ודב שוורץ, בתוך: מאה שנות ציונות דתית - היבטים רעיוניים, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, תשס"ג, עמ' 421.

²⁰⁸ אברהם כהנא שפירא, תשובה בעניין גירוש יהודים בשיעור שניתן באוגוסט 2005, מתוך אתר ישיבה "לפי דין תורה חל איסור גמור למסור קרקע של ישראל לנכרי, משום לאו ד"לא תחנם" ומשום ביטול מצוות ישוב ארץ ישראל המחייבת כל יחיד ויחיד מישראל. איסור זה חל על כל יהודי אזרח וחייל כאחד. פקודה להשתתף בפינוי יהודים מביתם ע"מ למסור את הקרקע לנכרים הינה פקודה הנוגדת את דת תורתנו הקדושה ואסור לקיימה. כל פקודה הנוגדת את ההלכה והכופה לעבור על דברי תורה, אין לה כל תוקף, אסור להשמע לה ואין לאף אדם סמכות להורותה. על כגון זה כתב הרמב"ם – "אין צריך לומר אם גזר המלך לבטל מצוה אין שומעין לו" פ"ג מהלכות מלכים ה"ט. כל שיעבור על איסור זה לא יינקה, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא."

<http://www.yeshiva.org.il/midrash/3807> נראה לאחרונה: 03.07.2019.

ראיה ישרה, בלי שום נגיעה פרטית משלנו. צריך לשבח את הקב"ה על שהקים לנו את מדינת ישראל, ויש חיוב מיוחד מן התורה לשמח ולהודות ולהכיר טובה על כך²⁰⁹.

2.4.7 הסרבנות האפורה

"הסרבנות האפורה" או השתמטות אפורה²¹⁰, מונח שהתבסס עוד בתקופת האינתיפאדה הראשונה (1988-1993) ותפקידו היה למנוע מחייל להתעמת עם המערכת המשפטית הצבאית, בכך שביקש ממפקדו רשות להשתחרר ממשימה שאין הוא מסוגל נפשית לבצעה²¹¹, מונח זה נקשר לרב צבי טאו על ידי יאיר שלג בכתבה שהתפרסמה כשנה לפני ההתנתקות ובה הוא מבהיר את יחסו של הרב טאו לעניין סירוב פקודת ההתנתקות או ביצועה²¹²:

כמה מראשי המכינות התכנסו אצל הרב צבי טאו, ראש ישיבת "הר המור" בירושלים, כדי לשמוע את עמדתו בשאלת סירוב הפקודה לפינוי התנחלויות. שניים מראשי המכינות המרכזיות, הרב אלי סדן מעלי והרב רפי פרץ מעצמונה, הם תלמידים קרובים ביותר של טאו ופועלים בהתאם להנחיותיו. הדומיננטיות של השניים מקרינה גם על ראשי מכינות אחרים ומעניקה לעמדתו של טאו השפעה משמעותית על דרכן של כלל המכינות.

עד הכינוס ידעו כל תלמידיו של טאו, שעמדתו ממלכתית לעילא; ככל שהוא מתנגד לכל נסיגה מהארץ הקדושה, כך הוא גם מתנגד לפגיעה כלשהי בסממני הריבונות הממלכתית, ובוודאי לפגיעה בצה"ל. ברוח זו, נהגו תלמידי המכינה בעלי לומר ש"במקרה הצורך, נפנה אפילו את הורינו". אלא שבפגישה ההיא טאו הפתיע. הוא מחה נגד "ההבנה השגויה" של עמדתו: סרבנות מפורשת אכן אסורה, אבל על התלמידים להבהיר למפקדיהם ש"אינם מסוגלים" למלא פקודה מעין זו. בעקבות אותה פגישה, כינס סדן את תלמידיו בישוב עלי ובישר להם שהנחיותיו עד כה היו שגויות, והנה ההנחיות החדשות. לשינוי בעמדתו של טאו משמעות מרחיקת לכת. הסמכות התורנית, שהיתה אמורה להיות משקל נגד לפסקי סרבנות, פועלת כעת לעידוד סרבנות אפורה.

את תחושת הקרע בין אהבת המדינה ואהבת הארץ אפשר למצוא בשיר תפילה שחיבר הרב אבינר, תפילת החייל / השוטר הקרוע התפרסמה לראשונה ערב ההתנתקות²¹³.

²⁰⁹ אברהם כהנא שפירא, שיחה ליום העצמאות תשס"ז 2007,

²¹⁰ חגי סגל, שטחים תמורת חלום, משכל (ידיעות ספרים), 2013, עמ' 394 "היחלצותם של חיילי המילואים למבצע

הזכירה גם היא את ששת הימים. תנועת הסרבנות הוכתה שוק על ירך. כל הנבואות על השתמטות אפורה ממלחמה בשטחים התבררו כבדיוניות. מפקדי היחידות שנקראו אל הדגל דיווחו על התייצבות בהיקף של יותר ממאה אחוז".

²¹¹ יגיל לוי, צבא אחר לישראל: מיליטריזם חומרני בישראל, הוצאת משכל- ידיעות ספרים, 2003, עמ' 176 "לצד דה לגיטימציה פומבית של הסרבנות איפשרו המפקדים, בעיקר בהעלמת עין, התפתחותה של הסרבנות האפורה - שביסודה הסדרים מקומיים בין מפקדי יחידות ובין חיילים, המאפשרים שחרור של חיילים מטעמי מצפון, מבלי לדחוק אותם להצהיר על כך בפומבי ובכך להתעמת עם מערכת המשפט הצבאית. היקף הסרבנות האפורה לא עלה לשיעור שסיכן את לכידותן של יחידות הצבא.

²¹² יאיר שלג, הארץ, 15.9.2004.

²¹³ שלמה חיים אבינר, בעלון "באהבה ובאמונה" פרשת דברים, 12.8.2005, ז' אב תשס"ה.

ריבונו של עולם, הצילני מיד אחי אשרפקד עלי להכות את אחי אם על בנים.
ריבונו של עולם, אתה גלגלת אותי לכאן ועכשיו, הראני את הדרך לעובדך,
כי מאיפה אקח את השמחה של ארץ ישראל, את השלווה של אהבת ישראל?
חזקני נא, חזקני נא, שאהיה אדם ולא רובוט, שלא אעשה מעשה טירוף,
שלא אהיה שותף לשלטון של שוחד ותועבה, של שחיתות ופשע.
ד' אלהי, אל תקריב אותי על מזבח הרוע,
נקני משטיפת המוח שיצעקו לעברי נאצי ויודנרט,
כי טמא אני מרגיש, בוש מעצמי.
אוי לי אם אפגוש חבר טוב, אוי לי מול ילד צורח בטירוף, מול ילדה מתייפחת בבכי,
מול עיניה הדומעות של אמא, מול מבט חודר של אבא! [...]
ריבונו של עולם, חוס ורחם עלי, כי נשמתי קרועה, עזרני להישאר אנושי,
כי אחי נטשו את האחוה, ורוצים להכות אחים.
ד' אלקים, המלמד ידי לקרב ואצבעותי למלחמה – אבל נגד אויבי עמי ולא נגד עמי.

שיר זה פורסם שוב לאחר יומיים, באתר YNET²¹⁵ יחד עם ראיון מפי הרב אבינר בו הוא מכריז שוב:
"כי לחיילים אסור לסרב פקודה. במקום זאת הוא הציע להם לפעול בחוסר מוטיבציה מוחלט: "או
שיתעלפו על המקום או שינהגו בצורה שלומפרית. אין לו מוטיבציה, מה יכול לעשות?"

במסגרת זו של תמיכה מוחלטת בהחלטה הממלכתית מצד אחד, וסרבנות אפורה מצד שני, נע הרב
אבינר בקלות מסויימת בין שני הממסדים: בתוך הממסד הממלכתי (שרי ממשלה, קציני משטרה,
אלופי צה"ל), כפי שנראה בהמשך בחמשת ימי הפינוי, ובתוך הממסד הציוני דתי (מועצת יש"ע

²¹⁴ דליה שרה מרקס, "תפילת כל פה – תפילות שנכתבו לקראת תהליך ההתנתקות (קייץ תשס"ה) ובעקבותיו", אקדמות,
2005 18

²¹⁵ תפילת החייל המפנה: אנא אלוהי, אני חש פושע. כתבה מאת יואב פרידמן, 14.8.2005
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3126765,00.html> נראה לאחרונה: 03.07.2019

והמועמדים לפינוי, תושבי רצועת עזה היהודים), מלבד בקרב תלמידיו של הרב אברהם שפירא שיצאו נגד החלטותיו בחריפות ותלמידיו התעמתו עם הכרעותיו²¹⁶.

2.4.8 היחס לראש הממשלה, היחס למוסדות המדינה

הצד השני של הרב אבינר, הצד הביקורתי והחריף כלפי ראש הממשלה שכבר הובע בשירו שנזכר לעיל, מופיע בדברים למטה, במאמרו "האדם שאיננו אנושי"²¹⁷ ובו הוא מפרט את החוסר אנושיות בעקירה של הישובים מרצועת עזה כמו גם את אנשי רצועת עזה. הדברים נאמרו כחודש לפני ההתנתקות, ואף צוטטו על ידי הרב חנן פורת שבוע לאחר מכן, כלומר ב-15.7.2005: "לפני ימים ספורים פרסם מו"ר הרב שלמה אבינר מאמר נוקב כנגד ראש הממשלה ובו כתב:

איני מאשים את ראש הממשלה על כך שאינו דתי, או ציוני או לאומי, אני מאשים אותו על כך שאינו בן אדם!" ואנו נלך בעקבותיו ונאמר לראש הממשלה, על יסוד פרשת השבוע: אריק שרון! לך ולמד דרך ארץ מבלק בן ציפור²¹⁸

יתכן מצד שני, שדברים אלו נכתבו לא רק מחמת תוכן הדברים, אלא גם כדי ליצור את המאזן בין שני צידי המתרס. המאזן בין מבצעי הפינוי: ממשלת ישראל והזרוע הביצועית שלה, לבין המפונים ותומכיהם: הציבור הציוני דתי בארץ וברצועת עזה בפרט. איזון זה, מתברר כתכלית מטרתו של הרב אבינר ועל איזון זה הוא ישמור לכל אורך המאבק, ולאחריו, כפי שנראה בהמשך במאמרו א. אדם שאיננו אנושי,

אני מאשים את ראש ממשלתנו על כך שאינו בן אדם. איני מאשימו על כך שאינו דתי, או לא מאמין או לא ציוני או לא לאומי, אלא פשוט על כך שאינו אנושי.

אני גם מאשים את הממשלה ואת הכנסת שנגררות אחריו, כאילו אין להן אחריות, אך בעיקר אני מאשים אותן, כי אם הוא היה יורד מן העניין, ברור שמיד הממשלה והכנסת היו מעמידים את הנושא להכרעת האומה, וידוע לכל מה היתה ההכרעה.

אני מאשים אותו שאינו אנושי, כי אם כדי להזיז את הספארי ברמת גן דרוש פסק זמן של חמש שנים - לנטוע עצים ולחכות שיגדלו, להכין מקורות מים ומאורות, כדי שהקנגורו יוכל לחיות בסביבתו הטבעית - אז מי שזורק אנשים לרחוב ללא דיור חלופי מוכן, מי שנוהג כן, אינו בן אדם.

²¹⁶ הרב אבינר זכה לביקורת חריפה מהרב אברהם שפירא, יושב ראש „מרכז הרב" (1982-2007) שקרא להחרים את פסיקותיו, ותלמידיו הקימו אתר אינטרנט המשמיץ את הרב אבינר ופסקיו: כל האמת על הרב אבינר: <https://www.facebook.com/aviner.net/> נראה לאחרונה: 03.07.2019.

²¹⁷ אבינר, שלמה חיים, עלון באהבה ובאמונה, פרשת חוקת, 9.7.2005, ב' בתמוז תשס"ה.

²¹⁸ חנן פורת, עלון 'מעט מן האור', פרשת בלק, 15.7.2005

כי אם כדי להעתיק חוות דגים מאילת, מסיבות איכות סביבה, מכינים חלופה במשך שנתיים - פה זורקים החוצה משפחה שלמה, אנשים נשים וטף, לקרוון בניצנית או עם שכר דירה מזערי שאי אפשר לשכור בעזרתו דירה באשקלון. העושה כן אינו בן אדם.

גם מי ששוכח, שאחרי חורבן ימית משפחות התפרקו ואנשים התאבדו, ועתה הוא מנתק משפחות קשות יום מקהילותיהן המחזקות אותן מפני גירושים ונפילת ילדים לפשע, אז אני שואל, האם זה מעשה אנושי?!

אך אני מזהיר אתכם מראש שראש ממשלתנו, ויחד אתו מנהלי ההתנתקות, ישיבו לכם שהכל מוכן להפליא ואם הכל מתעכב, הרי זה בגלל העקשנות הנפשעת הנוראה של תושבי המקום שבגלל סיבה לא מובנת רוצים להישאר בביתם, אז דעו לכם שהמשפחות הבודדות שכן ביקשו חלופה וכן פנו לשלטונות, חזרו בהן בראותן שהכל שקר. אז אמרו אתם: האם הוא בן אדם?! ולא רציתי לדבר עתה על יישובי הנגב הסמוכים לחבל עזה, שיהיו חשופים לא רק לסכנת פגזים, אלא גם לחדירת מחבלים מעל פני הקרקע או דרך מנהרות שמתחת לפני הקרקע, ולא הוכן עבורם שום מערך הגנתי, אבל גם על זה אפשר לשאול האם העומד בראשו הוא בן אדם. אוי לו לעם אשר העומד בראשו אינו בן אדם. זה הכלל, לא מפקירים - לא יהודי מישראל ולא חבל מארץ ישראל!²¹⁹

יש לציין, כי בתחילה תוכנית ההתנתקות תוכננה להימשך במשך כשנה עד שנתיים, לפי דבריו של אריאל שרון²²⁰: "היה צורך להגיע להסכם עם התושבים, לבנות מחדש את מה שיהרס, להעביר אלפי דונם של חממות, מוסדות חינוך, בתים ואלפי כלי רכב ומכונות". שרון חזר ואמר שהגורמים המטפלים כבר החלו, בהוראתו, "לעבוד על זה ולדאוג לכך שרוב היישובים יועברו באופן מסודר". לדעת ראש הממשלה, מדובר בתהליך שיכול להימשך שנה-שנתיים²²¹. אולם באוגוסט 2004 בעקבות מספר רב של הפגנות מטעם מועצת יש"ע²²² וחוסר משמעת קואליציונית, החליט ראש הממשלה דאז אריאל שרון על גיבוש חוק שיאפשר פינוי מהיר של המאחזים בצפון שומרון יחד עם ראש צוות ההיגוי שהכריז כי פינוי היישובים מרצועת עזה והשומרון יסתיים בספטמבר 2005²²³. יש לציין כי ניתנה אפשרות מעשית למתיישבים להתפנות מרצון מספר חודשים מראש תוך הענקת מענק כספי, אפשרות זו היתה ישימה עד אמצע אוגוסט 2005.

²¹⁹ שלמה חיים אבינר, עלון באהבה ובאמונה, פרשת חוקת, 9.7.2005, ב' בתמוז תשס"ה.
²²⁰ דיאנה בחור-ניר ואילן מרסיאנו, Ynet, החלטה היסטורית: הממשלה קיבלה את תוכנית ההתנתקות. 7.6.2004. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2927854,00.html>, נראה לאחרונה: 04.07.2019. "הממשלה החליטה היום שעד סוף 2005, ישראל מתכוונת לצאת מרצועת עזה ומארבעה יישובים בשומרון. רוב העם בישראל מבין את החשיבות העצומה של החלטת הממשלה היום. זו החלטה שמבטיחה את עתיד ישראל, זו החלטה שטובה לביטחון ישראל, למעמדה המדיני של ישראל, לכלכלת ישראל ולדמוגרפיה של העם היהודי בארץ ישראל. ראו גם: חיים משגב ואודי לבל, בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, הוצאת כרמל ירושלים, 2008, עמ' 319.
²²¹ מרקוס יואל, הארץ, הפינוי המתוכנן: עשרים התנחלויות ברצועת עזה ובגדה בתוך שנה-שנתיים, 2.2.2004.
²²² מבצע המיליון-ביקורי בית של מתיישבי יש"ע ביותר ממיליון בתי אב בישראל, השרשרת האנושית- שרשרת באורך 90 קילומטרים ממחסום כיסופים ועד לכותל המערבי.
²²³ יעקובסון לייב סיוון, כרונולוגיה של התנתקות, חיים משגב ואודי לבל, בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, הוצאת כרמל ירושלים, 2008, עמ' 320-321.

ב. הרב אבינר משוחח עם נוער גוש קטיף.

על היחס למדינה,

שאלה: כיצד ניתן להמשיך לשתף פעולה עם המדינה? הרי היא נלחמת נגד התורה בכל החזיתות, מיישוב הארץ ועד קיום הישיבות והשבת, מערך המשפחה ועד קבלת גויים לאומה.

תשובה: יש כאן עיוות. מדינתנו אינה נגד התורה. אפילו מחו"ל שולחים לארץ תלמידים כי היא מלאה תורה. המדינה נגד כפייה דתית אך לא נגד תורה ובוודאי לא נגד קיום אישי שלה. לא מפריעים לפרט לשמור תורה ומצוות. להפך: המדינה מתקצבת חינוך דתי ותנועות נוער דתיות, ישיבות ובתי-כנסיות.

שאלה: ומה לגבי היחס של מערכת המשפט לדת?

תשובה: גם כאן, אין מלחמה נגד קיום דתי אישי. מערכת המשפט חותרת לתת חופש לכל. היא לא רוצה שיכריחו אנשים. למשל בארה"ב יש הפרדה בין דת למדינה ובכל זאת 98% דתיים ולא נלחמים נגדם. אלא אנחנו רוצים לחבר דת ומדינה, להקים מדינה של תורה.

שאלה: אך מדינה שלא רוצה להיות יהודית, אינה בדיוק "ראשית צמיחת גאולתנו"!?!

תשובה: צריך להיזהר מפולחן המיידיות, מעכשוויזם, ומשיכת הגלות בה היינו. ה"קץ המגולה" בא לידי ביטוי בעצם היכולת לחזור לא"י אחרי אלפי שנות גלות. זו התחלת הישועה ועליה חייבים להודות לד' ולהכיר תודה. על זה אמרו חז"ל: "אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא (יחזקאל לו, ח'. סנהדרין צח.) בתחום הזה אנו כל הזמן עולים. קיבוץ גלויות, כל הזמן נמשך. שנה אחת באים אלפים ושנה אחרת עשרות אלפים. אנו כבר מיליונים. השלב הבא היה עצם הקמת מדינה. זה הישג כביר אחרי אלפי שנות נדודים. אסור להתייחס לכל כמובן מאליו. אחרי זה, באו מלחמות וניצחונות. מלחמה אחרי מלחמה, ניסיון אחר ניסיון להשמיד חלילה את המדינה, ולא הצליחו.

שאלה: אך, זה הכל מסגרות. מה עם התוכן?

תשובה: בתוכן -- זכינו גם לריבוי עצום של תורה. הארץ מפוצצת ישיבות, אולפנות, מדרשות ומכללות יותר ממה שהיה אי פעם באחת הגלויות. יש תנועה עצומה של התעניינות ברוחניות ובתורה. יש נטייה לראות את כל העבר כאילו הוא היה רק ורוד וההווה רק שחור. "אל תאמר מה ה'ה' שְׁהִימִים הָרְאשִׁים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלָהּ כִּי לֹא מִחֲמָה שְׁאֵלָתָּ עַל זֶה" (קהלת ז'). יש נטייה לא טובה, לשכוח את כל הקשיים שהיו בעבר ולהתעלם מכל הטובות שזכינו להם היום. לא מוכנים לראות כיצד אנו לאט לאט מתקדמים ועולים. המקור של חז"ל ללימוד שהגאולה היא קמעא קמעא זה ממרדכי היהודי. קודם הוא ישב בשער המלך, ועוד מדריגות ביניים, אחר כך על הסוס ורק בסוף אורה ושמחה (ירושלמי, ברכות ד, ב). אומר בעל "ספר חרדים" בפרושו: איך אפשר ללמוד מסיפור זה שהגאולה

הנני להודיעך שיש לי משפחה וחברים בגוש קטיף ובצפון השומרון, ואם אין לך לב אדם ואתה מתכוון להרוויח כסף מגירושם מחבלי ארצנו והפיכתם לפליטים – כמובן שלא אוכל לקנות אצלך וליהנות משירותיך. אני מתכוון לכל גורם אזרחי שירצה לעשות עושר בלא במשפט, במשאיות, מכולות, מנפים, אוטובוסים, דחפורים, שירותי אריזה, שירותי מזון, ועוד. הרי זו מדינה חופשית ואני אדם חופשי ואיש לא יוכל להכריח אותי לקנות איפה שאיני רוצה לקנות. והרוצה לכפות עלי, אפילו במילים, הוא אינו מוסרי.²²⁶

זאת גם הפעם הראשונה בה הרב אבינר מתייחס לביצוע תוכנית ההתנתקות כאל תוכנית ברת אופי ניסויי. מעין מבחן של עמידה באמונה. כביכול, ניתן לבטל את תוכנית ההתנתקות, אם מספיק אנשים יאמינו בכך. בתגובה לשאלה שנשלחה אל הרב על ידי תלמיד ששאל:

ג. הגוש אשר מעל היאוש,

שאלה: למה אתם לא מתכוונים לצפוי בגוש קטיף אלא מבטיחים שהגזרה הרעה תבטל בעזרת ד'?
פיתחתם מין מנגנון הגנה של הכחשה – אך כאשר הפינוי יקרה בפועל, אנשים יתמוטטו. וכי נביאים אתם? למה מסרבים אתם לקבל טיפול פסיכולוגי מונע ומאמינים בדמיונות שהכל יסתדר?

תשובה (מאת הרב אבינר): עליך לעשות תשובה על חטא הייאוש והחולשה. אתה מתכנן סדרי לוויה וניחום אבלים של חולה סופני כביכול, כאשר הוא הַבְּרִיא ביותר במדינה ובוודאי בריא יותר ממך ועליך ללמוד ממנו עוז וגבורה. אנו יודעים היטב שיש צרות בעולם הזה, אבל אי אפשר לחיות בצלם. אנו יודעים שלפעמים חיילים נופלים בקרב, אך איננו עושים להם סדנאות על כל-צרה-שלא-תבוא. שמע את הדברים המתקנים שכתב רבנו הגדול הרמב"ם: "מי האיש הירא ורך הלבב – כמשמעו". "ולא יירא ולא יפחד". "וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו – עובר בלא תעשה, שנאמר: אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו" (הלכות מלכים ומלחמותיהם ז טו) ודאי שיש אויבים. השאלה אם אתה פחדן או אתה חזק. המרגלים פחדו: "ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם" (במדבר יג, לג). השיבו להם יהושע וכלב: "אל תיראו את עם הארץ, כי לחמנו הם, סר צלם מעליהם, וד' אתנו אל תיראום" (שם יד, ט).

פסיכולוגיה זה לא הכל. יש גם אידיאלים, יש גם מסירות, יש גם אמונה. לכן, אין כאן התכחשות, יש כאן גבורה! גם מי שגרים בגוש קטיף, גם שמעו על החוק המרושע הזה ללא רגש אנושי. הם גם שמו לב שיש שם אנשים מוטרדים, שיש ילדים שמפתחים סימפטומים של חרדה ומתעוררים באמצע הלילה בבכי. גם שמו לב שיש תופעות של מתח בין בני זוג, הם אפילו שמו לב כי הם חיים בתנאי אי ודאות. אך שאלה היא מה עושים עם כל הרגשות האלה – מפחדים או מתחזקים, מתייאשים או

²²⁶ המשך מקור בהערה 226, אתר כיפה 3.6.2005, כ"ה באייר תשס"ה

מאמינים. אמר רבי נחמן: "אין ייאוש כלל בעולם". אחרי מ"ט שערי טומאה, השער הכי מסוכן, הכי
אכזרי, הוא שער החמישים, שער הייאוש, המחליש את האדם כמחלה ממארת.²²⁷

שבועיים לאחר מכן, עדיין כחודשיים לפני הפינוי מגוש קטיף, במאמרו: "גמר חסימה טובה" מחזק
הרב אבינר את הנערים והנערות שחסמו כבישים במסגרת המחאה נגד החלטת הממשלה על פינוי
ההתיישבות היהודית ברצועת עזה.

ד. גמר חסימה טובה,

כל הכבוד לבנות ולבנים לנערות ולנערים החזקים והאמיצים והמאמינים בצדקת הדרך, המוסרים
נפשם לשבת על הכביש, להפסיד בגרויות ואף להיעצר. ודאי כוונתיהם רצויות, ומכוונות טובות עולה
ריח ניחוח לד', ועוד אני אומר: כל הכבוד לבנות ולבנים ולנערות ולנערים כנ"ל שמוסרים נפשם למבצע
פנים-אל-פנים, ולמבצעי הסברה נוספים, עומדים שעות ארוכות בשמש לחלק סטיקרים וכרוזים
ומנשרים או שומרים על הילדים כדי לשחרר מבוגרים למלאכת קודש זו.²²⁸

הרב אבינר מכיל במאמרו זה תערובת של מסירות נפש לתיאור פעילותם של נערים ונערות כנגד
תוכנית ההתנתקות ובנוסף משווה אותה לפעולת הקרבת הקורבנות בבית המקדש שממנה עולה
"ריח ניחוח לד'" נראה כי פעולותיהם של נערים ונערות אלו הרטיטו את ליבו של הרב אבינר והוא
מצא לנכון לשבחם בתיאורים אופוריים. אלא שמייד עם תום דברי השבח הבלתי מומשגים הללו,
מתחילים דברי הביקורת, באותו מאמר:

אבל אם אתם שואלים אותי, אני מעדיף פנים אל פנים ואיני מתלהב מחסימת כבישים, שהיא בבחינת
כוונותיהם רצויות ואין מעשיהם רצויים, כי אין זה ישר ומוסרי להעניש אנשים חפים על עברות שעושים
המנהיגים.

כי אין זה מעורר את עמנו למען ארץ-ישראל, אדרבה, מעביר אלפים לצד השני ומרחיק אותם מגוש-
קטיף. רבים אמרו לנו: קודם, אהבתי אתכם, עכשיו אני שונא. כי אם תפעל בצורה כוחנית, זה יעזור
רק לזמן קצר, אך זו אשליה, זה יחזור אליך כבומרנג. כי זה ממש לא כל כך צנוע שבנות חוסמות
כבישים ונחשפות לכל המבטים. כי אני לא מבין למה מחנכים ומנהיגים שולחים נערים ונערות והם
בעצמם נשארים בבתים.

כי ילדה אחת אמרה לי בגאווה: "ניצחתי את השוטרים!" ואינני יודע איזה ניצחון הוא זה, הרי הם אינם
אויבים, ויש לי אפילו חברים שוטרים.²²⁹

²²⁷ שלמה חיים אבינר, גמר חסימה טובה, אתר כיפה, י אייר תשס"ה, 19.05.2005, <http://www.kipa.co.il/now/18/5539.html>. נראה לאחרונה: 04.07.2019.

²²⁸ שלמה חיים אבינר, עלון מעייני הישועה, 18.6.2005, י"א סיוון תשס"ה.

²²⁹ המשך: עלון מעייני הישועה, 18.6.2005, י"א סיוון תשס"ה.

אך מצד שני גוער בהם על שבחרו בדרך של מאבק אליים. מאבק בשוטרים שמייצגים את החלטת ממשלת ישראל ועל כך אין לפגוע בהם, אלא ללכת בדרכי מאבק אחרות.

2.4.10 ניתוח וסיכום

בסוקרי את תגובתו של הרב שלמה חיים אבינר להחלטה על תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה וביצועה באוגוסט 2005, תוך פינוי כ-9,000 מתיישבים שרובם נימנים על מחנה הציוני דתי. בחנתי את תגובת הרב אבינר מתוך מאמריו שפורסמו בעלוני פרשת שבוע, כמו כן מספריו שפורסמו בין השנים 1993-2013, חלק מטקסטים אלו כונסו מאוחר יותר בספריו הרבים.

אם ניתן לסכם את תגובתו, הרי שמדובר במנהיג הרואה את התגשמות הגאולה הארצית בייסודה של מדינת ישראל ומוסדותיה על אדמות ארץ ישראל²³⁰. הרב אבינר מדגיש כי הממלכתיות, כפי שהיא באה לידי ביטוי ביחס לצבא, להחלטות הממשלה ולחוקיהם הם בגדר קודש, שאין עוררין עליו. אולם מצד שני, הרב אבינר מבקר את החלטת הביצוע של הממשלה, כלומר, הוא אינו מערער על ההחלטה שהתקבלה באופן חוקי, אלא על אופן של הביצוע המעשי בשטח של החלטה זו. כך התבטא בדבריו נגד ראש הממשלה שאינו אנושי משום שמנהלת ההתנתקות לא דאגה לחלופה מתאימה למפוני רצועת עזה. מתוקף זה, הוא קרא לסירוב אזרחי, לא לשתף פעולה אזרחית עם מנהלת ההתנתקות בכל שלבי הפינוי. ואף קרא לחרם צרכני על אותם אזרחים משתפי פעולה²³¹. האם קריאתו נענתה? לא ניתן לעקוב שכן יחד עם תום תהליך הפינוי, שככה גם המחאה והמאבק. הבכי והקריעה ההלכתית שביצע הרב אבינר בבגדי המתיישבים, דקות אחדות לפני פינוי בית הכנסת האשכנזי בישוב נווה דקלים שבגוש קטיף²³² עם מותה הפיזי והמטאפיזי של ההתיישבות בחלק זה של ארץ ישראל, הפינוי באוטובוסים אל המלונות באשקלון או אל אתר הקרווילות שהוכן מראש, העביר את המגורשים למצב בו היו צריכים להתמודד מול קשיי הסתגלות, וקושי נפשי שהתבטא בתסכול, מבוכה יאוש אובדן אמון ועצבות יומיומית, כל אלו השכיחו את המאבק כמעט לחלוטין²³³.

בפרק זה, התייחסתי כמו כן, לתפישתו של הרב למונח 'מסירות נפש' שהתמלא בתוכן חדש, לראשונה על ידי הרב צבי יהודה קוק ותלמידיו שהחרו החזיקו אחריו. וכפי שציינה כבר זהבית גרוס, מושג מסירות הנפש בציונות הדתית בקשר לארץ ישראל, דורש עוד מקום למחקר²³⁴.

²³⁰ ראה גם: דב שוורץ, הציונות הדתית ורעיון האדם החדש, כתב העת ישראל 19, 2009, עמ' 143-164.

²³¹ שלמה חיים אבינר, אל תרויח כסף מגירוש יהודים, אתר כיפה 3.6.2005, כ"ה באייר תשס"ה.

²³² סצינה מתוך סרטו של רינו צרור "תפילת הנערות"

²³³ פרוייקט "יש דין ויש דין": הקללה שרובצת על מובילי ההתנתקות: כל קצין צבא ומשטרה, פוליטיקאי או דמות ציבורית שתמכו או השתתפו בעקירה וספגו מכה כזו או אחרת בחייהם הפרטיים או המקצועיים, העלו אצל רבים מאנשי המחנה הכתום והפצוע עדיין את האסוציאציה לגירוש, לחטא ולעונשו. לא מעט קולות שכנגד ביקשו להפריך את הקישור המידי, וטענו כי אי אפשר ואסור לחשב חשבונות שמיים. אולם אוסף האירועים והעובדות שהתרחשו החל מקיץ תשס"ה לאותם בכירים, כך או כך מעורר מחשבה".

²³⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=u0KsaE4azq0> נראה לאחרונה: 04.07.2019.

²³⁴ בין היתר יש לבחון את המושג קידוש ה' מול מסירות נפש, האם ביטויים אלו הינם ביטויים נרדפים או שונים.

יחד עם היותו של הרב אבינר בעל גישה ממלכתית, הוא לא פסל את הקריאה לסרבנות, שכן על פי הגדרתה. הסרבנות אינה באה לשנות מדיניות הממשלה או להפגין כנגדה אלא הינה קריאה מצפונית של הלב, בניגוד לסירוב פקודה שמטרתו היא אקטיבית ובאה להתריס נגד החלטת ממשלה, המטילה על הדרג הביצועי את המשימה²³⁵. אלא שאליה וקוץ בה. ברגע שהרבנים קוראים להכריז על סרבנות מצפונית, הם נוטלים את העוקץ מן המעשה הפרטי האישי והופכים אותו למרי אזרחי ולאקט ציבורי כללי²³⁶, שכן אין זה כבר מעשהו האישי של הפרט אלא משימה שהוטלה עליו על ידי סמכות רבנית שהוא כפוף לה מוסרית ורגשית.²³⁷ שהרי מבחינה מושגית פילוסופית, לא ניתן לקרוא לסרבנות ואם כך למה בדיוק קראו הרבנים שהתחמקו מהקריאה לסירוב פקודה. נראה כי המושג "סרבנות אפורה" מנסה לענות על קושי מושגי זה.

תכליתו של פרק זה, באה לבדוק כיצד הגיב הרב אבינר לנבואה שהתנפצה, כלומר לעובדה שלמרות כל ההתנבאויות ש"לא תהיה התנתקות", ההתנתקות אכן התרחשה בעיתה ובזמנה כפי שנקבע על ידי חוק יישום תוכנת ההתנתקות הידוע גם כ"חוק פינוי פיצוי"²³⁸. בנוסף, הרב אבינר נמנה על הכוחות המסייעים אקטיבית להרגעת הציבור המתפנים, כשתפקידו היה למנוע את ההתנגדות לפינוי²³⁹. הרבנים קיבלו אפוד מיוחד והם ניהלו במהלך הפינוי, שיחות התייעצות עם כוחות הצבא והמשטרה. הרבנים קראו למתנגדים לפינוי להתכנס בבתי הכנסת, כביכול כדי להתפלל וכשבעצם המטרה היה להשתלט עליהם פיזית במקום קטן יחסית, בנוסף הרבנים היו הראשונים להתפנות על ידי כוחות הצבא ואחריהם החלה התקפה פיזית על המתנגדים לפינוי²⁴⁰. בנוסף לכך, הרב אבינר קרע את בגדי המתנחלים לאות אבל. כלומר היותו פעיל בימי ההתנתקות, מקשה על בחינת השאלה האם אכן הניח הרב אבינר שההתנתקות היה לא תהיה, כפי שהניח הרב חנן פורת, הרב אליהו ורבני ה"קוממיות".

בנוסף, כפי שצינתי גם במהלך הפרק, ניתן לראות מתגובותיו של הרב אבינר כי הוא משתדל לחיות בשלום עם כל צדדיו של המאבק, עם המפונים – אנשי גוש קטיף, עם כוחות הביטחון המפנים. כמו גם עם המתנגדים לגירוש או התומכים בו. זאת ניתן לראות במבחר הטקסטים שבחרתי לפרק זה. האם גישה זו של הרב אבינר נובעת מכך שהוא רואה כבר את יום המחר ומודע לעובדה ששיבתו,

²³⁵ אבי שגיא, הסרבנות המצפונית ומעמדה במסורת היהודית. מתוך המסורת הפוליטית היהודית לדורותיה, בעריכת: הליגר משה, עמ' 359-389, 2010, ירושלים.

²³⁶ זרבה כלפה, סירוב פקודה או מרי אזרחי – סדנא בכנס לימוד, LIMMUD, מאי 2013.

²³⁷ חנה ארנדט: חצי מאה של פולמוס, עורכים: משה צוקרמן ועדי זרטל, רעננה, 2004, עמ' 148. "בפרספקטיבה של יצירתה ההגותית, לא תופעת המרי האזרחי, עם כל חשיבותה, עמדה במרכז עניינה האינטלקטואלי הפוליטי המוסרי של ארנדט. מה שהעסיק אותה לאורך השנים, בצורות שונות, ובכתבים רבים, היה הסירוב האישי, סרבנות המצפון, העמדה היחידאית, מול העולם, שהיא תמיד תוצרתה של מחשבה עצמית פעילה ונועזת, תולדת אותו דיאלוג סוקרטי דמום, ללא מילים, שאדם מקיים עם עצמו. להבדיל מן המרי האזרחי המתבסס על הסכמה של חברים בקבוצה, והמתאפשר רק כאשר מספר מסוים של בני אדם מאוגדים בדעה משותפת (ארנדט מדגישה כי לא מדובר באינטרסים משותפים) בעניין מסוים שבגינה הם מובנים לפעול נגד החוק, בהתרסה מול החוק, ובמרחב הציבורי הפתוח לעין כול"

²³⁸ חוק יישום תוכנית ההתנתקות, רשומות ספר החוקים 1982, ט' באדר א' התשס"ה, 18 בפברואר 2005, עמ' 142.

²³⁹ ראה: הסרט המרגלים <https://www.youtube.com/watch?v=sXCtj8LG0M0> נראה לאחרונה: 04.07.2019.

²⁴⁰ שם.

כמו כל ישיבות הציונות הדתית מקבלות תקציבים מן המדינה ועל כן אין הוא מעוניין לסכן את ישיבתו ואת תלמידיו? או הבעת דיעותיו הממוצעות נובעת מאישיותו המנסה לפשר תמיד ולראות את המעט אור בתוך חושך. הנה מבחר קבצים:

א. עם הנצח אינו מפחד מדרך ארוכה,

שְׁמַח שִׁישׁ לֵנוּ עִם, שִׁישׁ לֵנוּ מְדִינָה, שִׁישׁ לֵנוּ צַבָּא. כִּאֲשֶׁר יֵצְאֵנוּ מִמְצָרִים נְהִינּוּ לָעַם. וְעַתָּה שׁוּב נְהִינּוּ לָעַם. יֵשׁ עִם! אֵל תֹּאמַר: אֲנַחְנוּ הָעַם וְהֵם לֹא! הֵם עֵרֵב רַב! אֲנִישִׁימִים! לֹא כֵן, כּוֹלֵנוּ עִם! אִיךָ חֲדָשׁ עַל צִיּוֹן: עִם! מַעַתָּה, כָּל מָה שֶׁאֵנּוּ עוֹשִׂים, אֵנּוּ עוֹשִׂים עִם הָעַם שֶׁלֵנוּ, עִם הַמְדִינָה שֶׁלֵנוּ. וְדָאֵי יֵשׁ צָרוֹת וִישׁ בְּעִיּוֹת. וְדָאֵי יֵשׁ קְלִקּוּלִים בְּדַת וּבִלְאוּמִיּוֹת, בְּחִינוּךְ וּשְׁבֵת, בְּכַשְׁרוֹת וּבִטְהָרַת הַמְשַׁפְּחָה, וְלֹא מֵהַיּוֹם. אֵנּוּ זֹכְרִים גְּזִיזַת הַפְּאוֹת שֶׁל הַיְלָדִים מִתִּימָן וְאֵנּוּ זֹכְרִים אֶת אֶלְטֵלְנָה, וְעוֹד מְשֻׁבְּרִים וְנִפְּלוֹת. נִכּוֹן, לְצַעֲרֵנוּ חֶלֶק מִעַמְּנוּ עֲדִיין לֹא קָרוֹב דִּי לְתוֹרָה וְלֶאֱרָץ, בְּשׁוֹגֵג וּבְמִזִּיד, בְּאוֹנוֹס וּבְרִצּוֹן – אֲבָל זֶה הָעַם שֶׁלֵנוּ, לְעַד וְלִנְצַח נְצָחִים, וְיַחַד אֲתוּ נַחְזִיק מִעַמְּד וּנְנַצַּח.

פִּקְח עֵינֶיךָ וְרֵא, מְדִינַתְנוּ הִיא מְדִינָה נְפִלְאָה, מְלֵאָה אֲנָשִׁים נְפִלְאִים מְקַצֵּה אֶל קֶצֶה, דְּתִיִּים וְחִילוֹנִיִּים, חֲרָדִים וְצִיּוֹנִים, יִמְנִים וְשִׁמְאֵלִיִּים – מָה אֲשֶׁמָּה הִיא מְדִינַתְנוּ שִׁישׁ בְּתוֹכָנוּ גַם מְבֹלְבָלִים, חֲלָשִׁים וְעֻקּוּמִים? אֲמַר מִי שֶׁאֲמַר: אִם זֶה מִמְשִׁיךְ כְּכָה, אֵנִי יוֹרֵד מִן הָאֶרֶץ, וְאִף אֲתָה אֲמוֹר לוֹ: הָאֶרֶץ שֶׁלֵנוּ קְדוּשָׁה הִיא, אֶרֶץ ד', אֶרֶץ חֲמֵדָה, אֶרֶץ הַחַיִּים – וְמָה אֲשֶׁמָּה הִיא שִׁישׁ בְּתוֹכָהּ חוֹטָאִים וּפּוֹשְׁעִים?

[...] נִכּוֹן שִׁישׁ בְּעִיּוֹת רַבּוֹת בְּצַבָּא וּבְמְדִינָה, וְעַל כֵּן אֲמַר רַבְּנֵינוּ הֵרֵב צְבִי יְהוּדָה: אֵנּוּ שְׂמֵחִים עַל מָה שִׁישׁ אִיךָ אֵינְנוּ מְשֻׁלְּמִים עִם מָה שִׁישׁ. אֲשֶׁרִיךְ שֶׁאֵינְךָ מְשֻׁלְּמִים, וְנִמְשִׁיךְ יַחַד בְּדֶרֶךְ, "עִם הַנְּצַח אֵינּוּ מִפְּחָד מְדֶרֶךְ אֲרוּכָה".²⁴¹

בְּמֵאֵמֶר זֶה, מְנַסֵּה הֵרֵב אֲבִינֵר לְעוֹרֵר אֹפְטִימִיּוֹת לְמֵרוֹת שְׁעַל פְּנֵי נְרָאָה כְּרָגַע הַמְצַב בְּכִי רַע. "שְׂמַח שִׁישׁ לֵנוּ עִם, שִׁישׁ לֵנוּ מְדִינָה" אֹפְטִימִיּוֹת זֹו אֵינָה מְנוֹתְקָת מִן הַמְצִיאוֹת כְּפִי שֶׁהוּא מְדַגֵּשׁ "נִכּוֹן שִׁישׁ בְּעִיּוֹת רַבּוֹת בְּצַבָּא וּבְמְדִינָה" בְּמֵאֵמֶר נֹוֹסֵף הוּא מְסַבֵּיר מְדוּעַ הַתְּעֻרּוֹבַת בֵּין הַטּוֹב לְרַע בְּמְדִינָה כָּל כֵּךְ צוֹרֵם.

ב. אין לי עם אחר,

הִרְעִינּוּ שְׁעֵלִיּוֹ מוֹשְׁתַּתַּת הַמְדִינָה הוּא תוֹרָה, הוּא קוֹדֵשׁ. אֲלֵא שֶׁהַמְדִינָה בְּפוּעַל הִיא עֲדִיין בּוֹסֵר, אֲבָל אֵנּוּ מְאִמִּינִים בָּהּ. אֵנּוּ בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה, אִךְ רַק בְּרֵאשִׁית הַדֶּרֶךְ. הַעֵץ הוּא טוֹב אִךְ הַפִּירוֹת עוֹד לֹא בְּשֻׁלְמִים. הַמְדִינָה הִיא עוֹד לֹא מְלֻכּוֹת ד' בְּאֶרֶץ. אֲבָל הִיא מְלֻכּוֹת ד' בְּדֶרֶךְ. כְּמוֹ שֶׁהַצִּיּוֹנוֹת הִיתָה הַמְדִינָה בְּדֶרֶךְ, כֵּךְ הַמְדִינָה הִיא מְלֻכּוֹת ד' בְּדֶרֶךְ.

²⁴¹ שלמה חיים אבינר, אל תשבור את הכלים, 7.4.2005, כ"ז אדר ב', http://www.havabooks.co.il/article_ID.asp?id=190 נראה לאחרונה: 04.07.2019.

לכן אנו נדרשים עתה ליותר טהרה, ליותר קדושה, ליותר תורה, ליותר עמקות, ליותר יראת שמים. כי כל מה שאנו עושים כאן בארצנו, כל מה שאנו בונים כאן, צריך להיעשות מתוך תורה ויראת שמים.²⁴²

בקטע הנוסף מטה, שוב שם הרב אבינר את הדגש על אהבת עם ישראל.

ג. אני דתי לאומי,

ודאי אנו אוהבים את כל עם ישראל, שהרי אנו עם ישראל. מתוך כך אנו אוהבים כל יהודי. אם הוא חוטא, אנו אוהבים את נשמתו ואנו שונאים את הרע שבו. איננו מצליחים להירדם ולישון בגלל הרע שבו ואנו מחפשים נתיבים להביאו אל שערי אורה.²⁴³

תגובתו של הרב אבינר עשר שנים לאחר סיום תוכנית ההתנתקות, מראה שוב כי הוא דבק בדיעותיו לגבי האחדות המתבקשת מעם ישראל. מבחינת רטרופקטיבית, הרב מקטין גם את גודל האובדן ומבקש להסתכל באופן אופטימי וחיובי על האחדות בעם ישראל.

בראיון "לא לשכוח לא לנקום" שנתן הרב אבינר במלאת עשר שנים לפינוי מגוש קטיף הוא מציין: אנחנו עם אחד, לא להעלות גירה נפשית, יש להסתכל קדימה.

ד. לא לשכוח ולא לנקום,

ש: מה עלינו לחשוב על חורבן גוש קטיף?

ת: אסון נורא. חטא נורא. אך באופן כללי יש להימנע מהעלאת גרה נפשית, Mental Rumination. לא להסתכל כל הזמן אחורה, אחרת נהפוך לנציב מלח כמו אשת לוט, אלא להביט קדימה. לכן אדם יש לו עיניים לפניו ולא לאחור.

ש: זו לא התעלמות מהצער?

ת: זו התגברות על הצער. כמה פעמים שאלתי את אבי ז"ל על מה קרה לו בשואה תחת שלטון הנאצי. השיב לי: זה מאחור, מסתכלים קדימה! פעם סיפרתי זאת, אנשים אשרו בפניי: גם אבי אמר לי כן, ובזכות זאת הוא שרד ואף אני שרדתי (כמובן, איננו משווים חורבן גוש קטיף לשואה).

ש: בכך אנו לא סולחים בקלות יתר לאלה שעוללו את החורבן הזה?

²⁴²שלמה חיים אבינר, אין לי עם אחר, 16.2.2005, ז' אדר א' תשס"ה.

http://www.havabooks.co.il/article_ID.asp?id=568. נראה לאחרונה: 04.07.2019

²⁴³שלמה חיים אבינר, אני דתי לאומי? 19.10.2004, ד' חשוון תשס"ה.

אתר כיפה: <http://shlomo-aviner.net/index.php?title> - אני דתי לאומי. נראה לאחרונה: 04.07.2019.

ת: נכון שזה היה חורבן, חורבן הכלל, חורבן הפרט, חורבן האומה, חורבן התורה. ויחד עם זה – לא תקום ולא תטור. אנו עם אחד. היינו עם אחד לפני הגירוש ואנו עם אחד אחרי הגירוש. יש חיים גם אחרי קטיף. בתלמוד ירושלמי יש משל כדי להסביר את האיסור של לא תיקום: אם אדם החותך בשר, בטעות פצע עם יד ימין את יד שמאל, התקח יד שמאל את הסכין ותפצע בחזרה את יד ימין?! הרי זה אדם אחד. אשרינו שגם אחרי קטיף נשארנו עם אחד.²⁴⁴

ראיון נוסף שנתן הרב אבינר בשנת 2007, שנתיים אחרי ההתנתקות:

ה. יש חיים אחרי גוש קטיף,

יחד עם זאת אין לנו להתאבל לנצח, כמו שד' אמר לשמואל הנביא: עד מתי אתה מתאבל אל שאול? זה דומה לאדם חולה שמוסרים את הנפש כדי להצילו, אך אם לא מצליחים, מקבלים את הגזרה, מתאבלים וממשיכים קדימה. כך עשינו אחרי כל החורבנות שעברו עלינו. חורבן בית ראשון, חורבן בית שני, ועוד צרות נוראות כגון גזרות תתנ"ו של מסעי הצלב, גירוש ספרד, גזרות ת"ח ות"ט של של חמלניצקי הרשע, והשואה הנוראה - שאחריהם קמנו ונתעודד.²⁴⁵

אמנם יש לקבל את האירוע כמאורע קשה אבל אחרי סיום תהליך ההתאבלות, צריך לקום ולהמשיך הלאה. יתכן שדבריו מתאימים למוסדות מדינה אבל בודאי שהם הכאיבו לאנשים פרטיים שפוננו ונאלצו יום יום לחיות את השינוי לרעה במצבם. מצד שני הרב אבינר משתדל להביט על הכוס המלאה ולהראות שעדיין ישנה המדינה, מדינת ישראל וברגע שישנו הדבר הכי חשוב, זה נותן את הכוח להתגבר על הקשיים שבדרך לגאולה.

נקודה חשובה להבהרת תפישתו של הרב אבינר לפינוי שטחים מארץ ישראל באה בתגובה להחלטת הקבינט הביטחוני לסגת מחלקו הצפוני של הכפר רג'ר²⁴⁶:

"בוודאי שהכפר רג'ר הוא חלק בלתי נפרד מארץ ישראל, השייכת לנו - ועל כן אסור לסגת ממנו" - כך טוען היום (ב') הרב שלמה אבינר, ראש ישיבת "עטרת כהנים" ורבה של בית אל, בשיחה עם אתר "כיפה" נוכח החלטת הקבינט באחרונה בדבר נסיגה חד-צדדית מצפון הכפר שנמצא כעת בשליטה ישראלית. (אורי פולק, אתר כיפה, ט"ו כסליו תשע"א, 22/11/2010)

תגובתו נוכח החלטת הקבינט המדיני, מראה שוב שדעותיו של הרב אבינר כלפי ארץ ישראל כישות מטאפיזית שאינה ניתנת לחלוקה, עדיין שרירה וקיימת וכפי שציין במאמר "אך כאמור איננו

²⁴⁴ מרדכי ציון, י"ז סיון תשע"ה, 04/06/2015, אתר כיפה: <http://www.kipa.co.il/now/123/62962.html>
²⁴⁵ יש חיים אחרי גוש קטיף, כ"ג אדר תשס"ז, 13/03/2007, אתר כיפה: <http://www.kipa.co.il/now/18684.html>

נראה לאחרונה: 03.07.2019
²⁴⁶ ע'ג'ר (ערבית: غجر, תעתיק חופשי: רג'ר) הוא כפר עלאווי השוכן על הגבול שבין לבנון לבין ישראל. החלק הישראלי של הכפר מוגדר כמועצה מקומית והוא היישוב היחיד בישראל שרוב תושביו הם עלאוויים. היישוב שוכן במחוז הצפון בין הגליל העליון לרמת הגולן והוכרז כמועצה מקומית בשנת 1982 לאחר שסופח בחלקו יחד עם רמת הגולן תחת חוק רמת הגולן ב-1981. מתוך הויקיפדיה.

מתייאשים, איננו עוסקים בהאשמה עצמית או בהאשמת הזולת ביחס לעבר, אלא מושכים קדימה אל העתיד מתוך כיסופים גדולים עוד יותר". ואנו אומרים "כי אתה ד' באש הצתה, ובאש אתה עתיד לבנותם" (תפילת נחם), בידי שליחיו הנאמנים, עמך בית ישראל". (באהבה ובאמונה" - פרשת דברים- ה'תשס"ו, 2006).

גישתו של הרב אבינר לממלכתיות יונקת מתורתו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק. על מנת להבין את מקור התפישה הממלכתית ואת ההבדל המהותי בין תלמידיו המובהקים של הרב צבי יהודה קוק שניזונו כולם מתורתו של הרב קוק האב ומבנו. אני מפנה למאמרו של שלמה פישר: "הציונות הדתית על סף האלף השלישי - שתי תרבויות אמוניות"²⁴⁷ אשר מביא בהרחבה את שתי הרעיונות המרכזיים של התיאולוגיה הציונית דתית היונקת מתורתו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק:

"אחד הרעיונות המרכזיים בציונות הדתית מציג את העם היהודי כבעל רצון פנימי לחזור – לאמונה ולאלוהים, כלומר, לבסס מדינה המתנהלת על פי ערכי התורה. מדינה שבסופו של דבר תשיב חלק מההיבטים האבודים של הקיום הדתי היהודי כמו פולחן המקדש ונוכחות יהודית בארץ ישראל השלמה.[...] הרעיון השני הוא כי אלוהים מבטא את רצונו דרך ההיסטוריה של העם היהודי כולו. מדינת ישראל (החילונית), בכך שהעם היהודי כולו מיוצג בתוכה (דתיים וחילונים, אנשי ימין ואנשי שמאל) מייצגת את ההשגחה האלוהית. גם כאן הרעיון הוא ליצור מדינה נשגבת, אבל על הדבר לקרות בהדרגה בזמן שתודעתם של האנשים מבשילה לאיטה".

לפי פישר, ההנחה בקרב אנשי הציונות הדתית היתה ש"רעיונות הנ"ל אמורים לפעול בו זמנית: אלוהים מלמעלה ועם ישראל מלמטה משלבים יחד ידיים על מנת להשיג את האידיאל המשותף של מדינה נשגבת. ועם זאת, כפי שאפשר לראות היום, קיים מתח פנימי עמוק בין שתי גישות אלו בציונות הדתית: מצד אחד הרעיון של מדינת ישראל כהתגלמות ההשגחה האלוהית מבטא חיבור עמוק למדינה, בעוד השאיפה הפעילה למימוש משיחי באמצעות הזרם המהפכני (אנשי "קוממיות") מאיים לערער אותה.

כלומר, ישנו הזרם הממלכתי אשר מעדיף את עצם קיום המדינה כפי שהיא, מתוך הנחה שבעתיד לבוא יתקרבו עוד יהודים להשקפת עולמם ויבינו את חשיבות ארץ ישראל השלמה לעומת הזרם

²⁴⁷ שלמה פישר, הציונות הדתית לקראת סף האלף השלישי – שתי תרבויות אמוניות, אקדמות 22, הוצאת בית מורשה, עמ' 16, 2009.

האמוני²⁴⁸ המאוכזב מהמהלכים המדיניים וטוען כי המדינה ככלי להחשת הגאולה "סיימה את תפקידה ההיסטורי" ועל כן צריך למצוא לה חלופה דתית, על כן הם קוראים לניתוק הדרגתי של הקשר וההשפעה של המדינה על הציבור הדתי לאומי. דברים אלו ניתן היה לשמוע מרבני ה"קוממיות" שאת דיעותיהם כינסתי בפרק הדין בתגובתם כלפי מימוש תוכנית ההתנתקות.

גישתו של הרב אבינר, הגישה הממלכתית תומכת במדינת ישראל החילונית ומבקשת להתאזר בסבלנות למצב בו יצטרפו היהודים החילוניים לתפישתו זו. הרב צבי ישראל טאו, בדומה לרב אבינר, קרא שלא להפעיל התנגדות כלל כלפי תוכנית ההתנתקות ומאחר ובעצם בזמן ההשקעה בהתנחלויות, נשכחה האחדות בעם, העבודה על קירוב הלבבות, וזאת תוכל להעשות רק במהלך שנקרא "פנים אל פנים", כלומר יש להכשיר את לבבות היהודים החילוניים להבנת חשיבות ארץ ישראל השלמה ועד שעבודה זו תעשה, אין טעם להתנגד לתוכנית שהוכתבה כבר ורוב העם תומך בה:

"עלינו להפגש עם אחינו בני ישראל באופן ישיר, פנים אל פנים, לאפשר להם לעזוב לרגע את הטלויזיה ולהפגש עם רוח אחרת, רוח טהרה עם דיעות ברורות אמיתיות ונצחיות. מעט מן האור ידחה הרבה מן החושך, והכל יתחיל לזרום לכיוון אחר²⁴⁹".

הרב צבי ישראל טאו ותגובתו לתוכנית ההתנתקות מרצועת עזה

²⁴⁸ מוטי ענברי, פונדנטליזם במשבר - יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל ההתנתקות, בתוך: בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: אודי לבל וחיים משגב, הוצאת כרמל, 2008, עמ' 293: "כך שהזרם ה"אמוני" מעמיד את קדושת הארץ מעל לקדושת המדינה, בעוד שהזרם ה"ממלכתי" מעמיד את המדינה ואת הארץ בקדושה שווה".

²⁴⁹ טאו, צבי ישראל, נשמה לעם עלייה, מאמר "ונשאר גם הוא לאלוהינו", הוצאת חוסן ישועות, 2006, עמ' 176.

בהתאם לפרקים הקודמים, פרק זה יעסוק בבחינת כתביו של הרב צבי ישראל טאו. בחינת תגובתו לפני מימושה של תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה ולאחריה. מטרתו בפרק זה היא לבחון האם חל שינוי בתפישותיו כלפי מדינת ישראל, כלומר תפישתו כלפי הממלכתיות, בעקבות תוכנית ההתנתקות ותהליך פינוי הישובים מרצועת עזה. השתמשתי בתיאוריית "הדיסוננס הקוגניטיבי" של ליאון פסטינגר ועמיתיו שהובאה בפירוט בפרק הראשון, כשיטה מתודולוגית על מנת לכמת את השינוי שחל בעמדתו של הרב טאו. כמו כן לבחון בעזרתה האם קבוצת תלמידיו של הרב חוותה תהליך של דיסוננס קוגניטיבי בעקבות הגשמת תוכנית ההתנתקות. בנוסף, ציינתי את הפעולות שנעשו על מנת לשקם את הקבוצה ולהמשיך את קיומה ואת עקרונותיה לאחר המשבר. יש להדגיש, כי למרות שהתיאוריה של ליאון פסטינגר ועמיתיו נכתבה מתוך הסתכלות על קבוצות המכונות "כתות", אין מבחינת שימוש במטודולוגיה זו, כדי להשליך על קבוצת המאמינים של הרב טאו או כל רב אחר כעל "כת". השימוש במטודולוגיה זו, נעשה על מנת לבחון את שיטת הריפוי וההחלמה של קבוצה, לאחר מאורע היסטורי רב משמעות זה.

על מנת להכיר את הקבוצה, מחובתי להציג ראשית כל את עקרונותיו כלפי הלאומיות וכן כלפי השלטון בישראל, וכמובן את הדינמיקה שחלה בכל עקרון שנבחן.

הממלכתיות הדתית לפי הרב צבי ישראל טאו

הממלכתיות הדתית שתבחן בהרחבה בהקדמה לעבודה זו היא במילים אחרות קדושת הממלכתיות. אותה אבן פינה אשר הניח הרב קוק ואיתה הבדיל את הציונות הדתית מן הציונות הכללית²⁵⁰, את העולם הישיבות התורני של העולם הישן מן עולם הישיבות הציוני דתי והישוב החדש. משמעותה של הממלכתיות הדתית בקצרה, - היא "מדינת ישראל, יסוד כיסא ה' בעולם"²⁵¹ - כלומר מדינת ישראל, המוסד החילוני המכונה מדינה, הוא המוסד החילוני שחזו הנביאים. יש כאן מעין סתירה בין מוסד חילוני המבוסס על כתבי פילוסופים מערביים מודרניים כמו פרידריך הגל ותומאס הובס²⁵², לבין חזון הנביאים המושתת כולו על אמונה ודת²⁵³. הממלכתיות הדתית היא החוט המקשר בין המפעל הציוני החילוני לבין הדת היהודית. למרות הכרזתה המפורשת של "התנועה הציונית" ש"אין לה דבר עם

²⁵⁰ יתרה מזו, הרב קוק בהצהרתו כי מדינת ישראל היא יסוד כיסא השם בעולם, יצא נגד הפרשנות של הרב ריינס ו"תנועת המזרחי" שהצביעו בעד ההחלטה להקים בית לאומי ליהודים באוגנדה.

²⁵¹ קוק, אברהם יצחק הכהן, אורות, עמ' 160, 1920. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

²⁵² ראה מבוא לעבודה זו, שם נבחנו עיקרי הממלכתיות ושורשיה ברעיון המדינה החילונית והוגיה.

²⁵³ צבי יהודה קוק, לנתיבות ישראל, כרך ב', עמ' 387. "ולעומת מה שנאמר: "האם זו המדינה שאותה חזו נביאנו?" אומר

אני: זוהי המדינה שחזו הנביאים. כמובן, אין המדינה בתכלית השלמות, אולם נביאנו ורבותינו, ממשיכים, אמרו שהמדינה תהיה כזו: זרע אברהם, יצחק ויעקב, ישובו ויקיימו בה תקומה יישובית ושלטון מדיני עצמאי, לא נאמר לנו אם יהיו הם צדיקים או שאינם צדיקים. אומר הנביא: "בקבצי את בית ישראל... וישבו על אדמתם... וישבו עליה לבטח ובנו בתים ונטעו כרמים..." (יחזקאל כ"ח, כה-כו) (נטיעת כרמים נאמרה, הקמת ישיבות לא נאמרה... אמנם, מתוך חזרת ישראל אל אדמתם נביא לידי הגדלת התורה והאדרתה, אולם הצעד הראשון - ישראל על אדמתם!"

הדת" ומטרתה העליונה היא להקים מדינה לעם היהודי, "בית לאומי". למרות הסתייגותו הראשונית של הרב קוק מפעולותיה של התנועה הציונית, אותה הביע בקונטרס "על הציונות"²⁵⁴ שכתב בזמן ששימש רב העיר בוויסק (1898) לפני הגיעו לארץ ישראל. עם הגיעו לארץ ישראל ב-1904 הוא נוכח לדעת שלא ניתן להפריד את "התנועה הציונית" מן היהדות והן יונקות האחת מן השניה²⁵⁵, מחוברות האחת לשניה ומכאן לשינוי האדיר בתיאולוגיה הרב קוק ובראייתו את פועלם של הציונים החילוניים, רווי בניצוצות של קדושה שחובה עליה לעבור דרך החילוניות.

המחויבות כלפי הממלכתיות הפכה למבחן הציוני דתי, התנתקות מהאחיזה בממלכתיות משמעה חזרה אל החרדיות²⁵⁶. כמובן שיש מקום להבהיר את המשמעות והתוכן של העולם החרדי. אלא שלצורך דיון זה אני מתמקדת בהגדרת החרדיות כתפישת היהדות ב"ארבע אמות של הלכה", כלומר היהדות מתחילה ומסתיימת בהלכה ללא קשר לגבולות פסיים של מדינה. גם זאת הגדרה מוגבלת שכן אם היהדות מתבססת על התורה, הרי שההתבססות על ההלכה משמעה התעלמות מכל מצוות הקשורות לארץ כגון: שביעית, ביכורים, מעשרות וכו'. מצוות שזכות לחלק נרחב בפול התלמודי אבל לא באופן מעשי.

הפרישה מ"מרכז הרב" והקמת ישיבת "הר המור"

נושא הממלכתיות בהגותו של הרב צבי ישראל טאו הפך לקו פרשת המים בציונות הדתית, עם הפרישה מישיבת "מרכז הרב" והקמת ישיבת "הר המור". "לאחר היבדלות הרב צבי ישראל טאו וחסידיו מישיבת "מרכז הרב" והקמת "הר המור", הפך עקרון הממלכתיות לאידיאולוגיה בעלת עוצמות חדשות.²⁵⁷ דבריו הנ"ל של דב שוורץ שנכתבו בשנת 2011 (הספר יצא לאור ב-2012), משקפים נכונה את הדברים שנאמרו כבר בחוברת בשם "לדרך הקודש"²⁵⁸. החוברת יצאה לאור מיד לאחר הפרישה מ"מרכז הרב" והתחלת הדרך החדשה שהביאה להקמת ישיבת "הר המור", ולאחריה מספר ישיבות נוספות המאמצות את אותה תיאולוגיה ומכונות "ישיבות הקו". התייחסות אקדמית לחוברת זאת ניתנה בהרחבה על ידי ישי צבי רוזן במאמרו: "מטאפיזיקה בהתהוותה הפולמוס בישיבת "מרכז הרב" – עיון ביקורתי" בקובץ מאה שנות ציונות דתית²⁵⁹. במאמרו הוא משווה בין הגדרת הממלכתיות לפי גדעון ארן בעבודת הדוקטורט שהודפסה מאוחר יותר לספר שנקרא "קוקיזם

²⁵⁴ אברהם הכהן קוק, על הציונות, ירחון "הדביר" – ירחון לתורה וחכמת ישראל, בעריכת הרב אהרון ויסנשטיין, תר"פ ירושלים. הוכנס לאתר האינטרנט Hebrewbooks.org בשנת תשס"ט (2009), אך לראשונה פורסם בכתב העת החרדי "הפלוס" בשנת 1898. חלק ספרות, מאמר א'.

²⁵⁵ אביעזר רביצקי, הקץ המגולה ומדינת היהודים, פרק הקץ הדוחק, הוצאת עם עובד, תל אביב, 1997. עמ' 119-126, ²⁵⁶ נושא שאשמח לחקור בהמשך הוא החזרה בתשובה: מהעולם הציוני דתי אל העולם החרדי: מאפיינים, השתלבות, דור שני וכו'.

²⁵⁷ דב שוורץ, הציונות הדתית כתופעה תרבותית - מבוא סוגיות בחקר הציונות הדתית: התפתחויות ותמורות לדורותיהן, עורכים: ישי ארנון, יהודה פרידלנדר ודב שוורץ, 2012, עמוד 14. הוצאת אוניברסיטת בר אילן, תל אביב. ²⁵⁸ צבי ישראל טאו, לדרך הקודש, חוברת המאגדת שיחות של רבנים מ"מרכז הרב" בנוגע לפרישתם מהישיבה וחברתם לרב טאו בהקמת ישיבת "הר המור", מהדורה פנימית, 1997.

²⁵⁹ צבי ישי רוזן, מאה שנות ציונות דתית – היבטים רעיוניים חלק ג', בעריכת אבי שגיאי ודב שוורץ, עמוד 421, בהוצאת אוניברסיטת בר אילן, תשס"ג.

– שורשי גוש אמונים, תרבות המתנחלים, תיאולוגיה ציונית, משיחיות בזמננו²⁶⁰ לבין הגדרת הממלכתיות כפי שבאה לידי ביטוי בחוברת "לדרך הקודש":

"מושג הממלכתיות כפי שגובש במשנת הרצ"י מתפרש על ידי ארן (עמ' 233-240) כסוג של רויאליזם (royalism) לפי פרשנות זו, המושג כולל קידוש של מוסדות השלטון, הממשלה, ובעיקר הצבא. הדגשה של טקסים וסמלים, ונתינת מקום מרכזי למושג הכבוד – כבוד השלטון וכבוד לאומי. חוסר כפיפות לאומית, סגידה לצבא ולמפקדיו, תפישה מוחלטת של השלטון, שלילה מתונה של הדמוקרטיה ועוד."²⁶¹

נראה כבר מציטטה זו, איך בתוך הגדרת הממלכתיות של ארן גדעון, קיים כבר הפרדוקס, המתח שעלול שהכביד על המסגרת מאוחר יותר. שכן מצד אחד יש נתינת מקום מרכזי לכבוד השלטון והכבוד הלאומי, ומצד שני יש בהגדרה עצמה מקום ל "חוסר כפיפות לאומית ושלילה מתונה של הדמוקרטיה". מתח זה בא לידי ביטוי בדיוק במפגש בין ערכי לימוד התורה והתלמוד ובכלל מהותה של ישיבה, לבין ההחלטה על הכנסת ערכים של משרד החינוך (יצוג המדינה) על מנת לקבל תקציבים והכרה במעמד התלמידים כמורים מן המניין, כך שיוכלו לאחר שנות הלימוד בישיבה ללמד במוסדות החינוך השונים כמורים המוכרים על ידי משרד החינוך²⁶².

הגדרת תוכן מחודש למושג "הממלכתיות" בעקבות הפרישה משיבת האם

השאלה מדוע היתה התנגדות לכניסתו של משרד החינוך, מייצג הממלכתיות, אל בניין הישיבה - נשאלה על ידי אחד התלמידים שהחליטו לפרוש יחד עם הרב טאו. כשהתשובה נמצאת בציטטה הבאה: "איך ניתן אפוא ליישב את עקרון הממלכתיות עם התכנסות מוחלטת בישיבה תוך שלילה טוטלית של החוק? (הכוונה היא למוסדות המדינה) הפתרון שמציעה החוברת מפתיע. היא מותחת משוואה בין חלקי הסתירה. ההסתגרות היא היא הממלכתיות, קובעים שוב ושוב דוברי החוברת. **'ממלכתיות אמיתית ניכרת בראש ובראשונה בהשתדלות לשמור על עצמאותו של הקודש , על היכל הקודש הפנימי, מכל השפעה זרה'** (עמ' 10 מאמר בשם 'בשם הממלכתיות הזאת יודעים אנחנו שאסור לטשטש דבר') את המשוואה שבין ההפכים מותח במפורש הרב עמיאל שטינברג:

'אין זו בריחה מהתפקידים, בריחה מאחריות, להיפך – דווקא בגלל גודל האחריות, דווקא בגלל רצוננו לשאת באחריות, אנו רוצים להכנס לבית המדרש במלא השלמות' (עמוד 41)²⁶³

²⁶⁰ גדעון ארן, קוקיזם: שורשי גוש אמונים, תרבות המתנחלים, תיאולוגיה ציונית, משיחיות בזמננו, הוצאת כרמל 2013 תשע"ג, ירושלים.

²⁶¹ צבי ישי רוזן, מאה שנות ציונות דתית – היבטים רעיוניים חלק ג', בעריכת אבי שגי ודב שוורץ, בהוצאת אוניברסיטת בר אילן, תשס"ג. עמ' 425

²⁶² התלמידים זכו בתעודת הוראה של משרד החינוך, על בסיס לימודיהם התורניים בישיבה ובנוסף על בסיס קורסים עיוניים של משרד החינוך, כמו ביקורת המקרא, פסיכולוגיה בחינוך וכדומה. המבחנים לתעודת ההוראה נעשו במהלך הקיץ כשהתלמידים היו בזמן פגרה מלימודיהם בישיבה.

²⁶³ צבי ישי רוזן, מאה שנות ציונות דתית – היבטים רעיוניים חלק ג', בעריכת אבי שגי ודב שוורץ, בהוצאת אוניברסיטת בר אילן, תשס"ג. עמ' 426

תכנים מחודשים עבור ישיבת "הר המור", כדי שתהווה חלופה משמעותית לישיבת "מרכז הרב" הספר סולו המסילה²⁶⁴, עוסק בשלוש סוגיות שמהוות את אחד העיקרים באידיאולוגיה של ישיבת "הר המור", שמעבר להיותה עוד ישיבה ציונית דתית, היא רואה את עיקר משנתה בקיום תוכן השונה במהותו מתוכנה של ישיבת "מרכז הרב", שנוהלה בימים ההם (בשנתיים שקדמו לפרסום הספר) על ידי הרב אברהם אלקנה שפירא ובנו. הסוגיות הן: התודעה הלאומית שבאה לידי ביטוי בחיי הפרט, השלטון בישראל והיחס הנכון אליו, ו"מה תפקידנו בעת הזאת"²⁶⁵. הרב אברהם אלקנה שפירא לעומת זאת השתדל להוביל את הישיבה להצטיינות תלמודית ולהתרחק מפוליטיקה, מלבד בעיות הרי גורל כמו ההחלטה על תוכנית ההתנתקות, וכך כתב יאיר שלג בספר "הדתיים החדשים" על הרב שפירא:

"כל אורחותיו התאימו לעולם החרדי. כמו בעולם החרדי, הדגש בעולמו הדתי היה תלמודי וההלכתי, ולא הגותי ופילוסופי כבעולמם של הרבנים לבית קוק. ממילא הדגיש גם בישיבה את ההצטיינות התלמודית ולא את העיסוק בנושאים פוליטיים ולאומיים, שבלט מאוד בשנים שקדמו להנהגתו. בהשקפת עולמו גם לא היה מקום לתהליכי הגאולה ה"משיחיים" שאפיינו את השקפת הרב צבי יהודה.²⁶⁶"

2.4.11 התודעה הלאומית אצל הרב טאו כפי שהתפתחה עם היווסדה של ישיבת "הר המור"

בחלקו הראשון של הספר "סולו המסילה", מנתח הרב טאו בשיעוריו את עניין התודעה הלאומית. עניין התודעה הלאומית, מבחינת הרב טאו, הוא נושא חדש יחסית לעם היהודי שאת מירב שנותיו העביר תחת שלטון זר והיווה בו מיעוט מוכר הזכאי לשמירה על יחודו או שאינו זכאי לכך, תלוי בשלטון ובמדינה בה היה חי. הדיון הוא בשאלת התודעה הלאומית, כלומר אין מדובר פה בדיון על לאומיות גרידא, אלא כל עצם התודעה הלאומית בקרב עם ישראל. וכך הוא מצוטט:

מצד אחד: "אריכות הגלות פגעה קשות ברגש הלאום שבקרבנו. מתוך שהתנתקנו מכל עיסוק מעשי לאומי, הלכה ונעתקה מעמנו הכרתנו הפנימית בערכם של חיים לאומיים. חדלו היחידים מלראות את עצמם כחלק אורגניזם לאומי חי, והפכו להיות רק חברי קהילה זו או אחרת, משוללי כבוד לאומי ואחריות לאומית"²⁶⁷

מצד שני: "ככל שהתחלקות העולם לעמים אינה מיקרית כן גם התחלקות העמים למקומות ולארצות אינה מקרית [...] כסוד קשר הנשמה בגוף, כך קשר העם והארץ – קשר הרוחניות והאידיאליות של

²⁶⁴ בו נערכו דברי הרב צבי ישראל טאו מתוך שיעורים שניתנו בישיבה, הספר פורסם בשנת 2005 וניתן להניח כי השיעורים ניתנו במהלך השנים הקודמות להוצאת ספר זה לאור.

²⁶⁵ "עת הזאת" יכול להתפרש לעת שלאחר קום המדינה או לאחר הפרישה מישיבת "מרכז הרב".

²⁶⁶ שלג יאיר, הדתיים החדשים: מבוא עכשווי על החברה הדתית בישראל, ירושלים 2000, הוצאת כתר, עמוד 47.

²⁶⁷ סולו המסילה, תחיית התודעה הלאומית בדורותינו, עמ' יג (עמ' 13)

סגולת ישראל עם אותו המקום, עם אותו חלק של העולם, שרק הוא המסוגל לגלות את מהות וסגולת חייו. "ארץ ישראל היא חטיבה עצמותית קשורה בקשר – חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה"²⁶⁸

הפסוק האחרון מתוך ציטוט זה לקוח מדבריו של הרב אברהם הכהן קוק, בפתיחתו של ספר אורות²⁶⁹ בו הוא מתייחס גם כן לקשר המיוחד בין ארץ ישראל, עם ישראל וכיצד קשר זה בא לידי ביטוי במסגרת מיוחדת שהיא המסגרת הלאומית שהיא מדינת ישראל.

הרב טאו במסגרת ניתוח נושא התודעה הלאומית, מתחייב לעסוק בנושא הקשר בין העם לארץ. וכך הוא מצוטט:

"יש פה קשר עמוק, קשר מהותי, קשר של חיים בין אידיאה של הארץ ובין אידיאה של העם שבאמת ענין אחד הן, והא בלא הא לא סגי, וכל אחת מהן מגלה את הערך והגדלות של זולתה. ארץ ישראל בלא עם ישראל – שוממה היא ואינה מוציאה לפועל את ברכתה, "ושממו עליה אויביכם", וכשעם ישראל אינו בארץ ישראל – הוא במצב של דלדול חיים, כמציאות של בית קברות."²⁷⁰

2.4.12 הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל

הרב טאו בהתייחסו לקשר בין עם ישראל וארץ ישראל, מבסס את דבריו על אידיאות: כלומר על כך שמדובר באידיאה של "ארץ ישראל" ואידיאה של עם ישראל. האם הרב טאו מנסה במידה מסויימת להרחיק את השומע או את הקורא מלהאחז במציאות הנוכחית ולכן מעדיף להשאיר את הקשר בין העם והארץ לקשר ברמת האידיאות?, ברמה של רעיון, חזון, מציאות שיש לשאוף אליה ולהתמיד בשאיפה או שזו מציאות שיש לשאוף אליה ואף לפעול כדי לקיימה?

כדי למצוא תשובה לשאלה זו, נמשיך יחד עם דברי הרב טאו: "החידוש הגדול שנתחדש בדורות האחרונים, הקודם במעלה לכל המפעל האדיר של הציונות, של הבניין והתקומה, הוא, שנולד בלב ההמונים רצון חיים טבעי עז לחיות כעם, כמדינה, להתמסר לתחיית עם ישראל בארצו."²⁷¹

²⁶⁸ אורות, ארץ ישראל, א. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל תלמידי הראי"ה.
²⁶⁹ "ארץ ישראל אינה דבר חיצוני, קנין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה של ההתאגדות הכללית והחזקת קיומה החמרי או אפילו הרוחני. ארץ ישראל היא חטיבה עצמותית קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה. ומתוך כך אי אפשר לעמוד על התוכן של סגולת קדושת ארץ ישראל, ולהוציא לפועל את עומק חבתה, בשום השכלה רציונלית אנושית כי אם ברוח ד' אשר על האומה בכללה, בהטבעה הטבעית הרוחנית אשר בנשמת ישראל, שהיא ששולחת את קויה בצבעים טבעיים בכל הארחות של ההרגשה הבריאה, ומזרחת היא את זריחתה העליונה על פי אותה המדה של רוח הקדושה העליונה, הממלאת חיים ונעם עליון את לבב קדושי הרעיון ועמוקי המחשבה הישראלית." פתיחת ספר אורות לרב קוק, מהדורה הראשונה יצאה לאור בשנת 1920.

²⁷⁰ צבי ישראל טאו, סולו המסילה – התודעה הלאומית כיסוד בהלכות הציבור, תחיית התודעה הלאומית בדורותינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2005, עמ' יא (11)

²⁷¹ צבי ישראל טאו, סולו המסילה – התודעה הלאומית כיסוד בהלכות הציבור, תחיית התודעה הלאומית בדורותינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2005, עמ' יא (11) עמ' יד (14)

ומעבר לרצון? האם יש צורך במעשה? על כך עונה הרב טאו: "תודעה אינה ידיעה גרידא, אלא תוכן הפרי מלא אומץ חיים ויסוד מרץ לעבודת העם, היא הכרה והרגשה חיונית הטבועה בעומק הנפש, מחוללת את הרצון ומשפיעה מכוחה אף על המעשים לעצבם ולבנותם."²⁷²

"תודעה זו המתחדשת בעם – היא סימן הסימנים של הקץ, היא מהווה את המהפך מגלות לגאולה, היא הסוד העליון אשר הופיע בעולמנו, היא עיקר חידוש הגאולה, היא השורש לכל המעשים הכבירים הנעשים אחר כך בבניין הארץ, בקיבוץ הגלויות ובבניין החיים הלאומיים. הרוח הזאת, שמכוחה נוסעים כל מעשי הדור, היא אורו של משיח שהיה טמון וגנוז ומתחיל עתה להופיע בהרגשות של תודעה לאומית ובנכונות של מסירות נפש לעסוק בגאולה, היא "סוד ד' נגלה במהלכו ההיסטורי"²⁷³. סגולת האומה התחילה להופיע, להתעורר ולצאת לפועל."²⁷⁴

בפיסקה זו מבטא הרב טאו באופן ברור ושאינו משתמע לשתי פנים, כי מדובר ברעיונות שעליהם לצאת לפועל, באידיאות שלא נשארים בגדר אידיאות אלא שהננו עומדים בתקופה מיוחדת בה על האומה בכללה לפעול למענם. ולא מדובר רק על פעולה למען אידיאות אלו, אלא אף למסור את הנפש.

עניין 'מסירות הנפש' בציונות הדתית, עליו דנתי בפרק: "הרב אבינר ותגובתו להתנתקות". שם פרטתי את השתלשלות רעיון מסירות הנפש שנגזר ממצוות קידוש השם ובמקורו הוא מצומצם לשלוש עבירות שאין יהודי רשאי לעוברם, אף לא באונס, אלא שעליו להקריב את עצמו, כלומר לבחור במיתה. מדובר בעבירות האלו: "שפיכות דמים, גילוי עריות ועבודה זרה", כניסתה של מסירות הנפש לתוך רעיון הגאולה כפי שמצוטט מפי הרב טאו בפיסקה לעיל, הוא בפני עצמו חומר לפרק נפרד שיתכן ואתעסק בו, אך לא במסגרת הדיון הזו. רק אוסיף שעניין מסירות הנפש בקשר לפעולות למען ארץ ישראל, הינם בגדר התפתחות תיאולוגית מאוחרת שבאה לידי ביטוי בעיקר בקרב רבני הציונות הדתית²⁷⁵.

אני מחדדת את נושא 'התודעה הלאומית' על מנת להדרש לו בהמשך הפרק בשאלת הסירוב פקודה וההסכמה הפסיבית להתנתקות מרצועת עזה ופינוי כל התושבים ממנה. המטרה בניתוח זה, היא

²⁷² שם.

²⁷³ אברהם יצחק הכהן וק, אורות, אורות התחייה, כו, מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידי הראי"ה.

²⁷⁴ צבי ישראל טאו, סולו המסילה – התודעה הלאומית כיסוד בהלכות הציבור, תחיית התודעה הלאומית בדורותינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2005, עמ' טז (עמוד 16).

²⁷⁵ גדעון ארן, ארץ ישראל בין דת לפוליטיקה, הוצאת מכון ירושלים לחקר ישראל, 1985, ירושלים, עמ' 114. "המושג 'מסירות נפש' הפך להיות 'ערך מנחה' לגבי נאמני התל"ן בפעילותם המבצעית. ארן טוען כי 'מסירות נפש' אינה מוצבת בתהליך הנסיגה כאידיאל תנועתי סתמי, מנהיגי התל"ן ופעיליה מתעסקים הרבה בבירורו של ערך נשגב זה ובניסיון לתרגמו לשפה פוליטית ברמה אופרטיבית. בחוגים המרכזיים של התנועה לא רק מזכירים הרבה מושג זה אלא גם מעמיקים בו בצורה כפייתית ממש. 'על פי רבנים מפרשי תורה ופוסקי הלכה מנתחים בכל פורום וללא לאות את מלוא השלכותיה המעשיות של מצוות מסירות הנפש למען גבולות א"י השלמה, ובעיקר משקיעים מאמץ להכריע האם בדרך האקטיביזם החברתי מדיני הנועד לתכלית המיסטית משיחית אפשר וצריך להגיע ממש עד כדי הקרבת החיים של קנאי המאבק נגד הנסיגה". כמו גם: זהבית גרוס, תפקידיו החברתיים של החינוך הציוני דתי בתוך: מאה שנות ציונות דתית - היבטים רעיוניים, עורכים: אבי שגיא ודב שוורץ, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, תשס"ג, עמוד: 155.

להבין את תפישת הממלכתיות של הרב טאו, את תפישת הקשר בין ארץ ישראל לעם ישראל וכל זה כדי לשרת את המטרה המאוחרת יותר, להבין מדוע סירב הרב טאו למסירות נפש על מסירת חלקי ארץ ישראל, ויתור על ריבונות מדינת ישראל, פינוי יהודים מבתיהם, אי עידוד חיילים לסרב פקודה ועוד כפי שיתפתח בפרק זה.

2.4.13 הלאומיות הישראלית

לאחר הדין בתודעה הלאומית, נמשיך אל הייחודי שבלאומיות הישראלית.

הרב טאו משווה בין לאומיות כללית לבין לאומיות של ישראל ומציין את ההבדל הן במטרה לשמה הוקמה הלאומיות הכללית והן את המוצר שהתקבל מכל אחת מהלאומיות הללו.

"מהי שותפות? התאגדות של מספר אנשים, שכל אחד מהם נותן סכום כסף מסויים לקופה משותפת, המנוהלת על ידי שליח המייצג את כל השותפים. [...] מטרת שותפות זו אינה לעצם גיבוש כללי, כמובן, אלא עבור האינטרסים הפרטיים של כל יחיד ויחיד שסיכוייו לרווחים גדלים עקב ההתאגדות הכללית. הקשר של היחיד עם ה'כלל', במובן הזה, אינו אלא מהצד הפרטי התועלת, האנוכי, שאילולא הוא לא היה לו עניין ושייכות לקופה הכללית. ה'כלל', איפוא, הוא סך הכל של הפרטים ונועד לשרתם בלבד, כמסגרת חיצונית הנועדה להגן על זכויות הפרט של הכלולים בה, - על כבודם האישי, על חירותם האישית ועל רווחת חייהם, ולספק להם בטחון צבאי וכלכלי וכדומה. ומאחר שלאומיותם יסודה בשותפות לטובת האינטרסים של הפרטים, אם כן יש בה התאגדות גדולה של איגואיסמוס והיצר הרע מתגבר הוא בכפלי כפליים, ומתיר לעצמו ללחום ולפגוע בעמים אחרים. לאומיות שכזו וודאי של רשע היא"²⁷⁶.

הרב טאו מוליך את הקורא מהמטרה של הלאומיות הכללית שנראית לכאורה תמימה, חיונית, הכרחית ונחוצה ומפרט איך עצם ההתרכזות בסיפוק האינטרסים האישיים, סופו רשע. סופה של לאומיות זו, היא התרכזות בדומה והתרחקות מהאחר, מהשונה ועל כן סופה בפגיעה בעמים אחרים, התגברות היצר הרע ואולי אף בתוך קבוצת הדומים תיווצר היררכיה של שווים ושווים יותר, כל עוד שהמניע הוא האינטרס האישי ו"האגואיסמוס".

לעומת זאת בישראל, לפי הרב טאו, הדברים אמורים ואף חייבים להתארגן אחרת, למרות שמדובר על אותו רעיון של לאומיות וכך הוא כותב: "לא כן הוא ישראל, אור החיים הפנימיים של ישראל, דוקא מצד קיבוצם, דוקא מצד נקודת הגובה של המרכזיות שבהם, - הוא אור אלוהים. אור החיים היותר יפים, היותר טהורים, היותר מאירים, שכל מה שיגדל חומם, שכל מה שישתלהבו הרגשותיהם, כן יפיצו ריח טוב ובשמי עדן גן אלוהים בארץ ובעולם"²⁷⁷

²⁷⁶ שם, עמ' 18.

²⁷⁷ הציטוט הנ"ל, היא ציטוט של הרב קוק בספרו "מאמרי הראיה" עמ' 174 הנמצא בספרו של הרב טאו: "סולו המסילה" עמ' 19. זאת הסיבה שהמקור לציטוט אינו שלם, שכן הוא נלקח מספרו של הרב טאו ולא מספרו של הרב קוק.

והוא ממשיך: א. "אין החיים בישראל, מתחילים ומתרכזים בחיי היחיד, אלא עיקרם ושורשם הוא נשמת האומה, נשמת כנסת ישראל המקפת והכוללת את כל הדורות. [...] נשמת האומה היא יצירה אלוקית, היא מציאות של קדושה, של רוחניות ותורה, ואינה מתחילה ומסתיימת במאמצינו האישיים לטוב או לרע. [...] ממילא, ענייננו הלאומי אינו יצירת אנוש אשר נועדה לאתגר את היחידים, אלא מיוסד הוא על האמת העליונה החקוקה בנו כסגולה וכטבע ואותה בא הוא לגלות במלוא שלמותה. לאומיותנו "אינה מיוסדת על עניני חיי השעה הרוחניים או החומריים, של דורות האומה - כמה שירבו ויארכו - בלבדם, כי האידיאלים העולמיים הנצחיים, האינסופיים, האלוהיים אשר הובעו בראשית מטעו של עמנו באביב ממלכתו, גנוזים הם בה ומקימים אותה".

ב. "גיבושנו הלאומי הוא קודש הקודשים, הוא מביא את דבר ה' לאושרם וברכתם של העולם והאנושות כולה, ועל כן אף כל ייחוסינו הלאומיים - ארץ, כבוד, היסטוריה, לשון, וכדומה - שאצל אומות העולם שורשם ברשע, טבועים בנו בחותם של קודש".

שתי פסקאות אלו שהבאתי למעלה בהם מבהיר הרב את הלאומיות של ישראל, שהינה בעצם **לאומיות אלוהית** ועל כן נקייה מחטאי האדם ששורשם ביצר הרע הטבוע באדם. בניגוד לאומות העולם שלאומיותם אנושית ועל כן מלאה בחטאי האדם ופשעיו.

הרב טאו מסיים את מאמרו כך: "לחשוב ישראליות, להרגיש ישראליות, לחיות חיים ישראליים, לראות בשמחת ישראל, זאת מגמה עמוקה גבוהה ורחבה, מלאה טל חיים של קודש, מובדלת מרגש דוגמתה אצל אומות העולם, שרפוד בהרבה שנאת הבריות ורשעה²⁷⁸ בלא אידיאל קדש פנימי.²⁷⁹"

כדי להבין את משמעות דבריו של הרב טאו "לחשוב ישראליות, להרגיש ישראליות" נענין במאמרו של שלמה פישר "הציונות הדתית על סף האלף השלישי - שתי תרבויות אמוניות"²⁸⁰

המאמר עוסק בהשתלשלות התיאולוגיה הפוליטית של הרב קוק עד להבנה בצורך של מדינה. המדינה ככלי שבו היחיד יכול להוציא לאור את הצדק והאמת. וקל וחומר כשמדובר במדינה יהודית, ישראלית.

"הואיל ועם ישראל הוא ההתגלמות של ספירת המלכות שהיא הגשר בין האלוהי ובין המציאות הלא-אלוהית, הוא מרכז בתוכו את כל ההוויה ואת כל האנושות. לעומת אומות העולם, הישות הבסיסית ביותר של היהודי כפרט נעוצה בהיותו חלק מכנסת ישראל. קשר אונטולוגי זה בין הפרט ובין הקולקטיב הלאומי (כללות ישראל) קיים בין שהפרט מודע לכך בין לאו. זיקה זו נקראת "סגולה" (אגרות ראייה, ב, איגרת תקנה). כאשר הפרט מזדהה עם הקולקטיב הוא משיג מודעות עצמית

²⁷⁸ אפשר בנקודה זו לשים לב ליחס של הרב צבי ישראל טאו לאומות העולם, כיצד על עם ישראל להתהלך בין אומות העולם, האם יש יחסי אמון או יחס של "כבשה בין שבעים זאבים".

²⁷⁹ שם, עמ' 21.

²⁸⁰ שלמה פישר, הציונות הדתית על סף האלף השלישי - שתי תרבויות אמוניות, אקדמות, כ"ב, ניסן תשס"ט, עמודים:

אמיתית; הוא מכיר בזיקה שלו לקולקטיב ומזדהה במודע עם רצונו הכללי (ה"סגולה" הופכת להיות "בחירה").

המימוש של ההזדהות של הפרט עם הכללי ועם רצונו הפנימי הוא על ידי פעולה בעולם: ברמה של האנושות כולה הדבר נעשה על ידי גיבוש פילוסופיה, חוקים, מוסדות חברתיים ותרבות המתקדמים לקראת הטוב, המוסרי והיפה²⁸¹. ברמה הלאומית - על ידי ההתחדשות הלאומית, כלומר בניית אומה בטריטוריה הלאומית. יש להדגיש שהשתתפות בכלליות האומה נעשית באמצעות פעילות ציבורית-לאומית הנוגעת לאומה כולה ולא לסקטור או פלג מסוים בלבד. בדרך זו החשיבה – היסוד הרוחני, היינו הרצון הפנימי - שבתוך ישויות חומריות וחיות, מתגלה אט-אט ובאה לידי מימוש.

נשוב ונדגיש, המימוש הדתי האולטימטיבי מושג על ידי סינתזה עליונה (אחדות ההפכים) של הרוחני עם החומרי והקונקרטי - על ידי עיצוב סדרי העולם הזה בהתאם לאידאלים האלוהיים של צדק, יושר ושלוש. ולכן זירה מרכזית של הפעילות הדתית היא ההיסטוריה, הפוליטיקה והלאומיות.

ההזדהות עם הקולקטיב, דהיינו עם כללות ישראל, והתבונה העצמית העולה בעקבותיה - שהרצון הפנימי שלי הוא להתאחד עם האלוהים - היא-היא שמביאה את הגאולה:²⁸²

מאמרו של שלמה פיישר הוא יסוד חשוב בעבודה זאת, במאמר זה נדונו ההבדלים בין שתי התרבויות האמוניות בכתביו של הרב קוק והשפעתם על תלמידי הרב צבי יהודה קוק. פירוט נוסף של מאמר זה מהווה הקדמה לחלק זה בעבודה²⁸³. בהקדמה זו, תיארתי את שתי התרבויות האמוניות שהתפתחו מתורתו של הרב קוק, התרבות האמונית האחת היא: מלמעלה למטה – כלומר התפישה הפנטאית שרואה את הכל כנתון מאת האל, לעומת התרבות האמונית השניה: מלמטה למעלה, כיצד ניתן הרצון הפרטי יכול להשפיע על רצון האל. וכיצד ההבדל בין שתי תרבויות אמוניות אלו בא לידי ביטוי במחלוקת לגבי ההתנתקות מרצועת עזה ובכלל היחס להחלטה הממשלתית הזו.

כעת, אפרוש את משנתו של הרב טאו בקשר לארץ ישראל, על מנת להבין יותר טוב את תגובתו כלפי תוכנית ההתנתקות, יתכן ואף את סתירה בין יחסו הנערץ לארץ ישראל לבין תגובתו הפשרנית כלפי תוכנית ההתנתקות וכיצד ניתן לישב בין הפכים אלו.

2.4.14 משמעותה של ארץ ישראל כמשכן עבור מדינת ישראל

"בארץ ישראל מופיעה התורה בשיא גדולתה. בלא ארץ ישראל, רוחניות והקדושה אינן אלא אידיאה ערטילאית הכתובה בספרים ונשואה בפיות אנשים.[...] עם ישראל בארץ ישראל הוא עם ישראל בהופעתו היותר ענקית: וכשהתורה פונה לעם ישראל בארץ ישראל, זאת התורה במבטה האידיאלי,

²⁸¹ אברהם יצחק הכהן קוק, 'על השניות', מאמרי הראיה: קובץ מאמרים, עורך: שלמה אבינר ירושלים: 1984 עמ' 243-245.

²⁸² שלמה פיישר, הציונות הדתית על סף האלף השלישי – שתי תרבויות אמוניות, אקדמות, כ"ב, ניסן תשס"ט, עמוד: 17.

²⁸³ פרק זה נמצא בתוך החלק השני של העבודה: תגובות הרבנים להתנתקות מרצועת עזה.

היותר מקיף וחודר, תורה המתקנת עולם במלכות שדי. ארץ ישראל היא התורה בגדלות ועם ישראל בגדלות. בלי ארץ ישראל אין תורה בשלמותה ואין עם ישראל בשלמותו, וממילא מעוכבת המגמה האלוקית של כל הבריאה מלהופיע והכל שוקע בליקוי מאורות נורא²⁸⁴

ציטטה זו לקוחה מתוך ספרו "סולו המסילה" שנכתב בשנת 2005, הרב טאו ראה בארץ ישראל רכיב בלתי נפרד מעם ישראל ורק בו באה לידי ביטוי אופטימלי – תורת ישראל. תפישה אורגנית זו, הרואה את כל פרטי המערכת כמכלול אחת וכתמונה אחת, מופיע פעמים רבות בדבריו של הרב צבי יהודה קוק:

"התורה האלוקית ומצוותיה, מקפת וכוללת את עניינו של עם ישראל כולו, לכל חייו, דורותיו וקורותיו, **אחת היא תמימה**, לכל פרטותיה וכללותיה [...] שבכתב ושבעל פה- כאחדות החיים של הנשמה האחת כולה [...] מתוך אופיה של היצירה האלוהית המיוחדת לה. "כי היא חייכם" (דברים לב, מז) [...] הדתיות שהיא הגילוי והוצאה לפועל, במחשבה ובמעשה של התורה ומצוותיה, היא המשך ישר שלה, של אחדות חיוניותה."²⁸⁵

וכן גם בסיומו של הציטוט, ניתן להבחין שהתפישה האורגנית אינה מיושמת רק על עם ישראל, אלא שכל הבריאה כולה, נפגעת במידה ואין איחוד של כל רכיבי הישראליות יחד, כלומר: עם ישראל, ארץ ישראל, תורת ישראל.

2.4.15 התייחסות לתפישה האורגנית של הרב טאו והרב צבי יהודה קוק

הן הרב צבי יהודה קוק וכן הרב טאו רואים אחדותיות, אורגניות, הכוונה מלמעלה, ברצף האירועים שחלים בחיי עם ישראל. תמונה שלמה שבה כל החלקים שייכים אחד לשני ולא ניתן להתעלם משום פרט ולו הזניח ביותר שבתמונה. אלא שההבדל הוא, שהרב טאו רואה רק במכלול ארץ ישראל, עם ישראל, תורת ישראל את האורגניות והאחדויות ואילו הרב צבי יהודה קוק רואה את האורגניות והאחדותיות במכלול האירועים בעולם, כתמונה אחת שמטרתה להביא לגאולת ישראל ולביאת המשיח. כלומר הרצי"ה כולל בראייתו אף את צורת ראיית הדברים של הרב טאו. הכל בעיני הרצי"ה נבחן מתוך הסתכלות אורגנית, האירועים בעולם וכמובן השילוב ארץ ישראל, תורת ישראל, עם ישראל שהינו אחד.

²⁸⁴ צבי ישראל טאו, סולו המסילה, מאמר "עומק כמיהתנו הגאולית" הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2005, עמ' כז (עמ' 27).

²⁸⁵ צבי יהודה קוק, לנתיבות ישראל א, מאמר: התורה והגאולה, הוצאת מאבני המקום, קריית הישיבה בית אל, מהדורה שלישית עם תיקונים, 2007, עמוד 46.

הנה כמה ציטטות מדבריו של הרב טאו בקשר לקשר האורגני בין עם ישראל, ארץ ישראל ותורת ישראל: "בצורך ובחיוב לומר הוכחה כזו יש ארבע סיבות: הראשונה – האומה כולה היא אורגן אחד שלם. העובדה שיש חלק באומה אשר ראייתו היא לפי הערך האמיתי, הפנימי, של

נשמת האומה, והוא עומד ברמה כזאת של הכרה ואמונה עד אשר יש ביכולתו לברר את התורה לפי מה שהדור מסוגל להבין.²⁸⁶

ועוד הוא מוסיף באותו מאמר: "האמת העובדתית ההיסטורית הברורה, שהיא מתאימה אל התפישה האחדותית השלמה את צדקת ד' ומשפטיו עם ישראל, המקפת וכוללת את כל הדורות והקורות ומגלה בהם את תוכן חייהם האחד והשלם"

כשם שהתורה הינה אחידה ואף אין משמעות לזמן²⁸⁷ מוקדם או מאוחר בתורה, כך גם תפישת העולם האחדותית מאחדת וכוללת את כל התהליכים ההיסטוריים (את כל הדורות והקורות) לכדי מטרה אחת יחידה וברורה. כל שנותר הוא להתבונן במהלכים ההיסטוריים אלו ולהבין כיצד הם פועלים למטרתנו.

הרצי"ה לאחר מלחמת ששת הימים כתב: "זהו מפעל ממפעלות שד' פועל. רבונו של עולם מתגלה במעלותיו בסדרי ההנהגה האלקית בעולם ובישראל. מפעל התורה הוא מפעל שהתורה פועלת יותר ויותר. עלינו להתרומם למצב של "לכו חזו מפעלות ד'" - להתרגל ולהתקדש לראות את מעשי ד' שהוא פועל. ישראל אורייתא וקודשא בריך הוא חד. מתוך כך, יש להבין **שהתורה פועלת**²⁸⁸.

בהמשך לראייתו האורגנית של הרב טאו את השילוב ארץ ישראל, תורת ישראל ועם ישראל כמהות אחת. הוא מוצא שעם ישראל הינו נשמה אחת מאוחדת שמתעוררת כגוף אחת למען אותה מטרה וכך הוא כותב: "בתקופת מאתנו²⁸⁹ זאת, של 'הקץ המגולה' כדבר ה' [...] הולכת ומתגלה, מתלבטת ומשתכללת, יותר ויותר צורת העם שלנו, בחיי הרוח והמעשה, הקודש והחול, בתודעתנו האישית והחברתית, במציאותנו הנפשית והחומרית, הפנימית והחיצונית"

גישה זו מתכתבת עם כתביו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק ביחס לנשמה השלמה ואיך הניצוצות שלה המתגלגלות בחילונים, מתקבצים יחד כדי לשרת יחד כולם את אותה מטרת על של עם ישראל בארץ ישראל למען תורת ישראל.

²⁸⁶ צבי ישראל טאו, לאמונת עתנו, פרקים בהלכות הציבור, 1. תוכחה מגולה ואהבה נסתרת, ח. ערך ההוכחה הנאמרת מאנשי אמונה, הוצאת קרן חוסן ישועות, מהדורה חמישית תשס"ט (2009), המהדורה הראשונה תשנ"ד (1994). עמ' 39.

²⁸⁷ אין מוקדם ומאוחר בתורה – אין משמעות לסדר הכרונולוגי של האירועים. כלל זה נכלל ב"ב מידות הברייתא (אנציקלופדיה יהודית, אתר דעת).

²⁸⁸ צבי יהודה קוק, ארץ הצבי – במערכה על שלמות ארצנו, דברי הודייה לאחר מלחמת ששת הימים, התשכ"ז (1967), הוצאת בית אל, 1996. קובץ אלקטרוני.

²⁸⁹ מאתנו- הכוונה למאה הזו שלנו, to our century

"אי אפשר לעמוד על התוכן של סגולת קדושת ארץ ישראל, להוציא לפועל את עומק חבתה, בשום השכלה רציונלית אנושית כי אם ברוח ד' אשר על האומה בכללה, בהטבעה הטבעית הרוחנית אשר בנשמת ישראל, שהיא ששולחת את קויה בצבעים טבעיים בכל הארחות של ההרגשה הבריאה.²⁹⁰"

והרב טאו ממשיך: "הלבבות התמלאו יותר ויותר בשאיפה לבטל את המצב הקודם, שלא להוסיף ולהתקיים עוד כיחידים, כעדות וכקהילות, בלבד, אלא לקום כאיש אחד ולפעול לתקומתה של האומה בארצה, לבניין מדינה וממלכתה.²⁹¹"

הדבק המאחה ואוחז את כל חלקי האומה הוא האמונה: "להתפתחות תחיית האומה ולבניין חיי עם המיוסדי על קרבת אלוהי יש צורך באמונה של העם בכוח האלוהי שבקרבו ובכך הוא מתאים אל ההתגלות האלוהית, להופעת הנבואה, למתן תורה ולהנהגה הסטורית פלאית שאינה מוגבלת בגבולות הטבע [...]. צריכה האומה להאמין בכך שהאופי הלאומי שלה מותאם להתגלות אלוהית זו לא רק כמאורע של העבר, אלא כסדר החיים התמידי שלה"²⁹²

חלק הכרחי נוסף שעליו דן הרב טאו בספרו שאמור להביא לאיחוד והגשמת כל הרכיבים האלו יחד, זוהי מדינת ישראל.

2.4.16 התייחסותו של הרב טאו לשאלת ויתור על שטחים תמורת שלום

בנקודה זו אציג את דבריו של הרב טאו בשנת 1981, בעצרת לקראת יום ירושלים בהיכל ישיבת „מרכז הרב". לפני פינוי חצי האי סיני. דבריו האותנטיים של הרב טאו שקשה למצוא כדוגמתם מאוחר יותר.

"התכנסנו לשמוח בשמחתה של ירושלים עיר הקודש, וכיבושה של כמעט כל ארץ ישראל: יהודה, השומרון הגולן וחבל סיני. "ארץ חמדה טובה ורחבה". ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה! הרב טאו מצטט מתוך דבריו של הרב קוק ואחר כך הוא מפרשם בהתאם להתרחשויות המציאות הנוכחית (1981):

"כשחרון האף סר מהעם ע"י הופעת הטוב הגדול הכללי, יוכל הרכוז של הקדושה להיות מואר במלוי אורו. אמנם מילוי אור זה אין לו השלמה רק אם יופיע בכל התפשטותו, וכך ההתפשטות של הטוב האלוהי בתכונה מקומית הלא הוא בכל גבול ארץ הקודש"²⁹³

אף כאן: אם כל הפרטים והחלקים של הארץ מופיעים מתוך אחדותה האלוהית הבלתי מתחלקת, וכן בתודעתנו, במעשינו, בשיקולנו ובצעדינו הפוליטיים, אז יוסר חרון האף, ויעלמו גם כל הקשיים

²⁹⁰ אברהם יצחק הכהן קוק, ספר אורות, אורות ארץ ישראל א', עמ' ט'. פרק ראשון.
²⁹¹ צבי ישראל טאו, סולו המסילה, מאמר "עומק כמיהתנו הגאולית", הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2005, עמ' טו (עמ' 16).

²⁹² טאו צבי ישראל, נשמה לעם עליה, חלק א' אהבת הצדק, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 42.
²⁹³ יצחק הכהן הקוק, עולת ראי"ה, מאמר "ובטובך הגדול", מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

והפרובלמטיקה שהם תוצאת חוסר הראיה והאמונה באחדותה היחודית של ארץ חיינו, הגורמת לסנוור עינינו"

הרב טאו מדבר על האחדות האורגנית של ארץ ישראל כמו גם של עם ישראל ואין זאת רק אחדות חיצונית אלא כדי להתקיים בחיצוניות עליה קודם כל להתקיים בתודעה, כלומר בפנימיות. בדברים אלו, מבקר גם כן הרב את רוח הדברים שנישאו בשנת 1981 כלפי חצי האי סיני והסכם השלום שנחתם עם מצרים על מדשאות הבית הלבן בושינגטון במרץ 1979, לאחר בואו של הנשיא אנואר סאדאת בנובמבר 1977.

וכך הוא ממשיך: "המסקנה מכאן היא: ויתור, אפילו זמני, אינו פותר שום בעיה, אלא להיפך, הוא גורם על ידי נכונות להתחלק והתפישה המפורדת והפרטית הנובעת מן הכפירה באחדות קדושתה הנצחית של ארץ ישראל האחת, את חרון האף, חס וחלילה."

"אנחנו כולנו, כל עם ישראל, ברוך השם, מאוחדים סביב ריבונותנו על ירושלים עיר הקודש ת"ו, "הנצח זו ירושלים" [...] ממילא מובן שכל פעם שאנחנו הוזים על ויתור על דרומה של יהודה, הגויים מנופפים ידם על ירושלים. וכאן המקום למחות באופן גלוי נגד הוזי הקטיעה שבתוכנו, הוזי קטיעת האיברים חיים מגופה החי של ארצנו הקדושה, ארץ נשמתנו. מוחים אנו גלוי נגד כל קורעי הנשמה היהודית, נגד כל הרוצים לפורר את שלמות האחדותית הבלתי מתחלקת האלוהית הנפלאה של עם ישראל כולו וארץ ישראל כולה"²⁹⁴

ציטוט דבריו הנדירים האלה של הרב טאו, המשקפים את תפישתו כלפי ארץ ישראל השלמה ונגד מסירת שטחים במסגרת הנאום לכבוד יום ירושלים 1981, לפני הפינוי מחצי האי סיני ופטירתו של הרצי"ה, מקבלים פירוש מעניין אצל דב שוורץ בספרו "אתגר ומשבר בחוג הרב קוק". דב שוורץ טוען כי הפינוי היווה נקודת שבר ותמורה בהגותו של הרב צבי טאו, הוא כתב: "עיקר הדין מוקדש להגותו של הרב צבי טאו, המבטאת בבהירות את התמורה שהתרחשה בחוג לאחר פטירתו של הרצי"ה"²⁹⁵. צריך כמובן לציין שדב שוורץ בספרו הנ"ל טוען שכל תלמידי הרצי"ה הינם חוג מגובש ומלוכד:

"הספר (אתגר ומשבר בחוג הרב קוק) דן בתהליכים התאולוגיים והפילוסופיים שהפכו את תלמידי הראי"ה ותלמידי תלמידיו לחוג פוליטי ורעיוני מגובש. הווי אומר: שהגותו של הראי"ה וגישותיהם של תלמידיו נחקרות כחוג מלוכד."²⁹⁶

כביכול אין הבדל בין תיאולוגית הרב זלמן מלמד, הרב דב ליאור והרב טאו. אלא שבנוסף, לדברי דב שוורץ, הרב טאו הוא היחיד שפיתח הגות "שיש בה ניסיון אמיתי לעיצוב השקפת עולם כוללת בזמנים משתנים"²⁹⁷

²⁹⁴ צבי ישראל טאו, לאמונת עתנו חלק א', גוי אחד בארץ, הוצאת קרן חוסן ישועות, ירושלים, מהדורה חמישית תשס"ט (2009), המהדורה הראשונה תשנ"ד (1994). עמ' 201-202.

²⁹⁵ דב שוורץ, אתגר ומשבר בחוג הרב קוק, פרק שלישי" חותמו של הרב אל מול אתגר המשבר", הוצאת עם עובד, 2001, ירושלים, עמ' 72.

²⁹⁶ דב שוורץ, אתגר ומשבר בחוג הרב קוק, מבוא, הוצאת עם עובד, 2001 ירושלים, עמ' 12.

היחס למדינת ישראל אצל הרב טאו

את היחס למדינת ישראל אצל הרב טאו, ניתן למצוא במאמרו "סדר הגאולה המתעלה מן החול אל הקודש", בספרו "סולו המסילה" (2005), כמו גם במאמרו "בנין החול והעדרו הקודם להיות הקודש"²⁹⁸ בספרו "לאמונת עתנו" חלק ראשון (1994) כלומר היחס למדינת ישראל הוא כלי חול שיכיל את הקודש, אין מדינת ישראל מטרה בפני עצמה, כלל וכלל. אלא שהיא מהווה את הבסיס והמערכת שתשרת את הקודש, והנה דבריו:

"בתחילה מופיע בניין החול, הגוף הלאומי, הציונות, ומתוך כך עולים אנו לירושלים, ונדרשים לברר את התוכן האלוקי הקדוש של חיינו הלאומיים, וכשהבידור נדרש ואינו מופיע – נוצרים משברים קשים המכריחים אותנו לברר ולחשוף את שורשי חיינו, את נשמתנו"

2.4.17 יחסו של הרב טאו להתנתקות מרצועת עזה

יחסו של הרב להתנתקות מרצועת עזה, הוא יחס אמוציונלי, ניתן לראות שדבריו המופיעים מטה, עמוסים בתחושות כאב ואכזבה, אך למרות זאת הוא מתרכז בדרך אל הגאולה. את דבריו ניתן לחלק לכמה קבוצות. לשם כך קודם כל צריך להבין שישנו מאבק על הדרך לגאולה ולשם כך הוא קורא לתלמידיו לקום ולהשיב במאבק נגדי, מאבק פנימי.

ראשית: הרב טאו מתאר את תפישת עולמם של מחרבי הגאולה

שנית: את דרך מאבקם ואת הכלים בהם הם נוקטים על מנת להכשיל את הגאולה

שלישית: הרב טאו מציע מאבק נגד מחרבי הגאולה

רביעית: רשימת ההישגים למאבק הנ"ל

הרב טאו מתאר את תפישת עולמם של מחרבי הגאולה

ברשימת הציטטות הבאה מתאר הרב טאו את שורש גזירת ההתנתקות ואת יחסו אל אנשים חילונים, אותם הוא מכנה "המנותקים מן הקודש". אנשים ששייכים לעם ישראל, אך ריקים בתוכנם ולכן האובססיה שהם מגלים כלפי תוכנית ההתנתקות מהווה עבורם חלופה לאובססיה דתית.

"רוממות הרוח שבאה בעקבות 'מלחמת ששת הימים' שככה במהרה, ואת מקומה תפסו הספקנות וחוסר הודאות בכל השייך לעניינינו הלאומי. מה שנעשה קודם לכן מתוך פשטות, ספנטניות וודאות

²⁹⁷ צבי ישראל טאו, סולו המסילה, תחיית התודעה הלאומית בדורותינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, עמ' טז (עמוד 16)
²⁹⁸ צבי ישראל טאו, לאמונת עתנו, חלק ראשון, פרק אל תיראי תולעת יעקב – משל הפרפר, מאמר ב. בבניין נחול והעדרו הקודם להיות הקודש, הוצאת חוסן ישועות, 2005, ירושלים. (מהדורה חמישית) עמ' 58.

טבעית, נעשה פרובלמטי ומוטל בספק, כל יסודות קיומנו עומדים בסימן שאלה, והכל משתאים לאן נעלמו האידיאלים וההקרבה העצמית, כיצד נקלענו לשבר אידיאולוגי כה עמוק עד כדי 'פוסט ציונות' מוצהרת ועד כדי 'תוכנית ההתנתקות' בימינו. [...] ושהתברר שכל תפישתנו את ערך המדינה היתה טעות מעיקרא.²⁹⁹

"אל נעסוק בהאשמות כלפי האנשים המנותקים מן הקודש, התומכים בהתנתקות ופועלים לביצועה, וכי הם למדו תורה?³⁰⁰

היחס של הרב טאו אל ההתנתקות, כאל דת חדשה שתפסה את הריק שנפער בנשמת האומה: "כאשר אין תביעה זו מתמלאת, ואת האוירה ממלאת בורות שכלית וגסות מוסרית, אז מופיעה לפנינו 'תרבות ההתנתקות' כמין 'דת' ואלילות נמוכה ובזויה.³⁰¹

"יש במדינה קבוצה שאיננה מעוניינת בשלטון מדינת ישראל ותקומתה בארץ, וסוברת שתחייתנו הלאומית אסורה בתכלית האיסור. כמובן שאיננו מסכימים איתם ולא נסכים, אך בודאי שלא יעלה על בדעתנו להוציאם מכלל ישראל"³⁰²,

הדרך בה נוקטים מחרבי הגאולה

המאבק על הרוח והתרבות הישראלית הנכונה

אחרי שנעשתה היכרות עם אותם האנשים ה"מנותקים מן הקודש", יש צורך להחשף גם לדרך פעולתם נגד התרבות הישראלית הערכית. היכרות עם דרך הפעולה הזו, תסייע לתלמידי הרב טאו לפתח את המאבק הנגדי כראוי, ובאופן מדוייק ותגדיל את סיכויי הצלחתו.

א. "עקירת חבל קטיף היא חלק מהמאבק על הרוח והתרבות הישראלית, ביטוי וסמפטום להתדרדרות בדעת העם את ערך עצמו ונסיגה מהאידיאל העליון של 'אתה בחרתנו', - התדרדרות אשר החלה עוד קודם לכן "ברמיסת קודש וזלזול דת" שהופיעו בתחומים רבים בחיינו הלאומיים.³⁰³

ב. "המחשבה כי ניתן להלחם באידיאולוגיה על ידי עקירת ישובים והריסת בתים היא מחשבה פרימיטיבית הדומה למלחמה בתורה על ידי שריפת ספרים."³⁰⁴

ג. "אף עתה אנו רואים גזירת מלכות לעקור התיישבות בארץ ישראל, לעקור יהודים מאדמתם, לעקור חקלאות פורחת ולהפקיר את ארץ ישראל. כבר לא מדובר בערכים ציוניים בעלמא, אין זו התנגדות

²⁹⁹ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, "ונשאר גם הוא לאלוהינו", הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 166.

³⁰⁰ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, ונשאר גם הוא לאלוהינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 178.

³⁰¹ יצבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, ונשאר גם הוא לאלוהינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 176.

³⁰² צבי ישראל טאו, סולו המסילה, מאמר "אהבה ושמחה על הטוב עם השנאה והצער על הרע", הוצאת חוסן ישועות,

ירושלים, 2005, עמ' 101-100.

³⁰³ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, מאמר "אהבת הצדק" סעיף ז' "לדרכם של אנשי אמונה בתקופתנו" הוצאת חוסן

ישועות, ירושלים, 2006, עמוד 50.

³⁰⁴ שם.

פוליטית בלבד, אלא זו גזירת מלכות של עקירה. ולא סתם גזירה, אלא כזו שמבוצעת במהלך דורסני, בצורה רומסת, במלוא העוצמה המלכותית, עד שמי שמנסה להתנגד לכך נחשב בטל ומבוטל. עתה זו המשימה הלאומית, מידת ההתרתמות לה היא קובעת מי יקודם ומי יידחה, מי יהיה שותף בממשלה ומי לא³⁰⁵.

דברים קשים בדומה מופיעים גם בספרו "נשמה לעם עליה" שנכתב ונחתם מאוחר יותר (2006):

ד. "לתועמלנים מהרסי קדושה, 'כמרי דת ההתנתקות', הפועלים בכל דרך להעביר את כולם ל'מולך' הזה, ובעוד הם עוסקים במרץ בהרס הרוח הישראלית, הקדושה והאמונה, אנחנו לא התעוררנו, - עוקרים את התורה ומשפילים אותה, מערכות המשפט והחינוך מלאות נכריות והרס, מועצות דתיות, ישיבות וכוללים נסגרים, מובאים המוני גויים ארצה, במגמה לבולל את העמים"³⁰⁶

מדובר לכן לא רק במאבק גרידא, אלא במלחמה ממש "במלחמת תרבות, מאבק על תודעתו הלאומית של עם ישראל והערכים על פיהם ינהל את חייו" למרות השאיפות שתלה הרב טאו בעם ובנשמת האומה, מסתבר שישנם כוחות בתוך העם העוסקים:

ה. "בהשפלת רוח העם וביצירת תודעה בקרבו כי הוא 'עם ככל העמים' [...] זהו ניסיון להנמיך את הדימוי העצמי של העם ולהשכיח ממנו את היותו עם ד', המעודד להקים 'ממלכת כוהנים וגוי קדוש' ולהאיר את העולם כולו באור ד"³⁰⁷

מעניינת התייחסותו של הרב טאו לגזירת ההתנתקות, אותה הוא מציג כתוצר חיובי של מלחמת התרבות בקודש, שכן גזירה זו באה להעיר אותו ואת המחנה הציוני הדתי לפעול ביתר שאת, לפעול במלוא הכוח, שכן כעת לא מדובר רק על מלחמה הבאה לידי ביטוי בדיבורים אלא מלחמה שעברה כבר לשלבי המעשי, כלומר, מסירת חלקי ארץ ישראל.

ו. "באה גזירה הנוגעת בעצם העשיה ומפעל ההתישבות שלנו, כדי לעורר אותנו לפעולה אמיתית הצריכה להעשות ביחס לכל התהליך התרבותי שעובר על עם ישראל. עכשיו מוטל עלינו – עם המשך ההתישבות והבנין המעשי – להוסיף את הדבר העיקרי הזה, כי הגאולה הזאת אינה גאולת הפרט, אלא בראשית הכל גאולת האומה, העמדת האומה שתכיר בארצה ובסגולתה האלוהית, תכיר בירושלים שהיא יסוד נשמתה, תכיר בכל אמונתה, תורתה והיחס האלוהי שלה."³⁰⁸

מאבק נגד מחרבי הגאולה

כיצד יש להתנהג במאבק נגד אותם "כוחות בעם" ולהמשיך את האמונה "בשורש האלוהי של האומה". ובעצם בדברים אלו, קובע הרב טאו את המדיניות בה יש להתהלך. מצד אחד להיות מודע

³⁰⁵ צבי ישראל טאו, גזירת מלכות – הכנה להארה חדשה, מגזין עיטורי כהנים 241 (חשון תשס"ה), עורך שלמה חיים אבינר, 2005, עמ' 15-19.

³⁰⁶ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, ונשאר גם הוא לאלוהינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 176.

³⁰⁷ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, מאמר "אהבת הצדק" סעיף ז' "לדרכם של אנשי אמונה בתקופתנו", הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 49.

³⁰⁸ שם, 176.

למעשיהם של אותם "כוחות בעם" ומצד שני המאבק נעשה מתוך המשך האמונה בשורש האלוהי. מכאן שהמאבק של אנשי גוש קטיף אינו על ידי "חסימת כבישים":

א. "לכן, לא בחסימת כבישים ובהפגנות אלימות וכוחניות נהיה פועלים עם אל לישועת עמנו, פעולה זו מתייחסת לסימפטומים ולתופעות החיצוניות ולא לשורשיהן וסיבותיהן, וכמוה כנשיכת הכלב את המקל".³⁰⁹

לא רק להתרחק מן הזעם (הפגנות וחסימת כבישים) אלא גם להתרחק עם היאוש:

ב. התמלאות בזעם וביאוש מזיקה לכל המצב הכללי, ומוסיפה נפילה על נפילה. [...] הנזק האמיתי לרוחה של האומה ייגרם אם בתגובה לעקירה הנוראה ניטוש, חלילה, את אמונתנו בשורש האלוהי של האומה החי בה גם במצבי ירידתה.³¹⁰

אז מה כן?

הרב טאו פורש לפני תלמידיו את דרך המאבק, את השלבים במאבק:

א. טהרה פנימית,

"אם חפצים אנו להיות שותפים לצמיחת הישועה, עלינו לעסוק בטיהור האוירה בטהרה שיכלית ומוסרית, מעט מזה כבר יכול להתחיל את המהפך, ולתת לנטיה הפנימית את כיוון העליה".³¹¹

ב. לעבוד פנים מול פנים,

"המסקנה מכל זה היא שצריך לעבוד, לעבוד ברוח, לעבוד באמונה, לעבוד בקודש, לעבוד פנים אל פנים, ובכלל, להאמין בעם ישראל. להאמין באור הפנימי שעומד הכן, והוא מוכן להופיע ולהאיר את כל החושך הזה. אנו עומדים עתה על פרשת דרכים, ולא חינום נגזרה גזירה זו, אלא זה משום שכנראה הלחץ הזה יוציא אל הפועל את מה שחייב לצאת לפועל, את כל האור הגדול שיוביל אותנו לשלב חדש ועליון, לסדר חדש. כל המבוכה הקיימת בעקבות כך רק מכשירה את הלבבות לקליטת אורה זו. וד' יראנו בישועתו, יראנו נפלאותיו".³¹²

בציטטה הבאה, מדבר הרב טאו על מוכנות למסירת הנפש, מוכנות עצומה שהינה חובה על כל יהודי שמחוייב לעבור על אחד משלושת איסורי דאורייתא. איסור "לא תחנם"³¹³ שהוא הבסיס לאיסור

³⁰⁹ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, ונשאר גם הוא לאלוהינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 176.
³¹⁰ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, מאמר "אהבת הצדק" סעיף ז' "לדרכם של אנשי אמונה בתקופתנו", הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 50.

³¹¹ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, ונשאר גם הוא לאלוהינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 176.
³¹² צבי ישראל טאו, גזירת מלכות – הכנה להארה חדשה, מגזין עיטורי כהנים 241 (חשון תשס"ה), עורך שלמה חיים אבינר, 2005, עמ' 15-19.

³¹³ כי 'ביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבויסי, שבעה גוים רבים ועצומים ממך. ונתנם ה' אלהיך, לפניך והכיתם; החרם תחרים אתם, לא תקרת להם ברית ולא תחנם. ספר דברים, פרק ז', פסוקים א'-ב'. שלושת האיסורים הנגזרים מפסוק זה הם: 1. לא תחנם - "לא

מסירת קרקעות ארץ ישראל, אינו נכלל בניהם. וכאן בציטטה הבאה, מרחיב הרב טאו את מסגרת האיסורים, עליהם חייבים למסור את הנפש. שכן מצב של גאולה, הינו מצב יחודי, מצב שמחייב סדרת הלכות ייחודית לעת הזאת.

ג. מסירות הנפש,

"כל דרכנו במהלך הקץ המגולה היא דרך של מסירות נפש, קידוש השם ומאבק האור נגד החושך. הצטרפותנו למפעל הציוני לא באה מפני שבפועל היה שלם, אלא מפני שידענו שהתום שבתנועה הציונית, הוא קדוש ואלוהי, וצפינו את העתיד להיוולד משיבת העם לארץ – ממלכת כהנים וגוי קדוש".³¹⁴

ד. להפגש עם בני ישראל,

עלינו להפגש עם אחינו בני ישראל באופן ישיר, פנים אל פנים, לאפשר להם לעזוב לרגע את הטלויזיה ולהיפגש עם רוח אחרת, רוח טהרה, ועם דיעות ברורות אמיתיות ונצחיות. [...] עד היום לא עסקנו בכך. הקמנו התיישבות לתפארת, שיש בה תורה ויש בה ציונות וחקלאות, חקלאות בלי תולעים וציונות בלי תולעים. אך ישנו דבר אחד שלא עשינו – לא הבאנו את עם ישראל איתנו, לא הסברנו את משנתנו, לא עסקנו בבנין התודעה העצמית של עם ישראל.³¹⁵

ה. שייכות אלוקית,

"יש במדינה קבוצה שאיננה מעוניינת בשלטון מדינת ישראל ותקומתה בארץ, וסוברת שתחייתנו הלאומית אסורה בתכלית האיסור. כמובן שאיננו מסכימים איתם ולא נסכים, אך בודאי שלא יעלה בדעתנו להוציאם מכלל ישראל, ויש יהודים החפצים בבניין המדינה, בריבונותה ובשלטונה על חלקים מסויימים בארץ אותם חלקים שהיו בידינו עד מלחמת ששת הימים, ומוכנים אף למסור את הנפש בהגנה על אותם מקומות, אך אינם חפצים בשלטוננו על שטחי יהודה ושומרון וחבל עזה. ננסה להסביר להם את דעתנו ועם זאת נעודד ונחזק אותם ביחס לעמדתם החיובית, ויש כאלה המבינים אומנם אף את ערך של חבלי ארץ אלו, אך תמכו בויתור על מרחבי סיני. גם אותם נחזק בצדדי החיוב שבהם, אך לא ניסוג ולא נוותר מתביעתנו על סיני, ויש התובעים את כל מרחבי ארץ ישראל המערבית ומבינים את שייכותם לעם ישראל, אך אינם מודים בזכותנו על עבר הירדן. וודאי שנחזקם ונתמוך בעמדתם החיובית, וננסה להבהיר ולהצדיק את עמדתנו ביחס לעבר הירדן ושייכותו האלוקית לנחלת ה'".³¹⁶

ו. עידוד העם להאמין בשלמות הארץ,

תיתן להם חניה בקרקע"; איסור על מכירה או השכרה של קרקע ארץ ישראל לגויים. 2. לא תִּחַנְּם - "לא תיתן להם מתנת חנים"; איסור על נתינת מתנות לגויים. 3. לא תִּחַנְּם - "לא תיתן להם חן"; איסור לספר בשבחם של גויים.³¹⁴ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, ונשאר גם הוא לאלוהינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 51.³¹⁵ נשמה לעם עליה, מאמר "אהבת הצדק" סעיף ז' "לדרכם של אנשי אמונה בתקופתנו" הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 49.³¹⁶ צבי ישראל טאו, סולו המסילה, מאמר "אהבה ושמחה על הטוב עם השנאה והצער על הרע", הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2005, עמ' 100-101.

"על כן נקום ונתעודד. נלך מעיר לעיר ומכפר לכפר, נסביר, נעמיק ונרומם את הבנת ערכן האלוקי של מדינתנו וארצנו [...] כאשר נבין שהעשייה הרוחנית ההסברתית היא עיקר תפקידנו, יהיה גם ערך לישיבתנו ולהתנחלויותנו במרחבי הארץ כולה. ללא זאת, כאשר המעשים מנותקים מן ההסתכלות הישירה והגישה הנכונה – עלולים הם לגרום, חלילה, לנזק ולפירוד. [...] אדרבה, נלך ונרומם את רוחה של האומה בתודעת ממלכתיותה, ועוד נעמיק באמונה ועוז קודש את תודעתה ביחס לתפקידה ולעתידיה וביחס לשלמותה בארצה. באופן זה נהיה פועלים עם האל ונהיה מן המסייעים לשמיא במלאכת בניין הגאולה, אך בזה תקום ותפרח התיישבותנו ותקומם ותתעצם ירושתנו את ארצנו.³¹⁷

רשימת ההישגים למאבק הנגדי

בדבריו הבאים מביע הרב טאו תקווה עצומה למהלך שיביא לביטול תוכנית ההתנתקות וכך הוא כותב: "עלינו לשים לב לתעודה האלוהית של המשבר, ואם נפעל בהתאם לכך תתבטל כל הגזירה, כי סיבת מציאותה תתבטל, כפי שכותב הרב (מאמרי הראי"ה, 'גרגרים הגיוניים', עמ' 84): "כל דבר שיש לו תעודה הוא מתחזק במציאות". ההתחזקות של תופעת ההתנתקות היא מצד התעודה, המכוון האלוהי שיש במציאותה לעורר את ההסברה של התוכן האמוני, לרומם את הרוח למחשבת הקודש של התחייה, "וכפי רוב העמל שיעמלו דורשי ה', להעמיד המושגים האמוניים, והדברים המסתעפים מהם, על טהרתם ואמתתם, כן תוסיף תעודת הרשעה לרדת, עד שבאפיסת הצורך לזה ואובדן תועלתה, - 'כעשן תכלה, ועולתה תקפוץ פיה', ויהיה אז פתחון פה למיחלים לה"³¹⁸

"עלינו לדעת שכשזה מגיע לגזירת מלכות, זה לא סתם! זה סימן לכך שדברים גדולים עומדים הכן להופיע. זה חוק בסדר ההנהגה האלוקית, זה סימן שהאור הגדול מוכן הכן בלבבות. בסדרי האתגליא הכל חנוק וסגור, נראה כאילו נסתם הגולל, כאילו אין תקווה. אולם דוקא פה צריך להתרומם, פה צריך להקשיב, כנראה שמשוהו פה עומד הכן בלבבות"³¹⁹

"מאמינים אנו בהשגחה האלוהית שהדברים אינם באים במקרה, ושהגאולה שביסודה היא סגולית אלוהית, מופיעה גם דרך בחירתנו, וכאשר אנחנו רואים את התופעה של הניתוק עלינו להענות לתעודה האלוהית שלה – לעורר אותנו להביא את התודעה של העם כולו למצב של הכרה ואמונה ביסוד האלוהי של האומה, תורתה ותחייתה – מצב של "פנים בפנים ידבר עמנו". כאשר נפעל בדרך זו תתבטל הגזירה מאליה, כיוון שתעודתה האלוהית בטלה."³²⁰

³¹⁷ צבי ישראל טאו, סולו המסילה, מאמר "בניית מרכז רוחני לאומי", הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2005, עמ' 119-120.

³¹⁸ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, ונשאר גם הוא לאלוהינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 176-178.
³¹⁹ צבי ישראל טאו, גזירת מלכות – הכנה להארה חדשה, מגזין עיטורי כהנים 241 (חשון תשס"ה) עורך: שלמה חיים אבינר, 2005, עמ' 15-19.

³²⁰ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, ונשאר גם הוא לאלוהינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 178.

2.4.18 סיכום המאבק

בסיכום דבריו חוזר הרב טאו, על העקרון והחשיבות ההבנה שהעולם מתנהל בשיח תמידי המתנהל פנים מול פנים, כלומר ברגע שישנו ניתוק בעם מן התכלית האמיתית, אזי מאיימת תוכנית התנתקות חיצונית שאמורה להכאיב ולעורר את האומה כולה לחשיבה מחודשת לחזרה לעקרונות וממנה לעשייה. עשייה שנובעת קודם כל מתוך ההבנה שניתוק פנימי מביא לניתוק חיצוני. ברגע שההבנה רווחת בקרב האומה וחל תהליך של תיקון והתקדמות לעבר המטרה המיוחלת אז מתבטל הצורך בענישה. החיבור הפנימי באומה, מביא לחיבור החיצוני של האומה לכל חלקי ארץ ישראל ומאליו מתבטלת תוכנית ההתנתקות.

הרב טאו בדברים אלו, מבטא מאבק פנימי נגד תוכנית ההתנתקות, משום שהיא איננה יציר כפיהם של הממשלה אלא, של המחזיק במקל שהוא מכה בעם כדי להעירו. על כן, אין שום דרך לבטל את תוכנית ההתנתקות על ידי חסימת כבישים, אלא רק על ידי שינוי תודעתי של ציבור.

האם מאבקו של הרב טאו הצליח, האם כתוצאה מהקריאה לעסוק בפנייה לעם ולהתחבר עימם ולהביאם את התכלית הנכונה, תתבטל הגזירה?

2.4.19 התייחסות לסירוב פקודה אצל הרב טאו

בהמשך הדברים שנכתבו לעיל, הרב טאו לא ראה בתחילה כל סיבה לפעול נגד סירוב הפקודה, מאחר ולהשקפתו אין להלחם במקל המכה, אלא להאבק בשורש הבעיה, כפי שפורט לעיל. אלא שככל שתוכנית ההתנתקות קרבה למועדה המתוכנן, חל שינוי בהשקפתו. העיתונאי והחוקר במכון הישראלי לדמוקרטיה יאיר שלג, התייחס לשינוי הזה במאמר שפורסם בעיתון הארץ: "הסרבנות האפורה של הרב טאו"³²¹

"עד הכינוס ידעו כל תלמידיו של טאו, שעמדתו ממלכתית לעילא; ככל שהוא מתנגד לכל נסיגה מהארץ הקדושה, כך הוא גם מתנגד לפגיעה כלשהי בסממני הריבונות הממלכתית, ובוודאי לפגיעה בצה"ל. ברוח זו, נהגו תלמידי המכינה בעלי לומר ש"במקרה הצורך, נפנה אפילו את הורינו". אלא שבפגישה היא טאו הפתיע. הוא מחה נגד "ההבנה השגויה" של עמדתו: **סרבנות מפורשת אכן אסורה, אבל על התלמידים להבהיר למפקדיהם ש"אינם מסוגלים" למלא פקודה מעין זו.**

בספרם של הלינגר והרשקוביץ, "ציות ואי ציות בציונות הדתית – מגוש אמונים ועד "תג מחיר" (2015)³²², מחברי הספר נימנים על חברי מחנה הציוני דתי³²³. הרב טאו אף טען שאילו אחד מן התלמידים היה אכן מבצע את פקודת ההתנתקות, אזי כשלנו בחינוכו³²⁴.

³²¹ שלג יאיר, הסרבנות האפורה של הרב טאו, הארץ, 15.09.2004
³²² משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד „תג מחיר“, הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2015, עמ' 168.

נראה כי בסוגיה חשובה זו, מתנגשים ערכי הממלכתיות וקדושתה לבין ערכי קדושת ארץ ישראל וגבולותיה. זאת שכפי שראינו, חשובה לאין ערוך בתיאולוגיית הרב טאו. נראה שהרב טאו מבין את הצורך הצבאי והממשלתי להגן על התושבים ולהתפנות מן המקום המסוכן להם כצורך אמיתי של פיקוח נפש, ועל כן האיסור על מסירת אדמות לידי נוכרים מתגמד מול הצורך הבסיסי בהגנה על התושבים. הרב טאו נמנע מלהפגש עם המתפנים ואף התנגד לפעולותיהם "חסימת כבישים", הוא יצא והכריז כי על התלמידים שהינם כרגע חיילים להמנע ממילוי פקודה זו, אך לא לסרב. ואכן, צה"ל דאג לכך שהכוחות המפנים בפועל יהיו חיילים שאינם מקרב הציונות הדתית, הללו הוצבו בהגדה על הרצועה מפני התקפות והורחקו מזירת הפינוי עצמה.

מוטי ענברי במאמרו³²⁵ שהתפרסם לאחר ההתנתקות בספר "בצל ההתנתקות דיאלוג אסטרטגי במשבר" מוסיף שלפי הרב טאו:

"המהפכה הרוחנית היא הדבר היחיד והאמיתי שאותו ניתן לבצע טרם מימוש תוכנית ההתנתקות, ועיקרה מהלך הסברתי וחינוכי רחב. על פי טאו, המאבק על פינוי גוש קטיף נועד לשמש מסר מהמרומים כדי ליצור זרז בקרב הציבור הדתי לכיוון החינוכי וההסברתי הנדרש. יתרה מזו, רק מאבק הסברתי עיקש יוכל לבטל את הגזירה. לעומת זאת, הדיבורים על ההתנתקות הציבור הדתי מהמדינה והאיום במלחמת אחים מחזקים את תומכי ההתנתקות, שכן בכך נותנים לגיטימציה לבצע את הפינוי בכל מחיר."³²⁶

2.4.20 סיכום ומסקנות

1.יב.5. הדיסוננס הקוגניטיבי בתיאולוגיית הרב ישראל טאו ובחינת תגובתו עשר שנים לאחר ההתנתקות

³²³ משה הלינגר ויחזק הרשקוביץ, מבוא לספר "ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים עד „תג מחיר“", הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים, 2015, עמוד 12. "ובכל זאת גם אנו, מיותר לציין, איננו מגיעים ממקום ניטרלי, אף שאנו שואפים להציג תמונה מורכבת של המציאות, צמודה במידת האפשר לעובדות. שנינו, מחברי מסמך זה, רואים עצמנו שייכים למחנה הציוני הדתי".

³²⁴ צבי ישראל טאו, אתר ערוץ שבע, 19.10.2004, <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/91671>, נראה לאחרונה: 07.07.2019 "דתי שיעקור - מוכיח שנכשלו בחינוך": הרב טאו אף הוסיף, כי אם יתברר שחייל חובש כיפה שיתף פעולה במילוי פקודה של עקירת יישובים בצפון השומרון ובגוש קטיף, הרי ש"נכשלו בחינוך תלמידנו הקצינים". עם זאת, יצוין כי הוא סירב לצרף את שמו לגילוי הדעת הקורא לסירוב פקודה, ודבק בהתנגדותו לסרבנות מאורגנת. כך נאמר בדיווח.

³²⁵ מוטי ענברי, פונדמנטליזם במשבר: יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל תוכנית ההתנתקות, בתוך: בצל ההתנתקות דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: חיים משגב ואודי לבל, הוצאת כרמל, 2008, ירושלים, עמודים: 285-310.

³²⁶ מוטי ענברי, פונדמנטליזם במשבר: יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל תוכנית ההתנתקות, בתוך: בצל ההתנתקות דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: חיים משגב ואודי לבל, הוצאת כרמל, 2008, ירושלים, עמ' 297.

הרב טאו המעיט מאוד לצאת אל מחוץ לישיבה ולשוחח עם אנשים, וכשהסכים לדבר אל המפונים, ניכר היה הכאב והסתירה בין האמונה שעשיית טוב תגביר את הטוב, לבין המצב שבו על "הטובים" להתפנות ולחדול ממעשיהם האידיאולוגיים.

"השעה שעת יסורים וכאב, יסורי נפש ויסורי גוף, יסורים פרטיים ויסורים כלליים, אנחנו מלאים צער ובכי - כיצד לא נבכה על עקירתנו מנחלתנו ומבתינו, על הרס ישובים פורחים, חקלאות מפותחת, בתי כנסיות ומקוואות, על שנאה ועל זלזול בדיעות ובערכים שלנו, על ביטול ישובה של ארץ ישראל ועל ביזוי כבודה של ארץ ישראל - על כל אחד מאלו לחוד ועל כולם יחד" מילים אלו שפתחו את דבריו מול המפונים מבהירים את כל הסתירה, הצפייה להערכה, הצפייה להצלחה ומפח הנפש בעקבות הזלזול, השנאה, ביזוי ועוד.

כעשר שנים אחרי ההתנתקות בחוברת שפורסמה בקרב מתיישבי חבל חלוצה, כותב הרב טאו:

"המציאות של גוש קטיף הייתה לצנינים בעיני מי שהתנגד לזה, ולכן עקרו את חבל קטיף. זו מלחמת תרבות שמתנהלת נגדנו. גוש קטיף היה חבל ארץ לדוגמה. חבל קטיף נפל, משום שהיו אנשים שרצו לעקור את המציאות הזו. זו מלחמה רוחנית, מלחמה תרבותית נגד דרכנו ונגד שיטתנו. [...] "אני סברתי שאנחנו לא צריכים להיות בכלל נוכחים בפינוי, אלא אנחנו נתפנה יום קודם, וכשיבואו לפנות לא ימצאו אותנו שם. כיון שבין כה וכה הם הולכים לבצע את זה, אנחנו לא נאפשר להם לחבל בנו ולפגוע בנו, ולהכניס אותנו לטראומה."³²⁷

בבחינת תגובתו של הרב טאו להתנתקות והשוואתה לתיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי של פסטינגר, וחמשת העקרונות שלה³²⁸. ניתן לומר שישנה עקיבות גבוהה לחמשת העקרונות, אך לא מלאה משום שמצד אחד, אין קריאה לעשות הכל למען נבואה זו וכפי שנכתב למעלה, הרב טאו, קרא בפירוש לתלמידיו לעזוב יום לפני שיגיעו החיילים לפנותם. הרב טאו קרא למאמיניו, תלמידיו ותומכיו שלא להתנגד לסירוב פקודה, אלא להמנע מקיום הפקודה ומדברים שפורסמו לאחרונה³²⁹ בהם אמר הרב "לא היינו צריכים להיות בהתנתקות". כלומר הרב טאו מנתק את הציבור שלו מהסיטואציה בה הוא נמצא, וקל וחומר שלא קורא להם להיות מעורבים בה, מבחינת התמרדות כלפיה, או יציאה בתגובות נגד.

³²⁷ גיא עזרא, צבי ישראל טאו: לא היינו צריכים להיות נוכחים בהתנתקות, <https://www.srugim.co.il/121196> - הרב-טאו-לא-היינו-צריכים-להיות-נוכחים-בה, 20.07.15 ד' באב תשע"ה. נראה לאחרונה: 07.07.2019.

³²⁸ חמשת העקרונות של פסטינגר ועמיתיו לפיהם ניתן לצפות שחברי קבוצה כלשהיא יגבירו את להט האמונה בעקבות הפרכת אמונתם, כישלון הנבואה: 1. האמונה חייבת לנבוע מתוך שכנוע עמוק ועליה להיות רלוונטית לפעולה שהמאמין עושה או איך שהוא מתנהג, 2. המאמין, האדם המחזיק באמונה זו חייב למסור את עצמו למענה, עליו לבצע החלטות חשובות שלא ניתן לבטלם. ככל שהפעולות חשובות יותר, וככל שקשה יהיה לבטלם, כך גדלה בהתאמה המחויבות הפרט לאמונה. לדוגמה: להתפטר מעבודה, לצבור מזון, לעבור דירה. 3. האמונה חייבת להיות ספציפית למדי ומעורבת מספיק במציאות כך שאירועים מציאותיים יכולים באופן חד משמעי להפריך את האמונה. 4. אירוע הסותר את האמונה חייב להתרחש ולהיות מזוהה על ידי הפרט המאמין. 5. המאמין חייב לקבל תמיכה חברתית, כמעט לא יתכן שפרט מאמין מבודד יכול יהיה לעמוד בפני ראיות סותרות שהדגשנו מעלה.

בהנתן חמשת התנאים האלו, יש לצפות שהפרט המאמין החבר בקבוצה של פרטים המשוכנעים באמונתם ויכולים לתמוך אחד בשני, ימשיך להחזיק באמונתו באופן יציב והוא וחבריו ימשיכו לגייס ולגיייר מאמינים חדשים.

³²⁹ צבי ישראל טאו, החוברת "שאל אביך ויגדרך, זקניך ויאמרו לך", תמוז – אב 2015, חוברת שפורסמה בקרב תושבי חבל חלוצה בעקבות ביקור של הרב במקום לרגל 10 שנים להתנתקות.

מצד שני הרב טאו האמין שלהתנתקות יש סיכוי טוב להתבטל, במידה ששורש הסיבה לקיומה יתבטל. כלומר ביכולתו של הפרט בקבוצה לפעול למען הנבואה שהיא כישלון תוכנית ההתנתקות. אלא שהפעולה למען הנבואה, היא פעולה פנימית ולא חיצונית, שינוי פנימי שיכול להיות מזורז על ידי מבצע "פנים אל פנים".

לקריאתו של הרב טאו לפעולות "פנים אל פנים" על מנת לקרב את עם ישראל לאידיאולוגיה שלכאורה נכונה, אפשר לראות בקריאה זו את עקרון גיוס המאמינים בעיקרון השלישי של תיאוריית פסטינגר ועמיתיו. אך בפועל לא נעשתה שום יוזמה לפעילות זו. וקריאה זו נשארה רק בין כתלי בית המדרש. יש לציין כמו כן, את גישתם של תלמידי „הר המור „ ובין היתר תלמידי ישיבות הקו, אשר בשנים האחרונות לאחר ההתנתקות, היו עסוקים בנושא של סילוק כל סממן של לימוד אקדמאי מערבי שחודר אל הישיבות ואל לימוד התורה והתלמוד. המאבק בא לידי ביטוי בכך, שמי שאכן מערב מאמרי דיעה אקדמאים בתוך שיעורי התורה והתלמוד, נקרא בעיניהם כופר³³⁰. כלומר השיח בין תלמידי הקו לבין התלמידי הישיבות האחרות וקל וחומר שאינם עוסקים כלל בלימוד התורה, אינו אפשרי. אמנם ביקורת המקרא, הינו העיקר שגרם לפיצול בין ישיבת „מרכז הרב“ לבין הקמת ישיבת הר במור, אולם זה היה מקומי, התנגדות ללימוד ביקורת המקרא בין כתלי ישיבת „מרכז הרב“ וכעת המאבק נגד ביקורת המקרא מתרחב אל כל הישיבות שמאפשרות את לימוד נושא זה במהלך לימוד ההוראה של תלמידיהם, תלמידי הישיבה.

וכך מפרט הרב טאו את התוכנית להגביר את פעולות תלמידיו לאחר ההתנתקות:

"המשך הבניין: אבל אנחנו מבינים שלא ביום אחד אפשר לבנות את ירושלים ואת גאולת-ישראל. לכן אבותיכם הלכו להמשיך את ההתיישבות כבר באותו לילה של הפינוי, ובבוקר כבר עלו על הקרקע בחבל חלוצה. הם לא נשברו. ודאי הם הצטערו על האובדן [...] אחד מדרכי ההטבה היא ההסברה, כפי שאמרתם - שצריך לעשות 'פנים אל-פנים', ולהקים גרעינים-תורניים וכדומה. [...] את הדרך השניה אסור להפסיד. יש פה משפחות מאמינות ותורניות ומלאות מסירות-נפש, מלאות רוח, שיש בכוחן להרים חבל ארץ, ולהפוך אותו משממה של אלפי שנים לחבל ארץ פורח, עם שדות זרועים, עם ישיבות ותלמודי-תורה, ועם יישובים משגשגים בכל המובנים, במובן הרוחני ובמובן המעשי, במובן הכלכלי ובמובן החברתי. צריך להראות שיש בכוחה של התורה להעמיד את כל המפעל הזה."³³¹

בחינה זו תואמת סעיף האחרון בתיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי של פסטינגר, לפיה לאחר הכשל הנבואי, יש נטייה להגביר את פעילות הקבוצה ביתר שאת ולגייס עוד מאמינים ולחזק את הקבוצה ולשקם את העקביות ואת המשך מהותה של הקבוצה.

³³⁰ יאיר שלג, הסרבנות האפורה של הרב טאו, הארץ, 15.09.2004. "הוא תקף את כל המכונים להכשרת מורים בישיבות ואמר שכל המלמד בהם "הוא מורעל ומרעיל... וזה בבחינת 'יהרג ובל יעבור' ממש".

³³¹ צבי ישראל טאו, חוברת "שאל אביך ויגדך", עמודים 7-8, מהדורה פנימית, תמוז-אב תשע"ה, אוגוסט 2015.

מטמורפוזת מארץ ישראל השלמה לממלכתיות

בדומה לרב צבי יהודה קוק שעבר מטמורפוזת בגישתו האמונית שהגאולה תגיע על ידי חזרה בתשובה של כל עם ישראל, לגישה אמונית לפיה, גאולה תבוא על יד כך שמדינת ישראל³³², קרי הממלכתיות היהודית תתפשט בכל גבולותיה של ארץ ישראל השלמה, המובטחת.³³³ בדומה לכך, חלה מטמורפוזת בגישתו האמונית של הרב טאו, והמעבר שחל בגישתו ההדוקה לקדושת הממלכתיות אל הגישה המחמירה לגבי אופן לימוד התורה והרחקת כל סממן מערבי, אקדמי מלימוד זה.

המטאמורפוזת מממלכתיות ללימוד תורה

קשה להגדיר את האירוע המדויק שגרם למטרמורפוזת שחלה בתפישתו של הרב צבי טאו. ניתן לשער שיתכן כי מותו של הרב צבי היהודה קוק יחד עם פינוי חבל ימית, וההבנה ש"העם לא איתנו" בנוגע להחלטה על ההתנחלויות ביהודה ושומרון, גרמו לנסיגתו של הרב צבי טאו ממפעל "גוש אמונים" במהלך שנות השמונים. ניכר לכאורה שרצח רבין בנובמבר 1995 גרם לרב טאו לסגת אף מן הרעיונות המשיחיים³³⁴ שהיו חלק מתפישות מפעל ההתיישבות "גוש אמונים". אירוע נוסף שיתכן והשפיע על הנזכר לעיל, אירע ב-1997 בעקבות החלטתו של הרב שפירא להכניס מכון להוראה מטעם משרד החינוך אל כותלי ישיבת „מרכז הרב". מכון שישלב את לימודי מקצועות החול וכן את מקצוע ביקורת המקרא. המגמה היתה, לאפשר לתלמידי הישיבה ולהשתלב כמורים מן המניין במערך מוסדות החינוך, לאחר תום לימודיהם בישיבה. לאור זה החליט הרב טאו לצאת לדרך חדשה, דרך בה הממלכתיות היא עדיין העיקר, אלא שתוכנה השתנה לתוכן לימוד התורה. וכפי שכתב דב שוורץ בספרו אתגר ומשבר בחוג הרב קוק: "לעומת זאת הרב טאו היטה את מוקד התהליך המשיחי כמעט במלואו לעולם הפנימי בעטייה של המציאות החיצונית, שאיננה מוכנה להיענות לאתגר המשיחי. עיקר הישועה הוא "הישועה הנפשית הרוחנית, ההשתחררות מההערכה החיצונית של עצמנו והשיבה לעצמיותנו האמיתית (לאמונת עתנו, א', עמ' קמח)"³³⁵

³³² דב שוורץ, אתגר ומשבר בחוג הרב קוק, הוצאת עם עובד, תל אביב, 2001. עמוד 66: "בתודעתו של הרצי"ה עבר רעיון הגאולה מטמורפוזת מסויימת מתקומה חברתית, כלכלית ויישובית של העם לשלמות הארץ", הוצאת עם עובד, תל אביב, 2001.

³³³ יהודה אליצור, גבולות הארץ במסורת ישראל – פרק בגיאוגרפיה עתיקה, מעינות - מאסף לענייני חינוך והוראה, ה', ירושלים, תשט"ו (1954), ראה גם: נבו יהושפט, גבולות ארץ ישראל לפי התורה, "שמעתין" גיליון מס' 137-138, תשנ"ט. הרצאתי שנתתי, זהבה כלפה, במסגרת פסטיבל "לימוד" מאי 2014: הגבול הדרומי של ארץ ישראל השלמה – לפי תלמידי הרב צבי יהודה קוק.

³³⁴ ראה דב שוורץ, אתגר ומשבר בחוג הרב קוק: "תלמידיו מספרים, כי לאחר רצח ראש הממשלה רבין נמנע הרב טאו מעיונים בעלי גוון משיחי בכתביו של הראי"ה ושל הרצי"ה במסגרת שיעורים הניתנים לפני שותי מימיו", הוצאת עם עובד, תל אביב, 2001, עמ' 101.

³³⁵ דב שוורץ, עיקר ומשבר בחוג הרב קוק, עמוד 95, הוצאת עם עובד שנת 2001, תל אביב.

ניתן לומר איפוא שהרב טאו דבק בתחילה בדרכו של הרצי"ה לגבי ארץ ישראל השלמה וקדושת הממלכתיות של מדינת ישראל וכל האמצעים להגנה עליה, "כל כלי הנשק למיניהם, מתוצרתנו ומתוצרתם של גויים, כל מה ששייך ליום הזה של קימום מלכות ישראל - הכל הוא קודש!"³³⁶

אולם "לאחר מותו של הרצי"ה והפינוי מסיני 1982, דבק הרב טאו בדברי הרצי"ה בכך שהעם לא איתנו, ושהחלטות ממשלה הן קודש, דינא דמלכותא דינא. במיוחד יצא הרב טאו נגד המחתרת היהודית שקראה לתת דין במפגעים ואף החרים את הרב משה לוינגר ששיתף פעולה עם המחתרת³³⁷. מצב זה לא השתנה בשנות התשעים אף כשנחתמו הסכמי אוסלו. ובעקבות רצח רבין נסוג הרב טאו לחלוטין מן המשיחיות הדתית.

עשר שנים לאחר ההתנתקות עיקר התעסקותו של הרב טאו היתה נגד מפלגת "הבית היהודי" שלפי ראייתו, חותר תחת "הבית היהודי" האמיתי, כביכול מטרת מפלגת "הבית היהודי" היא להפריד את הדת מן המדינה ובעצם לרוקן את מדינת ישראל מתוכנה הייחודי, והבסיס שעליו היא מושתתת, כפי שראינו בעניין הלאומית היהודית. בנוסף לכך הרב טאו המשיך להוות צד שכנגד להתפתחויות שחלות בציונות הדתית מבית „מרכז הרב" כמו מצד אנשי ה"קוממיות", בראשם הרב ליאור והרב זלמן מלמד. פעולות "תג מחיר" שהתפתחו כתוצאה ממדיניות תנועת "הקוממיות" לאחר מימוש תוכנית ההתנתקות וכתוצאה מהשבר הגדול שחל בקרב התלמידים כלפי מוריהם, רבניהם שהבטיחו במידה רבה כי צרה זו לא תתקיים, היאוש ממדינת ישראל שראתה בהם כאויבים, גרם לקבוצה זו להפסיק לחשוש מפני השם הרע שיצא להם, ותגובות "תג מחיר" לא איחרו לבוא.

³³⁶ צבי יהודה קוק, לנתיבות ישראל חלק א', מזמור י"ט למדינת ישראל, הוצאת מאבני המקום, קרית הישיבה בית-אל, הדפסה שלישית התשס"ז (2007).

עמ' 358-359.

³³⁷ שלג יאיר, הדתיים החדשים: מבוא עכשווי על החברה הדתית בישראל, הוצאת כתר, ירושלים, שנת 2000, עמוד 49.

3 דיון ומסקנות

ראש הממשלה אריאל שרון אשר הוביל ותכנן את תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה באוגוסט 2005, אושפז חודשים ספורים לאחר מימושה של התוכנית במצב תרדמת בעקבות פגיעה של דימום מאסיבי במוחו³³⁸, בבית החולים הדסה עין כרם בירושלים. לאחר כארבע שנים הוא הוחזר לביתו בחוות השקמים³³⁹, שם הוא נפטר ב 11 לינואר 2014.³⁴⁰

מותו של אריאל שרון, מציין באופן סימבולי את סיומה של התקופה הפוסט התנתקותית. במהלך ההתנתקות ושלאחריה, חל לכאורה, שינוי תודעתי בקרב הציבור הציוני דתי³⁴¹. ניתן אף לדייק יותר ולומר ששינויים שהתחילו לפני ההתנתקות, תפסו תאוצה לאחר³⁴². לעיתים מתוך קשר ישיר ולעיתים כתופעה חדשה בפני עצמה. נראה כי, הפילוג בקרב הציבור הציוני דתי, שחל בעקבות המאבק נגד תוכנית ההתנתקות, תפס תאוצה לאחר התממשותה של תוכנית זו. בדגש על תלמידי ישיבת "מרכז הרב" ופעולות „תג מחיר“ מקומן של פעולות אלו בסדר יום הציבורי לאחר מותו של שרון כעשר שנים בתום ההתנתקות. בחינת אירועים והמסקנות הנגזרות מהן, יהוו את הסיכום לעבודה זו.

3.1.1 פוסט התנתקות - פוסט ציונות

התייחסות לתופעת הפוסט התנתקות כחלק מתופעת הפוסט ציונות.

טוביה פרילינג במאמרו "תהליכים של הברכה בזהות סדוקה" כותב כך: "הפוסט ציונות בגילוייה העיקריים פירושה שלילת הלאומיות היהודית במופעה הנוכחיים. היא קוראת ל"סתם מדינה נורמלית", ללאומיות ישראלית שמתכנסת למדינה בגבולות מינימליים, להתפרקות מרעיון הייחוד היהודי, גם בפירושי החילוניים [...]. היא חותרת להקמתה של חברה שמתנתקת מרכיביה של

³³⁸ רונה סופר ושני מזרחי, שרון עבר שבץ הוא מורדם ומנותח במוחו, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3195212,00.html>, אתר Ynet, נראה לאחרונה: 07.07.2019.

³³⁹ יואב זיתון ושמוליק חדד, אריאל שרון חזר הביתה לחוות השקמים, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3983498,00.html>, אתר Ynet, נראה לאחרונה: 07.07.2019.

³⁴⁰ ירון דרוקמן, אריאל שרון הלך לעולמו בגיל 85, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4472186,00.html>, אתר Ynet, נראה לאחרונה: 07.07.2019.

³⁴¹ משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית – מגוש אמונים ועד „תג מחיר“, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2015. "הגם שבשלוש השנים האחרונות שלפני כתיבת מסמך זה לא נרשמו אירועים חשובים במיוחד בעימות שבין חוקי המדינה וגורמי האכיפה לבין ציבורים שונים שבעבר ניתן היה להציב את כולם תחת המטרייה של הציונות הדתית, בכל זאת חלו בסוגיה זו כמה וכמה תמורות משמעותיות. ארבע החשובות הן אלה: (א) הוצאת ישיבת הר ברכה ממסלול ישיבות ההסדר בעקבות סירובו של ראש הישיבה, הרב אליעזר מלמד, לצאת נגד פעולות בעלות אופי פוליטי ימני בקרב חיילי צה"ל. (ב) חקירות רבנים סביב פרסום הספר תורת המלך, ובראשם הרב דב ליאור. (ג) סדרה ארוכה של אירועי "תג מחיר", שנועדו לפגוע בעיקר בערבים, ברכושם ובמקומות המקודשים להם בשטחי יהודה ושומרון ובתוך תחומי הקו הירוק. לאחרונה ניכרת גלישה ברורה לעבר פגיעה גם ברכוש צה"ל ובחיילי צה"ל. (ד) עימותים סביב הפולמוס על שירת נשים בטקסי צה"ל, שאף שאינם קשורים במישרין לסוגיית האי-ציות בנושא ארץ ישראל וההתנחלויות הם גם אינם מנותקים לחלוטין ממנה." עמוד 242.

³⁴² ראה: שלג יאיר, אובדן התמימות – השפעת ההתנתקות על הציונות הדתית: "היחס לערבים: גם בתחום זה בולטת מאוד הקצנת השיח, אך גם הפעילות עצמה. פעולות הנקמה בערבים, אלו המכונות "תג מחיר" וגם אלו שאינן חוסות תחת הכותרת הזאת, החריפו מאוד בעשור שלאחר ההתנתקות", המכון הישראלי לדמוקרטיה, יוני 2016, עמוד 16.

תרבותה המסורתית ומכמיהותיה ומחזיונותיה המשיחיים. היא קוראת להעמקת 'הנורמליזציה' של מעמדה של ישראל בקרב עמים ולהשתלבות רוחנית מתוך עמדה של שוויון, בתרבויות אחרות". עוד הוא מדגיש "חברה שבנויה כולה על ערכים אוניברסליים, על רציונליות צרופה, על אוטונומיה ברורה של הפרט מן הכלל. חברה שאין בה שמץ של פרטיקולריזם, שבטיות ואתנוצנטריות, אי רציונליות, מיתוסים קולקטיביים ורחמנא ליצלן גם לא 'אלוה ממוסד' 'קדושים' מיתוסים ו'אבות מייסדים'"³⁴³

הפוסט התנתקות, אם כן, לפי פרילינג, היא תופעה חברתית הקוראת תיגר על הפוסט ציונות ומאמצת אליה בחזרה את אותם ערכים שננטשו על ידי הציונות החילונית. ערכי ארץ ישראל השלמה, אומה, קיבוץ גלויות ישוב הארץ וכו'. שכן ניתן לומר בודאות שההחלטה על ההתנתקות מרצועת עזה היא חלק מהתפישה החשיבתית הפוסט ציונית. במאמר של ניסים קלדרון מתוך הספר, "פוסט ציונות על רקע ריבוי התרבויות בישראל" הוא מצטט את ישעיה ברלין ביחסו לקשר בין מודרנה ולאומיות. "רק אם נתפוש את השפעתה הטראומטית של המודרניזציה העזה והמהירה שכפה פטר הגדול על רוסיה, נבין את הלאומיות הרוסית" וכך מוסיף קלדרון "הלאומיות היא חיבור חדש – שתמיד נאחז באיזה זיכרון קולקטיבי ישן, שמשהו ברובו לא היה ולא נברא – לאנשים שהמודרניזציה פירקה את תחושת השייכות שלהם, את תחושת ההזדהות שלהם. אז בא מאמץ (פנימי) ליצור סינטזה חדשה, אידיאולוגיה חדשה, הן כדי להסביר והן כדי להצדיק את ההתנגדות לכוחות הפועלים נגד דיעותיהם המוצקות ואורחות החיים שלהם, להורות כיוון ולהציב לפניהם מרכז חדש להזדהות"

3.1.2 „תג מחיר“

אירועי „תג מחיר“ שנבחנו כאן, יוכלו ליצג את התקופת הפוסט התנתקותית, במובן של היחס למדינה מצידם של קבוצות בולטות בציבור הציוני דתי. מדובר בהבדל ביחס בין "יסוד כסא ה' בעולם"³⁴⁴ שאין עוררין עליו כפי שכתב הרב קוק, לבין "זו המדינה שחזו הנביאים"³⁴⁵ כפי שכתב ואמר הרב צבי יהודה קוק. כיצד הדור שלאחר התנתקות הביע את כעסו ואכזבתו העמוקה, באופן פעולה של ערעור על מונופול הכוח, המדינה. משמעות המדינה, כפי שציין הובס בספרו ליתן:³⁴⁶

"הסיבה, התכלית והתכנית של בני אדם (אשר באופן טבעי אוהבים חירות, ואת השליטה על אחרים), בהצבת אותה מגבלה על עצמם (שעל פיה אנו רואים אותם חיים במדינות), היא ראיית הנולד בדבר

³⁴³ טוביה פרילינג (עורך), תשובה לעמית פוסט ציוני, מבוא: תהליכים של הבכרה בזהות סדוקה" הוצאת ידיעות אחרונות, 2003, עמ' 14 – 15.

³⁴⁴ אברהם יצחק הכהן קוק, אורות ישראל פרק ו' סעיף ז' "ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כסא ד' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון. אמת, שאושר נשגב זה צריך הוא לביאור ארוך כדי להעלות אורו בימי חושך, אבל לא מפני זה יחדל מלהיות האושר היותר גדול."

³⁴⁵ קוק, צבי יהודה, מזמור י"ט של מדינת ישראל, מבוסס על דרשה שנשא הרב צבי יהודה קוק כחודש לפני פרוץ מלחמת ששת הימים, ה' אייר תשכ"ז. מופיעה בספרו לנתיבות ישראל חלק ב, הוצאת מאבני המקום, קרית הישיבה בית-אל, הדפסה שלישית התשס"ז (2007), עמ' 362: "ולעומת מה שנאמר "האם זו המדינה אותה חזו נביאנו", אומר אני: זוהי המדינה שחזו הנביאים. כמובן אין המדינה בתכלית השלמות, אולם נביאנו ורבותינו, ממשיכיהם, אמרו שהמדינה תהיה כזו."

³⁴⁶ תומאס הובס, ליתן, עורך: מנחם לורברבוים, הוצאת שלם, ירושלים, התש"ע (2010)

שימורם העצמי, וניהול חיים שיש בהם יותר סיפוק. כלומר: היחלצות מאותו מצב אומלל של מלחמה, שהוא תוצאה הכרחית של רגשותיהם הטבעיים של בני אדם, שעה שאין כוח נראה לעין לירא אותם, ועל ידי פחד העונש לקשור אותם בצע את בריתותיהם ולשמור על חוקי הטבע"³⁴⁷

ערעור על מונופול הכוח, ובעצם ערעור על אחד מתפקידיה החשובים של המדינה, בא לידי ביטוי בפעולות תגובה יזומות של צעירים בני ההתנחלויות בתחומי הגדה המערבית. פעולות אלה כתגובה לאירועי טרור מצד הפלסטינים, תורצו בצורך ביצירת הרתעה ונקמה. כמו גם בתגובה להחלטת המדינה על פינוי מאחזים בלתי חוקיים. כפי שכתב הרב אלישע אבינר³⁴⁸ ביחס לפעולות אלו:

"צודקים אלו שטוענים שביקורת העיתונות והפוליטיקאים כלפי תופעת „תג מחיר“ איננה מידתית. על התנכלויות בלתי פוסקות נגד ההתיישבות ביש"ע, זריקת אבנים, שריפת מטעים ושטחי חקלאות, עוברים הפוליטיקאים לסדר היום. העיתונות איננה טורחת לדווח על ההתנכלויות נגד ההתיישבות ביש"ע, וכאשר היא כן מדווחת עליהן היא בוחרת בסגנון שממעט בחומרתן או מבליטה את הגירסה הערבית. רק לאחר פגיעות זוועתיות בנפש, מתעוררים העיתונאים והפוליטיקאים לימים ספורים. התקשורת נוטה להכליל ולהאשים את כולנו בגלל התנהלותם הבעייתית של יחידים. בדרך קבע, היא דנה אותנו לכף חובה, בה בשעה שהיא מגלה סלחנות כלפי תופעות דומות הקיימות במגזרים אחרים בחברה הישראלית. היא מדקדקת איתנו כחוט השערה ואינה פוסחת על אף הזדמנות לתקוף אותנו. הפעלת הביקורת הלא-מידתית כלפינו איננה מקרית, היא עשויה ללמד שרק בדרך זו ניתן להשחיר את פנינו. פעולות אלו זכו לכותרות ולסקירה ארצית ובינלאומית"³⁴⁹.

הרב אלישע אבינר מוכר בתמיכתו בנוער שחדר ל"גוש קטיף" בתקופת ההתנתקות, במטרה להכביד על כוחות צה"ל והמשטרה לבצע את תוכנית ההתנתקות³⁵⁰. הנוער נאלץ לחדור ל"גוש קטיף" מאחר וכבר ביוני 2005 ניתן "צו אלוף פיקוד הדרום" על הכרה בשטח רצועת עזה כ"שטח צבאי סגור". רק תושבי המקום יכלו להתנייד אל תוך הרצועה ומחוצה לה³⁵¹.

בפרק זה אתייחס כמו כן, לתגובתם של רבני הציונות הדתית לפעולות אלו האם הן אושרו או גונו וכן על ידי מי מהרבנים.

³⁴⁷ הובס תומאס, ליתן, עורך: מנחם לורברבוים, הוצאת שלם, ירושלים, התש"ע (2010). עמוד 117. חוקי הטבע אותם מזכיר הובס בפיסקה זו, מתייחסים "לצדק, יושר, צניעות חמלה – ובסיכום, לעשות לאחרים מה שהיינו רוצים שיעשה לנו" עמוד 117 פיסקה שנייה.

³⁴⁸ הרב אלישע אבינר הוא אחיו של הרב שלמה אבינר. בין השנים 1972 ועד לשנת 1982 למד בישיבת "מרכז הרב" אצל הרב צבי יהודה קוק והיה שותף בעריכת הספר "מאמרי הראי"ה". מאמרי הראי"ה הינה סדרת ספרים המקבצת את מאמריו של הראי"ה קוק אשר פורסמו בעיתונים שונים במהלך חייו, המפורסמים שבהם: המספד בירושלים – ההספד שן הראי"ה קוק למותו של בנימין זאב הרצל בתאריך 20.7.1904.

³⁴⁹ אלישע אבינר, במאמר „תג מחיר“, בעלון פרשת השבוע ניצבים וילך תשע"א של מכון מאיר (4.9.2010).

³⁵⁰ אלישע אבינר, מכתב גלוי לבני הנוער, אתר ישיבת בית אל, אב תשס"ה (אוגוסט 2005). למאמר:

<https://www.yeshiva.org.il/midrash/3881>. נראה לאחרונה: 07.07.2019.

³⁵¹ חן גרינברג, צו אלוף פיקוד הדרום – הכניסה לרצועת עזה נסגרה, 30.6.2005. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3106201,00.html>, אתר Ynet. נראה לאחרונה: 07.07.2019.

3.1.3 ההתחרדות ועזיבת המחנה הציוני דתי

תופעה מעניינת נוספת שנחווה במהלך תקופת פוסט ההתנתקות היא תופעת ההתחרדות, המעבר לעולם החרדי ונטישת הרעיון הציוני דתי: כלומר לישיבה חרדית, בתי ספר חרדים וכמובן ישוב חרדי או שכנה חרדית. התייחסות למדינה כאל שלטון זר בארץ ישראל ולא עוד כ"יסוד כסא ה' בעולם". על תופעה זו ארחיב במאמר הנכתב גם כן בימים אלו. רק אציין שאין מדובר על ההתחרדות אליה מתייחסים החוקרים יאיר שלג ואבי שגיא בספריהם: הדתיים החדשים – מבט עכשוי על החברה הדתית בישראל ואתגר השיבה אל המסורת במקביל³⁵². אלא להתחרדות כפי שחווה אותה הרב שמואל טל במאמרו "מדינת ישראל אינה יהודית"³⁵³. הרב שמואל טל, למד תקופה מסוימת בישיבת "מרכז הרב" ובשנת 1995 התמנה לרב הכולל מ"גל בגוש קטיף, ובהמשך שהותו שם הקים מדרשה לבנות כמו גם את האולפנה לבנות "טהר"³⁵⁴. בעקבות מימוש תוכנית ההתנתקות, חל מפנה בגישתו כלפי מדינת ישראל והוא נמנה על הציבור החרדי. כיום אין הוא מכיר במדינת ישראל כישות דתית חיובית אף קרא לחתור ולהחליף את מוסדות המדינה במוסדות אמוניים דתיים. לפיכך לגישתו אין לומר הלל ביום העצמאות, כפי שנהגו בני הציונות הדתית לקרוא ביום העצמאות³⁵⁵

מאמרו של הרב פילבר "לא לברוגז עם המדינה"³⁵⁶, נכתב בתגובה לדבריו של הרב שמואל טל, רב מבני הציונות הדתית לשעבר: "וכתום הסערה טרם הספיקו לאסוף את השברים, החלו במחנה הנרדפים הרהורים וערעורים בקול רם האם זאת עדיין המדינה שלי, האם, אחרי הפניית הגב בצורה כל כך אכזרית של מוסדות השלטון, עלינו לשמור להם אימונים? אלא שאת השאלה הזו לכאורה היינו צריכים לשאול לא מהיום אלא כבר מאז קום המדינה, מאז שגזזו לילדי תימן את הפאות וכדומה, כבר מאז יש מקום לשאלה: הזוהי מדינת ישראל, "יסוד כסא ה' בעולם"? אלא שבשאלה הזו יש ערבוב של שני מרכיבים שאת ההבדל בינם הטיב לנסח מו"ר הרצי"ה וכך היה אומר (בימים שהיה ויכוח על גידול חזירים במדינה): "המדינה של הקב"ה והחזירים של בן גוריון". וכונתו שבגלל החזירים אין לבעוט במדינה.

³⁵² שלג יאיר, הדתיים החדשים – מבט עכשוי על החברה הדתית בישראל, הוצאת כתר, 2000. אבי שגיא, אתגר השיבה אל המסורת, הוצאת כתר, 2006.

³⁵³ שמואל טל, מדינת ישראל אינה יהודית, אתר YNET, 31.5.2007: "ממשלות ישראל נוקטות בגישה אנטי-לאומית ופוסט-ציונית מובהקת. גם לשיטתו של הרב קוק תורה אין כאן ולא היתה, ואפילו הלאומיות שהיתה, כבר איננה".
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3406918,00.html> נראה לאחרונה: 07.07.2019

<http://www.yoel-ab.com/katava.asp?id=118> מתוך אתר אזור בלאמים, הסברה יהודית לציבור הציוני דתי. נראה לאחרונה: 07.07.2019

³⁵⁴ אתר ויקיפדיה, הערך הרב שמואל טל.
³⁵⁵ שמואל טל, לא מתפלל לשלומה, באתר אזור בלאמים, 2.5.2007 (י"ד אייר תשס"ז) "... עכשיו, תחת שרביטו סוגרים עצמם התלמידים בקמפוס הישיבה, ומייצרים את המהפכה. הם מתווים את הדרך לאלפי חובשי כיפה סרוגה להתנתק מהזיקה למדינה ולתרבות החילונית ולבנות את כל עולמם הרוחני והמעשי אך ורק על אדני התורה ועל פי גדולי תורה ללמוד להחיל את התורה על כל תחומי החיים בלי פשרות.

<http://www.yoel-ab.com/katava.asp?id=118> נראה לאחרונה: 07.07.2019.
³⁵⁶ פילבר יעקב, לא לברוגז עם המדינה: הרב פילבר מגיב לרב טל, אתר סרוגים, 7.5.2016. הפנייה למאמר. נראה לאחרונה: 07.07.2019

התייחסות צינית לפעולות „תג מחיר“ מזכירה את הבדיחה על רב מסויים המגיע לשכונה חרדית כלשהי בירושלים בערב יום העצמאות, ורואה יהודי חרדי שורף את דגל ישראל. מרגיש בבית? הוא שואל אותו בסרקזם, אם היית באירופה לא היית מעז לעשות את זה. זאת אמנם בדיחה, אך גם הסתכלות וביקורת על מעשיהם של צעירים אלו. האם הם באמת מתנתקים מהמדינה, האם ויתרו על תעודת הזהות, הכנסות מביטוח לאומי וכדומה, או שרק ביקשו ליצור את המתח הדרוש לבעוט במוסדות המדינה, בהם הם אזרחים בעלי זכויות³⁵⁷. האם יש בכלל אפשרות להתנתק ממדינה בימינו? גלעד שר בספרו "הקרב על הבית"³⁵⁸ מפרט בפרק "חיכוכים בין הממסד למתנחלים" את כל החיכוכים שהיו מראשית הופעתה של תנועת גוש אמונים, דרך מתנחלי חברון, ההתנגדויות לפינוי חצי האי סיני בשנת 1982 ועד להתפרעויות בזמן פינוי עמונה. בספרו הוא בוחן את התנהלות המדינה בעיתות משבר אלו, הספר נחתם בשנת 2015.

3.2 אירועי „תג מחיר“

מבחינה כרונולוגית, תוכנית ההתנתקות יצאה לפועל באוגוסט 2005, ואילו פעולות „תג מחיר“ התחילו במהלך 2008³⁵⁹ בעקבות פינוי מבנים במאחז יצהר³⁶⁰. בכתבה שסיקרה את האירוע נכתב כי המאבק „כולל שיטת מאבק ברוח חדשה“ ועוד נאמר בכתבה: „השיטה שלנו היא לגבות „תג מחיר“ גבוה על כל פעולה מסוג זה של הצבא או המשטרה“. בפעולה הראשונה זו של „תג מחיר“ בתגובה להרס הבתים ביצהר: „נחסמו לתנועה צומת שילה, צומת הטי, צומת רחלים, חווארה, צומת חטיבת שומרון ועוד. ביצהר יודעים לספר שצה"ל הודיע שאין ביכולתו לשלוח כוחות לכל המקומות על מנת לעצור את המחאה, כך שהשיטה הוכיחה את עצמה. המחאה המרכזית התקיימה בצומת נקמה³⁶¹, מתחת ליצהר. במקום התפתחו עימותים קשים בין יהודים לערבים, ושטחים גדולים של מרעה וזיתים נשרפו. גם בעצירה אל קבלייה התפתח עימות גדול ובמהלכו נשרף בית, תוך כדי שהצבא מודיע בקשר ש"אין לו כוחות לשלוח למקום³⁶²“.

פעולת מחאה זו היתה ראשיתן של פעולות „תג מחיר“.

³⁵⁷ גלעד שר, הקרב על הבית, הוצאת משכל – ידיעות ספרים, " חלק מראשי העמותות שמקבלות כספי ציבור מהחטיבה מעודדים בגלוי פעולות 'תג מחיר' נגד חיילי צה"ל במטרה למנוע פינוי מאחזים; תומכים בגלוי בסירוב פקודה; מסיתים נגד האוכלוסייה הערבית בישראל; מצהירים כי יש להכפיף את המדינה לחוקי התורה; ופועלים נגד פינוי מאחזים בלתי - חוקיים ולמען קידום חזון הקמת בית המקדש השלישי ". עמודים 104-103. ציטוט מתוך דו"ח של ארגון "מולד" – מכון מחקר המקדם תפישה שמאלנית – ליברלית. המעודד הקמת מדינה פלסטינית ורואה בה פתרון יחידי לבעיית ישראל והפלסטינים. (ויקיפדיה - ראה ערך: ארגון מולד)

³⁵⁸ גלעד שר, הקרב על הבית, הוצאת משכל – ידיעות ספרים, 2015, תל אביב.
³⁵⁹ חגית רוטנברג, מקבלי ההחלטות יחשבו פעם נוספת לפני האירוע הבא, אתר בערוץ שבע, 03.07.2019 <https://www.inn.co.il/Besheva/Article.aspx/7528> 29.6.2008 נראה לאחרונה: 03.07.2019
³⁶⁰ יצהר – שפירושו שמן מקביל לשמו של הישוב הערבי עסירא אל קבלייה השוכן בקרבתו.
³⁶¹ לא מצאתי, מדוע כונתה הצומת בשם זה.

³⁶² חגית רוטנברג, מקבלי ההחלטות יחשבו פעם נוספת לפני האירוע הבא, אתר בערוץ שבע, 03.07.2019 <https://www.inn.co.il/Besheva/Article.aspx/7528> 29.6.2008 נראה לאחרונה: 03.07.2019

אפשר היה להניח כי, כשלוש שנים לקח לציבור הציוני דתי להחלים מהמשבר ולתכנן תגובה נאותה כלפי אכזבתו העמוקה מהמדינה, בעקבות מהלך ההתנתקות מרצועת עזה. אולם כבר בפינוי עמונה ב1 לפברואר 2006, מספר חודשים לאחר ההתנתקות. חלה תפנית חדה ביחסם להחלטות המדינה של צעירי הציבור הציוני דתי שפעל למנוע את פינוי המאחזים. יש חובה לציין גם כן כי המפנים, כלומר כוחות הביטחון, הצבא והמשטרה השתמשו בעוצמה רבה כדי לדכא את ההתנגדות של המפגינים כמו גם של המתיישבים, זאת במטרה להביא לפינוי מהיר של המבנים בו ביום, בכל מחיר שייגבה.

השימוש במונח "תפנית חדה" הוא ביחס לתקופת ההתנתקות מרצועת עזה. בזמן ההוא נשמעו בעיקר קולות מתונים הקוראים להתפנות ללא פגיעה בחיילי צה"ל או המשטרה. קולות שקראו להמנע בכל מחיר מאלימות נגד כוחות הביטחון³⁶³. זאת למרות ואף על פי שהציבור הדתי לאומי כונה חזור ונשנה בתקשורת כציבור אלים ופונדמטליסטי, המנצל את הדמוקרטיה כדי לקדם את מהוויו המשיחיים: "התפישה הרווחת בציבור היתה שהצהרותיהם של ראשי המתנחלים הן מן השפה ולחוץ. "בנושא האלימות לא צריך לדבר במפורש", הסביר שרון: "הם רומזים, הם מתירים, אלה אנשים שמוכנים לעשות הכול", "הם רואים בדמוקרטיה לא יותר מאשר אמצעי לקידום מטרותיהם המשיחיות והבלתי-דמוקרטיות" טען ח"כ רשף". גם כשרוממות הדמוקרטיה בגרונו, נקרעת על נקלה המסכה שעל פניהם, ומתברר יעדם האמיתי: לא הפגנה דמוקרטית אלא 'מאבק עממי' שנועד לסכל את החלטת הרשויות המוסמכות" הסביר העיתונאי רפי מן³⁶⁴.

ניכר כי פעולות „תג מחיר“ התחילו לנבט כבר באירועי ההתנגדות של קבוצות בודדות של תלמידי "מרכז הרב" בתקופת כהונתו של הרב אברהם כהנא שפירא. קבוצות אלו הגיעו לישובי גוש קטיף ומחו נגד ההתנתקות באופן שסתר את החלטת מועצת יש"ע על ההחלטה להתנגדות פסיבית³⁶⁵. מאוחר יותר לאחר ההתנתקות, עם מעצרו של הרב ליאור, שנחשד בהסתה בעקבות תמיכתו בספר "תורת המלך"³⁶⁶ של הרבנים יצחק שפירא ויוסף אליצור מישיבת "עוד יוסף חי" שבישוב "יצהר"³⁶⁷, חסמו תלמידיו ותלמידי ישיבת "מרכז הרב" את כבישי הגישה לירושלים³⁶⁸.

³⁶³ ענת רוט, הצינונות הדתית במבחן הממלכתיות – מכפר מימון לעמונה, מתוך: תוכנית ההתנתקות – החלום ושברו, בעריכת: יעקב בר סימן טוב, בהוצאת מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל, 2009, עמוד 36. "שהציבור הרחב יעריך את התנהלותם המאופקת ויגלה סוף-סוף שבניגוד לתדמית השלילית שדבקה בהם מדובר בציבור אחראי, שומר-חוק ונאמן למדינה."

³⁶⁴ ענת רוט, הצינונות הדתית במבחן הממלכתיות – מכפר מימון לעמונה, מתוך: תוכנית ההתנתקות – החלום ושברו בעריכת: יעקב בר סימן טוב, בהוצאת מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל, 2009, עמוד 36.
³⁶⁵ תומר פרסיקו, ההתחרדות של "מרכז הרב" והגינזבורגזציה של הרב קוק, אתר לולאת האל, 29.12.2011, "ועכשיו אותה סיירת של תורה זורקת בלוקים על חיילי צה"ל. אבירי ה"ממלכתיות" נוהגים כאותם ריקים ופוחזים שנתלים בתורתו של הרב גינזבורג כדי להתפרע בשטחים הכבושים. כפי שהגדיר את המקרה הרב אביחי רונצקי": מדובר באלימות קשה ובמספר משתתפים גדול". לא רק שזה לא "קומץ" – חשוב יותר הוא שאלו לא "עשבים". אלה תלמידים יראי שמיים מאחד מהמרכזים האידיאולוגיים של הצינונות הדתית.

³⁶⁶ מוטי לוי, הספר שהצית את כל המהומה: הכל על תורת המלך, 28.6.2011. במדור פוליטיקה וממשל של אתר וואלה. <https://news.walla.co.il/item/1835824>. נראה לאחרונה: 07.07.2019.

³⁶⁷ הספר "תורת המלך" דן בסוגיות הלכתיות הנוגעות לנושא הריגת גוי, בזמני שלום כמו גם בזמן מלחמה. הסוגיה עלתה לאור היחסיות של האיסור "לא תרצח", המונע כביכול רצח אדם בכל אופן. אלא שספר זה בא להורות מהם

את פעולות „תג מחיר“ ניתן לכלול בקטגוריות חשיבה נוספות כגון הרדיקליזם הפוליטי בישראל, המופיע במאמרו של אליעזר דון יחיא³⁶⁹, בו הוא מפרט כיצד מערך הישיבות הלאומיות תרם רבות לתהליך הרדיקליזציה הפוליטית של הציבור הציוני דתי וזאת לפני שדובר על תוכנית ההתנתקות או פינוי מאחזים, כתוכנית ממשית: "בגישת ההרחבה הפונדמנטליסטית בנוסח הרב קוק היה טמון מלכתחילה הפוטנציאל של רדיקליזם לאומי – פוליטי, שכן הרחבת תחומה של הקדושה הדתית בגישה זו והחלתה (של הקדושה), על ערכי הלאומיות המודרנית עשויות להביא למאבק בלתי מתפשר למען המטרות הלאומיות, הנתפסות כחלק בלתי נפרד מן המכלול המקודש של עולם הערכים הדתי".³⁷⁰ בדבריו אלה של דון יחיא הוא מתאר בעצם את הרדיקליות המתבקשת במצב בו עלולה לחול התנגשות בין עולם הערכים הלאומי דתי לבין החלטותיה של המדינה. ואכן, במהלך ההתנתקות חזו עיתונאים רבים אלימות יתר ומאבק פיזי בין הכוחות המפנים לבין המפונים.

3.2.1 רצח הנער מוחמד אבו ח'דיר במסגרת פעולות „תג מחיר“

בתחילת יולי 2014 נחטף ונרצח הנער מוחמד אבו ח'דיר מהכפר שועפט הסמוך לירושלים. בחקירת האירוע התברר כי הרוצחים הינו יהודי מהתנחלות גבע בנימין המרוחקת כשני ק"מ מירושלים ובנוסף שני קטינים מבית שמש וירושלים בהתאמה. בחקירה הם שחזרו את הרצח והודו כי היה זה מעשה נקמה על חטיפת שלושת הנערים, רצח משפחת פוגל והתינוקת שלהבת פס³⁷¹.

שנה לאחר מכן בסוף יולי 2015 הוצת בית משפחה בכפר הפלסטיני דומא השוכן דרומית מזרחית לשכם. כתוצאה מההצתה נהרגו בני הזוג סעד וריהאם דוואבשה ובנם בן השנה וחצי עלי סעד דוואבשה. בנם הנוסף בן הארבע נפצע קשה מן הלהבות. לאחר חקירה נמצא כי התארגנות יהודית המוכרת לשב"כ ארגנה את הפיגוע³⁷². מטרתם היתה לנקום על רצח מלאכי רוזנפלד בצומת קידא ליד הכפר דומא ב30 ביוני 2015. הרוצחים עמירם בן אוליאל תושב ירושלים בן עשרים ואחת וקטין נוסף הודו ואף שיחזרו את האירוע³⁷³.

המקרים בהן ניתן כן להרוג מבלי לעבור על איסור תורה שהוא חמור והעונש עליו הוא כרת. הספר נכתב על ידי הרבנים יצחק שפירא ויוסף אליצור, שניהם משיבת "עוד יוסף חי" הממוקמת ביישוב יצהר. הישוב יצהר הינו התנחלות בממוקמת דרומית לעיר שכם והיא הקרובה לכפר הערבי, עסירא אל קבלייה.

³⁶⁸ כתבי Ynet, הרב ליאור שוחרר; פעילי ימין חסמו הכניסה ל-ים, 27.06.2011.

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4087822,00.html> נראה לאחרונה: 07.07.2019

³⁶⁹ אליעזר דון יחיא, הספר והסייף - הישיבות הלאומיות והרדיקליזם הפוליטי בישראל, מתוך מאה שנות ציונות דתית – היבטים רעיוניים, בעריכת אבי שגיא ודב שוורץ, הוצאת בר אילן 2003, עמ' 187.

³⁷⁰ שם, עמ' 193

³⁷¹ אביאל מגנזי, לפני ההצתה צעקו רוצחי אבו ח'דיר: זה בשביל שלהבת פס, משפחת פוגל והחטופים, באתר Ynet

07.07.2019, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4545133,00.html>, 17.07.2014. נראה לאחרונה: 07.07.2019

³⁷² חיים לוינסון, הצתת הבית בדומא לא הפתיעה איש במערכת הביטחון. אתר הארץ <https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2696714>, 31 ביולי 2015. נראה לאחרונה: 07.07.2019. רוצים להצית בית על יושביו: <https://www.makorishon.co.il/nrg/online/1/ART2/746/143.html> באתר nrg, 3 בינואר 2016.

³⁷³ חיים טוויל, כך בוצע הרצח בפרשת כפר דומא: נקמה על רצח מלאכי רוזנפלד הי"ד, אתר חרדים 10, כ"ב טבת התשע"ו 03.01.2016

3.2.2 התייחסות הרבנים לפעולות "תג מחיר"

במסגרת הסיכום והמסקנות אעקוב אחרי תגובות הרבנים הנזכרים לעיל כיצד הגיבו לאירועי „תג מחיר“ בתגובה ישירה להתנתקות מרצועת עזה. לשם כך פניתי לחומר עדכני המפורסם באתרי הישיבות שכן החומר עדיין לא כונס בספרים וכמו גם ראיונות עם הרבנים הנ"ל בכלי התקשורת. במיוחד התבקשה חוות דעתם על נושאים בוערים כמו תקיפות נגד ערבים במסגרת פעולות „תג מחיר“. יש לציין כי יצאה קריאה גורפת נגד תופעת „תג מחיר“, התופעה נשללה מסיבות רבות ושונות.

3.2.3 התייחסות הרב דרוקמן

רב דרוקמן בדבריו לערוץ שבע בעקבות רצח הנער מוחמד אבו ח'דיר³⁷⁴ על ידי יהודים בני הציבור הציוני דתי, כי מדובר במעשה שאינו אלא איסור תורה חמור של שפיכות דמים ומעבר לכך כאשר מדובר בהריגת מי שאינו יהודי מדובר גם בחילול ה'. "הלב מתפלץ", אומר הרב המוסיף ואומר כי יש לזכור ש"זכינו ואנחנו במדינה שיש לה צבא ומשטרה ובענייני ביטחון המדינה צריכה לטפל ואם יש טענות צריך להפנות אותן אליה, אבל אם מישהו עושה פעולה במקום המדינה הוא מזיק לביטחון".

3.2.4 תגובת הרב יעקב פילבר

במאמר של הרב יעקב פילבר יש התייחסות לאלימות באופן כללי. בכותרת המאמר "אסור לנו להתרגל לאלימות גם אם היא למטרה טובה"³⁷⁵ מפרט הרב את מקרי הקנאות כפי שהם מופיעים בתנ"ך: קנאותו של אליהו לנביאי הבעל שהסתיימה בשחיטתם. קנאותו של פנחס לנהירתם של בני ישראל אל בעל פעור ורציחתו של נשיא שבט בישראל, כמו גם קנאותם של בני יעקב ורציחתו של שכם בן חמור. בכל שלושת המקרים יש התייחסות מבלבלת, מצד אחד התרשמות חיובית ממסירות הנפש של הפועל על דעת עצמו ויוצא לפעולה, ומצד שני הסתייגות חריפה. הרב פילבר מראה כי בכל שלושת המקרים אין מורים הלכה לפיהן, כלומר הם נעשו והתקבלה בדיעבד מסירות הנפש הזאת, אך אין ללמוד מכך לעתיד לבוא. שכן עצם הנהגה חד פעמית באלימות, עלולה לגרום לנוהג כך להתיר לעצמו מקרים נוספים ואז המדרון חלקלק לריבוי מקרי אלימות. הנה ציטוט מתוך המאמר: "כמו ילדים שהתחילו בחסימת כבישים (בתקופת הגירוש של גוש קטיף) וסופם שהפכו לפרחחים פורעי חוק ומשחיתי רכוש ציבורי כפי שראיתי בעיני, ולא בכדי אמרה ההלכה: "הכל אסור כדי שלא ירגיל עצמו בכך".³⁷⁶

³⁷⁴יעקב פילבר, רצח הנער הערבי – מעשה נפשע מאין כמותו, 07.07.2014, אתר סרוגים,

<https://www.inn.co.il/News/News.aspx/27956> נראה לאחרונה: 07.07.2019.

³⁷⁵ פילבר יעקב, אסור לנו להתרגל לאלימות גם אם היא למטרה טובה, אתר סרוגים, 28.10.2012. הפניה למאמר.

נראה לאחרונה: 07.07.2019.

³⁷⁶ שם.

הקושי העומד בפני כותרת המאמר, היא המטרה הטובה. כלומר יש רמז לכך שהאלימות או תוצאותיה אינה מעניינו של הרב פילבר אלא יותר השחתת הנפש שהיא עיקר עניינו ולשם הוא מפנה את מרצו. כלומר נכון שיש כאן מטרה טובה ביצירת הרתעה מפני התקפות נוספות על ישובים יהודים ורצוי שתהיה הרתעה, אלא שהמחיר שלה במקרה של הבחירה באלימות הוא יקר ולא ראוי, שכן המחיר האמיתי הוא השחתת הנפש וזה בסופו של דבר שלא רצוי.

במאמרו של הרב פילבר הקנאות והאלימות³⁷⁷ בעלון ב"אהבה ובאמונה" של ערוץ מאיר הוא חוזר בדיוק רב על דברים המופיעים במאמר זה (אסור לנו להתרגל לאלימות). יש להדגיש כי המאמר בערוץ מאיר הופיע בשנת 2005 עוד לפני אירועי „תג מחיר“. נראה כי הרב פילבר חזה את אירועי „תג מחיר“ לנוכח האלימות של פעילים במהלך המאבק בתוכנית ההתנתקות מרצועת עזה.

מאמר דיעה נוסף שאינו קשור ישירות לנושא בו מתמקד סיכום עבודת הדוקטוראט (ההתייחסות לתופעת ה„תג מחיר“) היא מאמרו של הרב פילבר לנושא מאחזים בשטחים פרטיים של פלסטינים. במאמרו "פרשת חיי שרה מלמדת: אסור לגזול קרקעות מערבים"³⁷⁸ הוא מקשר בין המדובר בפרשת חיי שרה, בה מתואר תהליך רכישתו של אברהם את מערת המכפלה בחברון לבין אירועים הקורים בימינו והוא הקמת מאחזים על שטחים פרטיים של פלסטינים בשטחי הגדה המערבית. הרב פילבר מציין גם כי במהלך העלייה הראשונה של אנשי "גוש אמונים" לקרקע, בטקס חנוכת ההתיישבות בהתנחלות "אלון מורה", פונה הרב צבי יהודה קוק ושואל האם מדובר בקרקע פרטית של פלסטינים והוא מוכן לנטוע עץ ולברך את הברכה היחודית של "נוטע גבול אלמנה", רק לאחר שנודע לו בודאות כי מדובר באדמות שאינן פרטיות³⁷⁹.

3.2.5 התייחסות הרב זלמן מלמד

הרב זלמן מלמד במהלך שיעור בישיבה בבית אל, הקריא שאלה שהופנתה אליו בקשר לפעולות „תג מחיר“. מתוך שיעור וידאו: „תג מחיר“. "מה דעת הרב על פעולות „תג מחיר“ הנעשות לאחר פינויים וגירושים הן נגד ערבים והן נגד בסיסי צה"ל והן נגד רכוש צה"ל, מה הרב חושב על שריפת המסגד בשבוע שעבר. הרי הצבא לא נלחם מספיק בערבים בגלל חפים מפשע, על כן האזרחים החליטו לפעול בצורה כזאת כדי שנוכל ללכת בקומה זקופה. גם מאוד כואב שהרבנים הראשים גינו פעולה זו והלכו להתנצל [...]. תשובת הרב היתה כך: "אני מקווה שאף אחד מתלמידי הישיבה לא שותף לפעולות האלה, אני אמרתי לו (לתלמיד שפנה בשאלה לרב זלמן מלמד), - אם רוצים להשתדל שהפעולות האלו יפסקו, אז צריכים לראות מאיזה חוגים הם יוצאים, בדיוק מי הם האנשים ולשוחח

³⁷⁷ יעקב פילבר, פרשת פנחס תשס"ה 2005, עלון באהבה ובאמונה של ערוץ מאיר, הפניה למאמר
³⁷⁸ יעקב פילבר, פרשת חיי שרה מלמדת: אסור לגזול קרקעות מערבים, אתר סרוגים, 08.11.12, הפניה למאמר.
<http://www.srugim.co.il/37707> נראה אחרונה: 07.07.2019
³⁷⁹ שמחה רז, מצמיח ישועה, פרק י"א "בחזרה לנחלת אבות" הוצאת המכון התורני אור עציון, 2010. עמ' 371: "הרב היה נלהב, חיזק את המבוגרים וליטף את הקטנים. כשהגישה לו חברת הכנסת גאולה כהן עץ לנוטעו באדמת ההר, בירך הרב צבי יהודה "שהחיינו", והוסיף בשמחה ברכת "מציב גבול אלמנה".

איתם בעצמם. לא נראה לי שזה עוזר, זה יותר מזיק מאשר עוזר... מה יש לגנות? אולי זה לא יהודי (כלומר, אולי המפגע אינו יהודי). על כל פנים סתם לגנות...לא תפסו אף אחד... אם יתברר מי עשה את זה, אז צריך להתייחס. ברגע זה אני חושב שזה רק לא עוזר, יש סיכוי שזה גם מזיק.³⁸⁰

הרב זלמן מלמד, התייחס בשיעורו השבועי לשאלה שהופנתה אליו על ידי תלמיד המנסה לברר את עמדתו של הרב בנושא פעולות תד מחיר. הרב מלמד עונה שראשית כל, לפני שמגנים את הפעולה יש לבדוק האם המפגע יהודי ואם אכן כן, אז לברר מהיכן, כלומר מאיזה חוגים המפגעים מגיעים. בכל אופן הוא מציין כי, הפיגועים האלו אינם מסייעים לציבור הציוני הדתי במטרתו, ואף "יש סיכוי שזה מזיק".

3.2.6 התייחסות הרב אבינר

באתר הציוני דתי "כיפה", פרסם הרב שלמה אבינר את התייחסותו לפעולות „תג מחיר“ תחת הכותרת "אסור לפגוע ברכוש ערבי": "היוכוח שלנו עם הערבים הוא בשאלה של מי הארץ הזאת. זאת הארץ שלנו ולא שלהם, אבל זה לא מרשה לנו להעליב אותם, לגנוב אותם, או להציק להם. אדרבה אנו פוגעים במאבק הלאומי ומעבירים אותו לזירה קטנה של סכסוכי שכנים". בנוסף לכך וכדי לחדד יותר את דבריו הוא מציין את העובדה שגם הרב צבי יהודה קוק היה רגיש לעניין זה בשאלה הקמת התנחלות אלון מורה על אדמות פרטיות, וכך הוא כותב: "בסוף התברר שזה אדמה של ערבים, אז הרב אמר צריך לצאת משם".³⁸¹ יש להוסיף כי תגובתו זו של הרב אבינר, לאחר רצח חמשת בני משפחת פוגל³⁸² מהתנחלות איתמר היתה, מהחשש שיבוצעו פעולות נקמה בערבים על ידי יהודים.

3.2.7 התייחסות הרב פורת

הרב חנן פורת יצא נגד פעולות אלה³⁸³ בטענה שהן פוגעות בחשיבות המאחזים. "אבל יחד עם זאת - דרך התגובה של „תג מחיר“ היא בלתי מוסרית. איפה נשמע דבר כזה, שצריך לשרוף כרמים ושדות של ערבים. זה בלתי מוסרי, זה יוריד את נושא המאחזים מחשיבותו, וזה נותן לגיטימציה למי שמעוניין לפגוע בנושא המאחזים. זה דבר חמור מאוד". הרב חנן פורת לא יצא כנגד פעולות אלו מסיבות מוסריות אלא מסיבות של טובת השבט והמשך המאבק בעד התיישבות בשטחי הגדה המערבית.

³⁸⁰ זלמן מלמד, תג מחיר, <https://www.yeshiva.org.il/midrash/video/16978>, י' בתשרי תשע"ב (8.10.2011) נראה לאחרונה: 07.07.2019

³⁸¹ אורי פולק, אסור לפגוע ברכוש ערבי, <https://www.kipa.co.il/חדשות/אסור-לפגוע-ברכוש-ערבי/>, אתר האינטרנט כיפה, 15.3.2011. נראה לאחרונה: 07.07.2019.

³⁸² יניב קובוביץ, הרוגי הפיגוע באיתמר: אודי ורות פוגל וילדיהם יואב, הדס ואלעד,

³⁸³ אפרת וייס, התארגנות רבנים ביו"ש נגד "חוליגנים" יהודים, אתר Ynet, 2.6.2009, ראה גם תגובות נוספות של רבני הציונות הדתית גמו גן הרב פרומן. יש להוסיף כי בתקופה זו הרב חנן פורת נאבק במחלת הסרטן שהכריעה אותו כעבור כשנה וחצי, אוקטובר 2011.

3.2.8 התייחסות הרב טאו

התייחסות עקיפה של הרב צבי ישראל טאו. הרב טאו החל את תהליך ההתכנסות בעולם התורה³⁸⁴ עם התנתקותו משיבת "מרכז הרב" והקמת ישיבת הר המור בשנת 1997.

התגובה לפעולות „תג מחיר“ נמצאה במאמרו של דר' גדי גבריהו יושב ראש הפורום "תג מאיר" בעיתון הארץ, פורום הפועל כנגד פעולות „תג מחיר“: "מוכרחים לחזור ולשנן דברים שאמר הרב צבי טאו — מנהיג ישיבות הקו — על אנשי המחתרת היהודית הראשונה: "יש לנו עסק עם כת משיחית, שרוצה להביא את הגאולה לעם ישראל עם נשק ביד; הוגים רעיונות אליליים מובהקים איך לפעול על ריבוננו של עולם לגאול את ישראל בעקבות פיצוץ המסגדים בהר הבית. זוהי תפישה של לומדי קבלה שטחיים, קטנוניים, כאלה שקופצים מתוך סקרנות אל הקודש עם כל הקטנות שלהם והם גורמים בזה להרס ולחורבן" (חגי סגל, "אחים יקרים")³⁸⁵.

לפי מקור זה, הרב טאו, בהנחה שנשאר נאמן לדעותיו מאז (המחתרת היהודית פעלה בראשית שנות השמונים ונתפסה ב-27.4.1984) רואה בפעילי "תג מחיר", כת משיחית המעוניינת להביא גאולה לעם ישראל באמצעות אלימות, פגיעה באיסלאם או בחפים מפשע. והם אלו הפוגעים בתהליך הגאולה ומביאים לחורבנו.

3.2.9 עצומה נגד פעולות „תג מחיר“

בתאריך 13.1.2014, פורסמה בכלי תקשורת ערוץ 7 ואתר האינטרנט "סרוגים". עצומת הרבנים כנגד פעולות "תג מחיר"³⁸⁶. הנוסח המופיע מטה, עליו הסכימו כל הרבנים החתומים (כ-110 רבני הציונות הדתית). מרביתם רבנים צעירים ומעטים מבין רבני העצומה הזאת, נמנים מבין תלמידי הרב צבי יהודה קוק. דור זה מאופיין בחוזרים בתשובה שפנו ללמוד בישיבה ציונית דתי כמו הרב אבי רונצקי³⁸⁷ – ראש הישיבה באיתמר או בממשיכי דרכו של הרצי"ה שלמדו בישיבות הציונות הדתית כמו הרב דוקטור אמיר משיח – רב קהילת צעירי כפר גנים ג' פתח תקווה.

³⁸⁴ ראה פרק על התיאולוגיה של הרב צבי ישראל טאו. בנוסף בחוברת "לדרך הקודש" בו מוסברים המניעים להקמת ישיבת הר המור. במאמרו של עודד וולנסקי "בדבר השאלה על הסתירה בין שלילת המכון ועיקרון הממלכתיות": "ממלכתיות אמיתית ניכרת בראש ובראשונה בהשתדלות לשמור על עצמאות של הקדש, על היכל הקדש הפנימי, מכל השפעה זרה ומכל הכנסה של דברים זרים ומשונים אל תוכו". "כשאני אומר שהישיבה היא תנועה, כוונתי בזה לתלמידים. הם הישיבה, הישיבה אינה הקירות [...] המשימה שאנו נוטלים על עצמנו בפועל, היא ללמוד ולהשתקע בתלמודה של תורה, להיות בקיאים בש"ס ופוסקים, לסדר לנו את הסוגיות כהוגן [...] זאת ורק זאת גישתנו אל התורה, כעבודה לאומית, מתוך שאנו מגדלים את עצמנו כתלמידי חכמים כאלו [...] מתוך כך התורה חוזרת אל ארצה ומביאה בריאות לגופה של האומה, לנפשה. (הרב עמיאל שטרנברג, מתוך חלק שיחות בירור, לדרך הקודש, אין עימוד). ראה גם מאמרו של ישי רזון צבי, מטאפיזיקה בהתגלמותה – הפולמוס בישיבת "מרכז הרב" – עיון ביקורתי, מתוך מאה שנות ציונות דתית – היבטים רעיוניים, בעריכת אבי שגיא ודב שוורץ, עמ' 421, הוצאת בר אילן 2003.

³⁸⁵ גדי גבריהו, רב המכר – תורת המלך, עיתון הארץ, מדור דיעות, 22.8.2015.
³⁸⁶ אורלי הררי, עצומת רבנים נגד "תג מחיר", 13.10.2014, ערוץ 7.

³⁸⁷ אביחי רונצקי, תת אלוף והרב הצבאי החמישי של צה"ל בתפקידו האחרון היה ראש הישיבה באיתמר. היה יחד עם אישתו מבין מקימי הישוב איתמר. בין פועליו המוכרים: הקמת האירגון "מינהלת הזרות היהודית" יחד עם השר נפתלי בנט והשרה איילת שקד. בתקופת ההתנתקות קרא שלא לסרב פקודה על אף החלטתו של הרב אברהם שפירא, ראש ישיבת "מרכז הרב" דאז. בנוסף, הוא יצא נגד פעולות „תג מחיר“ עוד כשאלה כוונו נגד הצבא – כמו במקרה התקיפה על

"להלן הנוסח המלא עליו סיכמו הרבנים: ביהודה ושומרון מתגוררים אלפי יהודים, אזרחים נאמנים למדינת ישראל. ציבור יקר זה, חשוף לפגיעות בנפש וברכוש, על ידי פורעים ערבים. מתוך שותפות במצוקה האמיתית של תושבים יקרים אלה, אנו קוראים לבני הנוער ולצעירים, שלא להיסחף לנקיטה בצעדים ובמעשים שליליים. „תג מחיר“ הינה פעילות האסורה על פי התורה והמוסר, מנגדת לחוק וגורמת לחילול ה'. יתירה מזאת, פעולת „תג מחיר“ גורמות לנזק להתיישבות ביהודה ושומרון ומכתימה את כל ציבור המתיישבים.³⁸⁸

הנוסח התמקד ביהודים המתגוררים בשטחים ובמצוקתם, כתוצאה במעשי התנכלות של שכניהם הפלסטינים. אך למרות הכאב, קוראים הרבנים שלא להיסחף ל"נקיטה בצעדים ובמעשים שליליים". לשם כך יש אזהרה חמורה בעבירה על איסור דבר תורה. ובנוסף הנזק שבפעולה זו מכוון ישירות כלפי ההתיישבות היהודית בשטחי הגדה. ביקורת על מכתב זה יצאה נגד הדרך בא הוא הופץ, כפי שציין יקי אדמקר בכתבתו: "יש לציין כי עצומת הרבנים הופצה בימים האחרונים באמצעות דואר האלקטרוני והרבנים חתמו עליה ברשת. בימים האחרונים, העלו גורמים שונים טענות על כך שכל אחד יכול לחתום בשמו או בשם אחר ועל כך שאין דרך לברר את אמיתות החתימות. יוזמי העצומה אומרים בתגובה כי הדברים אינם נכונים וכי כל החותמים עומדים מאחורי חתימתם."³⁸⁹

מכתב נוסף בגנות פעולות „תג מחיר“ פורסם מאת רבני ארגון "צהר"³⁹⁰ כשנה מאוחר יותר. בעקבות ביקורת על חקירת הנערים החשודים ברצח בני משפחת דוואבשה: "אנו קובעים כי מעשים אלה הם בניגוד מוחלט לתורת ישראל ולמוסר היהודי. אנו קוראים לרבנים למחנכים ולמחנכות בכל אתר להמשיך ולברר את דרכה של תורת ישראל לתלמידיהם ותלמידותיהם"³⁹¹ כתב ראש ארגון "צהר", הרב דוד סתיו.

3.2.10 התייחסות לתופעת ה"תג מחיר" כחלק ישיר מהשפעת ההתנתקות על הציונות הדתית

ממחאה מאופקת לאלימות

ענת רוט במאמרה "הציונות הדתית במבחן הממלכתיות – מכפר מימון לעמונה"³⁹². מתארת את השינוי שחל בקרב הציבור הציוני דתי שתמך במדינה. ציבור אשר נמנע מאלימות מתוך אידיאולוגיה,

מח"ט אפריים ("אם האלימות תמשך, לא אשאר כאן" כתבתו של חיים לוינסון, הארץ, 13.12.2011, בראיון עם הרב רונצקי בתפקידו כראש הישיבה באיתמר).
³⁸⁸ אורלי הררי, עצומת רבנים נגד "תג מחיר", 13.10.2014, ערוץ 7.
³⁸⁹ יקי אדמקר, עצומה של 100 רבנים: „תג מחיר“ הינה פעילות האסורה על פי התורה, 13.1.2014, <https://judaism.walla.co.il/item/2711822>. נראה לאחרונה: 07.07.2019.
³⁹⁰ גיל קלנר, מכתב רבנים: מחזקים את השב"כ מוקיעים את „תג מחיר“, <https://www.srugim.co.il/134319>-מחזקים-את-השבכ-מוקיעים-את-תג-מחיר, 25.12.2015, אתר סרוגים. נראה לאחרונה: 07.07.2019.
³⁹¹ פעולת טרור במסגרת „תג מחיר“, בו הוצת בית משפחת דוואבשה בכפר דומא בתאריך 31.6.2015. ראה התייחסות לכך במסגרת הסעיף אירועי „תג מחיר“.
³⁹² ענת רוט, הציונות הדתית במבחן הממלכתיות – מכפר מימון לעמונה, מתוך: תוכנית ההתנתקות – החלום ושברו בעריכת: יעקב בר סימן טוב, בהוצאת מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל, 2009.

ואת התעוררותו למציאות ביום שאחרי. התעוררות שהביאה לאלימות כפי שנחזתה בפינוי עמונה 2005. התפנית כפי שהיא מתוארת בדייקנות מופלאה במאמרה של רוט:

"עוד בטרם הושלם פינוי היישובים החלה להיווצר בציונות הדתית תחושה שההחלטה שהתקבלה בכפר-מימון והביטוי האופרטיבי שלה בשטח הפכו לחרב-פיפיות, שלא זו בלבד שלא תרחיק את ההתנתקות הבאה אלא להפך: היא תעודד ותזרז אותה. היו שקיוו כי לצד המחיר היקר ששילמו, הם יזכו לפחות בקצת סימפטיה — שהציבור הרחב יעריך את התנהלותם המאופקת ויגלה סוף-סוף שבניגוד לתדמית השלילית שדבקה בהם מדובר בציבור אחראי, שומר-חוק ונאמן למדינה. אולם הפרשנות שניתנה באמצעי התקשורת להיעדר האלימות — הן בכפר-מימון והן בימי הפינוי — לא אפשרה לציבור הרחב להבין לאשורו את שאירע שם. ההישג כולו נזקף לזכותם של כוחות הביטחון, כאילו היו "שחקן יחיד" במערכה, ואילו המחאה המאופקת של המתנחלים הוצגה ככניעה בלית-ברירה לעוצמה ולנחישות שהפגין הצבא. "הממלכתיות ניצחה את המשיחיות", קבע מעריב[...]. לצד העלבון וההשפלה שחשו, חששם העיקרי היה מההשלכות הצפויות של פרשנות זו: מכך שמצדדי הנסיגות יגיעו למסקנה שעתה, משהוכח כביכול שניתן לנצח את המתנחלים ולפנות יישובים בנקל, במהירות ובלא אלימות, יגבר תאבונם של אלה ותיסלל הדרך להתנתקות הבאה".³⁹³

ענת רוט בספרה "לא בכל מחיר" מפרטת בדייקנות את התחזית השחורה שנכתבה יום לפני ההתנתקות ופורטת מדוע למרות התחזיות, הפינוי עבר ללא אירועי אלימות רבים וניתן לומר באופן כמעט חלק. "בעשירי באפריל הזהירה כותרת במעריב מפני "חשש מהפיכה צבאית של קצינים דתיים" את הכותרת לקח העיתון מדברים שנשא ראש המוסד לשעבר, ח"כ דני יתום, בערב השקה של הספר "קוד כחול", במהלכם טען כי הוא יודע "שקצינים וחילים דתיים יעדיפו למלא אחר הוראות הרבנים ולא אחר פקודות הצבא" והעריך כי הם עלולים ליטול את השלטון בכוח, אם יגיעו למסקנה ש'ראש הממשלה השתגע' והוא מחזיר שטחים [...]. הפיכה צבאית תביא לשפיכות דמים נוראה ולחורבן המדינה" הזהיר יתום.³⁹⁴

שלושה ימים לאחר מכן פרסם "ידיעות אחרונות" מפיו של "קצין משטרה בכיר" כי "צריך להתייחס לתקופת הפינוי כמו לקרב הבקעה"³⁹⁵, וכי נוסף לאיום על מוסדות השלטון והר הבית, קיצונים עלולים לפגוע גם בתשתיות כמו מים, חשמל וטלפונים³⁹⁶.

³⁹³ ענת רוט, הציונות הדתית במבחן הממלכתיות – מכפר מימון לעמונה, מתוך: תוכנית ההתנתקות – החלום ושברו בעריכת: יעקב בר סימן טוב, בהוצאת מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל, 2009, עמוד 59.

³⁹⁴ ענת רוט, לא בכל מחיר – מגוש קטיף עד עמונה: הסיפור מאחורי המאבק על ארץ ישראל, הוצאת ידיעות אחרונות, שער שלישי: המאבק בתוכנית ההתנתקות, עמ' 236, 2014. ראה גם הערה 264 בנוגע לספר "קוד כחול" – ספרו של צביקה עמית המתאר הליך נסתר של התחמשות הסקטור הציוני דתי בחסות המדינה, במסגרת הצבא ומחוצה לו, מספר רמטכ"לים טענו כי תסריט זה יתכן במציאות.

³⁹⁵ הבקעה היא טקטיקה צבאית שבה כוח תוקף מנסה לפרוץ קו חזית סדור, ועל פי רוב מבוצר, של הכוח המגן. על מנת להשיג מטרה זו, מרכז הצד התוקף, בדרך כלל, כוח גדול מול גזרה צרה יחסית של חזית הכוח המגן. לעתים קורה כי קו הגנה, שעמד בהצלחה בפני מתקפות קודמות שנערכו מול גזרות רחבות שלו, נשבר בתוך זמן קצר יחסית תחת עוצמת המתקפה המרכזת עוצמות כוח אדם ואש חזקות. (מתוך ויקיפדיה: ערך: קרב הבקעה)

בהמשך הפרק מביאה ענת רוט ממצאים נוספים המתארים איום על "בכירי השלטון" מידי המתנחלים. בראיון שהעניק ראש הממשלה דאז אריאל שרון לכתב הרשת אן בי סי "בו טען כי יש איומים על חייו: המתיחות בישראל גבוהה מאוד, ויש אפוא המזכירה מלחמת אזרחים, אמר שרון. כל חיי הגנתי על חיי יהודים. עכשיו, בפעם הראשונה, נוקטים צעדי ביטחון כדי להגן עליי מפני יהודים" (גאון, 12.4.2005). בהמשך אותו עמוד מוסיפה ענת רוט את הכותרת מעיתון מעריב המציין כי "על פי נתונים של משרד הפנים וצה"ל יש כרגע כ-3,000 כלי נשק בידי המתנחלים המתגוררים בהתנחלויות המיועדות לפינוי. כ-1,800 מהם כלי נשק צבאיים." (יבלונקה, 7.6.2005)³⁹⁷

3.3 פוסט ציונות אצל המתנחלים

יאיר שלג במאמרו "אובדן התמימות – השפעת ההתנתקות על הציונות הדתית", מאמר שנכתב לרגל הכנס "דמוקרטיה במבחן – עשור להתנתקות". הכנס אורגן על ידי "המכון הישראלי לדמוקרטיה" בשיתוף פעולה עם העיתון "מקור ראשון", בשנת 2015 במלאת עשור להתנתקות. במאמר של עשרים עמודים, סוקר שלג את עשרת השנים שלאחר ההתנתקות מבחינות שונות: מבחינת היחס למדינה, היחס לצבא, ההתייחסות לפעולות "תג מחיר". אמנם היחס לפעולות "תג מחיר" זכה למספר מועט של שורות, אותן הוא מסכם תחת הסעיף "ה. היחס לערבים" בהן הוא מתאר את התופעה הנ"ל כך: "פעולות הנקמה בערבים, אלו המכונות "תג מחיר" וגם אלו שאינן חוסות תחת הכותרת הזאת, החריפו מאוד בעשור שלאחר ההתנתקות – הן בכמות והיקף הפעולות הן באופי היעדים. אם בעבר כווננו פעולות הנקמה והפגיעה בערבים בעיקר נגד מטעי זיתים ושדות בתחומי יו"ש, בעשור האחרון אנחנו עדים לפעילות רבה גם נגד מסגדים ואף פגיעה בכנסיות."³⁹⁸

במספר שורות אלו מסתרת התפנית שחלה בפעולות "תג מחיר" מפעולות שכוונו, כפי שצויין לעיל נגד ערבים, אל פעולות שיעדם היה הצבא. האירוע המדובר ביותר אליו כווננו שורות אלו, היה התקיפה של מתנחלים באישון לילה את הבסיס הצבאי של החטיבה המרחבית של מטה אפריים³⁹⁹. כפי שמתואר בכתבה הבאה: "למעלה מ-50 פעילי ימין חדרו הלילה (שלישי) לבסיס צבאי במפקדת החטיבה המרחבית אפרים הסמוך לקלקיליה וגרמו נזק לציד צבאי - הבעירו צמיגים, ניקבו צמיגי כלי רכב צבאיים ושפכו צבע על כלי רכב נוספים. באירוע נוסף, יידו פעילים אבנים לעבר מפקד החטיבה המרחבית אפרים, אלוף-משנה רן כהנא וסגנו. [...] הפעילים שחדרו לבסיס היו חלק ממאות אנשי ימין ומתנחלים שזרמו במהלך הלילה אל השומרון בעקבות הידיעות כי בכוונת צה"ל והמנהל האזרחי

³⁹⁶ ענת רוט, לא בכל מחיר – מגוש קטיף עד עמונה: הסיפור מאחורי המאבק על ארץ ישראל, הוצאת ידיעות אחרונות, שער שלישי: המאבק בתוכנית ההתנתקות, 2014, עמ' 236.

³⁹⁷ ענת רוט, לא בכל מחיר – מגוש קטיף עד עמונה: הסיפור מאחורי המאבק על ארץ ישראל, הוצאת ידיעות אחרונות, שער שלישי: המאבק בתוכנית ההתנתקות, עמ' 241, 2014.

³⁹⁸ יאיר שלג, "אובדן התמימות – השפעת ההתנתקות על הציונות הדתית", הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, יוני 2015 (תמוז, תשע"ה), עמודים 16-17.

³⁹⁹ יהושע בריינר אמיר בוחבוט, פעילי ימין תקפו בסיס ויידו אבנים לעבר מפקד החטיבה 13.12.2011, <https://news.walla.co.il/item/1884791>, אתר החדשות וואלה. נראה לאחרונה: 07.07.2019.

לפנות מספר מאחזים באזור. מעבר לפריצה לבסיס ותקיפת המח"ט, הספיקו פעילי הימין גם לפזר מסמרים בכניסה לבסיס וזאת במטרה למנוע מכלי רכב היוצאים לבצע את מה שכינו "משימת הפינוי". [...]. יצוין כי לא פונה הלילה אף מאחז.

בכתבה נוספת של יאיר שלג לאחר אירוע זה, במדור "הערות לסדר" של המכון הישראלי לדמוקרטיה, עם הכותרת: "הם למדו שהאלימות משתלמת". מדגיש שלג מספר דרכים על מנת לטפל בהתפרעויות אלו" והדרך היסודית ביותר לטפל בה היא קודם כול באמצעות אכיפה קפדנית של החוק והסדר: מעצרים, משפטים מהירים, גזרי דין חמורים.⁴⁰⁰

מעניין מאוד היה היחס ל"פוסט ציונות" של המתנחלים כפי שהיא נגזרת ממאמר זה. בניגוד להתייחסות אל הפוסט ציונות מן המאמרים המצויינים בתחילת פרק זה, הרואים בפוסט ציונות צורך חדש הדורש לנתק את המדינה משורשיה היהודיים דתיים, ראה בעיון את המאמר של יורם חזוני "האם הרצל רצה מדינה יהודית"⁴⁰¹. "המונח 'מדינה יהודית' נדחה עקב אי נוחות אידיאולוגית הולכת וגוברת, הנובעת מן ההשלכות הנורמטיביות של מדינה 'יהודית' ביעודה הבסיסי. המונח 'מדינת היהודים', לעומת זאת, הוא תיאורי ומתייחס באופן בלעדי לעובדה שישראל היא מדינה שבה 'היהודים הם הרוב'". יאיר שלג מרחיב את התפישה הפוסט ציונית ומכיל אותה גם על אותם אלו המתנגדים לפוסט ציונות הקלאסית (הקוראת לנתק את מדינת ישראל משורשיה היהודיים, דתיים), הוא מפרש את הפוסט ציונות גם כתמונת ראי, כלומר הוא כולל בה גם את תמונת הראי של תופעה זו – את התנתקות המפעל התנחלותי מהמדינה. וכך הוא כותב "התפישה המתנחלית המקורית דיברה בשם רציונל ציוני מובהק, כלומר שמפעל ההתנחלות נועד למען מה שמוביליו ראו בו אינטרס מובהק של המדינה. אבל כיום יש בקרב צעירי הדור השלישי של המתנחלים מי שאימצו תפישה פוסט-ציונית מובהקת: המדינה וצרכיה לא רק שאינם עוד היעד של מפעל ההתנחלות, אלא נתפסים במובהק כאויביו. ארץ ישראל, על פי תפישה זו, חשובה ממדינת ישראל, והלאומיות שהפורעים מייצגים היא מין לאומיות מיסטית שאם בכלל היא קשורה למדינה כלשהי, היא אינה קשורה למדינת ישראל (הנתפסת אצלם כ"בוגדת באידיאלים היהודיים"), אלא למדינה משיחית עתידית"⁴⁰².

3.3.1 המשיחיות בציונות הדתית:

גדעון ארן בספרו קוקיזם, עבודת הדוקטוראט שנכתבה במהלך התפתחות תנועת "גוש אמונים" והודפסה כספר בשנת 2013 בהוצאת כרמל. "הרעיון המשיחי הוא אחד היסודות המרכזיים בתיאולוגיה היהודית. הוא הוכיח עצמו כבעל חיות רבה במיוחד, אפילו בזמנים מודרניים, [...] מצד

⁴⁰⁰ שלג יאיר, הם למדו שהאלימות משתלמת, מדור "הערות לסדר" באתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, 17.12.2011.

⁴⁰¹ ראה חזוני יורם "האם הרצל רצה מדינה יהודית", מתוך תשובה לעמית פוסט ציוני בעריכת טוביה פרילינג, הוצאת ידיעות אחרונות, 2003, עמ' 332. כמו גם "מה נותר מן הבצל", מאמרו של ישראל ברטל בעמ' 318 של ספר זה.

⁴⁰² שלג יאיר, הם למדו שהאלימות משתלמת, מדור "הערות לסדר" באתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, 17.12.2011.

אחד אפשר לראות את הציונות ככרוכה בחילון הרעיון המשיחי מסורתי. מצד שני, ההגשמה הציונית היא שעשתה יותר מכל להבלטה מחודשת של הרעיון המשיחי דתי ולהחמרת בעייתיותו הקלאסית".

בפיסקה זו מתאר ארן כיצד התנועה הציונית שיצאה במוטו של "לציונות אין דבר עם הדת", מצאה בסופו של דבר את עצמה בקשר עבות עם משיחיות דתית. ההסבר לדבריו נובע מכך שהשורש ממנו יונקת הציונות הוא יהודי, ובקטגוריית היהדות המשיחית. וכך הוא ממשיך: "הרעיון המשיחי המסורתי השפיע על הציונים וסיפק להם גם מוטיבציה וגם אג'נדה. מהצד השני, כהמשך טבעי, גוייס הרעיון המשיחי גם על ידי חלק מהאורתודוקסיה, כדי לתת למפעל הלאומי בא"י הכשר דתי, ולו בדיעבד."

בטענה זו, ובצורך להסביר את הקשר לציונים ולהכשיר את המפעל הלאומי בארץ ישראל, פגשנו במהלך קורות חייו של הרב אברהם הכהן קוק שהיה בגישתו הראשונית מתנגד עקרונית לרעיון ההתיישבות החילונית בארץ ישראל, כפי שמובא במאמרו "אפיקים בנגב" שפורסם בירחון פלס⁴⁰³: "אם אותם שקורעים מעליהם את מעיל הדת וכופרים בתורה, חושבים עצמם בתור בני ישראל, שהם עומדים בחוג עמם ושיש לעם בכלל עמם יחש לאומי, אחווה לאומית וגעגועים לאומיים. לא ולא! [...] הם, שומרי התורה והמצות, הם אינם מכירים ולא יוכלו להכיר שום אחוה לאומית עם אותם שנערו חצנם מנשמתה של האומה ומקור חייה, ולא יועיל חיבור הגזע והמולדת. רגש הדת והתורה, מורה בחזקה ופועל בזרוע כוחו להוציא מכלל אחווה לאומית את כל הכופרים ופורקי עולה של תורה ואמונה."⁴⁰⁴ מאוחר יותר הפך הרב קוק לתומך נלהב של המפעל הציוני בעיקר לאחר התמנותו לרב יפו והמושבות בשנת 1904. כאשר הגיע עם משפחתו ליפו (תחת השלטון העות'מני) וראה את פועלם של המתיישבים החלוצים במושבות⁴⁰⁵. בתקופה זו, החל הרב קוק לפתח את גישתו הכוללת את היחס לתקופה הנ"ל כאל תקופת אתחלתא דגאולה. רבנים אורתודוקסים רבים מקהילות שונות ברחבי אירופה לא קיבלו את גישתו, אותה הוא ניסה להחיות דרך תנועת "דגל ירושלים"⁴⁰⁶ תנועה

⁴⁰³ ירחון פלס – ירחון רבני אורתודוקסי בעריכת רבי דובר רבינוביץ, יצא לאור בעברית בין השנים 1900-1905 בעיר פולטבה, כיום באוקראינה.

⁴⁰⁴ קוק, אברהם יצחק הכהן, אפיקים בנגב בתוך ירחון הפלס, עמ' 78-79 שנת תרס"ד. ראה גם הייחסותו של אביעזר רביצקי לתקופת חייו זו של הראי"ה קוק בספרו "הקץ המגולה ומדינת היהודים" פרק שלישי: הקץ הדוחק – הציונות הדתית המשיחית, עמ' 129-134

⁴⁰⁵ בניהו ברונר, מטרות מסע המושבות של רבני ישראל בראשות הראי"ה קוק והרב י.ח. זוננפלד זצ"ל, מגד ירחים, כסליו תשע"ד (2014), עלון 171. ציטוט מתוך מאמר זה: "מטרה נוספת נלע"ד קשורה למאמר אחר של הרב זצ"ל הנקרא "מסע המחנות". במאמר זה הרב מיצר על כך שעם ישראל מחולק למחנה חרדי ומחנה חופשי וכל מחנה בטוח בצדקת דרכו: "החרד", כלומר מי שהוא חושב את עצמו שהוא שייך למחנה זה שקוראים לו "חרדים", הרי הוא מביט הבטה מלמעלה למטה אל המחנה השני "החפשיים... ו"החפשי", כלומר, מי שהוא עומד בזה המחנה שהוא מתאמר בשמו המודרני הזה, הרי הוא בודאי חושב, שכל הרעיון של תשובה הרי הוא נוסח "חרדי" שאינו שייך לו כלל. ונמצא, שמכאן ומכאן הננו עומדים קרחים, ומוצא לרפואת מכאובינו הנפשיים מאין יבוא?"

⁴⁰⁶ תנועת "דגל ירושלים", היתה התנועה הציונית הדתית השנייה אחרי תנועת המזרחי, נוסדה בשנת 1918, חודשיים לאחר הצהרת בלפור (2.11.1917). שתיהן ניסו לשלב בין היהדות לבין הלאומיות. וכפי שמצוטט הרב קוק "לשם השלמת הצדדים הרוחניים שבתחייה הלאומית היהודית" (אגרת תתס"ז, אגרות הראי"ה, חלק ג' עמ' קמ"ח). התנועה לא האריכה ימים, הן משום שלא זכתה לתמיכה מרבנים נוספים והם משום שהרב קוק חשש שהיא תפגע בפעולותיהם של תנועת המזרחי (אגרות הראי"ה - אגרת תתקמ"ה, חלק ג', עמ' רסא).

ששרדה תקופה קצרה ונמצא לה הד בפועלם של קבוצת "הקוממיות", לאחר ההתנתקות מרצועת עזה⁴⁰⁷.

"משיחיות" יש להדגיש, באה לידי ביטוי בהיסטוריה היהודית ותוצאותיה לא זכו לעדנה. במיוחד בא לידי ביטוי היחס למשיח השקר שבתאי בן צבי במאמרו של הרב צבי יהודה קוק⁴⁰⁸. מטרתו במאמר זה, היתה למתן את החשש מה"משיחיות" ואף להעלות על נס את פועלו של שבתאי בן צבי. וכך הוא מיישב את הקושי או כפי שהרב צבי יהודה קוק ניסח "כדי להגיע אל ברור היחס האמיתי, שבין "הרעיון הדתי" ו"הרעיון המשיחי" [...]. במידה מסויימה, בין עצם הרעיון המשיחי, המשיחיות בעיקרה ובכללותה, לבין צורותיה השונות, שלבשה בתנועותיה השונות שבמשך הדורות של הגלות"⁴⁰⁹.

עוד לפני יישוב היחס הקיים לשבתאות בהיסטוריה היהודית, סוקר הרב צבי יהודה קוק את התופעות המשיחיות שהתרחשו עד כה. "הראשונה בראשותו של אותו תנא רבי עקיבא, והאחרונה מיסודם של הרבנים הגאונים והצדיקים, רבי צבי קלישר, ר' אליהו מגרידץ, ר' יהודה אלקלעי, ר' נתן פרידלנד"⁴¹⁰ כאשר מטרתו היא להאיר באור חיובי ונכון את אותן "שלשלת תנועות" ולראותן "בתור פרקוסים קודמים, בתהליך משיחיותה הכללית של כנסת ישראל במלוא קדושת חינויותה, הרי הן לא הוכשרו והוכנו, בהכנה של גמר צורה הראויה לכך, אם מבחינה אישית או ציבורית, אם מצד מצב היהדות או מצד מצב העולם בכללו, להיות ולגלות משיח לישראל." וזאת הסיבה לדעתו לכך שהגאולה לא התרחשה בעת ההיא "לפי ערך אותן הסטיות המקבילות והמתאימות אל אי – התמלאות הפגימות האלו, כך היא ארעיותן ואי קיומן של אותן תנועות, וערך המשיחיות האמיתית הוא לפי שלמות המשכה וקישוריה"⁴¹¹. וביחס לשבתאות הוא מציין כי "בשבתאות באה שוב לא התנגדות לתורה ולדתיות בכלל, אלא סילוף היחס והדמות של התורה [...] ולכן תנועה זו נעלמה "בגמר ברור הידיעה הכללית כי "משיח" זה אינו לישראל".

והנה היחס של הרב צבי יהודה קוק להופעת הציונות, כאשר עצם הכנסה לתוך מאמר על המשיחיות כבר עוטף אותה בהילה זו: "אבל אחר לגמרי הוא מהלך הדברים אצל הרצל וכל עניין הציונות המעשית והמדינית. כאן המהלך הוא מלמטה למעלה" ובנוסף לכך הוא מדגיש "אבל פרק זה, של מתן

⁴⁰⁷ראו כנס רמלה השלישי "בין ישראל לעם – מיהו לאומי?" של תנועת הקוממיות, במאמרו של הרב דב ליאור "דגל ירושלים – לכינון ממלכה המיוסדת על האידיאה האלוקית" אתר ישיבה: <https://www.yeshiva.org.il/midrash/video/13485> כ"ב ניסן תש"ע (2010), כמו גם במאמרו של הרב אברהם וסרמן באתר ישיבה "תחייתו של דגל ירושלים" קישור למאמר: <https://www.yeshiva.org.il/midrash/4503>. ציטוט: תנועת "דגל-ירושלים", שידעה בעבר מנהיג דגול ונכשלה מחוסר פעילים, קיימת כיום כתנועת פעילים אדירה חסרת מנהיגות. בבחירות שעברו התגייס הציבור הזה במסירות ובמאמץ עילאיים כדי להוריד מהשלטון את הממשלה שהתנכלה לו ולדרכו. נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁴⁰⁸ צבי יהודה קוק, התורה והגאולה (תשובה לשאלה על היחס בין "הדתיות" והמשיחיות" ביהדות), מאמר שישי מתוך הספר (אסופת מאמרים) לנתיבות ישראל, חלק א'. הוצאת מאבני המקום, קרית הישיבה בית אל, הדפסה שלישית התשס"ז (2007).

⁴⁰⁹ צבי יהודה קוק, התורה והגאולה, לנתיבות ישראל חלק א', הוצאת מאבני המקום, קרית הישיבה בית אל, הדפסה שלישית התשס"ז (2007). עמ' 45

⁴¹⁰ שם, עמ' 62

⁴¹¹ צבי יהודה קוק, התורה והגאולה, לנתיבות ישראל חלק א', הוצאת מאבני המקום, קרית הישיבה בית אל, הדפסה שלישית התשס"ז (2007). עמ' 63

הצורה המדינית הפומבית במעוף הדרה ויצירתם הנמרצת של המכשירים הדרושים במסגרת האומה למנוף הכביר של בניין הארץ ויישובה, אשר יחד הם מביאים את ההתקדמות הגדולה של ההתנערות הציבורית המקפת בכלל ישראל".⁴¹²

אולם מנגד יש להוסיף, את ההתייחסות למפעל הציונות - כמפעל אנטי ציוני שנדחה בגסות על ידי חרדים רבים בעיקר על ידי הפלג החרדי נטורי קרתא, וכך כתב הרבי מסאטמר⁴¹³ על הציונות: "הנה ברור הדבר בלי שום צד ספק, שכל אלו הבנינים שבנו המינים והאפיקורסים בארצנו הקדושה ישרפו ויחרבו על ידי מלך המשיח ולא ישאר מהם שריד ופליט". דברים אלו צוטטו בספרו של אביעזר רביצקי "הקץ המגולה ומדינת היהודים" וכך ממשיך הציטוט: "ותחת הבנינים האלו יעמיד לנו השם יתברך בנינים אחרים מקודשים בקדושה עליונה, ואז ידעו כל הגויים כי אני ה' בניתי הנהרסות, ואין כמו אותן ראשונות שנחרבו". לדעתו של רביצקי משמעותו של הציטוט היא לכך ש"הנבואות והמדרשים בדבר החורבן הצפוי ערב הגאולה, בדבר חבלי המשיח ומוראותיהם, לא נתכונו אלא כלפי המפעל הציוני. מדינה יהודית זו, הורתה ולידתה בחטא ולכן לא יתכנו לגביה אוולוציה הדרגתית, שיפור וטיהור, אלא רק עקירה מן השורש"⁴¹⁴.

3.4 פינוי מאחז עמונה

המאחז בעמונה הוקם בשנת 1995, בתחילה כאתר חפירות ארכיאולוגיות ואתר מיכלי מים של חברת המים הישראלית "מקורות". בשנת 1996 הוצבו במקום לראשונה מספר קרוואנים⁴¹⁵, ⁴¹⁶. בינואר 2003 נערך טקס חנוכת המקווה ביישוב, באירוע השתתף הרב הראשי הספרדי, הרב מרדכי אליהו⁴¹⁷. ביולי 2005 הוגשה עתירה לבג"צ של ארגון "שלום עכשיו", זאת בטענה כי היישוב הוקם על קרקע פרטית של פלסטינים⁴¹⁸.

⁴¹² שם, עמ' 66
⁴¹³ הרבי מסאטמר הינו הרב יואל טייטלבוים (1887-1979), מתנגד גדול לציונות ולמדינת ישראל. ניצל מגטו סאטמר בהונגריה במהלך מלחמת העולם השנייה. הקים בוויילאמסבורג שבניו יורק את קהילת סאטמר.
⁴¹⁴ אביעזר רביצקי, הקץ המגולה ומדינת היהודים, פרק שני: "דחיית הקץ": הזרם הקיצוני האנטי ציוני, עמ' 109-110
⁴¹⁵ טליה ששון, דו"ח ששון – חוות דעת ביניים בנושא מאחזים בלתי חוקיים, עמ' 164-165: "פירוט המימון לסיוע מאחזים בלתי מורשים (שידוע לי): "משרד הבינוי והשיכון השקיע כספים בתכנון, /או הקמת תשתיות /או מבני ציבור, למאחזים הבלתי מורשים הבאים: נוף הרים – עלי; דיר רבן; איתמר גבעה; 851 איתמר - הנקודה; פני חבר; ייטב - חוות נועם; גבעת סלעית; בת עין מערב; גבעת החי"ש; נתיב האבות; נוה דניאל; אובנת; גבעת הבריכה; חורש ירון; נריה; מגרון; נוף פרת; עמונה.. עמ' 152.
⁴¹⁶ קרוונים הוצבו בחלקם במאחזים בלתי מורשים. ביקשתי לבדוק היכן בדיוק הוצבו, שכן דו"ח הפיקוח שקיבלתי ציין בעיקר את שמו של היישוב הוותיק בסביבה אך לא פרט את שם המאחז בו הוצבו הקרוונים. לבקשתי נערכה בדיקה נוספת, שאף היא איננה ממצה לדעתי, אך נותנת תמונה מספיקה לצרכינו אלה. מהדיווח עולה כי הוצבו קרוונים בין היתר במאחזים שלהלן: (ברוכין) ליד עלי זהב: (17 קרוונים; נוף נחמיה) ליד תפוח: (16 רחלים) ליד תפוח: (4 איתמר) נ.ג. 2: (777 סלעית) ליד מחולה: (3; מבואות יריחו) ליד ייט"ב: (8; גבעת הרואה) ליד עלי: (3; עמונה) ליד עופרה. עמ' 164
⁴¹⁷ ישראל רוזנר ואיתי רום, "המקור": תיק עמונה - כך הוקם המאחז שמסעיר את המדינה", 20.12.2016. ערוץ 10.
⁴¹⁸ <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1224068> נראה לאחרונה: 07.07.2019.
⁴¹⁹ הוברמן חגי, בתי עמונה יוקמו מחדש, מתוך אתר תנועת ההתיישבות "אמנה".
<http://www.amana.co.il/?CategoryID=107&ArticleID=264>. נראה לאחרונה: 07.07.2019.
⁴¹⁸ גלעד שר, הקרב על הבית: "מיד עם הקמתו, טענה תנועת "שלום עכשיו" כי הוא נבנה על אדמה פרטית פלסטינית, ופנתה לערכאות משפטיות על מנת להביא להפסקת הבנייה בו". הוצאת משכל – ידיעות ספרים, 2016. עמוד 119.

בעקבות זאת הוציא הבג"צ צו ביניים למניעת איכלוס הבתים, ולאחריו הוצא צו אלוף פיקוד המרכז האוסר כל כניסה לבתים. העתירה הוסרה לאחר שהפרקליטות קבעה תאריך פינוי של המבנים לינואר 2006⁴¹⁹, כלומר מספר חודשים לאחר תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה. ניסיונות מצד חברי כנסת ממפלגות הימין לדחות את תאריך הפינוי או לבטל את הצו, אליהם גוייס גם ח"כ חנן פורת לא נענו. באותם חודשים ראש הממשלה דאז אריאל שרון לקה בתרדמת ונעלם מהמפה הפוליטית, את הנהגת המפלגה המשיך אהוד אולמרט שהבטיח כי פינוי עמונה יתקיים כסדרו. הוא ביקש משר הביטחון דאז גדעון עזרא להכין תוכנית לפינוי 20 מאחזים נוספים.⁴²⁰ הפינוי בוצע בינואר 2006. במקום ניצבו חברי כנסת ושרים מהמחנה הדתי לאומי כמו גם תומכים רבים שניסו בכל כוחם למנוע את הפינוי.

"סמוך לשעה 10:00 בבוקר הגיעה הידיעה על החלטת הבג"ץ. בעוד הכרוז קורא להרגיע את הרוחות ולחיילים ולשוטרים להבין את מאבקם של המתיישבים על ארץ ישראל, עלו אלפי השוטרים אל ההר, ופרצו אל תוך ההמונים תוך הנפת אלות על האלפים שמולם. בין ראשוני הפצועים חברי הכנסת אלדד ואיתם. ח"כ אפי איתם שנפגע בראשו על ידי פרש משטרתו והובל כשהוא מדמם באלונקה הובהל לקבלת טיפול המרכז הרפואי הדסה הר הצופים בירושלים. התנהגותם של שוטרי היס"מ העידה שהם קלטו היטב את "רוח המפקד", רוחו של אהוד אולמרט. הם התנפלו וחבטו ללא רחם על המפגינים באלות ובאגרופים, רמסו אותם בסוסיהם, גררו אותם בכוח על הרצפה, בעטו בהם באשכיהם והפילו אותם בגסות על האדמה. השוטרים לא בררו מי ומי ניצב מולם. כך היו ראשוני הפצועים שני ח"כים, אפי איתם ואריה אלדד, שהיו במקום מתוקף תפקידם. כך ספג זמביש מכות כשניסה למנוע משוטר יס"מ להכות את הדוקטורנטית ענת רוט, מחברת הספר "סוד הכוח" על מועצת יש"ע, שעמדה בצד ולא עשתה שום פרובוקציה. זמביש, אגב, נכשל. השוטרים חבטו בענת רוט באלה, וגם הוא ספג מהלומות."⁴²¹

תיאור נוסף של העימות במהלך פינוי עמונה מספרו של גלעד שר "הקרב על הבית":

"פינוי תשעת המבנים לווה באלימות קשה. עוד בתחילת השבוע של הפינוי הגיעו למאחז כ- 3,000 איש, ביניהם חברי כנסת, ראשי מועצת יש"ע ואנשי המחותרת היהודית. המתנחלים הציבו בפני המפנים חומה אנושית, שנפרצה בידי פרשי המשטרה. כשכוחות המשטרה נכנסו ליישוב הם התקבלו במטחי אבנים ומוטות ברזל מצד מתנחלים שהתבצרו על הגגות. בתגובה החלו השוטרים לפנות את המתבצרים תוך שימוש באלות. בסוף יום הפינוי נספרו למעלה מ- 200 פצועים, ובהם 49 שוטרים, ואילו כל השאר הגיעו מקרב המתנחלים ותומכיהם. שני חברי כנסת מן הימין, אפי איתם ואריה אלדד, היו אף הם בין הפצועים. סך כל הנפגעים בפינוי עמונה עלה על מספר הנפגעים בהתנתקות⁴²².

⁴¹⁹ נדב שרגאי, מועצת יש"ע: תוכנית אולמרט לפינוי מאחזים – הכרזת מלחמה. הארץ, 17.01.2006.
⁴²⁰ ענת רוט, הציונות הדתית במבחן הממלכתיות – מכפר מימון לעמונה, מתוך: תוכנית ההתנתקות – החלום ושברו בעריכת: יעקב בר סימן טוב, בהוצאת מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל, 2009, עמוד 60.
⁴²¹ חגי הוברמן, בתי עמונה יוקמו מחדש, מתוך אתר תנועת ההתיישבות
"אמנה". <http://www.amana.co.il/?CategoryID=107&ArticleID=264>. נראה לאחרונה: 07.07.2019.
⁴²² שר גלעד, הקרב על הבית, הוצאת משכל – ידיעות אחרונות, 2016, עמוד 120.

פינוי עמונה נכלל במסגרת תוכנית ההתכנסות אותה הציע אולמרט במצע הבחירות לכנסת ה-17. על פי התוכנית אמורים היו להשאר שלושה גושי התיישבות מרכזיים המשאירים בידי ישראל כ-7 אחוזים משטחי יהודה ושומרון. במסגרת התוכנית אמורים היו להתפנות כל המאחזים ולהתרכז בגושי התיישבות: מעלה אדומים, גוש אריאל וגוש עציון⁴²³.

למרות שהמאבק על אי פינוי תשעת המבנים הבלתי חוקיים החלה בשנת 2001 והיתה חלק מתוכנית ההתנתקות של ראש הממשלה לשעבר אריאל שרון. הוחלט לדחות במעט את פינוי יישובי צפון שומרון, בעקבות גל המחאה נגד ההתנתקות מרצועת עזה. יש לציין כי ההחלטה על פינוי הנ"ל לא נקבעה במסגרת הדו"ח⁴²⁴ המאחזים הלא חוקיים⁴²⁵ של עורכת הדין טליה ששון⁴²⁶ שנכתב בעקבות פנייתו של ראש הממשלה אריאל שרון אליה. על ההחלטה של ראש הממשלה לפנות לאדם פרטי⁴²⁷ נכתבו ביקורות רבות כמו גם נגד חוסר האובייקטיביות של כותבת הדו"ח⁴²⁸. עיקר ממצאי הדו"ח היו כי "החטיבה להתיישבות" שהינה גוף של ההסתדרות הציונית, המקבל את תקציבו דרך משרד החקלאות, המשמש כצינור המרכזי להעברת כספים לבניית התנחלויות ומאחזים בלתי חוקיים⁴²⁹.

3.5 המצב המשפטי של הקרקעות בשטחי יהודה ושומרון

נושא הקרקעות בשטחי הגדה המערבית (יהודה ושומרון) אינו פשוט כלל ויש להרחיב עליו מעט, על מנת להבין בנוסף לכך, את ההבדל הגדול בין מאחז להתנחלות. ההיסטוריה של שטח זה במאה

⁴²³ מאמר של מכון ראות, 25.4.2006 וכן ראה את תוכנית קווי היסוד של הממשלה ה-31 בו גם נספח נאום הנצחון של ראש הממשלה הנוכחי, אהוד אולמרט באתר משרד החוץ של ממשלת ישראל, 4.5.2006.
⁴²⁴ טליה ששון, דו"ח ששון המכונה רשמית - חוות דעת (ביניים) בנושא מאחזים בלתי מורשים, 12.3.2005.
⁴²⁵ "בתחילת שנת 2005 פורסם דוח המאחזים הלא חוקיים שחיברה עו"ד טליה ששון, לבקשת ראש הממשלה דאז, אריאל שרון. בדוח נמתחה ביקורת חריפה על התנהלותה של החטיבה ועל חלקה במפעל המאחזים הלא חוקיים של המתנחלים בשטחים. לאחר פרסום הדוח החל משרד ראש הממשלה להפיק את לקחיו, ובין היתר הונחתה החטיבה (להתיישבות) לפעול להשקעות גם בנגב ובגליל. במהלך החודשים האחרונים גיבשו אולמרט ושמואל פתרון כולל לסוגיית החטיבה, זאת בדמות העברתה לאחריות הישירה של שר החקלאות, אשר ישקיע את כספיה בפיתוח הפריפריה." (יבלונקה אורי, 22.7.2007, המדינה תייבש המאחזים, מתוך: אתר האינטרנט NRG מבית מעריב: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/611/543.html>)

⁴²⁶ נשיאת הקרן החדשה לישראל משנת 2015
⁴²⁷ המינוי של טליה ששון בעייתי מבחינה חוקית, באתר ערוץ 7, 9 באוגוסט 2004. להלן הציטוט מתוך המאמר המדובר: "בכיר במשרד המשפטים, שביקש לא להזדהות בשמו, אומר בפליאה, כי הוא אינו מבין מדוע לא הטיל ראש-הממשלה את התפקיד על בכיר בפרקליטות, שהינו עובד מדינה. "הטלת המשימה על אדם פרטי יוצרת בעיות חוקיות לא פשוטות" הוא אומר, ומפרט: "ראש הממשלה למשל כתב בכתב המינוי שהיא מוסמכת לדרוש ולקבל כל מידע הדרוש לה מכל משרדי הממשלה ומערכת הביטחון." הבכיר מביע תמיהה: "ממתי מותר למסור כל מידע לאדם פרטי? יש פרטים שהחוק אוסר למסור לכל אדם, אלא אם הוא חלק מהמערכת המשפטית. טליה ששון, כיום, איננה כזו." הלינק למאמר: <https://www.inn.co.il/News/News.aspx/85709>

⁴²⁸ משה הלינגר, יצחק הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד "תג מחיר", הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2015. "מהלכה האישיים העתידיים של ששון, שלימים הצטרפה לארגוני שמאל מובהקים כחברת מועצת "יש דין" וכמועמדת לכנסת מטעם רשימת מרצ-התנועה החדשה, היו בעיני ראשי ההתיישבות ביש"ע הוכחה לטענותיהם בעת פרסום הדוח שהוא מוטה אידאולוגית לעמדות השמאל" עמוד 160.

⁴²⁹ טליה ששון, חוות דעת בנושא "מאחזים בלתי מורשים" 12.3.2005: "החטיבה להתיישבות פעלה רבות להקמת יישובים ישראלים בשטחי איו"ש. ממצאי הדו"ח מלמדים שהיא הקימה בעיקר מאחזים בלתי מורשים רבים, ללא אישור הדרג המדיני המוסמך. מעשיה של החטיבה מעלים שלא קיים עוד מנגנון מדיני להקמת יישובים חדשים בשטחים. ההחלטה על הקמת יישובים "ירדה מדרגה" והפכה להחלטה של פקידים, אף שלא הוסמכו לכך. אין זו החלטה של דרג בכיר, שיש לו אחריות ציבורית כלפי צבור בוחריו" עמוד 27.

העשרים, הפכה את נושא הקרקעות בשטח זה למורכב. זאת מאחר ואזור זה עבר מספר כיבושים ושינויי מדיניות. בתקופה העות'מנית ולאחר הכיבוש הבריטי ב-1917, והחלת המנדט הבריטי על כל שטחי פלסטינה ארץ ישראל כולל הגדה המערבית⁴³⁰ ורצועת עזה. המנדט הבריטי התקיים במשך כשלושים שנה ובסופו כבשה ירדן את שטחי הגדה המערבית, כיבוש שלא הוכר על ידי מרבית חברי מועצת האומות המאוחדות, מלבד בריטניה ופקיסטן. במלחמת ששת הימים כבשה ישראל מידי הירדנים את השטח הנ"ל. מדינת ישראל הכריזה על האזור שטח צבאי וחלות עליו פקודות של שטח צבאי כבוש המוכרות על ידי האו"ם⁴³¹. פקודות שבהם המדינה יכולה להשתמש במשאבי האזור לצרכיה בהגבלת זמן ולהשתמש בשטחי האדמה שאינן בבעלות פרטית לצורכיה (הזמניים). בעקבות דו"ח ששון-דו"ח המאחזים הבלתי חוקיים, שפורסם בשנת 2004 לבקשתו של ראש הממשלה דאז אריאל שרון מהשופטת דליה ששון, דו"ח זה שזכה לביקורת רבה. לאור זאת ביקש ראש הממשלה בנימין נתניהו מצוות נוסף, שבראשו השופט בדימוס אדמונד לוי לדון שוב ב"בחינת הבניה באזור יהודה ושומרון". ההוראה על הקמתו נמסרה ב-13.2.2012. הדוח המלא הושלם ב-21.6.2012⁴³². כארבעה חודשים לאחר הקמתו.

כבר בפרק הראשון נדון מעמד שטחי יהודה ושומרון מנקודת ההשקפה של המשפט הבינלאומי. המציג את גישתם של ארגוני שמאל הרואים במדינת ישראל ככובש ועל כן חלה עליו האמנת האג המחייבת את הכובש לשמור על הסדר האזרחי, ולדאוג לאוכלוסיה המקומית עד להסדרת סיום הכיבוש. להמנע בפגיעה ברכוש פרטי כמו גם הזכות להינות מרכוש ציבורי לצורכי הכובש. לפי סעיף 49 של אמנה זו, חל איסור על העברה של אוכלוסית הכובש, כמו גם הקמת ישובים ועל כן, המדינה בעצם מימון ההתנחלויות מפרה את סעיף 49 באמנה זו.⁴³³

אולם מנגד, ארגוני ימין טענו בפני חברי הוועדה, שמאחר ומעולם לא הוכר חלק זה תחת ריבונות מדינית, אין אפשרות לכלול שטח זה תחת השם כיבוש. "אלה סבורים כי ישראל אינה "מעצמה כובשת" על פי הגדרות המשפט הבינלאומי, בין היתר, לנוכח העובדה ששטחי יהודה ושומרון מעולם לא היו חלק לגיטימי ממדינה ערבית כלשהי, לרבות ממלכת ירדן. לפיכך, אותן אמנות העוסקות בניהול השטח הכבוש והאוכלוסיה הכבושה, אינן רלוונטיות לנוכחותה של ישראל בשטחי איו"ש⁴³⁴"

⁴³⁰ שם האזור כונה אחרת על ידי מדינות שונות, הגדה המערבית הינו השם הירדני שניתן לשטח זה.
⁴³¹ אהרון ברק, בפסק דין בבג"ץ 393/82 ג'מעית אסכאן אלמעלמון אלעתאוניה אלמחדודה אלמסאוליה נגד מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון, ניתן ב-28.12.83: "יהודה ושומרון מוחזקות על ידי ישראל בדרך של תפישה צבאית או "תפישה לוחמתית. (Belligerent Occupation) באזור הווקם ממשל צבאי, אשר בראשו עומד מפקד צבאי. כוחותיו וסמכויותיו של המפקד הצבאי יונקים מכללי המשפט הבינלאומי הפומבי, שעניינם תפישה צבאית. על-פי הוראותיהם של כללים אלה, כל סמכויות הממשל והמינהל מוחזקות בידי המפקד הצבאי... סמכויות אלה יש שהן יונקות מהדין, אשר שרר באזור בטרם התפישה הצבאית, ויש שהן יונקות מחקיקה חדשה, שהוחזקה על ידי המפקד הצבאי... בשני המקרים גם יחד חייבת הפעלת הסמכות לקיים את כלליו של המשפט הבינלאומי הפומבי, שעניינם תפישה לוחמתית, ואת עקרונותיו של המשפט המינהלי הישראלי, שעניינם שימוש בסמכות שלטונית של עובד ציבור."

⁴³² אדמונד לוי, דוח לוי, 2.7.2012, עמ' 1

⁴³³ שם, עמ' 3

⁴³⁴ שם, עמ' 5.

בנוסף נטען כי סעיף 49 של אמנה זו, נכתב על מנת למנוע מצב נשנה שחל במלחמת העולם השנייה, בו הועברו אזרחים לשטחים כבושים על מנת להרצח. "המשפטים יוג'ין רוסטאו, דיקן המשפטים של אוניברסיטת ייל שבארה"ב, ופרופ' יוליוס סטון אישרו שסעיף 49 נועד לאסור את אותם מעשים בלתי אנושיים שבוצעו על ידי הנאצים, קרי – העברה מסיבית של אנשים אל תוך השטחים הכבושים על ידם לצרכי השמדה, עבדות או קולוניזציה"⁴³⁵.

הועדה אף דנה בחוקיותה של הצהרת בלפור בעניין מחויבותה של בריטניה בהקמתו של בית יהודי בארץ ישראל, כמו גם בענייניו של המנדט הבריטי והחלטת סאן רמו המאשרת את הצהרת בלפור כמסמך חוקי. במסמך בו מוצהר כי, יש לדאוג לזכויותיהם הדתיות של בני המקום אך לא מצויין כי יש לדאוג לזכויותיהם בלאומיות. " כאן יש להדגיש כי בכתב המנדט (כמו גם בהצהרת בלפור) הוזכרו הזכויות האזרחיות והדתיות בלבד של תושבי פלסטינה אותן יש לשמר, ואין בו זכר להגשמתן של זכויות לאומיות של העם הערבי."⁴³⁶

מאחר ומטרתו היא לבאר מספר נקודות ביחס למצבם המשפטי של שטחי יהודה ושומרון, אדלג לסוף הדו"ח בו נכתבה אחרית דבר:

"מסקנתנו הבסיסית היא כי מנקודת מבטו של המשפט הבינלאומי אין חוקי "כיבוש", כפי שבאים לידי ביטוי באמנות הבינלאומיות הרלוונטיות, חלים בנסיבות ההיסטוריות והמשפטיות המיוחדות במינן של הנוכחות הישראלית ביהודה ושומרון במשך עשרות שנים. כמו כן, הוראות אמנת ג'נבה הרביעית בעניין העברת אוכלוסייה אינן חלות, ולא נועדו לחול לגבי התיישבות דוגמת זו של ישראל ביו"ש" לאור זאת ועל פי המשפט הבינלאומי, עומדת לישראלים זכות שבדין להתיישב ביהודה ושומרון, ועל כן ההקמה של הישובים בפני עצמה אינה לוקה באי חוקיות."⁴³⁷

3.6 סוף דבר

התייחסתי בפרק זה לנושא "תג המחיר" ותגובות הרבנים לאירועים אלו. „תג מחיר“ היווה עבורי את מקרה הבחן (Study case) לבחינת שאלת המחקר: האם חל דיסוננס קוגניטיבי אחרי ההתנתקות מרצועת עזה (אוגוסט 2005). כמו גם, כיצד המשיכה הציונות הדתית בדרכה האידיאולוגית לאחר המשבר האמוני שחל מאז ההתנתקות מרצועת עזה⁴³⁸. התייחסתי בעיקר לקבוצת אנשי

⁴³⁵ דו"ח לוי, עמוד 7, ציטוט של: American Journal of International Law, Vol 84, 1990, p. 719 | המאמר: Phillips, 'The Illegal Settlements Myth', Commentary, 2010.

⁴³⁶ דו"ח לוי, 2.07.2012, עמ' 10.

⁴³⁷ שם, עמוד 83.

⁴³⁸ ענת רוט, משבר הממלכתיות – תוכנית ההתנתקות והתמודדות עם המשבר האמונה שיצרה, ספר עמדות כרך ו', ממשבר לצמיחה, בעריכת משה רחימי, הוצאת מכללת אורות ישראל, תשע"ד (2014), עמ' 289-314.

הקוממיות⁴³⁹, שבראשה הרב אברהם אלקנה שפירא, ראש ישיבת מרכז הרב, שממנה יצאו יותר פעולות ה"תג המחיר"⁴⁴⁰, ⁴⁴¹ הסיבות לכך לקוחות מהספר "כשיהדות פוגשת מדינה":⁴⁴²

בספר הנ"ל מציע קלמן ניומן לעקוב אחר העלייה של רעיון הארץ ישראל השלמה למרכז המצע הפוליטי של המפלגות הדתיות כמו גם לנושא העיקרי שניהל את אידיאולוגית ישיבות הציונות הדתית. "נכון שיש להבחין בין נציות דתית –אידיאולוגית השוללת כל פשרה ובין נציות ביטחונית –אסטרטגית, אך נראה שהחפיפה הניכרת בין עמדות ימניות ובין עמדות דתיות מדברת בעד עצמה והופכת את **הנושא המדיני לחלק מן הזהות העצמית של כלל הציבור הציוני –דתי**, גם זה שאיננו מזדהה עם הגישה התורנית חרד"לית"⁴⁴³.

ציטטה זו לקוחה מניתוח ההשלכות הפוליטיות של מעבר חלק גדול מהציבור ציוני דתי להתגורר בשטחי הגדה המערבית, בהתנחלויות. ההשלכה הפוליטית המיידית היתה השפעה על המצע המפלגתי שבראשו עומדת שאלת פתרון הסכסוך הישראלי פלסטיני בדרך של שתי מדינות או גיבוש מצע המנסה לשלב נושאים בוערים בין הדת ומדינה.

"אם נכון לומר שמאז שנות השבעים השתלטה על השיח הישראלי הכללי שאלת עתיד השטחים, בלעה לתוכה את עיקר תשומת הלב הציבורית וצרכה כמות ניכרת של משאבים חיוניים – אבחנה זו נכונה במיוחד בכל הנוגע לציונות הדתית. ההתרכזות הפוליטית של הציונות הדתית המאורגנת בדור האחרון בנושא שטחי ארץ ישראל וההתנחלות בהם הביאה מצד אחד לידי ריכוז עוצמתו של ציבור זה והטבעת חותמו על החיים בישראל, אבל לא הפעיל את כוחו הפוליטי להשפעה על נושאי דת ומדינה ונושאים חינוכיים, חברתיים ותרבותיים." ⁴⁴⁴

בחרתי לצטט את הפסקה הזו, משום שהיא מבהירה את הצורך להתרכז בעיון וחקר פעולות „תג מחיר“ כפעולה פוסט התנתקותי מובהקת. לפי החוקר קלמן ניומן, פעולות „תג מחיר“, מהוות המשך לדגש הרב והבלעדי שניתן כבר בתחילת דרכה של מפלגת המפד"ל⁴⁴⁵ והפיכתה לחלק מהמחנה

⁴³⁹ תנועת קוממיות הוקמה בשנת 2006 לאחר ההתנתקות מרצועת עזה, על ידי קבוצת רבנים בניהם הרב זלמן מלמד והרב דב ליאור ובראשם הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא, ראש ישיבת "מרכז הרב". פירוט נרחב על התנועה בפרק ראשון חלק שני בעבודה זו.

⁴⁴⁰ תומר פרסיקו, ההתחדדות של 'מרכז הרב' והגיזבורגיזציה של הרב קוק, לולאת האל, 29.12.2011

⁴⁴¹ חיים לוינסון, 40 מהמתפרעים בחטמ"ר אפרים יצאו מישיבת מרכז הרב, הארץ, 28.12.2011

⁴⁴² ידידיה צ' שטרן, בנימין בראון, קלמן ניומן, גדעון כ"ץ וניר קידר, כשיהדות פוגשת מדינה, משכל (ידעות ספרים),

2015, עמוד 289.

⁴⁴³ שם, עמ' 375.

⁴⁴⁴ שם, עמ' 3. איחוד שני הזרמים ברשימה אחת בראשותו של נפתלי בנט לקראת הבחירות לכנסת התשע עשרה נעשה על בסיס מכנה מדיני משותף של פסילה מוחלטת של פתרון שתי המדינות ועקירת יישובים, ולא על בסיס גיבוש עמדה משותפת בנושא דת ומדינה.

⁴⁴⁵ יוני גארב, צעירי המפד"ל ושורשי הרעיוניים של גוש אמונים, מתוך: הציונות הדתית - עידן התמורות, ישראל הראל ואשר כהן (עורכים), ירושלים: מוסד ביאליק, תשס"ד, עמ' 171-200. "רבים בהנהגה הוותיקה של המפלגה (משה שפירא, יוסף בורג, זרח ורהפטיג וכן משה אונא ואברהם מלמד) לא שללו ויתורים כאלה, ואילו חוגי הצעירים בראשותם של זבולון המר ויהודה בן-מאיר, שכבר החלו לקרוא תיגר על ההנהגה הוותיקה לפני 1967, חברו אל אנשי מרכז הרב והציגו עמדה נצית בניסיון להחליף את הוותיקים."

הלאומי, לאידיאולוגיית ארץ ישראל השלמה⁴⁴⁶ ואם כן אינה בהכרח מהווה דיסוננס קוגניטיבי אלא המשך החרפה של תהליך שהתחלתו מתועדת והובאה בפרק זה בהרחבה.

ניתן אם כן לסכם ולנסות לחזות כיצד ימשכו האירועים הללו. רמז לכך נמצא במאמרו של תומר פרסיקו באתר "לולאת האל". בהם, הוא פורש את משנתו בהקשר של פעולות „תג מחיר“ והמשך הציונות הדתית ובנוסף לכך, בראיון עם דר' מוטי ענברי בהקשר לספרו Messianic Religious Zionism Confronts Israeli Territorial Compromises

מחקרו של מוטי ענברי על התנתקות והשלכותיה הופיע במאמר: "פונדמנטליזם במשבר: יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל תוכנית ההתנתקות"⁴⁴⁷, שפורסם גם בספר "בצל ההתנתקות – דיאלוג אסטרטגי במשבר", עורכים חיים משגב ויהודה לבל, בשפה העברית וגם בשפה האנגלית בספרו Zionism Messianic Religious Confronts Israeli Territorial Compromises⁴⁴⁸

הספר "בצל ההתנתקות" יצא כשלוש שנים לאחר ההתנתקות, ובו ניתוחים ראשוניים של המשבר בקרב הציבור הציוני דתי. ענברי במאמרו הנ"ל טען ש: "תהליך ההתנתקות מהווה מקרה בוחן לבדיקת התמודדותו של הציבור הציוני דתי בכללותו עם משבר האמונה, ובפרט - בדיקת התמודדותם של מורי ההלכה של ציבור זה, אלה המבקשים לעצב את דפוס התנהלותו הדתית". "הדגש על פי ענברי ניתן למצב האמוני בו נמצאת אוכלוסיית הציבור הציוני דתי. ציבור זה, ממשיך דרכו של הרב צבי יהודה ש: "על פי השקפתו של צבי יהודה הכהן קוק, שהונחלה לתלמידיו וממשיכיו, ארץ ישראל היא שלמות אחת, ישות אורגנית אחידה, בעלת רצון וקדושה משל עצמה. ישות שלמה זו מחוברת ושייכת לעם ישראל בכללותו - בהווה, בעבר ובעתיד - כך שהעם והארץ מאוחדים במיזוג מלא. משום כך, לאיש אין זכות לוותר על אף שעל ממנה, כי היא לא שייכת לקבוצה כזו או אחרת אלא ל"כנסת ישראל" בכללותה."⁴⁴⁹

ענברי מדגיש במאמר זה עוד: "שבחינת עמדותיו של הפלג האקטיביסטי של רבני גוש אמונים, המזוהה עם אסכולת מרכז הרב, איננה יכולה לשקף את עמדותיה של תנועת ההתנחלות בכללותה"⁴⁵⁰.

לפי ענברי, מדובר בשתי אסכולות חשיבה שהתפצלו מהאידיאולוגיה הציונית דתית. אולם בסוף מאמר זה הוא מציין, כי בעצם אין הבדל מהותי באידיאולוגיה של הפלגים השונים בציונות הדתית,

⁴⁴⁶ שם, עמ' 374. במרוצת הזמן נוצר זיהוי מתמשך, עקבי ועמוק בין הציונות הדתית ובין עמדות הימין בנושא ארץ ישראל, וגוש אמונים וממשיכיה הובילו את המחנה אך משכו אחריהם את כלל הציבור הדתי.

⁴⁴⁷ מוטי ענברי, פונדמנטליזם במשבר: יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל תוכנית ההתנתקות, מתוך: בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: חיים משגב ואודי לבל, ירושלים, הוצאת כרמל, תשס"ח – 2008, 285-310.

⁴⁴⁸ Inbari Motti, Messianic Religious Zionism Confronts Israeli Territorial Compromises, 2014, Cambridge, 219 pages.

⁴⁴⁹ עמ' 286-287

⁴⁵⁰ עמ' 288

אלא בהבדלים שעל דרך הפעולה: "אף שבדיעבד כבר הצטמצמו הפערים בין שני הזרמים. מתגובות שני הצדדים נראה ששני המחנות הנוגדים שואפים במהותם לכינונה של מדינת תורה שתחליף את המדינה החילונית חסרת ייעוד הקודש, אולם הפולמוס ביניהם הוא בעיקר על דרך הפעולה הנכונה. בעוד שהרבנים, "ממלכתיים"ה כדוגמת שלמה אבינר, ביקשו לטעון כי למרות השבר הקשה של פינוי גוש קטיף יש להמשיך בדרך של התנחלות על הקרקע ובלבבות, ללא שינוי, הרבנים ה"אמוניים" קראו בתגובה בדיעבד לפעול ביתר שאת להתנתק מן המדינה וממרותה הריבונית, ולהקים מעין "חברות נגד" המיועדות לציבורם בלבד"⁴⁵¹.

אולם במאמרו של קלמן נוימן בתוך: כשהיהדות פוגשת מדינה, עשר שנים לאחר ההתנתקות. לא ניתן יותר לומר כי פלג זה אינו משקף את תפישות האידיאולוגיות של הציונות הדתית, מאחר והפלג זה הפך למייצג את הציונות הדתית אף בבחירות בכנסת, וכך הוא כותב: "איחוד שני הזרמים ברשימה אחת בראשותו של נפתלי בנט לקראת הבחירות לכנסת התשע עשרה (2013) נעשה על בסיס מכנה מדיני משותף של פסילה מוחלטת של פתרון שתי המדינות ועקירת יישובים, ולא על בסיס גיבוש עמדה משותפת בנושא דת ומדינה בין המוכנים לשקול שינויים בסטטוס קוו לבין המתנגדים לכל הקלה בחקיקה הדתית".⁴⁵²

ענברי מסיים את מאמרו (2008) בשאלה, מה ניתן לחזות לעתיד, כיצד ולאן תתפתח האידיאולוגיה הציונית דתית: "עולה השאלה, לאן נוטה המערכת של הציונות הדתית וגוש אמונים, ואיזו מן המגמות אני מעריך שתגבר. לשם כך מן הראוי ראשית לומר שבחינה כנה של התנהלות ציבור גוש אמונים ערב תוכנית ההתנתקות מלמדת שרק מיעוט ממנו השתתף בהפגנות נגד התוכנית, ומתוך שבע מאות חמישים אלף אנשי הציונות הדתית ומאתיים חמישים אלף תושבי ההתנחלויות, השתתפו באופן פעיל במאבק רק כעשרים אלף איש, ומיעוט שבמיעוט הפעיל התנגדות אלימה לפינוי. כך התגלה למעשה כי עמדת הרוב, הגם שהתנגדה לתוכנית ההתנתקות, נותרה פסיבית. ניתן להניח שמגמות פסיביות אלה יישארו מנת חלקם של אנשי הציונות הדתית, שמרביתם מגיעים מתוך רקע בורגני שאיננו מיליטנטי".⁴⁵³

הנחה זו בה הסתיים מאמרו של ענברי (2008), השתנה בשנת 2012 בראיון עם תומר פרסיקו שהתפרסם באתרו "לולאת האל"⁴⁵⁴. בראיון זה מדגיש ענברי שוב ושוב את הרדיקליזציה שחלה בעקבות ההתנתקות: "...את הספר אני מסיים בנימה פסימית. אני רואה את התחזקות עמדות

⁴⁵¹ שם, עמ' 299

⁴⁵² ידידיה צ' שטרן, בנימין בראון, קלמן נוימן, גדעון כ"ץ וניר קידר, כשהיהדות פוגשת מדינה, משכל (ידעות ספרים),

2015, עמוד: 377-376

⁴⁵³ מוטי ענברי, פונדמנטליזם במשבר: יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל תוכנית ההתנתקות, מתוך: בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: חיים משגב ואודי לבל, ירושלים, הוצאת כרמל, תשס"ח – 2008, 307-308.

⁴⁵⁴ היהדות המשיחית מתמודדת עם פשרות טריטוריאליות – ראיון עם פרופ' מוטי ענברי, לולאת האל – אתר של תומר פרסיקו, 21.10.2012. <http://archive.is/HarN4#selection-117.1-117.73> נראה לאחרונה: 07.07.2019.

המיעוט, ותוהו לאן פונה תנועה זו. אני רואה שתי מגמות פוטנציאליות – האחת היא שהאכזבה והכשלון יביאו להתפרצות אלימה ותקיפה. עד כמה יכולה תנועה זו לספוג מכות מבלי להגיב בחזרה? לכן אני רואה פה פוטנציאל גדול להתחזקות האלימות, וישנן עוד מגמות שמנבאות כיוון זה. מן הצד השני, האכזבה יכולה לדחוף אנשים אל זרועות החרדים, ונסיגה לפאסיביות פוליטית.⁴⁵⁵

אולם, השאלה הרלוונטית למחקרי זה היא, האם רדיקליזציה זו, היא צעד נוסף שהתחלתו היא בשורשיו של גוש אמונים או שהרדיקליזציה נבעה מהמשבר האמוני שחל בעקבות ההתנתקות. וכל זאת לפני הופעתן של פעולות „תג מחיר“, יש להדגיש. על כך ענה ענברי: "השוני המרכזי שבין תזות הדיסוננס הקוגניטיבי, שנבדקו בעיקר על תנועות דתיות חדשות, למודל של גוש אמונים, מצוי בנחרצות של הכשלון. לגאולה של ממשיכי גוש אמונים אין תאריכי קץ ברורים וחד משמעיים, ולכן אי אפשר לטעון באופן חד משמעי שאכן נכשלה הגאולה. אפשר לטעון שהסימנים מעידים על כשלון, אולם אין ודאות מוחלטת. היכולת של רבני הציונות הדתית המשיחית להתמודד עם כשלון נבאותיהם נוח יותר כי אין בפניהם את אותה ודאות של כשלון, כמו במצב של חישובי קץ."⁴⁵⁶

על התגברות האלימות מעיר ענברי, כי מאחר ואין גינוי מצד המנהיגים של הציונות הדתית, לא באופן נחרץ, אזי נראה כי היא תגבר. "במצב שבו אין גינוי לאלימות מצד האוטוריטות המרכזיות⁴⁵⁷, במצב שבו היריב הפוליטי מתואר באופן דמנולוגי (ערב רב, קליפה וכו') ובמצב שבו אידיאולוגיה המצדיקה אלימות ספונטנית תופסת תאוצה בקרב חוגים רדיקלים, אין להתפלל שהאלימות הופכת לחלק בלתי נפרד ממפעל ההתנחלויות."⁴⁵⁸

פעולות „תג מחיר“ האלימות⁴⁵⁹ נחזו אצל ענברי, כבר לפני ההתנתקות מרצועת עזה, והיוו למעשה, המשך ישיר לפעולות המקובלות, ולכאורה לגיטימיות, בקרב מרבית הציבור הציוני דתי. "מתוך כך ניתן לראות היום יותר ויותר מעשי אלימות פוליטית שמתבצעים על רקע ספונטני (מה שבשפה הבטחונית מכנים "זאב בודד"), וללא התייעצות עם אף גורם. ברוך גולדשטיין, יגאל עמיר, עדן נתן - זאדה ואחרים פעלו באופן דומה"⁴⁶⁰.

גדעון ארן בביקורת על ספרו של רפאל שגיא "רדיקליזם משיחי במדינת ישראל"⁴⁶¹ הסוקר את תורתו של הרב גינצבורג, טוען כי: "עיקרי האמונה הפשטנית והקליטה של נערי הגבעות לוקטו מפה ומשם, ולא דווקא ממקור סמכותי ייחודי מובהק. יתרה מכך. האנרכיזם שלהם אינו מתבטא רק בביטול

⁴⁵⁵ שם.

⁴⁵⁶ שם.

⁴⁵⁷ שם. "בפרק המדובר "אלימות פוליטית" בחנתי את יחס האוטוריטות הדתיות לטבח במערת המכפלה ב-1994 ולרצח רבין שנה לאחר מכן. המסקנה שהגעתי שהתגובה לרצח הערבים בחברון היתה של גינוי רפה תוך התחשבות בנסיבות המיוחדות שהביאו את **ברוך גולדשטיין** לבצע את הרצח הנ"ל. היו אנשים, כמו **יצחק גינצבורג**, שתמכו ברצח והיללו את המעשה האלים. הדמות הממלכתית של **שלמה אבינר** לא יכלה לגנות באופן נחרץ את האלימות, ומכאן כבר אין פלא שהאלימות תמשיך ותלווה את מפעל ההתנחלויות".

⁴⁵⁸ שם.

⁴⁵⁹ "ישנן עוד שתי מגמות שניתן לראות כמטרידות – התחזקות אתוס הקנאות, המהלל את הספונטניות של האלימות ורואה בה ביטוי של מימוש הרצון האלוהי", ראה הערה 116.

⁴⁶⁰ המשך ציטוט המאמר, מקור בהערה 116.

⁴⁶¹ רפאל שגיא, רדיקליזם משיחי במדינת ישראל, הוצאת גוונים, 2015.

מזלזל בחוקי מדינה ריבונית וסדרי חברה וקהילה, אלא גם בהתנערות מכל סמכות של אדם, רשות או רעיון, ובכלל זה לעג לרבנים ואפילו להלכה. נערי הגבעות מתאפיינים בליברטיניזם המתבטא גם במילוי מצוות סלקטיבי. הם בזים לכל פלפול ותוצאות של חכמי דת ומגלים קוצר רוח כלפי "ברברת יהודונית" בכתב ובעל פה, שהם מזהים עם דתיות גלותית עלובה.⁴⁶²

דברים דומים כתב אורי אליצור במאמרו "ארבע סיבות מדוע לא גינתי השבוע את עברייני" תג מחיר": "ואתה שומע את זה ורוצה לצעוק להם: תגידו, התחרפנתם לגמרי? נער מתבגר טיפש שחותך צמיגים של רכב צבאי מסוכן לישראל? עד כדי כך ישראל חלשה? תשתדלו לתפוס אותו, תשלחו אותו למוסד לנוער עבריין או תכניסו אותו אפילו למאסר של שנה. תגידו שזו עבירה חמורה ביותר ושראו להתייחס אליה באפס סובלנות. תגידו שאסור לעשות שום הנחה וצריך להתייחס ליהודי מפנצ'ר כמו לערבי מפנצ'ר, זה בסדר."⁴⁶³

שתי ציטטות אלו מנסות ליצב את התמונה שהציג ענברי ביחס לאירועי תג מחיר. התופעה, כפי שנראה, מורכבת יותר ומכילה רבדים שונים ומגוונים. בעת כתיבת שורות אלו, אני רואה צורך להשוות את תגובת הנערים האלו שחוו את שבר ההתנתקות מול נערים מברית המועצות לשעבר שחוו את התפרקות מדינתם. האנרכיה ששתי קבוצות אלו מציגות ומייצגות, נובעות כנראה מצורך לקחת בחזרה את הכוח שניתן למדינה במובן הקלאסי לידיהם. יתכן וזהו מעשה הנובע מתסביך מות האב⁴⁶⁴ המופיע אצל רולן בארת. כמו גם ממיתוס הנעורים שקידשה הציונות ומתואר בפירוט אצל הסוציולוג עוז אלמוג⁴⁶⁵ ויש להמשיך לחקור זאת.

3.7 מקריאה לאי אלימות לאלימות ציונית דתית – שאלת ה"תג מחיר"

שאלת האלימות,

במהלך המאבק נגד תוכנית ההתנתקות, אימצו רבני הציונות הדתית דרכים שונות על מנת למנוע אלימות נגד כוחות הצבא והמשטרה, ולהתרחק מאפשרות של "מלחמת אחים". חלקם קראו לאיפוק, לאי אלימות וחלקם קראו לסירוב פקודה.

מגוון דיעות אלו אליהם נחשפו הנערים דאז, יחד עם האידיאולוגיה שנלמדה במסגרות הלימוד והישיבות, יצרה "בלבול" כפי שניכר בדברים הבאים שנכתבו על ידי נער גבעות בעילום שם, לצורך כתבה באתר Ynet: "נער הגבעות הוא מי ששמע כל-כך הרבה דעות סותרות בפרק זמן קצר, ולמד

⁴⁶² גדעון ארן, הרב שמאמין שהרג גויים הוא קידוש השם, ביקורת ספרים, עיתון הארץ, 25.3.2016.

⁴⁶³ אורי אליצור, בדעה צלולה – מבחר מאמרים, הוצאת משכל (ידיעות ספרים), 2015, עמ' 345.

⁴⁶⁴ הקינה על מות האב, בספרה של יעל מונק "גולים בגבולם: הקולנוע הישראלי במפנה האלף", הוצאת האוניברסיטה

הפתוחה, 2012, עמ' 85

⁴⁶⁵ אלמוג עוז, הצבר – דיוקן, הוצאת עם עובד, 1997, תל אביב.

שלא להקשיב לרבנים, כי כשרב אחד עודד סירוב פקודה וחסימות כבישים למען הצלת הארץ, רב אחר אמר שזו פגיעה בעם; וכשרב אחד אמר לעשות "פנים אל פנים" ולהתפנות מהבית בשירה וריקודים, רב אחר אמר להיאבק והשווה את החיילים לגנבים הבאים למעשה גזילה⁴⁶⁶.

לעומת דיעות אלו של הרבנים, דיעות שנשמעו חדשות לבקרים ויצרו אוירה של חוסר אונים. בישיבות הציוניות דתיות, המשיך המוטו של הרב צבי יהודה קוק להיות בסיס הלימוד והוא: "עברו עוד כמה שנים. עברה מלחמת יום כיפור. הרב צבי יהודה כבר בן שמונים וארבע. והנה שוב על הפרק תכנית החלוקה⁴⁶⁷. הפעם הממשלה הריבונית מציעה לערבים חלקים מהארץ והסכם שלום. עתה הרב צבי יהודה לא פורש לחדר הקטן והקדוש. הפעם הוא לא אומר בהשלמה "מאת ה' הייתה זאת". במקום זאת, הוא מזמן את ראשי המדינה ומכריז בפומבי, בישיבה: "כולנו חייבים ליהרג ולא לעבור! על יהודה ושומרון, על רמת הגולן תהיה מלחמה. זה לא ילך בלי מלחמה... זו עובדה! על גופותינו על איברינו כולם!"⁴⁶⁸. כמו גם ההשענות על הבטחותיהם של רבני הציונות הדתית שטענו כי ההתנתקות "היה לא תהיה"⁴⁶⁹. וכנראה היה זה אחד המניעים לאובדן הסמכות הרבנית אותה חוו הנערים לאחר ההתנתקות.

מה היתה המטרה העיקרית במניעת האלימות במהלך ההתנתקות? במאמרה של ענת רוט מתקבל הרושם כי היה חשוב לציבור הציוני דתי להיות חלק מהתרבות הדמוקרטית ולהתרחק מהשם הרע שיצא לציונות הדתית שלאחר רצח רבין⁴⁷⁰: "הדימוי המאיים הזה שקיבל תנופה אדירה בשנות התשעים, בעקבות רצח רבין, אומץ על ידי רבים בציבור ובקרב קובעי המדיניות, ושלט היטב בשיח הציבורי שהתנהל על רקע תוכנית ההתנתקות".

וכך היא כותבת: "המתנחלים" חזרו וטענו כי למרות שהם רואים בהתנתקות מהלך "אנטי ציוני, לא מוסרי ולא דמוקרטי", הם מחויבים לכללי הדמוקרטיה ואינם מתכוונים להתנגד לו באלימות"⁴⁷¹.

נראה על פניו שזהו חלק מתהליך התפתחות רחב מימדים של התרבות אנושית שמטרתו להרחיק את האלימות מהחברה האנושית והרחקת האדם מהחייטיות ומהטבע האלים והאגרסיבי הטבוע בו.

⁴⁶⁶ אריאל שלם, מי אתה נוער הגבעות, אתר Ynet, מדור יהדות, 15.12.2011, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4161876,00.html>. נראה לאחרונה: 07.07.2019.

⁴⁶⁷ הכוונה לפיינו סיני, הסכם השלום עם מצרים. פיינו הישובים בחבל ימית ובמרכז סיני.

⁴⁶⁸ יעקב אנטמן, הממלכתיות הגואלת, אתר ישיבת בית אל, לא מצויין תאריך.

⁴⁶⁹ "הרב אליהו - לא תהיה התנתקות", חדשות ערוץ שבע, "לאחר התפילה, נשא הראשון לציון, הרב מרדכי אליהו דברים בפני הקהל, וחזר על קריאתו שלא תהיה התנתקות" 24.6.2005.

⁴⁷⁰ ענת רוט, לא בכל מחיר – מגוש קטיף עד עמונה, הסיפור מאחורי המאבק על ארץ ישראל, הוצאת ידיעות אחרונות 07.07.2019 <https://www.inn.co.il/News/News.aspx/115887> נראה: 07.07.2019.

⁴⁷¹ 10 סופרי חמד, 2014, תל אביב. עמ' 10 שם.

ציטטה זו נבחרה מתוך המאמר הדין באלימות ממסדית, במאמר הדין במיצג של יוסף בויס – השומן של בויס: "דומה שהתרבות כולה נועדה לפתור את שאלת האלימות, שכן היא מכוונת להפחתת מידת האלימות בין בני האדם באופן שיאפשר את קיומם יחדיו במסגרת סדר חברתי-פוליטי זה או אחר"⁴⁷².

האם אכן זאת היתה המטרה?

3.7.1 המשבר בין דורי והמשבר כלפי הסמכות הציונית דתית,

"רוב הרבנים מנותקים מהשטח, הם יושבים במקום רחוק ומוקפים באנשי חצר"⁴⁷³.

צעירים רבים מבני הציונות הדתית עמדו לאחר פינוי בתייהם במהלך ההתנתקות מול משבר כפול - משבר כלפי הסמכות הרבנית ועוד קודם לכן המשבר הבין דורי - המשבר שחל בין דור המתנחלים הותיקים לבין הדור השני - הבנים. דור ההמשך, בניהם של המתנחלים, אשר ראו בהוריהם פשרנים, חלשים, המתפשרים על עקרונותיהם הדתיים והאידיאולוגיים. כלומר, מתפשרים על רעיון ארץ ישראל השלמה כמו גם על רמת האדיקות הדתית. והם, הצעירים חיפשו דמות שתנהיג אותם. כך כותב אותו נער גבעות בשם בדוי באתר Ynet:

"נער הגבעות הוא מי שהאמין לרבנים הרבים שדיברו על מסיבת ההודיה שתתרחש כשתבטל "גזירת הגירוש" תכף, בעוד רגע. רק סבלנות. הוא חיכה משום ש"היה לא תהיה", [אך] אף נס לא הגיע, להפך. בימים בודדים הספיקו להפוך הכל לעיי חורבות. [...] הוא קורא שעם האמת צריך ללכת עד הסוף ושאסור לתת "מניעות" בדרך להפריע, גם אם הן באות מהמשפחה. [...] נער הגבעות רוצה מדינה יהודית על-פי התורה וההלכה, ושונא פוליטיקה ופשרות, כי אם משהו נכון הוא נכון - ואין חכמות. הוא חי בתחושה של אידיאל."⁴⁷⁴

⁴⁷² דרור פימנטל, השומן של בויס ורוחות רפאים אחרות, גליון מספר 3, מגזין "אקטיביזם חזותי" מאי 2016, ראו גם הגדרת האלימות במאמר זה: "מהי אלימות זו? דומה שכל ניסיון להגדרתה יחטא לה בהכרח, שכן אלימותה מתמצה בהתנגדותה להגדרה. התנגדות זו היא בדיוק מקור טבעה האלים; למעשה היא האלימות עצמה. מבלי משים אנו מתחככים במרחב אפריאטי של הגדרת הבלתי ניתן להגדרה. ובכל זאת, נדמה שההתנגדות להגדרה יכולה לספק על דרך השלילה הגדרה ראשונה: האלימות הראשונית קשורה בהתנגדות לכל היקבעות וקביעה. זוהי מלחמת חורמה בחוק הזהות. זהו מצב של שריית הכול בכול ומלחמת כול בכול; של טשטוש כל גבול וגדר, ומכאן גם של כל הגדרה. האחד פולש לאחר והאחר פולש לאחד, עד למצב שבו אין לא אחד ולא אחר. לכן גם נוכל לכנות אלימות זו בשם אלימות ההבדל או אלימות ה-דבר, ואפשר גם לכנותה אלימות הרב. זו אלימות ראשונית מכיוון שהיא קודמת כרונולוגית ולוגית לתרבות, שעצם קיומה מותנה בשלילת אלימות זו באופנים שונים."

⁴⁷³ איתי אלנאי, "אנחנו לא תוקפים ערבים, אבל אני לא מגנה את זה, אפילו קצת בעד. מישוה צריך להעיף אותם מפה", 12.11.2017, אתר ידיעות אחרונות, מוסף 24 שעות. <https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5041941,00.html>

⁴⁷⁴ שלם אריאל, מי אתה נוער הגבעות, אתר Ynet, מדור יהדות, 15.12.2011, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4161876,00.html> נראה לאחרונה: 07.07.2019

3.7.2 הקריאה לאותנטיות

אותו נוער מאוכזב, אשר פרש מהוריו "הפשרנים", מצא לו במהרה מנהיגים שקרנם האירה כאשר נאבקו ללא מורא בכוחות צה"ל או המשטרה. כי בסופו של דבר, המנהיגים האלו ניצחו, במובן הזה שהמשטרה הפסיקה לעצור אותם או לעצור את מפעליהם הבלתי חוקיים. מדובר במאחזים בלתי חוקיים שקיבלו אישורים מהמדינה ואבטחה של הצבא. זאת אחרי ניסיונות חוזרים ונשנים לפנותם, או להרחיקם משטחי יהודה ושומרון⁴⁷⁵. אנשים אלו משכו אליהם את אותו נוער שראה בהם דמות מעצימה,⁴⁷⁶ דמות שלא יראה ולא חששה מפני כוחה של המדינה.

השאיפה לאותנטיות של מנהיגים אלו, גרמה לצעירים המכונים "נערי הגבעות" לפרוש מהישיבות הציוניות דתיות שלמרות הדיבור על אידיאולוגיית ארץ ישראל השלמה ומדינה יהודית, חרדו מביצוען של אידיאולוגיות אלו. החשש שמא יבולע להם מפני שהם ממומנים על ידי תקציבי המדינה⁴⁷⁷.

הנה דבריהם של נערי הגבעות מתוך כתבתו של אלנאי איתי: "הרב כהנא זה גם מישהו שמאוד מוערך. בנאדם שלא מפחד מכלום, עמד על האמת שלו ואמר אותה בגאון והחזיר את הכבוד היהודי בהמון מקומות. אנחנו מעריכים את מי שאומר את הדברים בקול ולא מפחד מאף אחד. הוא מנהיג שידע להגיד את האמת ולסחוף אנשים אחרים"⁴⁷⁸.

דברים אלו בולטים במיוחד מול חוסר האותנטיות וניסיון להבלעה והסתרה של הדיעה האמיתית אשר בלטה בתקופת המאבק בתוכנית ההתנתקות כמו גם אחריה. הנה מספר דוגמאות לכך: התבטאותו של הרב אליעזר מלמד, רב ישיבת "הר ברכה" שבתשובה לשאלה מה דעתו על פעולות תג מחיר. בתחילה, הוא בירך עליהם ואמר: "מתברר שמדיניות 'תג המחיר' יעילה ביותר, ומערכת הביטחון עושה הכול כדי לשוברה. לשם כך הם מפיצים עלילות על המתנחלים, לשם כך הם יוזמים מבצעי הרס וגירוש במקומות שבהם יוכלו לארגן פרובוקציות...[...], ראשי הצבא שנכשלו בניהול המלחמה נגד

⁴⁷⁵ ראו מקרה יהושפט תור שנעצר פעמים רבות על ידי המשטרה, לאחר מכן הקים את מאחז חוות מעון וזכה לשמירה מידי צה"ל. כתבתה של עינב שיף על סרטו של רועי שרון "אדון הגבעות" המתאר את המהלך של יהושפט תור. "מה שהחל באוהל בודד על גבעה חשופה שנתקל בניסיון נחרץ של המדינה לפנות אותו בכוח", מסכם שרון, "הסתיים בניצחון אישי שלו, ניצחון של דור שלקח את מפעל ההתנחלויות צעד נוסף מזרחה". שלשום, גם הממסד נתן לכך גושפנקא. <https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-07.02.2017>, במדור חדשות של עיתון ידיעות אחרונות. 4919295,00.html נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁴⁷⁶ ראו מקרה אברי רן, בכתבתו של רועי שרון "אברי רן: אני הריבון, החיילים יעשו מילואים איפה שאני אקבע" מדור "המגזין עשר" של ערוץ 10. <http://10tv.nana10.co.il/Article/?ArticleID=958765>, 16.02.2013, נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁴⁷⁷ ראו מקרה הישיבה הקטנה ביצהר "דורשי יחודך". כתבתו של אלטמן יאיר: "משרד החינוך: לסגור ישיבת 'דורשי יחודך' ביצהר" 1.02.2011. מתוך הכתבה: "עקב מעורבות התלמידים באלימות נגד פלסטינים וכוחות הביטחון, הוחלט לסגור את הישיבה התיכונית 'דורשי יחודך' ביצהר ולהפסיק את התמיכה בישיבה הגבוהה 'עוד יוסף חי'. בישיבות טוענים: 'משרד החינוך פעל כחותמת גומי של השב"כ'" - <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4142664,00.html> נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁴⁷⁸ אלנאי איתי, "אנחנו לא תוקפים ערבים, אבל אני לא מגנה את זה, אפילו קצת בעד. מישהו צריך להעיף אותם מפה", 12.11.2017, אתר ידיעות אחרונות, מוסף 24 שעות. <https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5041941,00.html> נראה לאחרונה: 07.07.2019

האויב הערבי, יחד עם ראשי המשטרה שנכשלו בהשלטת ביטחון ברחבי הארץ, נעשו גיבורים כלפי יהודים יקרים, שמקום מגוריהם לא הוסדר רשמית רק בגלל שיקולים פוליטיים. לכן צריך עתה לדבר בשבחם של נערי הגבעות היקרים, שמוסרים עצמם למען יישוב הארץ והפרחת השממה. אם יש גם ביקורת צריך לאומרה, אבל בשום פנים לא בתקשורת. אמירתה בתקשורת לא מתקנת דבר, ורק מוסיפה שמן למדורת השנאה כלפי המתנחלים. [...] אותם מנהיגים חושבים שבזה שהם מגנים את 'נערי הגבעות' הם מצילים את ההתיישבות, ובאמת הם נותנים בזה כוח בידי שונאיהם להחריב את בתיהם ולהופכם לפליטים בארצם.⁴⁷⁹

מאוחר יותר⁴⁸⁰ חתם הרב על גילוי דעת, בו הוא קורא כי: "עלינו לנהוג כלפי כל אדם בדרך מוסרית, כי עול זה חל גם על המיעוטים החיים במדינת ישראל", נכתב בין היתר גם על ידי רבנים נוספים. עוד מסרו הרבנים בגילוי דעת כי "אין זכות ליחיד לקחת את החוק לידי ולנהל מדיניות של מלחמה לאומית, זה תפקידו של צה"ל"⁴⁸¹

ובנוסף לכך במאמר בפורסם במקור ראשון בשנת 2016, יצא הרב אליעזר מלמד נגד נערי הגבעות וכינה אותם רשעים: "הידוע הוא שמבין מתיישבי הגבעות ישנם בחורים שלעני הציבור כולו מבזים ברשע את התורה ואת העם. הם כביכול אוהבים את ארץ ישראל, אבל שונאים את כל מי שעסק ועוסק ביישובה ומגן על היושבים בה מכוחה של מדינת ישראל. באופן מופשט ועקרוני הם כביכול אוהבים את עם ישראל, אבל בפועל הם שונאים את היהודים"⁴⁸².

דוגמא נוספת לחוסר אותנטיות מצידו של הרב זלמן מלמד, רב הישיבה בישוב בית אל שהגיב לפעולות תג מחיר כך: "אני איני בין המגנים, גם אילו ידעתי מי עשה זאת. ועל אחת כמה וכמה כשאני יודע מי עשה זאת, ואיך אפשר לגנות כל עוד לא ידוע מי עשה זאת", טוען הרב מלמד בתשובה הלכתית לשאלה שפורסמה באתר האינטרנט של ישיבת בית אל. עם זאת, הרב מלמד מבהיר בתשובתו כי הוא מתנגד באופן עקרוני לפעולות "תג מחיר". לדבריו, "אם יבואו אלי אנשים לשאול האם לעשות מעשה כזה אני אומר שלא נכון לעשות זאת"⁴⁸³.

⁴⁷⁹ זלמן מלמד, לשבח ולא לגנות, עיתון בשבע,

13.11.2008 <https://www.inn.co.il/Besheva/Article.aspx/7848> נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁴⁸⁰ הוצאת ישיבת הר ברכה ממסלול ישיבות ההסדר בעקבות סירובו של ראש הישיבה, הרב אליעזר מלמד, לצאת נגד פעולות בעלות אופי פוליטי ימני בקרב חיילי צה"ל. בספרם של: משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות

הדתית: מגוש אמונים ועד תג מחיר, בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה ע"ר, שנת 2015 עמוד: 242

⁴⁸¹ חנן גרינווד, "הרבנים נגד 'תג מחיר': 'אין זכות ליחיד לקחת את החוק לידי'",

<https://www.kipa.co.il/חדשות/רבנים-בכירים-אין-זכות-ליחיד-לקחת-את-החו/>, אתר כיפה, 02.08.2015. נראה

לאחרונה: 07.07.2019

⁴⁸² אורי קירשנבאום, הרב אליעזר מלמד נגד נוער הגבעות, באתר "הקול היהודי" 07.01.2016

https://www.hakolhayehudi.co.il/item/Land_Israel/5008 - הרב אליעזר מלמד-נגד-נוער-הגבעות. נראה לאחרונה:

07.07.2019

⁴⁸³ אורי פולק, הרב מלמד מסרב לגנות פעולת "תג מחיר" במסגד בצפון, 23.10.2011,

ראו גם את כתביו של הרב אבינר שבאופן שיטתי מתחיל את דבריו בטון מתנגד ומסיים בדברי שבח והסתייגות מדברים שאמר בראשית דבריו⁴⁸⁴. ראו גם התייחסותו הדו צדדית לעניין סירוב הפקודה, המופיע בפירוט בספרם של הרשקוביץ והלינגר: "הרב אבינר היה שותף לעמדת חבריו לוועד רבני יש"ע שקבעו שאסור לתת כל לגיטימציה למדינת ישראל לוותר על חלקי ארץ ישראל. כך פורסם על ידי ועד מורחב של רבני יש"ע בביטאונם, בעמודו הראשון של הגיליון: בודאי שאנחנו חייבים להתנחל בכל ארצנו, ממשלה שתחליט באופן עקרוני שלא ליישב את ארץ ישראל, הרי שהיא מועלת בשליחות שניתנה לה ודבריה בטלים ומבוטלים[...]. **בד בבד** חזר הרב אבינר וטען כי אסור לנהל מאבק אלים נגד חיילים הבאים לפנות מתיישבים"⁴⁸⁵. למרות דבריו הקשים, או בד בבד עם דבריו הקשים כלפי המדינה, המשיך הרב לדרוש חוסר פעולה אקטיבית.

כמו גם עצם העובדה שפעל יחד עם גורמי הביטחון וסיכל בגופו הפגנות של צעירים כלפי כוחות הביטחון, התחבק עם בכירים בצבא בזמן ביצוע ההתנתקות ופינוי של משפחות מבתיים וניהל את היציאה מבית הכנסת בגוש קטיף אל האוטובוסים כאשר הוא מצד אחד בוכה עם המתנחלים מצד שני מתחבק עם המפנים⁴⁸⁶.

הפסיחה על שני הסעיפים, שהיתה יכולה להיות מובנת הן כפשרנית או כמתאימה למציאות המורכבת, הקשתה על החיבור האמיתי של הנוער, כמו גם על האופציה לשמש כמודל נערץ על נערים אלו. ראו גם את נושא "הסרבנות האפורה" של הרב צבי ישראל טאו, אשר טען בתחילה כי

חדשות/הרב-מלמד-מסרב-לגנות-פעולת-תג-מחיר-במסו / <https://www.kipa.co.il>

הופיע באתר כיפה. נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁴⁸⁴ שלמה אבינר בנושא ההתנתקות, איך החלק הראשון של המאמר מתסיס ומעורר ומתסכל, ובסופו של המאמר יש הרגעה והצטדקות. "כל המהלך של עקירת ישובים מגוש קטיף הוא טמטום שכלי מוחלט שלא היה כמוהו בהיסטוריה הישראלית ובהיסטוריה העולמית, אבל לפני הכל הוא חסר לב. מדברים על גירוש אנשים בשוויון נפש, כאילו יושבים באיזה חוג רעיוני, מטפלים באנשים באורח טכני כאילו הם סתם חפצים, ולכל היותר מצפים את האכזריות ברחמנות צבועה, כאומר לחברו: אחתוך לך רגל כדי לתיתה לפלסטינאים, אבל אבצע זאת בהרדמה, כדי שלא יכאב לך. משל באדונית שהתעמרה בשפחה ואמרה לה: אוי, פניך עצובות, קחי את ערכת האיפור שלי[...]. את מה שתעשה, עשה באנושיות, או אל תעשה בכלל. בדיוק כך גם המאבק למען יש"ע חייב להיות אנושי: בלי הרמת יד, בלי ביזוי ובלי שנהא. ואין לנו לדאוג שמא האנושיות תעכב אותנו במפעלנו. ב"ה, אנו חוזרים לציון על פי פקודת ריבון העולמים והמפעל הציוני הולך ומתקדם. תמיד קדימה. לעולם לא אחורה. מעלים בקודש ואין מורידים. והכל באנושיות, הכל עם הלב." המאמר **אין לך לב?! הרב שלמה אבינר** | טו אייר תשס"ח.

באתר ספריית חוה: http://www.havabooks.co.il/article_ID.asp?id=95 נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁴⁸⁵ הלינגר משה והרשקוביץ יצחק, ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד תג מחיר, הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה ע"ר, שנת 2015, עמ' 117.

⁴⁸⁶ ראו כתבתו של צבי שיימן, חדשות סרוגים, **דניאלה וייס: "הרב אבינר שותף לשרון בגירוש מגוש קטיף" -** "הרב אבינר שותף לשרון בגירוש מגוש קטיף. הוא נתן את הגושפנקה ההלכתית. נתת את הדוגמה הכי גרועה. הוא עמד שם ועצר אותנו כדי שלא נתקדם לכיוון גוש קטיף. הוא שיתף פעולה בדבר הזה." אמרה וייס ומיד חזרה לדבריה לפיהם היחס המפרגן לשרון בעיתונות נועד להכשיר התנתקות נוספת מצד נתניהו. 12.01.2014. כמו כן ראו את הסרטים, המרגלים.

<https://www.youtube.com/watch?v=sXCtj8LG0M0> המראים את הרב אבינר מחבק מפקדים ומקדם מתיישבים לעבר האוטובוסים. נראה לאחרונה: 07.07.2019

אסור לחייל לסרב פקודה בזמן ההתנתקות ואחר כך חזר בו וטען שאכן אפשר לסרב במקרים מסויימים ורק אם זה נעשה עוד לפני ההתנתקות מרצועת עזה⁴⁸⁷.

בסיכום מצוין של חגית גוטנברג בכתבה במגזין ערוץ 7 כחודש לאחר ההתנתקות את רשמיה מהיחס לסירוב פקודה במהלך ההתנתקות: "רבנים שאמרו כמו הרב טאו לא למלא את הפקודה, אך לא לעשות מזה דגל, לא מילאו לתלמידים את הוואקום שנוצר. אם לא עושים מזה דגל - החיילים לא יודעים מה הרב אמר, ולכן ממשיכים את הרוח שהתחנכו עליה בישיבה לפי הבנתם. כשלחצו על הרב סדן לתת תשובה, הוא הוציא מכתב ארוך לתלמידים שצריך פירוש רש"י כדי להבין ממנו כיצד הוא מורה לנהוג. היו רבנים שאמרו דברים בזיג זג, או שמרו על ערפל. בוגר מכינה שלא שמע משהו ברור מהרב שלו, מחפש רב להיתלות בו, בהתאם לקשר שהוא מרגיש לצבא. כשאין אמירה ציבורית ברורה של רוב הרבנים, הבוגר הזה בוחר בין הרב שפירא לרב אבינר כשמבחינתו שניהם עומדים באותה דרגה. על זה אנחנו בוכים - אין מספיק חוט שדרה של רבנים ומנהיגי ציבור. למרות שהציבור בשטח אימץ באחוזים ניכרים את דרישת אי מילוי הפקודה, הדברים לא נאמרו בצורה מספיק ברורה על ידי הרבנים ומועצת יש"ע וזו טעות פטאלית."⁴⁸⁸

תומר פרסיקו במאמרו "עשרים שנה לטבח גולדשטיין", התייחס גם כן לדואליות או לחוסר האוטנטיות שמתקיימת בקרב הציבור הציוני דתי:

"רב שג"ר היה יודע בדיוק למה הצעירים הללו מאוכזבים ממה שהם תופסים כצביעות בהתנהגותם של המבוגרים. הללו מספרים להם על יראת שמיים ועבודת ה', וממלמלים מהר את התפילות כדי לצאת ידי חובה. הם מטיפים על ערכים יהודיים, וחיים חיי בורגנים ברעננה. הם נשבעים אמונים לעיקרי האמונה, אבל לא בוער להם לחדש את עבודת הקורבנות והם לא ממש מצפים למשיח. ראיית התנהגותם של המבוגרים כצביעות והדרישה העצמית לאוטנטיות, היא בערה פנימית שמניעה חיים של חיפוש ופעולה. זוהי האש שדוחפת את 'נוער הגבעות' לחפש קרבה לטבע ולאדמה. זה מה שמניע את הנוסעים לאומן המבקשים תפילה אמיתית, רבת עוצמה ונרגשת. למעשה, במידה רבה זה מה שהפעיל עוד את 'גוש אמונים' בזמנו. פריצתם של הצעירים אל גבעות יהודה ושומרון כוונה לא רק על מנת לממש את הבטחתו של הקב"ה לאבות, אלא לא פחות מכך על מנת להראות לאבותיהם הפרטיים שיש פגם בדתיותם. הצעירים הפגינו את מה שהם תפסו כדתיות מלאה, לא-מתנצלת, אותנטית, וזאת לעומת שמירת המצוות המגומגמת של הוריהם"⁴⁸⁹.

⁴⁸⁷ יאיר שלג, "הסרבנות האפורה של הרב טאו", הארץ, 15 בספטמבר 2004.

⁴⁸⁸ ראו כתבתה של רוטנברג חגית, היו סירובים ויהיו סירובים, גליון 158, ערוץ שבע

07.07.2019 נראה לאחרונה: 01.09.2005, <https://www.inn.co.il/Besheva/Article.aspx/4815>

⁴⁸⁹ פרסיקו תומר, עשרים שנה לטבח גולדשטיין- על נאו חסידות ונקמה קדושה, פורסם גם במוסף 'ערב שבת' של 'מעריב', 3.5.13. https://tomerpersico.com/2014/02/21/romantic_ginsburgh. נראה לאחרונה: 07.07.2019

3.7.3 הרב יצחק פייוויש גינזבורג

הרב יצחק גינזבורג נולד בנובמבר בשנת 1944 בסנט לואיס ארצות הברית ועלה לישראל לאחר תהליך של חזרה בתשובה בשנת 1965. הוא התגורר בכפר חב"ד ובהתנחלות יצהר לסירוגין. בהגותו, הרב גינזבורג דגל בשני עיקרים, ארץ ישראל השלמה והמשיחיות. בשנת 1995 הוא הכריז כי הרב מילובביץ הינו המשיח ואף חתם על פסק דין הקובע כי יש לצפות כל יום לתחייתו⁴⁹⁰. את רעיון "ארץ ישראל השלמה" הוא אינו רואה כמטרה בפני עצמה אלא כדרך. הדרך היחידה המאפשרת ליהודי להגיע למהותו. ציטוט מדבריו: "אבל מדוע צריך את כל הארץ? מי שאומר כך אינו מבין מהי באמת ארץ ישראל, "אַרְץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דָרַשׁ אֶתְּהָ תְּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ" – אשר כולה ניתנה רק לעם ישראל, ואיננו רשאים לתת לנכרים גם חלק קטן ממנה⁴⁹¹.

ככל שמתעמקים בשיטתו של הרב גינזבורג מתברר עוד, כי בניגוד להצגת פעולות "תג מחיר" בתקשורת כפעולות שגויה, אין זה כך מבחינתו. נערי הגבעות או תלמידיו, אינם שונאים את הפלסטיני החי בשטחי יהודה ושומרון, אלא רואים בנוכחותו גורם מפריע, ושיש הכרח דתי ורוחני לסלקו על מנת להיות יהודי שלם⁴⁹². המקיים בשלמות את מצוות התורה. במאמרו "קידוש השם" שהתפרסם באתר התנועה דרך חיים⁴⁹³, הוא כותב כך: "אי אפשר להתייחס לתורה כמשהו נחמד שאפשר לקחת חלקים ממנו. כל התורה, כל האותיות שבספר-התורה וכל תרי"ג המצוות – הכל מהווה שלמות גדולה אחת, ויסוד היהדות הוא קבלת עול תורה ומצוות בשלמות. כך ספר-תורה שחסרה בו אות אחת פסול הוא [...]. אין תורה לחצאין".

הרב גינזבורג, אינו משתייך לאידיאולוגית הציונות הדתית או לתורתו של הרב קוק. ומתחילת דרכו הדתית, נחשב להחלטי וקיצוני בדיעותיו ולא חשש להשמיען כמו גם לפרסם חוברת בנושא כל כך קיצוני כמו הרצח במערת המכפלה ושמה של החוברת משבח מעשה אלימות קיצוני בברכת "ברוך", "ברוך הגבר". הרב יצחק גינזבורג כתב את החוברת "ברוך הגבר"⁴⁹⁴, בו הוא מתאר את מעשהו של

⁴⁹⁰ <http://psakdin.net> כמו גם ראו את השתלשלות פסק הדין:

http://old2.ih.chabad.info/images/notimage/45333_he_1.pdf נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁴⁹¹ יצחק גינזבורג במאמר "על קידוש השם" מתוך האתר תנועת "דרך חיים" - <https://www.derech->

<https://www.derech-> /chaim.org/kidush. תנועת "דרך חיים" זו תנועה שבראשה עומד הרב יצחק גינזבורג. נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁴⁹² יצחק גינזבורג הוזכר כבר פעמים מספר במחקרנו כתומך ומעודד פעילות לא חוקית, אפילו אלימה. בכך הוא ממשיך

של מגמות פרטיקולריסטיות קיצוניות במקורות היהודיים, חלקם קבליים-חסידיים, הבולטות למשל בכתבי מייסד תנועת

חב"ד, רבי שניאור זלמן מלאדי, בעל התניא. ואכן, הרב גינזבורג רואה עצמו ממשיך מסורת חב"ד, הקובעת שיש הבדל

עמוק ומהותי בין יהודי לבין לא יהודי. מתוך ספרם של משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית:

מגוש אמונים ועד תג מחיר בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה ע"ר, בשנת 2015 עמוד: 250.

⁴⁹³ יצחק גינזבורג, המאמר "קידוש השם", אתר תנועת דרך חיים, פורסם ב-22.4.2013. <https://www.derech->

<https://www.derech-> /chaim.org/kidush. נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁴⁹⁴ 'ברוך הגבר' יצא כחוברת דקה כמה חודשים אחרי שד"ר ברוך גולדשטיין רצח עשרים ותשעה מתפללים מוסלמים

ופצע מעל מאה ועשרים נוספים בבוקר ה-25 לפברואר 1994. הכותרת לקוחה מדבריו של הנביא ירמיהו, וכותרת המשנה

של החוברת מסביר שהחיבור עוסק ב: "חמש מצוות כלליות שהן חמשה היבטים פנימיים במעשהו של הקדוש ברוך

גולדשטיין ה' יקום דמו". בקונטרס מסביר גינזבורג, מדוע מעשהו של גולדשטיין לא רק שאינו מגונה, אלא מהווה מופת

של עשייה יהודית שורשית וטהורה. ראו מאמרו של פרסיקו תומר באתר לולאת האל, "עשרים שנה לטבח גולדשטיין – על

ניאו חסידות רומנטית ונקמה קדושה", פורסם גם במוסף 'ערב שבת' של 'מעריב', 03.05.13.

דוקטור ברוך גולדשטיין, רופא ישראלי תושב העיר קרית ארבע שירה במתפללים מוסלמים במערת המכפלה בזמן התפילה, כ"אדם ברוך" כאדם קדוש כאדם שהתחבר אל הטבע, אל רגש הנקמה הנקי הטהור. רגש הנקמה, כפי שכותב הרב גינזבורג, "רגש הנקי מכל חיצוניות של הליכות חברה ותרבות מעודנת, רגש הנותן דרור ליצר שמפעם בקרבו, לניצוץ המקורי שהבהב בו: נקמה אינה נעשית מתוך שיקול של כדאיות, מתוך הבנת התועלת שבה (...). הנקמה היא תגובה טבעית ספונטנית ומובילה אותה תחושה כי עד שלא ימצא הכוח לפגוע במי שפגע בי לא תהיה לי תקומה"⁴⁹⁵. הקריאה בדבריו של הרב גינזבורג היא קריאה לחזרה לטבע⁴⁹⁶, חזרה לרגש המקורי הטהור, אותו רגש שאימצו גם נערי הגבעות בבחירתם לעסוק בחקלאות, רעיית בעלי חיים וקרבה מיידית לאדמה⁴⁹⁷.

החיבור הרוחני בין הרב גינזבורג לבין נוער הגבעות נבע מהריק שנוצר בזמן המשבר האמוני ואובדן האמון ברבני הישיבות. כפי שצויין לעיל שילוב תפישתו את ארץ ישראל השלמה וחוסר ההתפשרויות ברמה הדתית, ענו על ציפיותיהם של דור זה, כפי שתיאר יהודה יפרח את כנס ההתוודעות בחג סוכות - אוקטובר 2014:

"זה קרה ביציה בחול המועד פסח. עשרים שנה לאחר פרסומה של החוברת "ברוך הגבר", כינס הרב יצחק גינזבורג, מגדולי רבני חב"ד כיום, התוועדות תחת הכותרת "בארעא דישראל בני חורין". בדרשה שנשא, שפרטיה נחשפים פה לראשונה, שרטט הרב גינזבורג לראשונה קווי מתאר תיאולוגיים ותיאוסופיים להצדקת מעשי תג המחיר. מדבריו נראה כי אירועי תג המחיר מכוונים לאתגר לא רק את שלטון מוסדותיה החילוניים של מדינת ישראל, אלא גם, או בעיקר, את תפישת עולמה וערכיה של הציונות הדתית"⁴⁹⁸.

כלומר, הרב גינזבורג הצדיק את מעשיהם של אנשי תג מחיר וראה בהם תכלית עניינית המשרתת את המטרה. וכפי שכתב יהודה יפרח: "עד כה לא מצאנו התייחסות חיובית מפורשת של מנהיג רוחני משמעותי לתופעה, מה שהקשה מאד על מי שרצה להתמודד עימה ברמת השורש, ולתקוף אותה בנקודת המוטיבציה. זו הסיבה שהטקסט הזה הוא כה חשוב. נדמה שזו הפעם הראשונה שבה הוגה בסדר גודל של הרב יצחק גינזבורג מתייחס ישירות לתופעה הספציפית של מעשי תג מחיר ומכיל

⁴⁹⁵ יצחק גינזבורג בחוברת "ברוך הגבר", שיצא בשנה הראשונה לפועלו של הרב גולדשטיין, עמ' 28.

⁴⁹⁶ חנה הרצוג, טל כוכבי ושמשון צלינר, דורות, מרחבים, זהויות: מבטים עכשוויים על חברה ותרבות בישראל:

"מתנחלי הגבעות פיתחו אפוא אורח חיים ואוריינטציה דתית המתמקדים באדמה החומרית המוחשית, והרב גינזבורג פיתח תיאולוגיה העולה בקנה אחד עם התמקדות זו. הוא הדגיש כי החומר והאדמה, בעצם חומריותם, יכולים לשקף את האלוהים בדרכים שונות ומגוונות ולהיות הבסיס ליחסים ייחודיים אתו. עם זאת, ההזדהות של מתנחלי הגבעות עם הטבע ועם היבטים בסיסיים יותר של הקיום אינה מוגבלת לפשטות הטבעית של חייהם ושל סביבתם האנטי מבנית. הוצאת מכון ואן ליר בירושלים הקיבוץ המאוחד, 2007, עמ' 443.

⁴⁹⁷ שם.

⁴⁹⁸ יהודה יפרח, המניפסט הדתי מאחורי "תג מחיר": "חבלי לידה של עם חדש", חדשות nrg, <http://001.mn/shohar->

24.4.2014parking/?p=914. נראה לאחורונה: 07.07.2019.

אותה. אז אין באמת ואקום. מאחורי האירועים שמשגעים את המדינה יש תפישת עולם מגובשת עם כיוון ועם יעד"⁴⁹⁹

ובנוסף: היחס אל פעילי תג מחיר, הוא כאל אנשים שיצאו ממצרים ונגאלו מהתפישה שהמדינה היא הקדושה העליונה: וכך מתבטא הרב גינזבורג כלפי בני הציונות הדתית: "יש פשוט צירים של בחור שכעת משתחרר, נולד. אלו צירים נטו, חבלי לידה. הוא משתחרר מהשעבוד למצרים שהוא היה משועבד בה. החג הזה, זמן חירותנו (הכוונה לחג הפסח), הוא זמן מיוחד לציבור הלאומי או הדתי-לאומי, שצריך לעשות תשובה. הוא צריך לחזור לה'. מה התשובה שלו? להאמין שיש משהו יותר גדול מהמדינה. הוא צריך להיולד. מה יכול להיות יותר מהמדינה? מהשעבוד המנטלי למדינה. אם אתה יהודי מאמין, יש לך כיפה על הראש, אז יש רק דבר אחד שהוא יותר מהמדינה – הקב"ה. התשובה של פסח היא להשתחרר ממצרים – אפילו בקדושה יש מצרים, ומצרים זה הממסד שאתה שלם איתו... בשביל לרצות בגאולה באמת צריך להיולד מהקטנות ומהכיוון של אמונה עיוורת בממסד ה'מצרים"⁵⁰⁰

3.7.4 המאבק על השטחים, והחיכוך עם הפלסטינים

עד כה התמקדתי באכזבה מרבני הישיבות הציוניות דתיות ואת החיבור לתורתו של הרב גינזבורג. כביכול, על פניו נראה שהאכזבה מכיוון אחד הובילה להתדבקות מכיוון אחר, אולם אפשר להסביר את התופעה הזאת מנקודת מבט יותר רעיונית, כשינוי בהלך המחשבה, מעבר קטגורי ממצב של תודעת מהגר לתודעת קולוניאליסט. וכאן אני מציעה את התיאורייה הבאה:

3.7.5 היפוך הקטגוריות ממהגרים לקולוניאליסטים

דרך בה בחרתי להסביר את הגותם של אנשי "תג מחיר" היא להתייחס להיפוך הקטגוריות בין מהגר לקולוניאליסט. מהגר בהגדרתו הוא אדם שעבר עקירה ממקומו הטבעי למקום בו הוא נאבק להטמע ולהשתלב. להגדרה זו אפשר להוסיף את הביטוי מהגר כרוני, כלומר מצב תודעתי של עקירה שמועבר הלאה לבני הדור השני, לאותו דור שנולד במקום החדש אבל עדיין כמו הוריהם אינם חשים חלק אינטגרלי של החברה אליה נולדו, והם חשים דחף להטמע ולהשתלב כמו היו עדיין מהגרים. המצב הזה מאפיין הרבה קבוצות במדינת ישראל, ראה לדוגמא: מדדים על השתלבות מזרחים, ערבים ונשים בחברה הישראלית⁵⁰¹.

במקרה זה נתמקד בציר ההגדרות מהגר-קולוניאליסט של הציבור הציוני הדתי.

⁴⁹⁹ שם.

⁵⁰⁰ שם

⁵⁰¹ נינה תורן, אתניות מגדר ומעמד באקדמיה, הוצאת כרמל, ירושלים, 2008.

עם קום המדינה, בהיות המפד"ל מפלגת הבית של תנועת המזרחי, היחס אליה היה כאל מפלגה נישתית שבאה לדאוג לצרכי מצביעיה ולשמור על זכויותיהם, ללא כל שאיפה להתערב בהחלטות ממשלתיות מכריעות והרות גורל⁵⁰². חידוד לתפישה הנ"ל, נמצא בדבריו של הסופר עמוס עוז, המתאר באופן ציורי את הציונים הדתיים כמשגיחי הכשרות בקרון המסעדה ברכבת הציונות⁵⁰³.

המהפך הראשון מתודעת מהגר לתודעת קולוניאליסט התרחש לאחר תום מלחמת יום כיפור. כאשר בעקבות תחושת חוסר השייכות והעדר ההשתלבות בתהליכי קבלת החלטות מכריעות בממשלת ישראל, החליפו צעירי המפלגה בראשם זבולון המר ויהודה בן מאיר, את ותיקי המפלגה ובניהם יוסף בורג וזרח ורהפטיג⁵⁰⁴. יחד עם חנן פורת הם דחפו את זירוז תהליכי התיישבות בגוש עציון⁵⁰⁵ שנכבש במהלך מלחמת ששת הימים⁵⁰⁶ והקמת כפר עציון.

ניסיון נוסף לקבוע מדיניות חדשה, היה מצד חברי המחותרת היהודית אשר ביצעו פיגועים בראשי הערים ביהודה ושומרון ורצחו שלושה סטודנטים במכללה האיסלמית. אולם פעולותיה של המחותרת נחשבו לפעילות של שולי הציבור הציוני דתי ונדחו על ידי רבנים מרכזיים שקראו לבער את מעשיהם,

⁵⁰² ראו בספרה של אורלי אילני, דת חברה ומדינה בישראל: "מנהיגי המפד"ל הוותיקים ראו בשותפות זו דרך להבטיח את מה שנראה בעיניהם המינימום ההכרחי לשמירת אופייה היהודי של מדינת ישראל. הם פעלו למען שמירת שבת וכשרות על-ידי גופים ומוסדות ציבוריים ולמען האינטרסים של הציבור הדתי, למשל, הקמת האגף לחינוך ממלכתי-דתי במשרד החינוך. בהוצאת מטח: המרכז לטכנולוגיה חינוכית ישראל. משרד החינוך, התרבות והספורט. תל אביב, 2006, עמ' 114.

⁵⁰³ משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד תג מחיר, בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה ע"ר, שנת 2015, עמוד 283. מאז הקמת גוש אמונים ביקשו מנהיגי הציונות הדתית לא רק להיות, כמו בביתו הידוע, "משגיחי הכשרות של קרון המסעדה ברכבת", אלא גם נהגי הקטר. אף שמבחינה מפלגתית הגורם המוביל מאז המהפך ב-1977 היה מפלגת הליכוד, הרי מבחינת הפעילות בשטח היו אלה אנשי הציונות הדתית שבאמצעות מפעל ההתנחלויות והלהט הדתי והמשיחי שהיה בבסיסו קבעו במידה רבה את גבולותיה של מדינת ישראל ואת צביונה.

⁵⁰⁴ אורלי אילני, דת חברה ומדינה בישראל בהוצאת מטח: המרכז לטכנולוגיה חינוכית ישראל. משרד החינוך, התרבות והספורט, תל אביב. 2006, עמ' 114. "המגמה המעשית שאפיינה את המנהיגות הוותיקה, נתפסה בקרב מנהיגי הדור הצעיר במפד"ל, זבולון המר ויהודה בן מאיר, כהיעדר חוט שדרה אידיאולוגי. הם התארגנו בשנת 1963 במסגרת "סיעת הצעירים" והיו לגורם אופוזיציוני בתוך המפלגה."

⁵⁰⁵ פנחס גינזור (עורך), עיונים בתקומת ישראל: מאסף לבעיות הציונות, היישוב ומדינת ישראל - עיונים בתקומת ישראל: כרך 3, בהוצאת מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 1993. עמ' 145. "אדם נוסף שפעל באופן נמרץ אצל אשכול לחידוש ההתיישבות, בכפר עציון היה מיכאל חזני, מראשי המפד"ל אשר עמד בראש המרכז החקלאי של הפועל המזרחי בתקופה שהוקם הגוש, והיה אחראי על הקמת שלושת הקיבוצים הדתיים שם [כך י'].

1992 חזני, אף הוא נמנה עם מקורביו של אשכול, בין היתר על רקע עברם המשותף כמופקדים על תפקידי מפתח בהתיישבות [אחימן, 'ח עדות בע"פ.] התומכים בפנייה לחידושה המידי של ההתיישבות בכפר עציון חשו את המחויבות לקורבנות מלחמת השחרור וראו את הסמליות של יישוב יהודי הקם על חורבותיו. נראה כי תמיכתם של חברי ממשלה נוספים ביוזמת בני גוש עציון נשענה גם על הקונצפציה הכוללת שהתגבשה בימים שלאחר מלחמת ששת הימים ומצאה את ביטויה הברור ביותר ב'תכנית אלון'. 'לפי קונצפציה זו, התיישבות מבוקרת ביהודה ושומרון (כמו גם בגולן, בסיני ובפתחת רפיח) המתבססת על צורכי ביטחון, היא צו השעה, שכן יש בה כדי לקרב את השלום [קליימן, 'א עמ'; 71-72 הארכיון לתולדות גוש עציון, 'י אלון אל ד' קנוהל, [20.3.79].

⁵⁰⁶ חגי סגל, שטחים תמורת חלום, הוצאת משכל (ידיעות ספרים), שנת 2013, עמ' 103. שימו לב להתייחסות לתל אביב בציטטה הבאה "שני לוחמים מבין תלמידי הישיבה התבקשו לגולל את חוויות המלחמה והניצחון. אחד מהם היה חנן פורת. הוא קרא שם מהכתב את סיפור ביקורו הראשון בכפר עציון מיד אחרי הקרבות עם משלחת של דור אבותיו, מייסדי המקום. "בתל אביב ודאי היה באותה שעה חם ולח, "פתח ואמר, "והבריות הזיעו ורטנו, אבל בדרכים לגוש עציון היתה הרוח עזה ונושמת, ואנו הלכנו עמה פקוחי מבט, פרועי ראש. ירדנו מן המכוניות למרגלות העץ הבודד ועלינו ברגל בדרך הישנה המתפתלת לכפר עציון.

למרות שבפועל בית הכלא בו נכלאו אסירי המחתרת היהודית המה מבקרים רבים והם זכו להקלות רבות⁵⁰⁷. ובנוסף, נמצא שחברי המחתרת נמצאים היום בעמדות מפתח במשרדי הממשלה, הן כיועצים והן כמשפיעים⁵⁰⁸. נראה שתודעת המהגר לא נעלמה לחלוטין.

בנובמבר 1995, רצח יגאל אמיר ביריות בודדות את ראש הממשלה דאז יצחק רבין. הציבור הציוני דתי הפך ברחוב כמו גם בתקשורת, לנרדף והואשם כאחראי למעשה רצח זה⁵⁰⁹. הציבור הציוני דתי, החל להתנצל, היו שקראו לחשיבה מחדש, כמו מפלגת מימד, תנועת "תורה ועבודה" ופרופסור אביעזר רביצקי⁵¹⁰ לבין אותם שראו במעשה זה, ניסיון נואש לעצור את תוצאות הסכם אוסלו המתגבש⁵¹¹.

אם כן, אם נמשיך את מהלך החשיבתי הזה, נראה כי, המאבק בתוכנית ההתנתקות היתה שעת מבחן של הציבור הציוני דתי. שעת מבחן בא יוכלו להראות לציבור החילוני או יותר נכון למעצבי דעת הקהל ולקובעי סדר היום הישראלי להוכיח לו כי דוקא ציבור זה שנחשב לרצחני ואלים ונדחק הצידה בכלימה, אינו אלים ונמנע מאלימות לחלוטין. במיוחד בעקרון כל כך מהותי כשמדובר ב"ארץ ישראל השלמה". ההנחה היתה שאם יעברו את המבחן, הם יתקבלו לקבוצת האליטה שנחשבה בעיני עצמה, לקבוצה לא אלימה (הקולוניאליסטית). קבוצה השונה מן המקומיים, האלימים וחסרי התרבות. כלומר, ההתרחקות מאלימות היתה כלי למטרה גבוהה יותר מאשר סיכול תוכנית ההתנתקות. הבחירה במאבק לא אלים היתה איתות ישיר לקבוצה השלטת המצביעה על דימיון עמוק בינם לבין בני הציונות הדתית. ההסבר המוצע כאן מתחבר לדברים שאמר הרב חנן פורת בתשובה לשאלה

⁵⁰⁷ נעמה לנסקי, הטורריסט הטוב – ראיון עם בעז הנמן, הארץ 07.09.2011. <https://www.haaretz.co.il/1.1412356> "למרות שהיה בי כעס כלפי אנשי המחתרת האווירה בינינו היתה טובה, התקיימה שם חברות", הוא מחייך. "החברים במחתרת היהודית הם מטובי בנינו. אלה אנשים שכל מעייניהם היו למען המדינה, לא היו להם שאיפות פוליטיות עצמאיות והם מעולם לא העמידו את ביתם לפני העם. מבחינה ערכית ואידיאולוגית הם בטופ - אך חשיבה לחוד ומעשים לחוד. זה מה שמעצים את הטרגדיה. הם היו מוכנים ללכת. עד הסוף אבל בכיוון הרסני." נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁵⁰⁸ תומר פרסיקו, 'נפילתה ועלייתה של המחתרת היהודית'. <https://7minim.wordpress.com/2018/06/18/> נראה לאחרונה: 07.07.2019

⁵⁰⁹ ראו פירוט נרחב על היחס לציבור הציוני דתי בספרם של הרשקוביץ והלינגר: ציות ואי ציות בציונות הדתית : מגוש אמונים ועד תג מחיר, "בעקבות הרצח חוותה הציונות הדתית מסע ארוך ומכאיב של דה –לגיטימציה ציבורית." מחבררים: משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה ע"ר, 2015, עמ' 270.

⁵¹⁰ אביעזר רביצקי, "נחפשה דרכינו ונחקרה" - החברה הישראלית והציונות הדתית נוכח רצח רבין, בתוך: נרי הורוביץ (עורך), דת ולאומיות בישראל ובמזרח התיכון, הוצאת עם עובד, 2002, עמ' 254–277.

⁵¹¹ ראו בספרו של יאיר שלג "הדתיים החדשים: מבט עכשווי על החברה הדתית בישראל בהוצאת כתר – הוצאה לאור, ירושלים, שנת 2000, עמוד 108.": "מיד לאחר הרצח הכו אישים בולטים במחנה הדתי לאומי על חטא הביטויים שהשמיעו קודם וגם על הבלגתם כלפי הביטויים הקשים שהשמיעו אחרים. ישראל הראל, אז יו"ר מועצת יש"ע, דיבר בליל הרצח על "כתם מוסרי" שדבק במחנהו בעקבות הרצח. אישים אחרים, שהיו מזוהים עוד קודם עם עמדות פוליטיות מתונות, התחרו ביניהם על עוצמת ביטויי הגיני וההכאה על חטא כנגד התהליכים שהתרחשו בציונות הדתית והובילו לרצח. לראשונה בתולדותיהם התאחדו שני גופים יריבים, מימר ומועצת יש"ע, בכינוס של חשבון נפש, ימים ספורים לאחר הרצח, בבית אגרון שבירושלים. הכינוס הזה יזכר עוד שנים ארוכות בהיסטוריה של הציונות הדתית השתנה".

מדוע לא נקראו בני עיירות הדרום להשתתף בהפגנות בדרך לכפר מיימון⁵¹² ותשובתו היתה הרצון לשמור על האיכות של המשתתפים⁵¹³.

כמה שנים מאוחר יותר, בניהם של המשפחות שפזרו מגוש קטיף ומרצועת עזה, כמו גם בני הדור השני של המתנחלים משדרים ממקום אחר, הם אינם מתבטאים ממקום של מהגר, המתנצל על שונותו, אלא כבן המקום, יליד טבעי של נוף זה. הם חשים ביטחון בצדקת דרכם ולא מתנצלים, אלא קובעים סדר יום המתאים לעקרונותיהם ומעל הכל, לא מנסים למצוא חן. כלומר אצל נערי הגבעות חל תהליך של התקרבות ברמה ההתנהגותית לשבט הציוני החילוני, שכן שניהם אינם מתנצלים, שניהם משדרים ביטחון ויוהרה. בדיוק דמות היהודי החדש של בן גוריון⁵¹⁴. שתי קבוצות אלו: הציוני החילוני וקבוצת נוער הגבעות, אינן חוששות מתוצאות מעשיהן, שתיהן כאחד קוראות לנשל את הפלסטיני מעל אדמתו.

3.7.6 קולוניאליזם והגירה

מאחר והחברה הישראלית היא חברת הגירה התהוותה, ובמיוחד שהתהוותה חלה על רקע הקולוניאליזם במקומות שונים ברחבי העולם, נוצרו שני דפוסים של תודעה. תודעת המהגר ותודעת הקולוניאליסט. הקולוניאליסט, במידה והוא חלק ממערך הקולוניאליזם – מטרתו אינה להטמע בחברה הילידית הקיימת אלא לנצל את משאבי אותו חלק ארץ אליו הגיע ולנצל את כוח העבודה הזול של הילידים, התושבים הטבעיים של האזור על מנת להעצים את רווחיו הוא. לעומתו, המהגר שואף להטמע ולהשתלב בחברה, גם אם יצטרך לחכות במשך דורות ארוכים לשם כך. הקולוניאליזם האירופי כפי שכתבה ג'ניאו רות בספרה "הקולוניאליזם האירופי: אידיאולוגיה, מדיניות, התנגדות":

⁵¹² יהודה פרל, "מפקד הגירוש מאשים" לא הבאתם מספיק מפגינים". אתר הקול היהודי, 17.06.2015. גרשון הכהן מספר כי לאחר גירוש הישוב נצרים הוא פגש את הרב חנן פורת ששאל אותו "מה עשית לנו?". גרשון מספר על תגובתו המאשימה "מה אתם עשיתם לי?". הרב פורת הופתע מהתשובתו והכהן ניסה להסביר. בכפר מיימון היתה לכם הזדמנות. הבאתם לשם בערך 20,000 איש, ככה לא עושים מרד. הייתם מביאים 500,000 איש, עם נתיבות, אופקים, בתים, אשדוד ודוסים מרעננה. אם הייתם מגייסים אותם זה היה נחשב למאבק כוחות עם פרופורציות אחרות". "אם היו מגיעים כמות כזו היו עוצרים את ההתנתקות?", שאל הכתב. "אנחנו לא יודעים. בוודאי שלא רציתי שההתנתקות תתבצע". לדבריו, הבעיה הייתה בכך שלא הגיעו מספיק מפגינים וממילא המאבק הוצג כאירוע של מגזר שולי ולא אירוע שלב העם איתו.

⁵¹³ ענת רוט, צעדה, נחישות, התקפלות, ממאבק ההתנתקות באתר Ynet, 20.02.2014. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4490372,00.html>. נראה לאחורונה: 07.07.2019.

"העלו כמה מהמשתתפים את החשש שלא יגיעו מספיק אנשים, והציעו להעתיק את המחאה למרכז הארץ, בהנחה שלשם יגיעו הרבה יותר. אבל ראשי מועצת יש"ע התעקשו על קיומה בדרום: ראשית, בשל הערך ההסברתי - כל אזרח שמגיע לשדרות שקול כנגד ארבעה אנשים שיוצאים להפגין בת"א או בירושלים, הסבירו; ושנית, בשל הערך הפוליטי - שדרות ואופקים היו באותם ימים שני מעוזים של הליכוד ושל ש"ס, ותחושתם הייתה שהמפגש של המוני מתנגדי ההתנתקות עם התושבים פנים אל פנים יעורר תסיסה בקרב קהל המצביעים של שתי המפלגות".

⁵¹⁴ ראו מאמרו של קונפורטי יצחק: היהודי החדש במחשבה הציונית: לאומיות, אידיאולוגיה והיסטוריוגרפיה, מגזין ישראל 2009, עמ' 63.

"עבור רודז⁵¹⁵, ההשתלטות הקולוניאלית נועדה בראש ובראשונה לנצל את משאביהן הכלכליים של המושבות, ותושביהן המקוריים היו בעיניו בעיקר מטרד אלא אם כן גויסו לעבודה. הקטע הבא מתוך נאום שנשא רודז במושבת הכף ב30 ביולי 1894 מבהיר היטב את תפישותיו כלפי האפריקנים שחיו בטריטוריות הבריטיות בדרום היבשת: "השאלה שעלתה בראשי ביחס לילידים היא זו – מה הוא מצבם הנוכחי? לדעתי, הם מתרבים עד מאוד. לדעתי, יש מקומות מסוימים שבהם, בלא כל זכות קניין על האדמה, הם מתקבצים יחדיו. הם מתרבים בהיקף עצום, והמקומות הללו נעשים קטנים מדי... בניגוד לעבר, מספרם כיום כבר אינו פוחת עקב מלחמות ומגפות. ממשלתנו הטובה מונעת מהם להילחם, והתוצאה היא גידול עצום במספרם. הילידים מקדישים את רוב מרצם להגדלת מספר ילדיהם. התוצאה היא גידול האוכלוסייה. הבעיה הניצבת לפנינו היא זו – מה יעלה בגורלם של אנשים אלו? ... לא נתנו להם כל חלק ונחלה בממשל ארצם – ואני חושב שבצדק – ולא עוררנו בהם שום עניין בפיתוחה."⁵¹⁶

ישנו ויכוח נרחב בין ההיסטוריונים הותיקים לבין ההיסטוריונים החדשים בשאלה, האם המפעל הציוני הוא מפעל קולוניאליסטי. לטענת ההיסטוריונים הותיקים אין זה כך, משום שלא מדובר בחבל ארץ עתיר משאבים שהמהגר היהודי בא לנצל: לפי גלבר "תיאוריות כלכליות של קולוניאליזם ותיאוריות סוציולוגיות של תנועות הגירה אף הן אינן תקפות או אינן מספקות כאשר מבקשים ליישמן על הניסיון הציוני. ארץ ישראל נבדלה מארצות הגירה אופייניות בראש ובראשונה מפני שהיתה חסרת משאבים טבעיים. שלא כבני זמנם היהודים וקודמיהם האירופים, שהיגרו לארצות עשירות במשאבי טבע ועניות בכוח אדם שינצלם, העולים היהודים לארץ ישראל באו לארץ שהיתה ענייה אפילו מכדי לכלכל את אוכלוסייתה המקורית"⁵¹⁷.

לטענת חוקרים אחרים ל"הגדרת הקולוניאליזם" יש חשיבות בדרישה שתתקיים מושבת-אם, ממנה מתפרס הקולוניאליסט. ואין תנאי זה מתקיים עבור המהגר היהודי שלא היתה לו אף מדינת מקור שאליה היה מחובר⁵¹⁸. וההגירה אל חבל ארץ שכונה במהלך המנדט הבריטי פלסטינה, נעשה מטעמים אידיאולוגיים תנ"כיים⁵¹⁹.

לעומתם טוענים ההיסטוריונים החדשים שאין זה כך, כלומר – המפעל הציוני הוא אכן מפעל קולוניאליסטי: המשאב העיקרי בו היה מעוניין המהגר היהודי היה אדמה וזה אכן מה שנרכש, מעבר

⁵¹⁵ סויל ג'ון רודס (באנגלית: Cecil John Rhodes; 5 ביולי 1853 - 26 במרץ 1902) היה מדינאי ואיש עסקים בריטי, מייסד רודזיה (קולוניה בריטית על שטחים המהווים היום את המדינות זמביה וזימבבואה) ומראשי האימפריאליזם הבריטי בדרום אפריקה. (ויקיפדיה, ערך סיסיל רודס)

⁵¹⁶ רות ג'ניאו, הקולוניאליזם האירופי: אידיאולוגיה, מדיניות, התנגדות, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, שנת 2012, עמ' 64.

⁵¹⁷ יואב גלבר, היסטוריה, זיכרון ותעמולה, הוצאת עם עובד, 2007, עמ' 419.

⁵¹⁸ שם, עמ' 421 "בשונה ממתיישבים אירופים במקומות אחרים, היהודים שעלו לארץ ישראל התנתקו מארצות המוצא שלהם ומתרבויותיהן".

⁵¹⁹ שם.

לכך, לא היה שום רצון להטמע בחברה המקומית הטבעית אלא להקים רשת מושבות נפרדות⁵²⁰, בדיוק כמו הקולוניות הצרפתיות והבריטיות ברחבי אפריקה, שהיו מבודדות וניזונו מכוח עבודה זול של התושבים הטבעיים תוך כדי ניצול משאבי המקום. לגבי ההגדרה של הקולוניאליזם המחייבת מושבת אם – א. התיחסות לאירופה ולתפישה המערבית כמושבת אם תודעתית. ב. יש צורך להגדיר קולוניאליזם מחדש, שכן ההגדרה אינה מדויקת ויש המון דוגמאות בהם התקיים קולוניאליזם ללא קולוניות או קולוניות ללא קולוניאליזם, ראה דוגמאת המתיישבים הגרמנים באוסטרליה, או הבורים (במקור מהולנד, גרמניה וצרפת) בדרום אפריקה⁵²¹.

האפריקנרים, הם מהגרים הולנדים גרמנים וצרפתים הוגנוטים אשר הקימו מושבה בדרום אפריקה, באזור הכף בשנות המאה ה-17. מושבה זו התפתחה ברבות הימים לעיר קייפטאון. הם אימצו אורח חיים נוודי כפי שמתואר להלן: "עם התפשטות החוואים לאזורים הרחוקים יותר בצפון ובמזרח, החלו רבים מהם לאמץ לעצמם אורח חיים נוודי למחצה, במידה מסוימת דומה לזו של הילידים אותם החליפו. בנוסף לעדרים, למשפחה היו בדרך כלל עגלה, אוהל, תנ"ך וכמה רובים. לאחר שהתיישבו בנו צריף מלבני בוך, שלעיתים היה ממוקם במרחק כמה ימי נסיעה מהאירופאי הקרוב ביותר. אלה היו ה"טרקבור" (trekboer - איכרים נודדים, מונח שאחר כך קוצר לבורים) הראשונים - מבודדים, עצמאיים לחלוטין משלטון רשמי, ובעלי יכולת לספק את צרכיהם בכוחות עצמם. אורח החיים הקשוח שלהם יצר אינדיבידואליסטים אמיצים, שהכירו את הטבע באופן אינטימי, וביססו את חייהם על מקור ההדרכה העיקרי שלהם – התנ"ך. מוצאם ההולנדי, הגרמני והצרפתי נשכח, והם התגבשו כעם חדש עם תרבות משלו, חדור אמונה חזקה באל ובתנ"ך, שראה עצמו מושרש בערבות אפריקה"⁵²².

עם התפשטות האימפריה הבריטית במאה ה-19, "הבריטים ניסו תחילה להטמיע את האפריקנרים בקרבם וקבעו שהאנגלית היא השפה הרשמית של מושבת הכף, ואף מתחו ביקורת על יחסם של האפריקנרים לאפריקנרים. האפריקנרים ראו בכך סכנה לאורחות חייהם, וב-1835 הם עזבו את הכף וחדרו לפנים היבשת. מהלך זה כונה לימים "המסע הגדול"⁵²³. החיבור אל המקום היה חיבור של ארץ מובטחת, של עם נבחר. לאחר הניצחון במלחמה נגד שבט הזולו, הם ראו את עצמם נבחרים על ידי האל לרשת את מחוזות נטאליה ולהקים שם את מדינתם⁵²⁴.

⁵²⁰ שם, עמ' 420. "בשונה מארצות הגירה והתיישבות קולוניאלית, או מן היישוב הישן שקדם להם בארץ, העולים היהודים לא התמזגו במשק הערבי הקיים וגם לא ניסו להשתלט עליו, אלא הניחו יסודות למשק חדש ונפרד, בלא יחסי תלות ואדנות המאפיינים חברות קולוניאליות".

⁵²¹ <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=18323>

⁵²² Bradley, John; Bradley, Liz; Vidar, Jon; Fine, Victoria (2011). Cape Town: Winelands & the Garden Route. Madison, Wisconsin: Modern Overland, LLC. pp. 13–19

⁵²³ ג'ינאו רות, הקולוניאליזם האירופאי: אידיאולוגיה, מדיניות, התנגדות, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, 2012, עמ' 64. "באזור זה הם נאלצו להתמודד גם עם האפריקנרים, צאצאי מהגרים מהולנד, מצרפת ומגרמניה שהגיעו לאזור הכף במאה השבע עשרה, נוסף על התנגדותן של קבוצות אתניות חזקות, כמו הזולו.

⁵²⁴ קראו עוד על הטרק הגדול, נדידתם של האפריקנרים מאזור הכיף אל מעבה אפריקה.

האפריקנרים התרחקו מהשליטה הבריטית ונדדו פנימה אל תוך היבשת, על מנת למנוע מהבריטים להשפיע על אורח חייהם, כמו גם לכפות עליהם את השפה והתרבות האנגלית. לשם כך הם עזבו את בתיהם באזור הכף ונדדו פנימה אל תוך היבשת האפריקאית. על מנת ליצור מקום אוטונומי, עצמאי בו הם אינם תחת שלטון בו הם מהווים מיעוט כנוע. אלא שהקולוניאליזם הבריטי הצליח לכבוש כל חלקה שבה התמקמו הבורים והשליט את חוקיו. בסופו של מאבק החליטו הבורים להיות חלק מהשלטון הבריטי במקום על מנת לדאוג למטרותיהם בתוך המערכת.

קבוצה זו של הבורים הפכה במהלך המאה העשרים למפלגה השלטת בפרלמנט הבריטי בדרום אפריקה, ומפלגה זו היא שהנהיגה את חוקי הגזע והאפרטהייד בדרום אפריקה במשך כארבעים שנה.

קבוצה זו – קבוצת המהגרים הלבנים הנטמעת במרחב הטבעי של דרום אפריקה והופכת לשליט עריץ על קבוצת הילידים וכל זאת תוך כדי דבקות בתנ"ך ובאדמה. היא נסיון להבין את העתיד האפשרי של פעולות תג מחיר ואולי גם את נוער הגבעות. בחינה של קבוצה זו, יכולה גם להסביר את דבקותם של נערי הגבעות בתורתו של הרב גניזבורג. שכן הרב גניזבורג הינו מהגר על פי הגדרה, הוא נולד בארצות הברית ועלה לישראל בשנת... כל זה לא מנע ממנו להרגיש טבעי במקום בו לא נולד ויתרה מזו לראות במקום זה כמקום הטבעי לו ולא לאותה אוכלוסיה שנולדה במקום וניהלה את חייה במשך דורות רבים בו.

3.7.7 סיכום

נראה כי פעולות "תג מחיר" ממשיכים את קולם של אנשי תנועת הקוממיות, אשר קראו כבר עם תום ההתנתקות - להתנתקות מהמדינה ולהקמת תנועת "הקוממיות". תנועה שתאולוגיית רבניה, פותחת את עבודת דוקטורט זו. הקריאה של אנשי הקוממיות היא לחילופי שלטון, במאמרו של אודי לבל, בספרו יחד עם חיים משגב - בצל ההתנתקות – דיאלוג אסטרטגי במשבר, כך הוא מצטט: "היה זה וונדט אשר זיהה כי הבסיס לעיצוב "אינטרס הביטחון" ומדיניות החוץ והביטחון של המדינה נובע משיקולים פנימיים בזירה החברתית פוליטית. זאת בדומה למילותיו של הנרי קיסינג'ר, אשר גרס, בהקשר הישראלי, כי "לישראל אין מדיניות חוץ, רק מדיניות פנים" המאלצת ומסבירה את הכרעותיה הגיאו אסטרטגיות. על פי תפישה זו, הרי שכדי להסביר כל צעד בתחום יחסי חוץ וביטחון יש לזהות את מערך הכוחות והאינטרסים בחברה, שכן לאלו תפקיד מכריע בהבנת צעדי ראשי המדינה המקודמים בזירה הבין לאומית. בהתבסס על ראייה זו, גרס לוי, כי "ההגדרה של אינטרסים לאומיים ... היא תוצאה של תהליך פוליטי פנימי ולא דווקא של חישוב רציונלי". "גרידא מדיניות החוץ בראיה

זו אינה אמורה להגשים את היעד ה"ממלכתי" אלא להעצים את עצמתה של האליטה המעצבת אותה בפוליטיקה הפנים מדינתית.⁵²⁵

במבט כללי שיצטרך מחקר מקיף יותר, יהיה ניתן להניח כי, בדומה לבורים בדרום אפריקה אשר נדדו למרכז היבשת על מנת לברוח מעימות עם הכובשים הבריטים ולבסוף החליטו לשתף עימם פעולה על מנת לקדם את עקרונותיהם ולשמור עליהם, כך גם נדדו אנשי הציונות הדתית לשטחים הכבושים על מנת לחיות על פי חוקי אמונתם, אולם משבר ההתנתקות הבהיר כי, עליהם ליטול חלק בממשל החילוני הישראלי על מנת להשפיע מעמדת כוח על החלטות שיגנו עליהם. ראה דבריו של ענברי בשנת 2008: "ניסיון להשיב את תוואי המשיחי למסלולו: חיזוק רעיון מדינת התורה כמסקנה מתהליך הפינני גם לאחר השלמת ביצוע ההתנתקות והריסת היישובים, וכשאלו היו כבר לעובדה מוגמרת, ניתן היה עדיין לצפות בהבדלים בין תגובות הרבנים ה"אמוניים" למול, ה"ממלכתיים" אף שבדיעבד כבר הצטמצמו הפערים בין שני הזרמים. מתגובות שני הצדדים נראה ששני המחנות הנוגדים שואפים במהותם לכינונה של מדינת תורה שתחליף את המדינה החילונית חסרת ייעוד הקודש, אולם הפולמוס ביניהם הוא בעיקר על דרך הפעולה הנכונה. בעוד שהרבנים, ה"ממלכתיים" כדוגמת שלמה אבינר, ביקשו לטעון כי למרות השבר הקשה של פינני גוש קטיף יש להמשיך בדרך של התנחלות על הקרקע ובלבבות, ללא שינוי, הרבנים ה"אמוניים" קראו בתגובה בדיעבד לפעול ביתר שאת להתנתק מן המדינה וממרותה הריבונית, ולהקים מעין "חברות נגד" המיועדות לציבורם בלבד."⁵²⁶

שמעו כמו גם את דבריו של מנהיג מפלגת בית היהודי נפתלי בנט בכנס לציון העשור להתנתקות⁵²⁷: "מטרת הניתוח – מות ההתיישבות ושבירת רוח הימין. מטרת ההתנתקות היתה עצירת עליית אליטות שבמשך שנים צברו השפעה לגיטימית אבל מסוכנת לדעת אנשי השמאל. הם הרגישו שמישהו שינה את החוקים ולא טרח לספר להם". הטענה שלו הינה כי תפקידה העיקרי של ההתנתקות היה למנוע ייחוד של החברה הישראלית כמו גם מאבק בין אליטות ישנות לחדשות. וחקיקת חוק הלאום⁵²⁸.

לפי דבריו של בנט, אנו נמצאים בעיצומו של תהליך חילופי אליטות שאינו פשוט ורצוף מאבקים: בכל רבדיה של החברה: בממשלה בתקשורת ובצבא. חקיקתו של חוק הלאום הינה צעד במהלך זה ותגובת בית המשפט העליון הינה חלק בלתי נפרד מהניסיון לשמר את האליטות הישנות על כנן.

⁵²⁵ אודי לבל, בספר בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, בעריכת: משגב חיים ולבל אודי, הוצאת כרמל 2009, עמ' 209.

⁵²⁶ מוטי ענברי, בספר בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, בעריכת: משגב חיים ולבל אודי, הוצאת כרמל 2009, עמ' 299.

⁵²⁷ "כנס דמוקרטיה במבחן – עשור להתנתקות" המכון הישראלי לדמוקרטיה, מושב הפתיחה. דבריו של נפתלי בנט

מדקה 19:20. <https://www.idi.org.il/events/3890>.

⁵²⁸ חוק הלאום שנחקק ביולי 2018, הינו חוק יסוד המעגן בחוק את ערכיה היהודים של מדינת ישראל. כגון: דגל המדינה, חגי ישראל, לוח השנה העברי, השפה העברית. עידוד התיישבות יהודית ושירותים השלמה והמאוחדת היא בירתה של מדינת ישראל.

4 רשימת ספרות

4.1 ספרים

- שלמה חיים אבינר, באהבה ובאמונה, בהוצאת "מכון מאיר ללימודי היהדות" בירושלים, תשנ"ח. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.
- דוד אוחנה, לא כנענים, לא צלבנים : מקורות המיתולוגיה הישראלית, מכון שלום הרטמן אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן, הפקולטה למשפטים כתר ספרים (2008).
- אורלי אילני, דת חברה ומדינה בישראל, בהוצאת מטח: המרכז לטכנולוגיה חינוכית ישראל. משרד החינוך, התרבות והספורט. תל אביב, 2006.
- גדעון ארן, ארץ ישראל בין דת ופוליטיקה : התנועה לעצירת הנסיגה מסיני ולקחיה, ירושלים, 1985
- גדעון ארן, קוקיזם- שורשי גוש אמונים, תרבות המתנחלים, תיאולוגיה ציונית, משיחיות בזמננו, ירושלים 2013.
- ישי ארנון, יהודה פרידלנדר ודב שוורץ (עורכים) סוגיות בחקר הציונות הדתית: התפתחויות ותמורות לדורותיהן, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, תל אביב, 2012.
- אלה בלפר, זהות כפולה – על המתח בין ארציות לרוחניות בעולם היהודי, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, 2004.
- יעקב בר סימן טוב, תוכנית ההתנתקות – הרעיון ושברו, הוצאת מכון ירושלים לחקר ישראל, ירושלים, 2009.
- אבי בראלי וניר קידר, ממלכתיות ישראלית, בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר ומדיניות 87, פברואר 2011, ירושלים.
- יצחק גינזבורג, ברוך הגבר, הוצאת שלום על ישראל, גולן, 1995.
- יואב גלבר, היסטוריה, זיכרון ותעמולה, הוצאת עם עובד, 2007.
- פנחס גינסור (עורך), מאסף לבעיות הציונות, היישוב ומדינת ישראל - עיונים בתקומת ישראל: כרך 3: בהוצאת מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 1993
- רות ג'ניאו, הקולוניאליזם האירופי: אידיאולוגיה, מדיניות, התנגדות, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, 2012.
- תומאס הובס, לויתן, עורך: מנחם לורברבוים, הוצאת שלם, ירושלים, 2010.

משה הלינגר ויצחק והרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים עד „תג מחיר“, הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים, 2015.

משה הלינגר, המסורת הפוליטית היהודית לדורותיה, 2010, ירושלים.

חנה הרצוג, טל כוכבי ושמשון צלינקר, דורות, מרחבים, זהויות: מבטים עכשוויים על חברה ותרבות בישראל, הוצאת מכון ואן ליר בירושלים הקיבוץ המאוחד, 2007.

עליזה ויסמן, הפינוי: סיפור עקירת היישובים בחבל ימית, בית אל: ספרית בית אל, 1990.

מנחם זלמן וקורן וינקלר, ממלכתיות ישראלית – משמעויות הלכתיות, בתוך יהודה שביב, ממלכת כהנים וגוי קדוש – מאמרים לדמותה של מדינה יהודית, הוצאת ראובן מס, ירושלים, 1996.

משה חלמיש (עורך), אברהם אבי המאמינים: דמותו בראי ההגות לדורותיה, הוצאת בר אילן, 2003.

ניב יגיל, סרוגים בקנה: סיפור השתלבות הציונות הדתית בצה"ל, הוצאת ידיעות – ספרי חמד, שנת 2016.

צבי ישראל טאו, נשמה לעם עלייה, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006.

צבי ישראל טאו, לדרך הקודש, מהדורה פנימית, 1997.

צבי ישראל טאו, לאמונת עתנו, פרקים בהלכות הציבור, הוצאת קרן חוסן ישועות, מהדורה חמישית תשס"ט (2009), המהדורה הראשונה תשנ"ד (1994).

צבי ישראל טאו, סולו המסילה, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2005.

ישראל מאיר לאו, הנחת יסוד: מאה מושגים ביהדות, הוצאת משכל, ידיעות ספרים, 2008.

יגיל לוי, צבא אחר לישראל: מיליטריזם חומרני בישראל, הוצאת משכל- ידיעות ספרים, 2003.

יעל מונק, גולים בגבולם: הקולנוע הישראלי במפנה האלף", הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, 2012,

אבישי נתן מייטליס (עורך), ערוגות הבושם ג' - הקובץ התורני של ישיבת "הר המור", הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2000.

המהר"ם מרוטנברג, תשובות ופסקים של מהר"ם ב"ר ברוך, כרך שני, ירושלים 1956.

חיים משגב ואודי לבל בצל ההתנתקות: דיאלוג אסטרטגי במשבר, הוצאת הכרמל, ירושלים 2008.

שו"ת ההתנתקות כתב ואסף הרב יובל שרלו, הוצאת משכל וידיעות ספרים, שנת 2010.

חגי סגל, אחים יקרים: קורות המחותרת היהודית, הוצאת כתר, ירושלים 1987.

חגי סגל, שטחים תמורת חלום, משכל (ידיעות ספרים), 2013.

אלמוג עוז, הצבר – דיוקן, הוצאת עם עובד, 1997, תל אביב.

צביקה עמית "קוד כחול", הוצאת מטר, בני ברק, 2005.

חנן פורת, את ענת אנוכי מבקש, ספריית בית אל, בית אל, 1989.

טוביה פרילינג (עורך), תשובה לעמית פוסט ציוני, הוצאת ידיעות אחרונות, 2003.

משה צוקרמן ועדית זרטל, חנה ארנדט : חצי מאה של פולמוס, הוצאת הקיבוץ המאוחד, רעננה, 2004.

יצחק ציטרין, "תכנית -ההתנתקות החד-צדדית" – בראי שיקומם של התלמידים העקורים (-2013-2005) בהוצאת : המכללה האקדמית הדתית לחינוך - הוצאה לאור, 2014.

צבי יהודה קוק, לנתיבות ישראל א, הוצאת מאבני המקום, קריית הישיבה בית אל, מהדורה שלישית עם תיקונים, 2007.

צבי יהודה קוק, לנתיבות ישראל ב, הוצאת מאבני המקום, קריית הישיבה בית-אל, הדפסה שלישית, 2007.

צבי יהודה קוק, שיחות הרב צבי יהודה, הוצאת נתיבי אור, קריית הישיבה בית אל, מהדורה שלישית תשס"ג (2003). מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

נוימן קלמן, הויכוח על גבולות המדינה – סוגיה של דת ומדינה?, הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2013.

קליאט נורית, מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות קבלת החלטות על פינוי יישובים, ירושלים, אוגוסט 2005.

שמחה רז, מצמיח ישועה, הוצאת המכון התורני אור עציון, 2010

אביעזר רביצקי ובני פורת –מחשבות על דמוקרטיה יהודית, הנהגת קהילות יהודיות בגלות הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2010.

אביעזר רביצקי, הקץ המגולה ומדינת היהודים, הוצאת עם עובד, תל אביב, 1997

אבי שגיא דב שוורץ, מאה שנות ציונות דתית - היבטים רעיוניים, כרך שלישי, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, רמת גן, 2003.

ענת רוט, לא בכל מחיר – מגוש קטיף עד עמונה: הסיפור מאחורי המאבק על ארץ ישראל, הוצאת ידיעות אחרונות, 2014.

רפאל שגיא, רדיקליזם משיחי במדינת ישראל, הוצאת גוונים, 2015.

אורי אליצור, בדעה צלולה – מבחר מאמרים, הוצאת משכל (ידיעות ספרים), 2015.

דב שוורץ, הציונות הדתית : תולדות ופרקי אידיאולוגיה -ישראל, הוצאת משרד הבטחון, תשס"ג (2003).

דב שוורץ, אתגר ומשבר בחוג הרב קוק, הוצאת עם עובד 2001.

דב שוורץ, הציונות הדתית בין הגיון למשיחיות, הוצאת עם עובד, 1999.

יואב שורק, הרב שלמה גורן – עגונות דק"ר, הוצאת ראובן מס, ירושלים, בשנת 2008.

ידידיה צ' שטרן, בנימין בראון, קלמן נוימן, גדעון כ"ץ וניר קידר, כשיהדות פוגשת מדינה, משכל (ידעות ספרים), 2015.

יאיר שלג, הדתיים החדשים: מבט עכשווי על החברה הדתית בישראל, כתר הוצאה לאור, שנת 2000.

כריסטוף שמידט ואלי שיינפלד, האלוהים לא ייאלם דום: המודרנה היהודית והתיאולוגיה הפוליטית, בהוצאת מכון ון ליר בירושלים הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2009

משה שמיר, נתן אלתרמן. המשורר כמנהיג, תל אביב: הוצאת דביר, 1988.

יצחק שפירא ויוסף אליצור "תורת המלך" ישיבת "עוד יוסף חי" יצהר, 2009.

גלעד שר, הקרב על הבית, הוצאת משכל – ידיעות ספרים, תל אביב, 2015.

נינה תורן, אתניות מגדר ומעמד באקדמיה, הוצאת כרמל, ירושלים, 2008.

Civil religion in Israel: Traditional Judaism and Political Culture in the Jewish Land, Charles S. Leibman and Eliezer Don Yehiya. University of California Press Berkeley and Los Angeles, 1983.

4.2 מאמרים

Bradley, John; Bradley, Liz; Vidar, Jon; Fine, Victoria (2011). Cape Town: Winelands & the Garden Route. Madison, Wisconsin: Modern Overland, LLC. pp. 13–19

Festinger Leon, Henry W. Riecken and Stanley Schachter. 1956. When Prophecy Fails: A Social and Psychological Study of a Modern Group that Predicted the Destruction of the World. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Hardyck, Jan Allyn and Marcia Braden. 1962. "Prophecy Fails Again: A Report of Failure to Replicate". *Journal of Abnormal and Social Psychology* 65: 136-141, Balch, Motti Inbari, 2010. Messianic Movements and Failed Prophecies in Israel - Five Case

Studies, *Nova Religion: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, Volume 13, Issue 4, Brandeis University.

Motti Inbari, *Messianic Religious Zionism Confronts Israeli Territorial Compromises*, 2012, Cambridge University Press, New York.

Melton J. Gordon. 1985. "Spiritualization and Reaffirmation: What Really Happens When Prophecy Fails". *American Studies* 26 (Fall).

Robert W. and Gwen Farnsworth and Sue Wilkins. 1983. "When the Bombs Drop: Reactions to Disconfirmed Prophecy in the Millennial Sect". *Sociological Perspectives* 26

Zygmunt, Joseph F. 1972. "When Prophecies Fail: A Theoretical Perspective on the Comparative Evidence". *American Behavioral Scientist*: 245-268.

שלמה חיים אבינר, טל אורות, פרשת וישב, שכתוב דברים שנאמרו בערוץ 7 בט"ו בסיון תשנ"ה – יוני, 1995. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

שלמה חיים אבינר, טל אורות פרשת שלח / המאבק על ארץ ישראל / 3. להתמיד בבניין, תשס"א – 2001. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

שלמה חיים אבינר, טל אורות, פרשת מסעי, וישבתם בה - איך מסבירים ארץ ישראל / ארץ ישראל אינה ניתנת לחלוקה, נכתב בין השנים 1995-2001. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

שלמה חיים אבינר, מחיל אל חיל, 1999. 5. המאבק על כיבוש א"י, א. אדם או אדמה- מסירות נפש על ארץ-ישראל / 1. שאלה חדשה. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

שלמה אבינר, מחיל אל חיל – תשובות בעינייני צבא. ספריית חוה, תשנ"ט (1999). מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

שלמה חיים אבינר, מחיל אל חיל, 1999. 5. המאבק על כיבוש א"י, א. אדם או אדמה- מסירות נפש על ארץ-ישראל / 10. ארץ חיים. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

שלמה חיים אבינר, עלון באהבה ובאמונה, פרשת מסעי, 6.8.2005 א' באב תשס"ה.

שלמה חיים אבינר, עלון באהבה ובאמונה, פרשת מסעי, 6.8.2005 א' באב תשס"ה.

שלמה חיים אבינר, בעלון "באהבה ובאמונה" פרשת דברים, 12.8.2005, ז' אב תשס"ה.

שלמה חיים אבינר, מעייני הישועה, 5.3.2005, כ"ד באדר ב' תשס"ה

שלמה אבינר (עורך) שיחות הרצי"ה על ארץ ישראל / גאולה / מדינת ישראל, תשס"ה, ירושלים.
(מאגר אלקטרוני של כתבי הרב קוק ותלמידיו מאת הרב דב גולדשטיין))

שלמה אבינר מתוך אגרות קצרות, עיטורי כהנים. חודש סיוון תשס"ג, יוני, 2003. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

שלמה חיים אבינר, עלון באהבה ובאמונה, פרשת חוקת, 9.7.2005, ב' בתמוז תשס"ה.

שלמה חיים אבינר, עלון באהבה ובאמונה, פרשת חוקת, 9.7.2005, ב' בתמוז תשס"ה.

שלמה חיים אבינר, עלון מעייני הישועה, 18.6.2005, י"א סיוון תשס"ה.

שלמה חיים אבינר, אל תרוויח כסף מגירוש יהודים, אתר כיפה 3.6.2005, כ"ה באייר תשס"ה

אלישע אבינר, במאמר „תג מחיר“, בעלון פרשת השבוע ניצבים וילך תשע"א של מכון מאיר (4.9.2010)

יהודה אליצור, גבולות הארץ במסורת ישראל – פרק בגיאוגרפיה עתיקה, מעינות - מאסף לענייני חינוך והוראה, ה', ירושלים, תשט"ו (1954),

גדעון ארן, ארץ ישראל בין דת לפוליטיקה, הוצאת מכון ירושלים לחקר ישראל, 1985, ירושלים, עמ' 114.

נפתלי בנט, "כנס דמוקרטיה במבחן – עשור להתנתקות" המכון הישראלי לדמוקרטיה, מושב הפתיחה. מדקה 19:20. <https://www.idi.org.il/events/3890>

בניהו ברונר, מטרות מסע המושבות של רבני ישראל בראשות הראי"ה קוק והרב י.ח. זוננפלד זצ"ל, מגד ירחים, כסליו תשע"ד (2014), עלון 171.

אהרון ברק, בפסק דין בבג"ץ 393/82 ג'מעית אסכאן אלמעלמון אלתעאווניה אלמחדודה אלמסאוליה נגד מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה והשומרון, ניתן ב-28.12.83:

יוני גארב, צעירי המפד"ל ושורשיו הרעיוניים של גוש אמונים, מתוך: הציונות הדתית - עידן התמורות, ישראל הראל ואשר כהן (עורכים), ירושלים: מוסד ביאליק, תשס"ד, עמ' 171-200.

אליעזר דון יחיא, "אידיאולוגיה ומדיניות בציונות הדתית: הגותו של הרב ריינס ומדיניותה של תנועת המזרחי בהנהגתו", הציונות, ח' (1983) עמ' 103-146

אליעזר דון יחיא "דמוקרטיה והלכה בקבלת החלטות מדיניות – מגמות בציונות הדתית על רקע פולמוס ההתנתקות", אקדמות 16, תשס"ה (2005)

אליעזר דון יחיא, הספר והסיף הישיבות הלאומיות והרדיקליזם הפוליטי בישראל, בתוך: מאה שנות ציונות דתית כרך שלישי, בעריכת אבי שגיא ודב שוורץ, רמת גן, 2003. עמ' 207

יורם חזוני "האם הרצל רצה מדינה יהודית", מתוך תשובה לעמית פוסט ציוני בעריכת טוביה פרילינג, הוצאת ידיעות אחרונות, 2003, עמ' 332 .

צבי ישראל טאו, חוברת "שאל אביך ויגדך", מהדורה פנימית, תמוז- אב תשע"ה, אוגוסט 2015.
צבי ישראל טאו, גזירת מלכות – הכנה להארה חדשה, מגזין עיטורי כהנים 241 (חשון תשס"ה), עורך שלמה חיים אבינר, 2005, עמ' 15-19.

זהבה כלפה, סירוב פקודה או מרי אזרחי, במסגרת פסטיבל "לימוד", מאי 2013.
זהבה כלפה, הגבול הדרומי של ארץ ישראל השלמה – לפי תלמידי הרב צבי יהודה קוק, במסגרת פסטיבל "לימוד" מאי 2014.

אדמונד לוי, דו"ח לוי, 2.7.2012

חיים לוינסון, 40 מהמתפרעים בחטמ"ר אפרים יצאו משיבת מרכז הרב, הארץ, 28.12.2011
ישעיהו לייבוביץ, דרך הלאומיות אל החייתיות, הארץ, 5.10.1984.
זלמן מלמד מתוך הדברים שנשא בכנס רמלה 2010 "התיקון: האם תיתכן לאומיות בריאה ומוסרית ומהם יסודותיה", כנס רמלה השלישי (6.4.2010).

זלמן מלמד, לבריור דרכנו, „קומי אורי“ גליון ו' עמ' 25, אייר תשס"ו (מאי 2006)
זלמן מלמד טל אורות / ניצבים / קיבוץ גלויות - במשנתו של רבנו הרב צבי יהודה / 13. שלמות העם והארץ, נכתב בין השנים 1995-2001. מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.
דליה שרה מרקס, "תפילת כל פה – תפילות שנכתבו לקראת תהליך ההתנתקות (קייץ תשס"ה) ובעקבותיו", אקדמות 18, 2005.

יואל מרקוס, הארץ, הפינוי המתוכנן: עשרים התנחלויות ברצועת עזה ובגדה בתוך שנה-שנתיים, 2.2.2004

יהושפט נבו, גבולות ארץ ישראל לפי התורה, "שמעתין" גיליון מס' 137-138, תשנ"ט.
מוטי ענברי, פונדמנטליזם במשבר: יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל תוכנית ההתנתקות, בתוך: בצל ההתנתקות דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: חיים משגב ואודי לבל, הוצאת כרמל, 2008, ירושלים, עמ' 285-310.

חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת ואתחנן, ט"ו באב תשס"ה, 20.8.2005.

חנן פורת, מעט מן האור, פרשת אמור, 14.5.2005

חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת כי תבוא, כ' באלול תשס"ה, 24.9.2005.

חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת שופטים, ו' באלול תשס"ה, 10.9.2005.

- חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת ניצבים, כ"ז באלול תשס"ה, 1.10.2005.
- חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת בהר, י"ב באייר תשס"ה, 14.5.2005.
- חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת במדבר, כ"ו באייר תשס"ה, 4.6.2005.
- חנן פורת, עלון "מעט מן האור" פרשת נשא, ד' בסיוון תשס"ה, 11.6.2005.
- חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת בלק, ח' תמוז התשס"ה, 15.7.2005.
- שלמה פישר, הציונות הדתית על סף האלף השלישי – שתי תרבויות אמוניות, אקדמות, כ"ב, ניסן תשס"ט, עמ' 9-38.
- יעקב הלוי פילבר, גאולת ישראל השלישית, גליון המעיין, כסליו תשע"ב, דצמבר 2012.
- אבינועם רוזנק, אינדיבידואליזם וחברה, חירות ונורמה בכתבי הראי"ה קוק, אקדמות, יד (תשס"ד), עמ' 89-116
- דרור פימנטל, השומן של בויס ורוחות רפאים אחרות, גליון מס' 3, מגזין "אקטיביזם חזותי" מאי 2016.
- תומר פרסיקו, ההתחרדות של 'מרכז הרב' והגימבורגיזציה של הרב קוק, לולאת האל, 29.12.2011
- תומר פרסיקו, עשרים שנה לטבח גולדשטיין – על ניאו חסידות רומנטית ונקמה קדושה, לולאת האל, 03.05.13
- אבינועם רוזנק, ציונות דתית בין הרב קוק לתלמידיו: מהצהרת בלפור ועד להתנתקות, מפנה, 2008, עמ' 36-42
- אביעזר רביצקי, "נחפשה דרכינו ונחקרה" - החברה הישראלית והציונות הדתית נוכח רצח רבין, בתוך: נרי הורוביץ (עורך), דת ולאומיות בישראל ובמזרח התיכון, הוצאת עם עובד, 2002, עמ' 254-277.
- ענת רוט, משבר הממלכתיות – תוכנית ההתנתקות והתמודדות עם המשבר האמונה שיצרה, ספר עמדו"ת כרך ו', ממשבר לצמיחה, בעריכת משה רחימי, הוצאת מכללת אורות ישראל, תשע"ד (2014), עמ' 289-314,
- ענת רוט, הציונות הדתית במבחן הממלכתיות – מכפר מימון לעמונה, מתוך: תוכנית ההתנתקות – החלום ושברו, בעריכת: יעקב בר סימן טוב, בהוצאת מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל, 2009, עמ' 36.
- צבי ישי רוזן, מאה שנות ציונות דתית – היבטים רעיוניים חלק ג', בעריכת אבי שגיא ודב שוורץ, עמ' 421, בהוצאת אוניברסיטת בר אילן, תשס"ג.

יצחק קונפורטי: היהודי החדש במחשבה הציונית: לאומיות, אידיאולוגיה והיסטוריוגרפיה, מגזין ישראל 16, 2009, עמ' 63.

אברהם יצחק הכהן קוק, אפיקים בנגב בתוך ירחון הפלס, עמ' 78-79 שנת תרס"ד.

אברהם יצחק הכהן קוק, על הציונות, ירחון "הדביר" – ירחון לתורה וחכמת ישראל, בעריכת הרב אהרון ויסנשטיין, תר"פ ירושלים.

אברהם יצחק הכהן קוק, אורות ישראל / פרק ו / ז. הוצאת מאבני המקום, 2004 (תשס"ד), בית אל .

אברהם יצחק הכהן קוק, "שובו לבצרון" מתוך: מאמרי הראיה ב' עמ' 361-360.

אברהם יצחק הכהן קוק, אורות, הוצאת מוסד הרב קוק והאגודה להוצאת ספרי הראי"ה, ירושלים 1921.

אברהם יצחק הכהן קוק, 'על השניות', מאמרי הראיה: קובץ מאמרים, עורך: שלמה אבינר ירושלים: 1984 עמ' 243-245 .

אברהם יצחק הכהן קוק, עולת ראי"ה, מאמר "ובטובך הגדול", מתוך ספרייה אלקטרונית של כל כתבי הראי"ה ותלמידיו.

צבי יהודה קוק, ארץ הצבי – במערכה על שלמות ארצנו, דברי הודייה לאחר מלחמת ששת הימים, התשכ"ז (1967), הוצאת בית אל , 1996. קובץ אלקטרוני.

צבי יהודה קוק, ארץ הצבי / המאבק על שלמות ארצנו / פרק ו. הוצאת נתיבי אור, 1995

צבי יהודה קוק, ארץ הצבי, ממשלת מיעוט, פרק ד'. הוצאת נתיבי אור, 1995

יצחק ארי שבט, דרשת הרב קוק זצ"ל על חשיבות הדגל העברי ב15 למרץ 2010. המעין מ"ט, אפריל 1999, 55-68.

יואב שורק, הוואקף המוסלמי - הגמגום חייב להפסק, כתב העת "השילוח", דצמבר 2016, עמ' 8,

חיים אביהו שוורץ, קובץ שיעורי הרצי"ה מתוך התורה הגואלת / אורות הגאולה ונתיבותיה / פרק ה, 1983. קובץ אלקטרוני נטול עימוד.

דב שוורץ, הציונות הדתית ורעיון האדם החדש, כתב העת ישראל 19, 2009, עמ' 143-164.

יאיר שלג, "אבדן התמימות – השפעת ההתנתקות על הציונות הדתית", הוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה, יוני 2015 (תמוז, תשע"ה), עמ' 16-17.

יאיר שלג, הם למדו שהאלימות משתלמת, מדור "הערות לסדר" באתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, 17.12.2011.

יאיר שלג, הסרבנות האפורה של הרב טאו, הארץ, 15.09.2004

שפירא אברהם, „קומי אורי“ גליון א', עמ' 6. נס בעקבות ההכנה לתשובה. כסלו תשס"ו (דצמבר 2005).

טליה ששון, דו"ח ששון - חוות דעת (ביניים) בנושא מאחזים בלתי מורשים. 12.3.2005.

4.3 מאמרים מהתקשורת:

שלמה חיים אבינר, פורסם גם בערוץ 7, <http://www.inn.co.il/Articles/Article.aspx/575>, 14.1.2003, נראה לאחרונה: 02.07.2019.

שלמה חיים אבינר, ארץ ישראל לשמה, י"ג תשרי תשס"ה, 28/09/2004, אתר כיפה: <http://www.kipa.co.il/now/18/4419.html>. נראה לאחרונה: 02.07.2019.

שלמה חיים אבינר, הפסיקו לפורר את צה"ל, ח אדר א' תשס"ה, אתר האנטרנט: http://www.havabooks.co.il/article_ID.asp?id=585. נראה לאחרונה: 03.07.2019.

שלמה חיים אבינר משוחח עם נוער גוש קטיף, כ"ז אייר תשס"ה, 05/06/2005, אתר כיפה. <https://www.kipa.co.il/התנתקות/התנתקות/חדשות/>. נראה לאחרונה: 04.07.2019.

שלמה חיים אבינר, כסף כסף לקטיף, אתר כיפה, 3.6.2005, כ"ה אייר תשס"ה. <https://www.kipa.co.il/> כסף כסף לקטיף. נראה לאחרונה: 04.07.2019.

שלמה חיים אבינר, גמר חסימה טובה, אתר כיפה, י אייר תשס"ה, 19.05.2005, <http://www.kipa.co.il/now/18/5539.html>. נראה לאחרונה: 04.07.2019.

שלמה חיים אבינר, תפילת החייל המפנה: אנא אלוהי, אני חש פושע. כתבה מאת יואב פרידמן, 14.8.2005, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3126765,00.html>. נראה לאחרונה: 03.07.2019.

שלמה חיים אבינר, אל תשבור את הכלים, 7.4.2005, http://www.havabooks.co.il/article_ID.asp?id=190. נראה לאחרונה: 04.07.2019.

שלמה חיים אבינר, אין לי עם אחר, 16.2.2005, ז' אדר א' תשס"ה. http://www.havabooks.co.il/article_ID.asp?id=568. נראה לאחרונה: 04.07.2019.

שלמה חיים אבינר, אני דתי לאומי? 19.10.2004, ד' חשוון תשס"ה.

- אתר כיפה: <http://shlomo-aviner.net/index.php?title> - אני דתי לאומי. נראה לאחרונה: 04.07.2019.
- שלמה אבינר, יש חיים אחרי גוש קטיף, כ"ג אדר תשס"ז, 13/03/2007, אתר כיפה:
03.07.2019. <http://www.kipa.co.il/now/18684.html>. נראה לאחרונה:
- אלישע אבינר, מכתב גלוי לבני הנוער, אתר ישיבת בית אל, אב תשס"ה (אוגוסט 2005).
07.07.2019. <https://www.yeshiva.org.il/midrash/3881>. נראה לאחרונה:
- שלמה חיים אבינר, אין לך לב, טו אייר תשס"ח.
באתר ספריית חוה: http://www.havabooks.co.il/article_ID.asp?id=95 נראה לאחרונה: 07.07.2019
- שלמה חיים אבינר שותף לשרון בגירוש מגוש קטיף. 12.01.2014. הסרט המרגלים.
07.07.2019 <https://www.youtube.com/watch?v=sXCtj8LG0M0> נראה לאחרונה:
- יקי אדמקר, עצומה של 100 רבנים: „תג מחיר“ הינה פעילות האסורה על פי התורה, 13.1.2014,
07.07.2019. <https://judaism.walla.co.il/item/2711822>. נראה לאחרונה:
- אלנאי איתי, "אנחנו לא תוקפים ערבים, אבל אני לא מגנה את זה, אפילו קצת בעד. מישהו צריך להעיף אותם מפה", 12.11.2017, אתר ידיעות אחרונות, מוסף 24 שעות. <https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5041941,00.html> נראה לאחרונה: 07.07.2019
- יאיר אלתרמן, "משרד החינוך: לסגור ישיבת "דורשי יחודך" ביצהר" 1.02.2011
07.07.2019. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4142664,00.html>. נראה לאחרונה:
- מרדכי אליהו, "הרב אליהו - לא תהיה התנתקות", חדשות ערוץ שבע 24.6.2005
07.07.2019 <https://www.inn.co.il/News/News.aspx/115887> נראה לאחרונה:
- יעקב אנטמן, הממלכתיות הגואלת, אתר ישיבת בית אל, לא מצויין תאריך.
07.07.2019 <https://www.yeshiva.org.il/midrash/5724> נראה לאחרונה:
- שלם אריאל, מי אתה נוער הגבעות, אתר Ynet, מדור יהדות, 15.12.2011,
07.07.2019 <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4161876,00.html> נראה לאחרונה:
- גדעון ארן, הרב שמאמין שהרג גויים הוא קידוש השם, ביקורת ספרים, עיתון הארץ, 25.3.2016
09.07.2019 <https://www.haaretz.co.il/literature/study/.premium-1.2888757> נראה לאחרונה:

אמיר בוחבוט ומרואן עת'אמנה, ימי תשובה: 130 מחבלים נהרגו, באתר NRG, 16 באוקטובר 2004.
<https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/1/ART/797/878.html> נראה לאחרונה: 09.07.2019

אמיר בוחבוט ומרואן עת'אמנה, ילדים נהרגו מירי קסאם בשדרות חילופי אש כבדים הלילה בצפון הרצועה. 30 בספטמבר 2004.

אלוף בן ונתן גוטמן, מכתב בוש: ישראל לא תחזור לקו הירוק, הפליטים לא ישובו לישראל, הארץ, 15.4.2004.

אבישי בן חיים, הרב שך – האם באמת גדול הדור, מאמר בYNET, 2.11.2001,
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-1268268,00.html> נראה לאחרונה: 08.07.2019

עוזי ברוך, יונתן בשיא עוזב את קיבוץ שדה אליהו בשל הצקות מתמשכות מצד אנשי ימין בשל חלקו כראש מנהלת סל"ע במסגרת גירוש יהודי גוש קטיף, 07.01.2007.
<https://www.inn.co.il/News/News.aspx/158177> נראה לאחרונה: 07.09.2019.

דיאנה בחור-ניר ואילן מרסיאנו, Ynet, החלטה היסטורית: הממשלה קיבלה את תוכנית ההתנתקות.
7.6.2004, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2927854,00.html>, נראה לאחרונה: 04.07.2019.

יהושע בריינר אמיר בוחבוט, פעילי ימין תקפו בסיס ויידו אבנים לעבר מפקד החטיבה
<https://news.walla.co.il/item/1884791>, 13.12.2011, אתר החדשות וואלה. נראה לאחרונה:
07.07.2019.

חנן גרינברג, צו אלוף פיקוד הדרום – הכניסה לרצועת עזה נסגרה, 30.6.2005,
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3106201,00.html>, אתר Ynet. נראה לאחרונה:
07.07.2019.

חנן גרינווד, "הרבנים נגד "תג מחיר": אין זכות ליחיד לקחת את החוק
לידיו, <https://www.kipa.co.il/חדשות/רבנים-בכירים-אין-זכות-ליחיד-לקחת-את-החו/>, אתר כיפה,
02.08.2015. נראה לאחרונה: 07.07.2019

יצחק גינזבורג במאמר "על קידוש השם" מתוך האתר תנועת "דרך חיים" -
<https://www.derech-chaim.org/kidush>. נראה לאחרונה: 07.07.2019

יצחק גינזבורג, המאמר "קידוש השם", אתר תנועת דרך חיים, פורסם ב 22.4.2013. <https://www.derech-chaim.org/kidush>. נראה לאחרונה: 07.07.2019. גדי גבריהו, רב המכר – תורת המלך, עיתון הארץ, מדור
דיעות, 22.8.2015

חנן גרינברג וארצי חלפון ביום המשאל: אם ו-4 בנותיה נרצחו בציר כיסופים, Ynet, 2.5.2004.
https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2910596,00.html נראה לאחרונה: 09.07.2019

ירון דרוקמן, אריאל שרון הלך לעולמו בגיל 85, https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-85,11.1.20144472186,00.html, באתר Ynet, נראה לאחרונה: 07.07.2019.

חגי הוברמן, בתי עמונה יוקמו מחדש, מתוך אתר תנועת ההתיישבות "אמנה".
http://www.amana.co.il/?CategoryID=107&ArticleID=264 נראה לאחרונה: 07.07.2019

חגי הוברמן, בתי עמונה יוקמו מחדש, מתוך אתר תנועת ההתיישבות "אמנה".
http://www.amana.co.il/?CategoryID=107&ArticleID=264. נראה לאחרונה: 07.07.2019

אורלי הררי, עצומת רבנים נגד "תג מחיר", 13.10.2014, ערוץ 7.

אפרת וייס, התארגנות רבנים ביו"ש נגד "חוליגנים" יהודים, אתר Ynet, 2.6.2009.
https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3724979,00.html נראה לאחרונה: 09.07.2019

אפרת וייס ושמוליק חדד, שרשרת אנושית: 130 אלף חיברו את גוש קטיף לכותל, YNET, 25.07.04.
https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2952751,00.html נראה לאחרונה: 08.07.2019

אפרת וייס, המשטרה: "שוקלים לבטל את הצעדה והעצרת", YNET, 29.07.05
https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3119566,00.html
אברהם וסרמן באתר ישיבה "תחייתו של דגל ירושלים" קישור למאמר:
https://www.yeshiva.org.il/midrash/4503 נראה לאחרונה: 07.07.2019

יואב זיתון ושמוליק חדד, אריאל שרון חזר הביתה לחוות השקמים,
https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3983498,00.html באתר Ynet, 12.11.2010.
נראה לאחרונה: 07.07.2019

ניר חסון וארנון רגולר, מפקד כוחות צה"ל ברצועה: המבצע הרחב ברפיח השיג את מטרותיו. באתר
הארץ, 25 במאי 2004. https://www.haaretz.co.il/1.969052 נראה לאחרונה: 09.07.2019

צבי ישראל טאו, אתר ערוץ שבע, 19.10.2004, "דתי שיעקור - מוכיח שנכשלנו בחינוך".
http://www.inn.co.il/News/News.aspx/91671 נראה לאחרונה: 07.07.2019

גיא עזרא, צבי ישראל טאו: לא היינו צריכים להיות נוכחים בהתנתקות,

https://www.srugim.co.il/121196-הרב-טאו-לא-היינו-צריכים-להיות-נוכחים-בה, 20.07.15 ד' באב תשע"ה. נראה לאחרונה: 07.07.2019.

חיים טוויל, כך בוצע הרצח בפרשת כפר דומא: נקמה על רצח מלאכי רוזנפלד הי"ד, אתר חרדים 10, כ"ב טבת התשע"ו, 03.01.2016. <http://www.ch10.co.il/news/240384/#.XSSf7ugzYZk> נראה לאחרונה: 09.07.2019

שמואל טל, מדינת ישראל אינה יהודית, אתר YNET, 31.5.2007 <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3406918,00.html> נראה לאחרונה: 07.07.2019

שמואל טל, מתוך אתר אזמרח בלאמים, הסברה יהודית לציבור הציוני דתי. <http://www.yoel-ab.com/katava.asp?id=118>, נראה לאחרונה: 07.07.2019

שמואל טל, לא מתפלל לשלומה, באתר אזמרח בלאמים, 2.5.2007 (י"ד אייר תשס"ז) <http://www.yoel-ab.com/katava.asp?id=118> נראה לאחרונה: 07.07.2019
אורי יבלונקה, 22.7.2007, המדינה תייבש המאחזים, מתוך: אתר האינטרנט NRG מבית מעריב: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/611/543.html> נראה לאחרונה: 09.07.2019

יהודה יפרח, המניפסט הדתי מאחורי "תג מחיר": "חבלי לידה של עם חדש", חדשות nrg, <http://001.mn/shohar-parking/?p=914> 24.4.2014. נראה לאחרונה: 07.07.2019

חיים לוינסון, הארץ, אם האלימות תמשך, לא אשאר כאן, 13.12.2011. <https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1590187> נראה לאחרונה: 09.07.2019

דב ליאור ימים אחדים לפני ההתנתקות, "לקחת את ההנהגה לידיים" נאמר בכפר דרום. השיעור סוכם במלואו על ידי: <http://www.yeshiva.org.il/midrash/video/3817> נראה לאחרונה: 02.07.2019.

דב ליאור, מחשבות לאחר הגירוש – מתוך כנס שנערך בבית הרב קוק, ג' באלול תשס"ה (ספטמבר 2005) מתוך אתר ישיבה: <http://www.yeshiva.org.il/midrash/3924> נראה לאחרונה: 01.07.2019

דב ליאור כנס רמלה השלישי "בין ישראל לעם – מיהו לאומי?" של תנועת הקוממיות <https://www.yeshiva.org.il/midrash/video/13485> כ"ב ניסן תש"ע (2010).

דב ליאור, מלחמה על ה' ועל משיחו, „קומי אורי“ גליון י', אלול תשס"ו (ספטמבר 2006), עמ' 14 <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3150178,00.html> נראה לאחרונה: 01.07.2019

חיים לוינסון, הצתת הבית בדומא לא הפתיעה איש במערכת הביטחון. הארץ,
<https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2696714>, 31 ביולי 2015. נראה לאחרונה:
07.07.2019.

מוטי לוי, הספר שהצית את כל המהומה: הכל על תורת המלך, 28.6.2011. במדור פוליטיקה וממשל של אתר
וואלה. <https://news.walla.co.il/item/1835824>. נראה לאחרונה: 07.07.2019.

נעמה לנסקי, הטורוריסט הטוב – ראיון עם בעז הנמן, הארץ 07.09.2011.
<https://www.haaretz.co.il/1.1412356> נראה לאחרונה: 07.07.2019.

זלמן מלמד, לשבח ולא לגנות, עיתון בשבע,
13.11.2008 <https://www.inn.co.il/Besheva/Article.aspx/7848> נראה לאחרונה: 07.07.2019.

זלמן ברוך מלמד במאמרו, מאבק נגד השחיתות, תמוז תשס"ה, מתוך שיחות לפני הגירוש, אתר ישיבה:
<https://www.yeshiva.org.il/midrash/3736> נראה לאחרונה: 01.07.2019.

זלמן ברוך מלמד, תמוז תשס"ה (יולי 2005) שיעור המכונה יחסים מורכבים, בעקבות השתתפות הצבא
בגירוש מגוש קטיף. <https://www.yeshiva.org.il/midrash/4977>. נראה לאחרונה: 01.07.2019.

זלמן ברוך מלמד, לא נשכח ולא נסלח, אתר ישיבה אלול תשס"ה (ספטמבר 2005)
<http://www.yeshiva.org.il/midrash/3941> נראה לאחרונה: 02.07.2019.

זלמן ברוך מלמד, היחס למגרשים, עלון לשבת של תנועת „קוממיות“, אלול תשס"ח (ספטמבר, 2008)
זלמן ברוך מלמד, תג מחיר, <https://www.yeshiva.org.il/midrash/video/16978>, י' בתשרי תשע"ב
(8.10.2011) נראה לאחרונה: 07.07.2019.

אילן מרסיאנו, חוק פינוי פיצוי עבר: ההתנתקות היא מעתה חוק, YNET, 17.2.2005.
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3046827,00.html> נראה לאחרונה: 09.07.2019.

יואל מרקוס, הפינוי המתוכנן: עשרים התנחלויות ברצועת עזה ובגדה בתוך שנה-שנתיים, באתר הארץ,
<https://www.haaretz.co.il/misc/1.9430573/2/2004> נראה לאחרונה: 09.07.2019.

חיים ירוחם סמוטריץ, „קוממיות“ של תורה, אתר ישיבת בית אל, בסיוע תנועת „קוממיות“
<http://www.yeshiva.org.il/midrash/11202> נראה לאחרונה: 02.07.2019.

רונה סופר ושני מזרחי, שרון עבר שבץ הוא מורדם ומנותח במוחו,

https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3195212,00.html, 5.1.2006, אתר Ynet. נראה לאחרונה:
07.07.2019.

יוחאי עופר חופי עמוס, רוצים להצית בית על יושביו: חדשות NRG,
https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/1/ART2/746/143.html באתר nrg, 3 בינואר 2016.

אורי פולק, אסור לפגוע ברכוש ערבי, <https://www.kipa.co.il/חדשות/אסור-לפגוע-ברכוש-ערבי/>,
אתר האינטרנט כיפה, 15.3.2011. נראה לאחרונה: 07.07.2019.

אורי פולק, הרב מלמד מסרב לגנות פעולת "תג מחיר" במסגד בצפון, 23.10.2011, כיפה
חדשות/הרב-מלמד-מסרב-לגנות-פעולת-תג-מחיר-במס/ <https://www.kipa.co.il> / נראה לאחרונה:
07.07.2019

פילבר יעקב, לא לברוגז עם המדינה: הרב פילבר מגיב לרב טל, אתר סרוגים, 7.5.2016.
[https://www.srugim.co.il/147427-](https://www.srugim.co.il/147427-אנחנו-והמדינה-הרב-פילבר-בתגובה-לר-נראה-לאחרונה)
07.07.2019

אביאל מגנזי, לפני ההצתה צעקו רוצחי אבו חדיר: זה בשביל שלהבת פס, באתר Ynet
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4545133,00.html>, 17.07.2014. נראה לאחרונה:
07.07.2019

יעקב פילבר, פרשת חיי שרה מלמדת: אסור לגזול קרקעות מערבים, אתר סרוגים, 08.11.12, הפנייה
למאמר. <http://www.srugim.co.il/37707> נראה אחרונה: 07.07.2019

יעקב פילבר, רצח הנער הערבי – מעשה נפשע מאין כמותו, 07.07.2014, אתר סרוגים,
<https://www.inn.co.il/News/News.aspx/27956> נראה לאחרונה: 07.07.2019.

פילבר יעקב, אסור לנו להתרגל לאלימות גם אם היא למטרה טובה, אתר סרוגים, 28.10.2012. הפנייה
[https://www.srugim.co.il/37106-](https://www.srugim.co.il/37106-אסור-לנו-להתרגל-לאלימות-גם-אם-היא-למטרה-נראה-לאחרונה)
07.07.2019

יעקב פילבר, פרשת פנחס תשס"ה 2005, עלון באהבה ובאמונה של ערוץ מאיר.
<http://www.meirtv.co.il/site/alon.asp?id=281> נראה לאחרונה: 09.07.2019

יהודה פרל, "מפקד הגירוש מאשים" לא הבאתם מספיק מפגינים". אתר הקול היהודי, 17.06.2015

תומר פרסיקו, עשרים שנה לטבח גולדשטיין- על נאו חסידות ונקמה קדושה, פורסם גם במוסף 'ערב שבת' של 'מעריב', 3.5.13. https://tomerpersico.com/2014/02/21/romantic_ginsburgh נראה לאחרונה: 07.07.2019

תומר פרסיקו, 'נפילתה ועלייתה של המחותרת היהודית'.
<https://7minim.wordpress.com/2018/06/18/> נראה לאחרונה: 07.07.2019

תומר פרסיקו, היהדות המשיחית מתמודדת עם פשרות טריטוריאליזם – ראיון עם פרופ' מוטי ענברי, לולאת האל – אתר של תומר פרסיקו, 21.10.2012. <http://archive.is/HarN4#selection-117.1-117.73> נראה לאחרונה: 07.07.2019

מרדכי ציון, י"ז סיון תשע"ה, 04/06/2015, אתר כיפה: <http://www.kipa.co.il/now/123/62962.html> נראה לאחרונה: 07.07.2019

יניב קובוביץ, הרוגי הפיגוע באיתמר: אודי ורות פוגל וילדיהם יואב, הדס ואלעד,
<https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1559192>, אתר הארץ, 12.3.2011. נראה לאחרונה: 07.07.2019

אורי קירשנבאום, הרב אליעזר מלמד נגד נוער הגבעות, באתר "הקול היהודי" 07.01.2016.
https://www.hakolhayehudi.co.il/item/Land_Israel/5008 -הרב-אליעזר-מלמד-נגד-נוער-הגבעות . נראה לאחרונה: 07.07.2019

גיל קלנר, מכתב רבנים: מחזקים את השב"כ מוקיעים את „תג מחיר“, אתר סרוגים.
<https://www.srugim.co.il/134319>-מחזקים-את-השבכ-מוקיעים-את-תג-מחיר, 25.12.2015, נראה לאחרונה: 07.07.2019

יגאל קמינצקי: הקמנו את מנהלת ההתחברות, ערוץ 7, בתאריך: 15.10.04

חגית רוטנברג, היו סירובים ויהיו סירובים, גליון 158, ערוץ שבע
<https://www.inn.co.il/Besheva/Article.aspx/4815>, 01.09.2005, נראה לאחרונה: 07.07.2019

ישראל רוזנר ואיתי רום, "המקור": תיק עמונה - כך הוקם המאחז שמסעיר את המדינה", 20.12.2016. ערוץ 10. <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1224068> נראה לאחרונה: 07.07.2019

ענת רוט, צעדה, נחישות, התקפלות, ממאבק ההתנתקות באתר Ynet, 20.02.2014, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4490372,00.html> נראה לאחרונה: 07.07.2019

חגית רוטנברג, מקבלי ההחלטות יחשבו פעם נוספת לפני האירוע הבא, אתר בערוץ שבע, 03.07.2019
<https://www.inn.co.il/Besheva/Article.aspx/7528> 29.6.2008 נראה לאחרונה:

אטילה שומפלי ודיאנה בחור-ניר, תבוסת שרון: 59.5% - נגד ההתנתקות, 39.7% - בעד, Ynet, 3.5.2004
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2910838,00.html> נראה לאחרונה: 09.07.2019

עינב שיף על סרטו של רועי שרון "אדון הגבעות" 07.02.2017, במדור חדשות של עיתון ידיעות אחרונות.
<https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-4919295,00.html> נראה לאחרונה: 07.07.2019

אריאל שלם, מי אתה נוער הגבעות, אתר Ynet, מדור יהדות, 15.12.2011,
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4161876,00.html> נראה לאחרונה: 07.07.2019

אלון שני וענת שיחור-אהרונוסון, מאות האלפים בכיכר: "גוש קטיף וצפון השומרון - אני נשבע"
11/8/2005NRG

רועי שרון בראיון עם הרב אברהם שפירא, ראש ישיבת „מרכז הרב“, עיתון בשבע, 14.10.2004.

אברהם כהנא שפירא: פינוי יישוב אסור - כמו אכילת חזיר - חדשות YNET אפרת וייס, "אספנו קרוב לעשרת אלפים חתימות של חיילים המשרתים בסדיר ובמילואים, שיסרבו להשתתף בפינוי, YNET, 16.01.05.
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3033422,00.html> נראה לאחרונה: 09.07.2019

רועי שרון "אברי רן: "אני הריבון, החיילים יעשו מילואים איפה שאני אקבע" מדור "המגזין עשר" של ערוץ 10.
<http://10tv.nana10.co.il/Article/?ArticleID=958765>, 16.02.2013, נראה לאחרונה: 07.07.2019

אברהם כהנא שפירא, תשובה בעניין גירוש יהודים, <http://www.yeshiva.org.il/midrash/3807>,
נראה לאחרונה: 01.07.2019

אברהם כהנא שפירא, מנחם אב, ימי בין המצרים תשס"ה. אוגוסט 2005. תשובה בעניין גירוש יהודים.
<http://www.yeshiva.org.il/midrash/3807>. נראה לאחרונה: 02.07.2019

אברהם כהנא שפירא, התורה כיסוד לכל, מתוך כנס התחזקות והתחדשות אלול תשס"ה (ספטמבר 2005).
<http://www.yeshiva.org.il/midrash/3972>, נראה לאחרונה: 02.07.2019

אברהם כהנא שפירא, תשובה בעניין גירוש יהודים בשיעור שניתן באוגוסט 2005
<http://www.yeshiva.org.il/midrash/3807> נראה לאחרונה: 03.07.2019

אברהם כהנא שפירא, שיחה ליום העצמאות תשס"ז 2007,
http://mercazharav.org.il/default.asp?pg=3&id=297 . נראה לאחרונה, 03.07.2019.

נדב שרגאי, ברעיונות לסיכול ההתנתקות - הזרמת קבוצות אוהדים לגוש קטיף דרך הים, השבוע יתקיימו שני מבצעים של אנשי גוש קטיף - "השבוע הכתום" ו"מפגן המאה", הארץ, 9.10.2004

נדב שרגאי, מועצת יש"ע: תוכנית אולמרט לפינוי מאחזים – הכרזת מלחמה. הארץ, 17.01.2006
כתבי Ynet, הרב ליאור שוחרר; פעילי ימין חסמו הכניסה לים, 27.06.2011
http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4087822,00.html נראה לאחרונה: 07.07.2019

http://psakdin.net כמו גם ראו את השתלשלות פסק הדין:
http://old2.ih.chabad.info/images/notimage/45333_he_1.pdf נראה לאחרונה: 07.07.2019

כתבי הארץ, הסתיים המבצע ברפיח; אחרוני החיילים עזבו העיר, הארץ, 24 במאי 2004
https://www.haaretz.co.il/1.1539881 נראה לאחרונה: 09.07.2019

מבזק ערוץ 7, "פיטורי ליברמן ואלון מזכירים את השתלטות היטלר על גרמניה", 20.6.2004

אתר אינטרנט המשמיץ את הרב אבינר ופסקיו: כל האמת על הרב אבינר:
https://www.facebook.com/aviner.net/ נראה לאחרונה: 03.07.2019

פרוייקט "יש דין ויש דיין": הקללה שרובצת על מובילי ההתנתקות
https://www.youtube.com/watch?v=u0KsaE4azq0 נראה לאחרונה: 04.07.2019

חוק יישום תוכנית ההתנתקות, רשומות ספר החוקים 1982, ט' באדר א' התשס"ה, 18 בפברואר 2005, עמ' 142
https://www.nevo.co.il/Law_word/law14/law-1982.pdf נראה לאחרונה: 04.07.2019

הסרט המרגלים https://www.youtube.com/watch?v=sXCtj8LG0M0 נראה לאחרונה: 04.07.2019

מבזק בעיתון בשבע, http://www.inn.co.il/News/Flash.aspx/114607 9.6.2005, ב' בסיון תשס"ה.
נראה לאחרונה: 03.07.2019

אוניברסיטת פוטסדום
הפקולטה לפילוסופיה
המכון ללימודי יהדות ומדעי הדתות

תקציר עבודת הדוקטורט בתחום מדעי היהדות

מאירועי ההתנתקות ועד לאירועי „תג מחיר“: האכזבה של רבני הציונות הדתית ותגובתם לנסיגתה של מדינת ישראל מרצועת עזה (2005-2015)

מגישה: זהבה כלפה

תקציר העבודה

בערב יום העצמאות 1967, שבועות אחדים ערב מלחמת ששת הימים זעק הרב צבי יהודה קוק (1891-1982)⁵²⁹ "איפה חברון שלנו – אתם שוכחים את זה?! ואיפה שכם שלנו – אנחנו שוכחים את זה?! ואיפה עבר הירדן שלנו איפה כל רגב ורגב? כל חלק וחלק, של ארבע אמות ארץ ד'. הבידינו לוותר על איזה מילימטר מהן? חלילה וחס ושלום"⁵³⁰

דבריו הנחרצים של הרב, יחד עם כיבוש שטחי הגדה המערבית, חברון שכם וירושלים כמו גם חצי האי סיני ורצועת עזה במהלך ששת ימי הלחימה ביוני 1967, הביאו להתפרצות העוצמתית ביותר של תחושת פעמי משיח בקרב הציבור הציוני דתי. וכפי שצויין בדבריו של הרב ישראל אריאל, בואו של המשיח היה עניין של שעות אחדות.

אולם כעשר שנים מאוחר יותר בשנת 1978, חתמה ממשלת ישראל על הסכם שלום עם מצרים. במסגרת הסכם השלום, הוחזרו כל שטחי חצי האי סיני לידי המצרים ופורקה ההתיישבות בחבל ימית⁵³¹. תושבי חבל ימית נעקרו מבתיהם (בהם התגוררו משנת 1971 - אפריל 1982). גם הציבור הציוני דתי נאלץ למצוא הסברים לכך שמדינת ישראל פועלת בניגוד לציפיות שנתלו בה מבחינת היותה אבן דרך בדרך לגאולה.

תלמידיו של הרב צבי יהודה קוק, שרובם כבר החזיקו במשרות רבניות. חוו את חוויית העקירה בשיא פועלם. הרב צבי ישראל טאו, מתלמידיו הקרובים של הרב צבי יהודה קוק, אסר על תלמידיו להשתתף בהפגנות. הוא פסק כי חייבים לכבד את החלטת הממשלה שנבחרה על ידי רוב יהודי. הוא דבק בדבריו של הרב צבי יהודה קוק כשאמר "העם לא איתנו"⁵³² ו"דינא דמלכותא דינא" בייחוד כשמדובר בממשלה יהודית הנבחרת על העם.

אולם השבר הגדול, כפי שמוטי ענברי כתב "the profound theological crisis"⁵³³ היה ההתנתקות מרצועת עזה בשנת 2005. הקושייה היתה - האם מדינה שעוקרת התיישבות יהודית ומוסרת שטחים מארץ ישראל לידי אויביה, יכולה עוד להיקרא מדינה קדושה.

⁵²⁹ יאיר שלג, הדתיים החדשים: מבט עכשווי על החברה הדתית בישראל, כתר הוצאה לאור, שנת 2000. עמ' 37.

⁵³⁰ הרב צבי יהודה קוק, מזמור י"ט של מדינת ישראל, ה' באייר תשכ"ז.

⁵³¹ משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד, "תג מחיר", המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים, 2015, עמ' 70.

⁵³² חגי סגל, אחים יקרים: קורות המחתרת היהודית, הוצאת כתר, ירושלים 1987, 216-217.

⁵³³ Motti Inbari, Messianic Movements and Failed Prophecies in Israel - Five Case Studies, Nova Religion: The Journal of Alternative and Emergent Religions, Volume 13, Issue 4, Brandeis University. 2010. Page 55.

כדי להבין את משבר ההתנתקות – יש לחלקו לשניים. האחד: המשבר האמוני כלפי המדינה – הציבור הציוני דתי החזיק באמונה כי זאת המדינה שהיא "יסוד כיסא השם בעולם" וזאת המדינה "אותה חזו הנביאים"⁵³⁴ (דבריו של הרב צבי יהודה קוק בעקבות אכזבתו מהעדרם של המקומות הקדושים בשטחה של מדינת ישראל, לפני מלחמת ששת הימים).

והמשבר השני הוא: המשבר האמוני כלפי האלוקות אשר "איפשרה" לתוכנית זאת לצאת לפועל.

ישנו, אם כן, את הקונפליקט כלפי החלטות המדינה החילונית הקיימת לבין התפיסה האמונית המתעקשת לראות אותה כמדינה קדושה. וכן הקונפליקט כלפי האמונה בה הם מחזיקים – אשר לפיה, עם ישראל נמצא בשעת גאולה וזו הולכת ומתעצמת לקראת בואו של המשיח. לפי תפיסת מציאות אמונית זו – תוכנית ההתנתקות אינה אמורה להתממש כלל.

וזו אכן התממשה. אם כן, כיצד התגבר ציבור זה ושיקם את התפיסה האמונית שלו כלפי האלוקות, זאת שאלה אחת. והשאלה השניה כיצד הוא שיקם את יחסו כלפי המדינה, והאם הוא עדיין רואה בה את "זאת המדינה שחזו הנביאים".

השתמשתי בתיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי של ליאון ופסטינגר ועמיתיו⁵³⁵ כדי לנתח ולהעריך את המשבר האמוני שעבר ציבור זה. מאמריו של ענברי⁵³⁶ וניתוחו את המשבר האמוני שחל בקרב הציבור הדתי ציוני בתום תוכנית ההתנתקות. שימשו גם כן כלי בעבודה זו, על מנת להעריך את ההתפתחויות הנוספות שחלו בקרב הציבור הזה במלאת עשר שנים מאז מימוש תוכנית ההתנתקות. כמו גם הופעת אירועי האלימות והטרור המכונים "אירועי תג מחיר".

⁵³⁴ צבי יהודה, קוק,

מזמור י"ט של מדינת ישראל, מבוסס על דרשה שנשא הרב צבי יהודה קוק כחודש לפני פרוץ מלחמת ששת הימים, ה' אייר תשכ"ז. מופיעה בספרו לנתיבות ישראל חלק ב, עמ' שס"ב: "ולעומת מה שנאמר 'האם זו המדינה אותה חזו נביאינו', אומר אני: זוהי המדינה שחזו הנביאים. כמובן אין המדינה בתכלית השלמות, אולם נביאינו ורבותינו, ממשיכיהם, אמרו שהמדינה תהיה כזו."

⁵³⁵ Festinger Leon, Henry W. Riecken, Stanley Schachter, When Prophecy Fails: A Social and Psychological Study of a Modern Group that Predicted the Destruction of the World. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1956.

⁵³⁶ Motti Inbari, Messianic Movements and Failed Prophecies in Israel - Five Case Studies, Nova Religion: The Journal of Alternative and Emergent Religions, Volume 13, Issue 4, Brandeis University, 2010, Pages 43-60.

לפי חמשת העקרונות של פסטינגר ועמיתיו ניתן לצפות שחברי קבוצה כלשהיא יגבירו את להט האמונה בעקבות הפרכת אמונתם, כלומר "כישלון הנבואי" במידה ומתקיימים חמשת התנאים הבאים: 1. על האמונה לנבוע מתוך שכנוע עמוק ועליה להיות רלוונטית לפעולה שהמאמין עושה או איך שהוא מתנהג, 2. המאמין, האדם המחזיק באמונה זו חייב למסור את עצמו למענה, עליו לבצע החלטות חשובות שלא ניתן לבטלם. ככל שהפעולות חשובות יותר, וככל שקשה יותר לבטלם, כך גדלה בהתאמה המחוייבות של הפרט לאמונה. לדוגמא: להתפטר מעבודה, לעבור דירה. 3. האמונה חייבת להיות ספציפית למדי ומעורבת מספיק במציאות כך שאירועים מציאותיים יכולים באופן חד משמעי להפריך את האמונה. 4. אירוע הסותר את האמונה חייב להתרחש ולהיות מזוהה על ידי הפרט המאמין. 5. המאמין חייב לקבל תמיכה חברתית, כמעט לא יתכן שפרט מאמין מבודד יכול יהיה לעמוד בפני ראיות סותרות שהדגשנו מעלה.

בהנתן חמשת התנאים האלו, יש לצפות שהפרט המאמין - החבר בקבוצה של פרטים המשוכנעים באמונתם ויכולים לתמוך אחד בשני, ימשיך להחזיק באמונתו באופן יציב, ובנוסף, הוא וחבריו ימשיכו לגייס מאמינים חדשים.

אולם בניגוד למקרים שנבחנו על ידי פסטינגר ועמיתיו, תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה, התאפיינה בכך שתאריך הפינוי לא נקבע על ידי מנהיגי הציבור הציוני דתי, אלא על ידי ראש ממשלת ישראל דאז אריאל שרון. הוא החליט יחד עם ממשלת ישראל על פינוי רצועת עזה ב-15 באוגוסט 2005 (י' באב תשס"ה) מכל תושביה היהודים, פירוק הבסיסים הצבאיים וחיסול כל סממן של ריבונות ישראלית בה. יש כאן בעצם, תמונת תשליל, אירוע קיצוני עם תאריך יעד מוגדר שהציבור הציוני דתי נלחם כדי לבטלו.

תגובות הרבנים, תגובות שנבחנו על פי תיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי של המתנחלים לפני הנסיגה ולאחריה

בעבודה, בחנתי את תיאולוגיות רבני הציונות הדתית הפעילים ביותר בתקופה מדוברת זו והם: הרב דב ליאור, הרב זלמן מלמד, הרב צבי ישראל טאו, הרב חנן פורת ז"ל והרב שלמה אבינר. התיאולוגיות נבחנו לפני ההתנתקות ולאחריה, כמו גם עשר שנים לאחר ההתנתקות. בין השאלות שנבחנו הם: כיצד השתנה היחס לממלכתיות, האם יש חובה לסרב פקודה, כיצד הם נימקו את הגזירה לציבור תלמידיהם. בנוסף לכך, נבחנה תופעת ה"תג מחיר", בדקתי האם היא תוצאה ממשבר ההתנתקות מרצועת עזה או המשך ישיר של התפתחות "תנועת גוש אמונים" וההתמודדיות היומיומית בין המדינה הממשית החילונית לבין המדינה הדתית האוטופית, אליה הם שואפים. כמו כן בחנתי את יחסם של הרבנים כלפי הפעילים בטרור זה, כלפי הפלסטינים וכלפי הצבא.

הרב דב ליאור

הרב דב ליאור, היה רב הישוב קרית ארבע - חברון וראש ישיבת ההסדר ניר שבמקום. נולד בשנת 1933 בירוסלב בגליציה למשפחת חסידי בעלז, בשנת 1939 עם פרוץ הכוחות הגרמניים לפולין, נמלטה משפחתו לרוסיה. בשנת 1948 עלה באוניית המעפילים "נגבה" לארץ ישראל, ובשנת 1949 עבר לישיבת "מרכז הרב" בירושלים, ולמד עם הרב צבי יהודה קוק. הרב ליאור היה הרב הראשון שנשלח על ידי הרב צבי לכהן כרב הישוב כפר הרא"ה, ומאוחר יותר עבר לקריית ארבע, שם הוא כיהן כרב היישוב עד לפרישתו.

גישתו להחלטה על ההתנתקות מרצועת עזה היתה: "אחרי עשרות שנים של חוסר חינוך" תוצאה היא – "התנתקות מארץ ישראל". אולם על הציבור הציוני דתי: "לבלום את הרשעות הזאת. [...] אם זה יבוצע זה עלול לפגוע בקיומנו כעם וקיומנו כמדינה". הדרך להיאבק לשיטתו היא: "בהתנגדות פסיבית". למרות שהציבור הציוני דתי הוא ממלכתי "דינא דמלכותא דינא" אבל לא דבר שכנגד תורת ישראל, אם ממשלת ישראל מחליטה להרוס ישוב ולהסגיר שטח לידי האויב, יש להראות זאת כגזירה וצריכים לעמוד כנגד זה מכל המשתמע מכך. [...] הם יכולים לקבוע בענייני מיסים, מהירות הנסיעה:

החזון, לפי הרב ליאור הוא ש "לא ירחק היום והציבור שלנו יחליט בכל מערכות החיים הציבוריים, במשפט בכלכלה. לדעתו: "מערכת המשפט זה החילול הגדול ביותר שיש במדינה. להתכונן לקראת הנהגת עם ישראל ואם הציבור שלנו יקח את ההנהגה יהיה שלום אמת, אימתם של ישראל תהיה מוטלת על כל המחבלים ותורת ישראל ברוחה והשפעתה תהיה ניכרת בכל תחומי חיינו הציבוריים. נעבור את התקופה הקשה הזאת ולא ניפול ביאוש ונזכה לראות בישועת ה"⁵³⁷. מצד אחד הרב ליאור קרא למאבק שהכלים שלו אינם סטנדרטים שדרש שלא ללכת כמו צאן ולקרוא על החלטות הכנסת "קדוש". ומצד שני הוא קרא למאבק פסיבי. מאחרית דבריו של הרב ליאור במאמר לעיל בפסקה האחרונה, ניכר כי הוא השלים עם הגזירה של תוכנית ההתנתקות ונותר רק לקרוא לציבור הציוני דתי לקחת את ההנהגה לידיים.

לאחר ההתנתקות

כחודש לאחר ההתנתקות, בכנס שנערך ב- ג' באלול תשס"ה, הביע הרב ליאור את דעתו. הוא נתן במה לשאלות ולטרדות שקיימות בקרב הציבור הציוני דתי, כמו איך להתייחס למדינה, האם להתנתק ממנה, האם יש צורך לפשפש במעשינו, לחזור בתשובה? "ומכאן עולות שאלות כבדות

⁵³⁷ דב ליאור, ימים אחדים לפני ההתנתקות, "לקחת את ההנהגה לידיים", <http://www.yeshiva.org.il/midrash/video/3817>. נבדק לאחרונה: 27.06.2019.

משקל: האם אנחנו חטאנו, האם אנשי הגוש חטאו, האם עם ישראל חטא. אנחנו מחפשים מהי בדיוק נקודת החולשה, לא מתוך כוונה להטיל אשמות במישהו, אלא כדי לדעת לתקן.⁵³⁸

הוא הוסיף כי: "מי שחש את פעמי הגאולה, לא יפול בייאוש ובחולשת הדעת גם במצבים של מעין נסיגה. לא נאבד בגלל זה את האמון שלנו במהלך האלוקי הגדול של שיבת עם ישראל לארצו. כמו כן, הרב ליאור כתב בגליון 'י' של ירחון „קומי אורי“ בעקבות המלחמה בלבנון השניה בשנת 2006: "אין לי ספק שהיסורים הקשים שפוקדים את עמנו במלחמה הזאת, שנמשכה למעלה מחודש, באו בעקבות הפשע החמור לפני כשנה, הגליית היהודים מגוש קטיף, החרבת ביתם והסגרת חבלי ארץ לידי אויב⁵³⁹"

לפי הרב ליאור אין צורך בתשובה או היטהרות, או חזרה לערכים שננטשו, אלא הסבר תכליתי מחודש לאירוע ה'הכישלון הנבואי'. מדבריו של הרב ליאור לפני ההתנתקות, הוא הניח שתוכנית ההתנתקות יכולה להתבטל, וזה תלוי במאבק של מיישמי התוכנית, כלומר החיילים והמפקדים. במידה והם יסרבו פקודה, אז התוכנית תתבטל.

⁵³⁸ דב ליאור, מחשבות לאחר הגירוש – מתוך כנס שנערך בבית הרב קוק, ספטמבר 2005, נבדק לאחרונה: <http://www.yeshiva.org.il/midrash/3924>. 27.06.2019.

⁵³⁹ דב ליאור, מלחמה על ה' ועל משיחו, „קומי אורי“ גליון 'י', ספטמבר 2006, נבדק לאחרונה: <https://www.yeshiva.org.il/midrash/5066>. 27.06.2019.

הרב זלמן ברוך מלמד, נולד בתל אביב בשנת 1937. הוא ראש ישיבת בית אל וממקימי ערוץ 7 ואתר האינטרנט Yeshiva, אתר האינטרנט הראשון להפצת שיעורי תורה של רבני הציונות הדתית. הוא למד בישיבת "מרכז הרב" אצל הרב צבי יהודה קוק משנת 1954. לאחר כעשר שנים כתלמידו הקרוב, הוא התמנה לר"מ (רב ומלמד) בישיבה. בשנת 1978 נשלח בתמיכת הרב צבי יהודה קוק להקים ישיבה בבסיס הצבאי שליד בית אל. מאוחר יותר הוקמה במקום ההתנחלות בית אל.

לפי גישתו, המאבק על גוש קטיף הוא מאבק סמוי שיש בין שני חלקי העם: "אין כאן הבדלים פוליטיים של הערכות מדיניות אם הצעד הזה נכון או לא נכון. לא זו המחלוקת, אלא איזה מהות תהיה למדינה - מדינה לכל אזרחיה חסרת זהות או מדינה יהודית בעלת תוכן יהודי"⁵⁴⁰. הוא ציין שמדובר ב"משבר זהות הציונות", משבר שחל בקרב חלק מהציבור וכעת מתנהל מאבק בין שני חלקי ציבור זה.

יחסו לסירוב פקודה היה ברור: "ואני אומר לצבא ולשוטרים, אם תכשלו ולא תוכלו לעקור את הישובים, הצלחתם. אתם יכולים כבר עכשיו לומר שזו משימה בלתי אפשרית וכבר עכשיו להצליח, צה"ל לא צריך לנצח את היהודים, צה"ל צריך לנצח את האויב." הרב מלמד קרא לשוטרים וחיילים לסרב פקודה על מנת לעשות הכל כדי לסכל את תכנית ההתנתקות.

לפי גישתו האמונית: "המכות האלו שאנו מקבלים הם מפני שהשקפת השמאל החילונית מתרסקת, אין קיום לעם ישראל בלי אמונה, ותוך כדי פרפורי הגסיסה של השמאל הוא מכה בכוחותיו האחרונים. לאחר מכן תקום הנהגה יהודית אמונית שתוביל את המדינה לקראת הגאולה"⁵⁴¹.

הרב חנן פורת (1943-2011)

חנן פורת היה ממייסדי תנועת "גוש אמונים". הוא הגיע לכפר עציון עם משפחתו בשנת 1943 בהיותו בן חצי שנה. המשפחה פונתה מכפר עציון בהיותו כבן שש בתחילת מלחמת העצמאות, 1948. מאוחר יותר למד חנן פורת מספר שנים בישיבת "כרם ביבנה", לפני שעבר יחד עם גרעין הגחלת לישיבת "מרכז הרב". שם למד עם הרב צבי יהודה קוק. בשנת 2000 ייסד הרב פורת את עלון פרשת השבוע "מעט מן האור", בו פירסם חידושי תורה. העלון חולק חינם בבתי כנסת בכניסת השבת והופיע עד שנת 2014 (כשלוש שנים לאחר מותו).

⁵⁴⁰ זלמן מלמד, ס"ה למדינת ישראל - ישועת ד' בישועת עמו, בשיעור שניתן בכנס יום ירושלים בישיבת "מרכז הרב", מאי 2012

⁵⁴¹ זלמן מלמד, מאבק נגד השחיתות, תמוז תשס"ה, מתוך שיהות לפני הגירוש, <https://www.yeshiva.org.il/midrash/24575> נראה לאחרונה: 27.06.2019

⁵⁴¹ זלמן מלמד, מאבק נגד השחיתות, תמוז תשס"ה, מתוך שיהות לפני הגירוש, <https://www.yeshiva.org.il/midrash/3736> נראה לאחרונה: 27.06.2019

תגובתו לפני ההתנתקות: "אנו קוראים לכל הדבקים בארץ ישראל, ולכל המאמינים בחי-עולמים וזורעים: אל תגררו אחרי קמפיין-תקשורתי זה שכל מגמתו להעצים את הציפיה ל"יום פקודה" ולקובעו כעובדה מוגמרת כבר עתה. [...] אנחנו ממשיכים יום יום לנטוע ולזרוע, ובזכותם יהפוך בעזרת ה' יתברך יום הפקודה, מיום 'בשורת איוב' ליום 'בשורת גאולה'."⁵⁴²

הרב פורת קרא להמשיך ולפעול כרגיל ולא להתייחס להוראות הפינוי על כל סעיפיהם, (פנייה למנהלת ההתנתקות על מנת להסדיר מקום חלופי כמו גם אומדן הרכוש לצורך קבלת כספי הפיצויים). הוא התנגד לאלימות, והסביר כי פעולות אלימות נובעות מכעס שאין לו מקום: "שלטון הכעס על האדם הריהו חלילה בבחינת שלטון זר של אל נכר"⁵⁴³

בעלון הראשון של הגליון "מעט מן האור" אשר הופיע זמן קצר אחרי ההתנתקות, באה לידי ביטוי תגובת האבל החריפה על האובדן של ההתיישבות בגוש קטיף, אך יחד איתה גם נבואת נחמה: "עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שעליך לעשות!" "בחסדי ה' יתברך עוד נשוב לגוש קטיף לבנות ולהבנות בו, חרף הייסורים שראו עלינו מידי אדם ובשובנו בשנית... והפכתי אבלם למחול ושימחתים מיגונם" (ירמיה ל"א ז-יב)⁵⁴⁴.

⁵⁴² חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת אמור, 14.5.2005.

⁵⁴³ חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת חוקת, 9.7.2005.

⁵⁴⁴ חנן פורת, עלון "מעט מן האור", פרשת כי תבוא, 24.9.2005.

7 אכזבתו ממוסדות המדינה בעקבות הגירוש, בא לידי ביטוי בעלון שיצא כחודש לאחר ההתנתקות. "הריקבון הזה - שפשה בכל רקמות השלטון, מחייב אותנו לחשבון נפש עמוק ונוקב, באשר ליחסינו לכל הנהגת המדינה, ולא רק כלפי העומד בראשה."⁵⁴⁵

במלאת חמש שנים להתנתקות, הוא התייחס לכישלון המאבק בשיחה שהתנהלה בדצמבר 2009 ב"מכון מאיר" בין הרב פורת לבין חגי לונדין. בשיחה – "הוא הירבה להתייחס לפסוק "ושבו בנים לגבולם" שהינו חלק מנבואת הנביא ירמיהו לגבי שיבת עם ישראל לארצו.⁵⁴⁶ "התגשמות החלום של ילדי כפר עציון שידענו שיום יבוא ואנחנו נשוב". "עקירת הישובים היא פצע פתוח שותת דם. כדאי לא לשכוח שמעבר לפגיעה בזכויות האדם, היא העובדה כאילו סטרו בפרצופה של רחל שאלוקים הבטיח לה בנבואה "ושבו בנים לגבולם". מבחינתו של פורת - הציונות החילונית היתה מבחינת החוצפה כלפי שמיים, של "אנחנו נעקור בנים מגבולם".

הרב שלמה חיים אבינר

ראש ישיבת עטרת ירושלים, השוכנת ברובע היהודי וגם רב הישוב "בית אל" א', נולד בצרפת בשנת 1943 ועלה לישראל בשנת 1966. לאחר שירותו הצבאי הצטרף לישיבת "מרכז הרב". לאחר מלחמת ששת הימים, הצטרף לקבוצה ששהתה במלון "פארק" במטרה לחדש את הישוב היהודי בחברון (אפריל 1968). לימים, רב הישוב קשת ברמת הגולן. ומשנת 1981 ועד היום, רב הישוב "בית אל" א'.

מבחינת הרב אבינר התגשמות הגאולה הארצית חלה על ידי ייסודה של מדינת ישראל ומוסדותיה על אדמות ארץ ישראל. הוא הדגיש ומדגיש את "קדושת הממלכתיות", וזאת באה לידי ביטוי ביחסו לצבא, להחלטות הממשלה ולחוקיה. מבחינתו אלה הם בגדר קודש, שאין לערער עליו. אולם מצד שני, הוא קרא לסרבנות אזרחית, לא לשתף פעולה אזרחית עם מנהלת ההתנתקות בכל שלבי הפינוי. ואף קרא לחרם צרכני על אותם אזרחים המשתפים פעולה עימה. בפרק על הרב אבינר בעבודת הדוקטורט, התייחסתי גם לנושא 'מסירות הנפש'. נושא שהתמלא בתוכן חדש, זאת לראשונה על ידי הרב צבי יהודה קוק ותלמידיו.

למרות שהרב אבינר ראה את עצמו כרב בעל גישה ממלכתית ולא פסל את הקריאה לסרבנות. הוא היה בין הכוחות המסייעים אקטיבית להרגעת הציבור המפונה, כשתפקידו היה למנוע את ההתנגדות לפינוי. בנוסף לכך, הרב אבינר קרע את בגדי הציבור המפונה, לאות אבל.

⁵⁴⁵ חנן פורת, עלון "מעט מן האור" פרשת שופטים 10.9.2005.

⁵⁴⁶ "פה אָמר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים רָחַל מִבְּקָה עַל בְּנֵיהָ מֵאֲנָה לְהַנְחֵם עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנוּ. טו פֹּה אָמַר יְהוָה מְנַעֵי קוֹלֶךָ מִבְּכִי וְעֵינַיִךָ מִדְּמָעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלֶמֶךָ נָאִם יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב. טז וַיֵּשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֶךָ נָאִם יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לְגְבוּלָם". (ירמיהו לא, די-טז)

הרב צבי ישראל טאו

לפי תיאולוגיית הרב טאו, שורש הסיבה לגזירת ההתנתקות היא ההתנתקות מהחילונים, אותם הוא מכנה "המנותקים מן הקודש". אנשים שמבחינתו שייכים לעם ישראל, אך ריקים בתוכנם ולכן האובססיה שהם גילו כלפי תוכנית ההתנתקות מהווה עבורם חלופה לאובססיה דתית: "רוממות הרוח שבאה בעקבות 'מלחמת ששת הימים' שככה במהרה, ואת מקומה תפסו הספקנות וחוסר הודאות בכל השייך לענייננו הלאומי. [...] כיצד נקלענו לשבר אידיאלוגי כה עמוק עד כדי 'פוסט ציונות' מוצהרת ועד כדי 'תוכנית ההתנתקות' בימינו".⁵⁴⁷ לפי הרב טאו יש חשיבות גדולה להבנה, שהעולם בשיח תמידי המתנהל פנים מול פנים. כלומר ברגע שישנו ניתוק בעם מן התכלית האמיתית, אזי מאיימת תוכנית ההתנתקות חיצונית. וזאת אמורה לעורר את האומה כולה לחשיבה מחודשת לחזרה לעקרונות, וממנה לעשייה.

"לכן, לא בחסימת כבישים ובהפגנות אלימות וכוחניות נהיה פועלים עם אל לישועת עמנו, פעולה זו מתייחסת לסימפטומים ולתופעות החיצוניות ולא לשורשיהן וסיבותיהן, וכמוה כנשיכת הכלב את המקל".⁵⁴⁸ הוא המליץ לתלמידיו, להתרחק מן הזעם (הפגנות וחסימת כבישים) ומהיאוש: "התמלאות בזעם וביאוש מזיקה לכל המצב הכללי, ומוסיפה נפילה על נפילה.⁵⁴⁹

התייחסותו לסירוב פקודה:

הרב טאו התנגד לסירוב הפקודה, מאחר ולהשקפתו אין לנשוק במקל המכה, אלא להאבק בשורש הבעיה, שהיא הניתוק בעם. אלא שכל שתוכנית ההתנתקות קרבה למועדה המתוכנן, חל שינוי בהשקפתו. החוקר יאיר שלג, התייחס לשינוי הזה במאמר שפירסם ב"הארץ": "הסרבנות האפורה של הרב טאו"⁵⁵⁰ לפיה: "סרבנות מפורשת אכן אסורה, אבל על התלמידים להבהיר למפקדיהם ש"אינם מסוגלים" למלא פקודה מעין זו.

הרב טאו קרא למאמיניו תלמידיו ותומכיו שלא להתנגד לסירוב פקודה, אלא להמנע מקיום הפקודה. ומדברים שפורסמו כעשר שנים לאחר ההתנתקות⁵⁵¹ בהם אמר הרב "לא היינו צריכים להיות בהתנתקות". הרב טאו האמין גם כן שלהתנתקות יש סיכוי טוב להתבטל, אם השורש והבסיס לקיומה יתבטל. כלומר, הוא האמין ביכולתו של הפרט בקבוצה לפעול למען כישלון תוכנית ההתנתקות. קריאתו של הרב טאו לפעולות "פנים אל פנים" על מנת לקרב את עם ישראל

⁵⁴⁷ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, ונשאר גם הוא לאלוהינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 166.

⁵⁴⁸ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, ונשאר גם הוא לאלוהינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 176.

⁵⁴⁹ צבי ישראל טאו, נשמה לעם עליה, מאמר "אהבת הצדק" סעיף ז' "לדרכם של אנשי אמונה בתקופתנו", ונשאר גם הוא לאלוהינו, הוצאת חוסן ישועות, ירושלים, 2006, עמ' 50.

⁵⁵⁰ שלג יאיר, הסרבנות האפורה של הרב טאו, עיתון הארץ, 15.09.2004.

⁵⁵¹ טאו, צבי ישראל, החוברת "שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך", הוצאה פנימית – יישוב נווה, אוגוסט 2015, חוברת שפורסמה בקרב תושבי חבל חלוצה בעקבות ביקור של הרב במקום לרגל 10 שנים להתנתקות. עמ' 5.

לאידיאולוגיה שלו, אפשר לראותה כקריאה לגיוס מאמינים, אולם קריאה זו נשארה רק בין כתלי בית המדרש.

כעשר שנים לאחר ההתנתקות מרצועת עזה

מסיכום הממצאים בעבודה זו, יש לציין כי - גם הרבנים שקראו לסירוב פקודה וגם הרבנים שקראו לכבד את החלטת הממשלה יישרו קו בסופו של דבר והם רואים את תוכנית ההתנתקות כמשבר מקומי. כמעט כל הרבנים, מלבד הרב טאו- טוענים שיש לראות את התמונה כולה שהיא בכללה חיובית. שהרי ההתיישבות היהודית ממשיכה להתרחב כמו גם עולם התורה ועולם הישיבות.

הרב חנן פורת ז"ל האמין שעם ישראל עוד יחזור למקומות מהם הוא גורש, כפי שקרה בעבר עם משפחתו אשר גורשה מכפר עציון.

הרב זלמן מלמד אמר במספר ניסוחים: "יש פה ושם צרה, אך החיבור שלנו לארץ-ישראל לא נעצר מלכת והוא הולך ומתחזק. הארץ נבנית בגליל ובנגב, בשרון ובשומרון ובכל רחבי ארץ-ישראל. יש מקומות שיש עליהם מאבק, אבל בסך הכול ההתרחבות וההתקדמות לא נעצרו"⁵⁵²

הרב דב ליאור: "לא נאבד בגלל זה את האמון שלנו במהלך האלוקי הגדול של שיבת עם ישראל לארצו"⁵⁵³.

הרב אבינר: "אך כאמור איננו מתייאשים, איננו עוסקים בהאשמה עצמית או בהאשמת הזולת ביחס לעבר, אלא מושכים קדימה אל העתיד מתוך כיסופים גדולים עוד יותר"⁵⁵⁴.

הרב טאו: "המשך הבניין: אבל אנחנו מבינים שלא ביום אחד אפשר לבנות את ירושלים ואת גאולת-ישראל. לכן אבותיכם הלכו להמשיך את ההתיישבות כבר באותו לילה של הפינוי, ובבוקר כבר עלו על הקרקע בחבל חלוצה. הם לא נשברו. ודאי הם הצטערו על האובדן"⁵⁵⁵.

⁵⁵² הרב זלמן מלמד, לבירור דרכנו, גליון „קומי אורי“ גליון 6 עמ' 25, אייר תשס"ו (מאי 2006).
⁵⁵³ דב ליאור, מחשבות לאחר הגירוש – מתוך כנס שנערך בבית הרב קוק, ג' באלול תשס"ה (ספטמבר 2005)
<http://www.yeshiva.org.il/midrash/3924> נראה לאחרונה: 27.06.2019
⁵⁵⁴ שלמה חיים אבינר, עלון באהבה ובאמונה, מי שהחריב את הגבול הוא יבנהו, פרשת דברים- ה'תשס"ו, 30.06.2006
⁵⁵⁵ ישראל טאו צבי, חוברת "שאל אביך ויגדך", מהדורה פנימית – ישוב נוה, תמוז- אב תשעה. עמודים 7-8

אולם יחד עם תמונה אופטימית זאת, קיימת התפתחות נוספת שאינה המשך ישיר של תלמידי הרב צבי קוק וישיבת "מרכז הרב". התפתחות אירועי האלימות והטרור המכונות „תג מחיר“.

כשלוש שנים לקח לציבור הציוני דתי להחלים ממשבר ההתנתקות ולתכנן תגובה נאותה כלפי אכזבתו העמוקה מהמדינה. אולם כבר בפינוי עמונה ב 1 לפברואר 2006, מספר חודשים לאחר ההתנתקות, חלה תפנית חדה ביחס לקדושת החלטות המדינה. כשצעירי הציבור הציוני דתי פעלו בכל כוחם כדי למנוע את פינוי ההתנחלות עמונה. פינוי שהתבצע באלימות כוחות הביטחון.⁵⁵⁷ זאת בניגוד בוטה למאבק נגד ההתנתקות שהיה לרוב, נקי מאלימות⁵⁵⁸.

פעולות „תג מחיר“ התחילו במהלך 2008⁵⁵⁹ בעקבות פינוי מבנים במאחז יצהר. בכתבה שסיקרה את האירוע נכתב כי השיטה היא: "לגבות „תג מחיר“ גבוה על כל פעולה מסוג זה של הצבא או המשטרה". בפעולה הראשונה זו של „תג מחיר“: "נחסמו לתנועה צומת שילה, צומת הטי, צומת רחלים, חווארה, צומת חטיבת שומרון ועוד. ביצהר יודעים לספר שצה"ל הודיע שאין ביכולתו לשלוח כוחות לכל המקומות על מנת לעצור את המחאה, כך שהשיטה הוכיחה את עצמה. במקום התפתחו עימותים קשים בין יהודים לערבים, ושטחים גדולים של מרעה זיתים נשרפו. גם בעסירה אל קבלייה התפתח עימות גדול ובמהלכו נשרף בית, תוך כדי שהצבא מודיע בקשר ש"אין לו כוחות לשלוח למקום."

אירועים אלו ניתנים לבחינה הן כתוצאה ישירה של תוכנית ההתנתקות והן כתופעה בפני עצמה:

- „תג מחיר“ השפעתה של תוכנית ההתנתקות על הציונות הדתית: הפעילים בפעולות אלו שייכים לציבור הציוני דתי ולאומתם משפחות אשר גורשו מחבל גוש קטיף, ואשר חוו את המשבר באופן אישי ולא רק באופן פוליטי ואמוני. מכאן לקשר האפשרי שאירועי „תג מחיר“ הינם בעצם, תוצר ישיר של המשבר האמוני שחווה ציבור זה כתוצאה מההתנתקות מרצועת עזה. והם, הפעילים מביעים בצורה זו את חוסר האמון שלהם כלפי המדינה, כמו גם את יכולתה לקחת אחריות על עתידם. בדרך זו הם

⁵⁵⁶ משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, ציות ואי ציות בציונות הדתית – מגוש אמונים ועד „תג מחיר“, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים, 2015. עמוד 242.

⁵⁵⁷ ענת רוט, הציונות הדתית במבחן הממלכתיות – מכפר מימון לעמונה, מתוך: תוכנית ההתנתקות – החלום ושברו בעריכת: יעקב בר סימן טוב, בהוצאת מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל, ירושלים, 2009, עמוד 36.

⁵⁵⁸ שם.

⁵⁵⁹ רוטנברג חגית, מקבלי ההחלטות יחשבו פעם נוספת לפני האירוע הבא, אתר בערוץ שבע, 29.6.2008.

<https://www.inn.co.il/Besheva/Article.aspx/7528>. נראה לאחרונה: 01.07.2019.

מביעים גם את האכזבה שחשו כלפי רבני הציונות הדתית הממלכתיים. שלדעתם, יישרו קו עם החלטת המדינה ואין הם עוד מוחים כלפיה - כפי שנקטו בתקופת ההתנתקות. חוסר האוטנטיות של הרבנים, כפי שכתבתי על כך בפרק הסיכום בעבודה.

כחיזוק לכך ראו במאמרה של ענת רוט: "הציונות הדתית במבחן הממלכתיות – מכפר מימון לעמונה". בו היא מתארת את השינוי שחל בקרב הציבור הציוני דתי שתמך במדינה. ציבור אשר נמנע מאלימות מתוך אידיאולוגיה, ואת התעוררותו למציאות ביום שאחרי. התעוררות שהביאה לאלימות כפי שנחזתה. "משהוכח כביכול שניתן לנצח את המתנחלים ולפנות יישובים בנקל, במהירות ובלא אלימות, יגבר תאבונם של אלה ותיסלל הדרך להתנתקות הבאה".^{560, 561}

• **אירועי „תג מחיר“ – כתוצאה מהתפתחות רדיקליזם פוליטי בישראל: אירועי „תג מחיר“ יתכן והיו יכולים להתפתח ללא קשר להתנתקות מרצועת עזה.** כפי שנראה במאמרו של דון יחיא אליעזר משנת 2003⁵⁶². במאמרו, הוא ציין שההתנגדות למדינה היהודית החילונית, היא בעצם "הדיסוננס הקוגניטיבי" שהציבור הציוני דתי מנסה ליישב בתוכו. אולם ללא הצלחה רבה. הוא מפרט כיצד מערך הישיבות הלאומיות תרם רבות לתהליך הרדיקליזציה הפוליטית של הציבור הציוני דתי וזאת לפני שדובר על תוכנית ההתנתקות או פינוי מאחזים: "בגישת ההרחבה הפונדמנטליסטית בנוסח הרב קוק היה טמון מלכתחילה הפוטנציאל של רדיקליזם לאומי – פוליטי, שכן הרחבת תחומה של הקדושה הדתית בגישה זו והחלתה (של הקדושה), על ערכי הלאומיות המודרנית עשויות להביא למאבק בלתי מתפשר למען המטרות הלאומיות, הנתפסות כחלק בלתי נפרד מן המכלול המקודש של עולם הערכים הדתי".⁵⁶³ בדבריו אלה של דון יחיא הוא תיאר את הרדיקליות המתבקשת במצב בו עלולה להתרחש התנגשות בין עולם הערכים הלאומי דתי לבין החלטותיה של המדינה. לפי דון יחיא, פעולות אלו - הן תוצאה של הקושי להכיל את החילוניות של מוסדות המדינה. קושי שקשה ליישבו ועל כן הוא מתפרץ בצורה של פעולות טרור. הפעילים מנסים כביכול, לפתור את הדיסוננס מתוכם, בדרך פעולות תג מחיר. דבריו נכתבו לפני ההחלטה על ההתנתקות מרצועת עזה.

• **„תג מחיר“ – כתוצאה ממעבר בין תודעת מהגר לתודעת קולוניאליסט:** דרך נוספת להסבר תופעת „תג מחיר“ היא: המעבר קטגורי ממצב של תודעת מהגר לתודעת קולוניאליסט. בנובמבר 1995, רצח יגאל אמיר את ראש הממשלה דאז יצחק רבין. הציבור הציוני דתי כולו הפך ברחוב כמו

⁵⁶⁰ רוט ענת, הציונות הדתית במבחן הממלכתיות – מכפר מימון לעמונה, מתוך: תוכנית ההתנתקות – החלום ושברו בעריכת: יעקב בר סימן טוב, בהוצאת מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל, 2009, עמוד 59.

⁵⁶¹ רוט ענת, משבר הממלכתיות – תוכנית ההתנתקות והתמודדות עם המשבר האמונה שיצרה, ספר עמ' 187, ממשרד לצמיחה, בעריכת משה רחמי, הוצאת מכללת אורות ישראל, 2014, עמ' 289-314.

⁵⁶² אליעזר דון יחיא, הספר והסיף - הישיבות הלאומיות והרדיקליזם הפוליטי בישראל, מתוך מאה שנות ציונות דתית – היבטים רעיוניים, עורכים: אבי שגיא ודב שוורץ, הוצאת בר אילן, 2003, עמ' 187.

⁵⁶³ שם, עמ' 193.

גם בתקשורת, לנרדף והואשם ברצח זה⁵⁶⁴. המאבק הלא אליים בתוכנית ההתנתקות, היתה הזדמנות להראות לציבור החילוני ולמעצבי דעת הקהל, כי דוקא הציבור שנחשב לרצחני ואליים ונדחק הצידה בכלימה, נמנע מאלימות לחלוטין. ההנחה היתה שאם יעברו את המבחן, הם יתקבלו לקבוצת האליטה. כלומר, ההתרחקות מאלימות היתה כלי למטרה גבוהה יותר מאשר סיכול תוכנית ההתנתקות.

כמה שנים מאוחר יותר, בניהם של המשפחות שפונו מגוש קטיף ומרצועת עזה, חשים ביטחון בצדקת דרכם וקובעים סדר יום המתאים לעקרונותיהם ומעל הכל, לא מנסים למצוא חן. כלומר אצל נערי הגבעות חל תהליך של התקרבות ברמה ההתנהגותית לשבט הציוני החילוני, שניהם אינם מתנצלים ומשדרים ביטחון ויוהרה, כדמות היהודי החדש של בן גוריון. שתי קבוצות אלו: הציוני החילוני וקבוצת נוער הגבעות, שתיהן קוראות להקים יישות ציונית על האדמה שנכבשה מתושבים המקומיים.

לפי ההיסטוריונים החדשים המפעל הציוני הוא מפעל קולוניאליסטי: שהמשאב העיקרי בו הוא האדמה, מעבר לכך לא היה רצון להטמע בחברה המקומית הטבעית, בדיוק כמו הקולוניות הצרפתיות והבריטיות ברחבי אפריקה, שהיו מבודדות וניזונו מכוח עבודה זול של התושבים הטבעיים, תוך כדי ניצול משאבי המקום.

קבוצת המהגרים הלבנים – הבורים – שנטמעה במרחב הטבעי של דרום אפריקה והפכה לשליט על קבוצת הילידים בה, תוך דבקות בתנ"ך ובאדמה⁵⁶⁵. היא נסיון להבין את העתיד האפשרי של נוער הגבעות ופעולות „תג מחיר“. בחינה של קבוצה זו, יכולה גם להסביר את דבקותם של נערי הגבעות בתורתו של הרב גינזבורג. שכן הרב גינזבורג הינו מהגר על פי הגדרה, הוא נולד בארצות הברית ועלה לישראל. אולם, זה לא מנע ממנו להרגיש שייך למקום בו לא נולד, ויתרה מזו לראות במקום זה כמקום הטבעי לו ולא לאותה אוכלוסיה שנולדה במקום וניהלה את חייה במשך דורות רבים בו.

כך בדומה לבורים בדרום אפריקה אשר נדדו למרכז היבשת על מנת לברוח מעימות עם הכובשים הבריטים ולבסוף החליטו לשתף עימם פעולה על מנת לקדם את עקרונותיהם, כך גם נדדו אנשי הציונות הדתית לשטחים הכבושים על מנת לחיות על פי חוקי אמונתם. משבר ההתנתקות הבהיר להם שעליהם ליטול חלק בממשל החילוני הישראלי ולהשפיע על החלטותיו.

התייחסות רבני הציונות הדתית לפעולות „תג מחיר“

הרב צבי ישראל טאו

⁵⁶⁴ ראו פירוט נרחב על היחס לציבור הציוני דתי בספרם של הרשקוביץ והלינגר: ציות ואי ציות בציונות הדתית: מגוש אמונים ועד „תג מחיר“, "בעקבות הרצח חוותה הציונות הדתית מסע ארוך ומכאיב של דה – לגיטימציה ציבורית." מחבר/ים: משה הלינגר ויצחק הרשקוביץ, בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה ע"ר, 2015, עמ' 270.

⁵⁶⁵ Bradley, John; Bradley, Liz; Vidar, Jon; Fine, Victoria (2011). Cape Town: Winelands & the Garden Route. Madison, Wisconsin: Modern Overland, LLC. pp. 13–19

התגובה לפעולות „תג מחיר“ נמצאה במאמרו של דר' גדי גבריהו יושב ראש הפורום "תג מאיר" בעיתון הארץ, פורום הפועל כנגד פעולות „תג מחיר“: "מוכרחים לחזור ולשנן דברים שאמר הרב צבי טאו - מנהיג ישיבות הקו - על אנשי המחתרת היהודית הראשונה(המחתרת היהודית פעלה בראשית שנות השמונים ונתפסה ב-27.4.1984: "יש לנו עסק עם כת משיחית, שרוצה להביא את הגאולה לעם ישראל עם נשק ביד; [...] זוהי תפיסה של לומדי קבלה שטחיים, קטנוניים, והם גורמים בזה להרס ולחורבן" (חגי סגל, "אחים יקרים")⁵⁶⁶. לפי מקור זה, הרב טאו, בהנחה שנשאר נאמן לדעותיו מאז ראה בפעילי „תג מחיר“, כת משיחית המעוניינת להביא גאולה לעם ישראל באמצעות אלימות, פגיעה באיסלאם או בחפים מפשע. והם אלו הפוגעים בתהליך הגאולה ומביאים לחורבנו.

הרב שלמה אבינר

באתר הציוני דתי "כיפה", פרסם אורי פולק את התייחסותו של הרב שלמה אבינר לפעולות „תג מחיר“, תחת הכותרת "אסור לפגוע ברכוש ערבי": "הויכוח שלנו עם הערבים הוא בשאלה של מי הארץ הזאת אבל זה לא מרשה לנו להעליב אותם, לגנוב אותם, או להציק להם".⁵⁶⁷

הרב זלמן מלמד

לאחר מספר פעולות „תג מחיר“, הוא התייחס אליהן בשיעורו השבועי וענה שראשית כל, לפני שמגנים את הפעולה יש לבדוק האם המפגע הוא יהודי ואם אכן כן, אז לברר מהיכן הוא, כלומר מאיזה חוגים המפגעים מגיעים. הוא הוסיף כי, הפיגועים אינם מסייעים לציבור הציוני הדתי במטרתו, ואף "ויש סיכוי שזה מזיק"⁵⁶⁸. תגובתו של הרב לא היתה נחרצת ואף ניסתה להפנות את פעולות אלה לשוליו של הציבור הציוני דתי.

הרב דוב ליאור

הרב ליאור והתייחסותו לפעולות „תג מחיר“: לא ניתן למצוא התייחסות מדויקת של הרב ליאור לפעולות אלו. אולם חשוב לציין שהוא נעצר בחשד להסתה⁵⁶⁹ מאחר ונתן את הסכמתו ואת המלצתו לספר תורת המלך⁵⁷⁰ המתאר את האופן ההלכתי המאפשר לפגוע בשאינם יהודים.

עלייתו של הרב יצחק גינזבורג

⁵⁶⁶ גבריהו גדי, רב המכר – תורת המלך, עיתון הארץ, מדור דיעות, 22.8.2015.
⁵⁶⁷ אורי פולק, אסור לפגוע ברכוש ערבי, אתר האינטרנט כיפה, <https://www.kipa.co.il/>, 15.3.2011.
⁵⁶⁸ <https://www.yeshiva.org.il/midrash/video/16978>, י' בתשרי תשע"ב (8.10.2011). נראה לאחרונה: 01.07.2019.
⁵⁶⁹ הרב ליאור שוחרר; פעילי ימין חסמו הכניסה לי-ם, 27.06.2011, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4087822,00.html>
⁵⁷⁰ יצחק שפירא ויוסף אליצור, תורת המלך – דיני נפשות בין ישראל לעמים, הוצאת "עוד יוסף חי", יישוב יצהר, 2009.

הרב גינזבורג דוגל בשני עיקרים: ארץ ישראל השלמה והמשיחיות. את רעיון "ארץ ישראל השלמה" הוא לא רואה כמטרה בפני עצמה אלא כדרך. הדרך היחידה המאפשרת ליהודי להגיע למהות. ציטוט מדבריו: "אבל מדוע צריך את כל הארץ? מי שאומר כך אינו מבין מהי באמת ארץ ישראל, "אַרְץ אֶשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דָרַש אֹתָהּ תָמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ" – אשר כולה ניתנה רק לעם ישראל, ואיננו רשאים לתת לנכרים גם חלק קטן ממנה⁵⁷¹.

הרב גינזבורג אינו משתייך לאידיאולוגית הציונות הדתית של תורת הרב קוק. ומתחילת דרכו הדתית, נחשב לקיצוני בדיעותיו שלא חשש להשמיען כמו גם לפרסם חוברת שבה הוא משבח מעשה אלימות קיצוני בברכת "ברוך", "ברוך הגבר"^{572, 573}. הקריאה בדבריו של הרב גינזבורג היא לחזרה לטבע, חזרה לרגש המקורי הטהור, אותו רגש שאימצו גם נערי הגבעות בבחירתם לעסוק בחקלאות, רעיית בעלי חיים וקרבה מיידית לאדמה.

התייחסות הרב גינזבורג לפעולות „תג מחיר“: "זה קרה ביצהר בחול המועד פסח. כינס הרב יצחק גינזבורג, התוועדות תחת הכותרת "בארעא דישראל בני חורין". יהודה יפרח הוסיף: "נדמה שזו הפעם הראשונה שבה הוגה בסדר גודל של הרב יצחק גינזבורג מתייחס ישירות לתופעה הספציפית של מעשי „תג מחיר“ ומכיל אותה. אז אין באמת ואקום. מאחורי האירועים שמשגעים את המדינה יש תפיסת עולם מגובשת עם כיוון ועם יעד"⁵⁷⁴ הרב גינזבורג רואה בפעולות אלה, חלק הכרחי בהתפתחות הנפש היהודית וחירותה משלטון זר.

המשבר האמוני לפי ענברי

ענברי בחן את המשבר האמוני בקרב אנשי הציונות הדתית לאחר ההתנתקות מרצועת עזה וכתב במאמרו⁵⁷⁵: "תהליך ההתנתקות מהווה מקרה בחן לבדיקת התמודדותו של הציבור הציוני דתי בכללותו עם משבר האמונה, ובפרט - בדיקת התמודדותם של מורי ההלכה של ציבור זה, אלה

⁵⁷¹ הרב גינזבורג במאמר "על קידוש השם" מתוך האתר תנועת "דרך חיים" <https://www.derech-chaim.org/kidush>. תנועת "דרך חיים" זו תנועה שבראשה עומד הרב יצחק גינזבורג.

⁵⁷² 'ברוך הגבר' יצא כחוברת דקה כמה חודשים אחרי שד"ר ברוך גולדשטיין רצה עשרים ותשעה מתפללים מוסלמים ופצע מעל מאה ועשרים נוספים בבוקר ה-25 לפברואר 1994. הכותרת לקוחה מדבריו של הנביא ירמיהו, וכותרת המשנה של החוברת מסביר שהחיבור עוסק ב: "חמש מצוות כלליות שהן חמשה היבטים פנימיים במעשהו של הקדוש ברוך גולדשטיין ה' יקום דמו". בקונטרס מסביר גינזבורג, מדוע מעשהו של גולדשטיין לא רק שאינו מגונה, אלא מהווה מופת של עשייה יהודית שורשית וטהורה. ראו מאמרו של פרסיקו תומר באתר לולאת האל, "עשרים שנה לטבח גולדשטיין – על ניאו חסידות רומנטית ונקמה קדושה", פורסם גם במוסף 'ערב שבת' של 'מעריב', 03.05.13.

⁵⁷³ הרב יצחק גינזבורג בחוברת "ברוך הגבר", שיצא בשנה הראשונה לפועלו של הרב גולדשטיין, יליד ארה"ב. על ידי הרב גינזבורג, עמ' 28.

⁵⁷⁴ יפרח יהודה, המניפסט הדתי מאחורי „תג מחיר“: "חבלי לידה של עם חדש", חדשות

⁵⁷⁵ מוטי ענברי, פונדמנטליזם במשבר: יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל תוכנית ההתנתקות, מתוך: בצל ההתנתקות : דיאלוג אסטרטגי במשבר, עורכים: חיים משגב ואודי לבל, ירושלים, הוצאת כרמל, 2008, 307-308.

המבקשים לעצב את דפוסי התנהלותו הדתית.⁵⁷⁶ הוא הדגיש עוד: "שבחינת עמדותיו של הפלג האקטיביסטי של רבני גוש אמונים, המזוהה עם אסכולת מרכז הרב, איננה יכולה לשקף את עמדותיה של תנועת ההתנחלות בכללותה"⁵⁷⁷. לפי ענברי, מדובר בשתי אסכולות חשיבה שהתפצלו מהאידיאולוגיה הציונית דתית. ושאינן הבדל מהותי באידיאולוגיה של הפלגים השונים בציונות הדתית, אלא בהבדלים שעל דרך הפעולה: "אף שבדיעבד כבר הצטמצמו הפערים בין שני הזרמים. מתגובות שני הצדדים נראה ששני המחנות המנוגדים שואפים במהותם לכינונה של מדינת תורה שתחליף את המדינה החילונית חסרת ייעוד הקודש, אולם הפולמוס ביניהם הוא בעיקר על דרך הפעולה הנכונה.

ענברי סיים את מאמרו בשאלה, מה ניתן לחזות לעתיד, כיצד ולאן תתפתח האידיאולוגיה הציונית דתית: "עולה השאלה, לאן נוטה המערכת של הציונות הדתית וגוש אמונים, ואיזו מן המגמות אני מעריך שתגבר. לשם כך מן הראוי ראשית לומר שבחינה כנה של התנהלות ציבור גוש אמונים ערב תוכנית ההתנתקות מלמדת שרק מיעוט ממנו השתתף בהפגנות נגד התוכנית". אלא שבשנת 2012 בראיון עם תומר פרסיקו שהתפרסם באתר "לולאת האל"⁵⁷⁸. שבע שנים לאחר ההתנתקות, הדגיש ענברי את הרדיקליזציה שחלה בעקבות ההתנתקות: "אני רואה את התחזקות עמדות המיעוט, ותוהה לאן פונה תנועה זו. אני רואה שתי מגמות פוטנציאליות – האחת היא שהאכזבה והכשלון יביאו להתפרצות אלימה ותקיפה."⁵⁷⁹

סיכום

הבאתי את תגובותיהם של הרבנים להתנתקות מרצועת עזה וניתחתי אותה על פי תיאוריית הדיסוננס קוגניטיבי. אירועי תג מחיר נכללו בעבודה מסיבות שצויינו לעיל. אולם בהכרח קשר בין אירועי תג מחיר לבין הרבנים שדיעותיהם נבחנו בעבודה זו. הם אינם תומכים בפעולות אלו וכן פעולות אלו לא יצאו מבית מדרשם. ההתפתחות הנ"ל, קרי, אירועי תג מחיר משקפת את התרחקותו של הדור ההמשך מדרך רבני הציונות הדתית. בעצם העבודה מהווה מבט פנורמי על תהליך חילופי הגברא, כלומר חילופי דיעות והחלפתם של המנהיגים, תהליך שנעשה מתוך השטח.

מכאן שאפשר להניח כי תם תפקידם של הרבנים הללו אשר היו תלמידיו של הרב צבי יהודה קוק. תם עידן הברית בין מדינת ישראל החילונית לבין הציבור הציוני הדתי. יתכן כי אנחנו כעת חווים עידן בו למנהיגים החדשים של הציונות הדתית כמו גם לציבור הצעיר יש דרישות שכבר לא ניתן להדחיק

⁵⁷⁶ שם, עמ' 286-287

⁵⁷⁷ עמ' 288

⁵⁷⁸ היהדות המשיחית מתמודדת עם פשרות טריטוריאליות – ראיון עם פרופ' מוטי ענברי, לולאת האל – אתר של תומר פרסיקו, 21.10.2012. <http://archive.is/HarN4#selection-117.1-117.73>. נראה לאחרונה: 01.07.2019.

⁵⁷⁹ שם.

למען המטרה הגדולה (הקמת מדינת ישראל), כפי שהיה בעבר. היום הדור הצעיר דורש את מקומו בהנהגה של המדינה ובעיצוב עתידה הקרוב והרחוק. והנה דבריו של מנהיג מפלגת "בית היהודי" נפתלי בנט בכנס לציון העשור להתנתקות⁵⁸⁰ אמר כך: "מטרת הניתוח – מות ההתיישבות ושבירת רוח הימין. מטרת ההתנתקות היתה עצירת עליית אליטות שבמשך שנים צברו השפעה לגיטימית אבל מסוכנת לדעת אנשי השמאל. הם הרגישו שמישהו שינה את החוקים ולא טרח לספר להם". לטענתו, ההתנתקות היתה הדרך למנוע את ייחוד החברה הישראלית, כמו גם מאבק בין אליטות ישנות לחדשות.

נפתלי בנט הטיב להציג את הדברים נכונה, אכן לא מדובר בחילוקי דיעות על עניין החזרת שטחים או שלום עם הפלסטינים אלא מדובר על מהותה של המדינה ולאן מועדות פניה. התחזקותו של המחנה הציוני דתי בראשות נפתלי בנט מראה כי אכן הוא צדק.

אולם, השאלה הרלוונטית למחקרי זה היתה, האם רדיקליזציה זו, היא צעד נוסף שתחילתו היא בשורשיו של גוש אמונים או שהרדיקליזציה נבעה מהמשבר האמוני שחל בעקבות ההתנתקות.

על התגברות האלימות מעיר ענברי, כי מאחר ואין גינוי מצד המנהיגים של הציונות הדתית, לא באופן נחרץ, אזי נראה כי היא תגבר. "במצב שבו אין גינוי לאלימות מצד האוטוריטות המרכזיות⁵⁸¹, במצב שבו היריב הפוליטי מתואר באופן דמנולוגי (ערב רב, קליפה וכו') ובמצב שבו אידיאולוגיה המצדיקה אלימות ספונטנית תופסת תאוצה בקרב חוגים רדיקלים, אין להתפלא שהאלימות הופכת לחלק בלתי נפרד ממפעל ההתנחלויות."⁵⁸²

מה היתה המטרה העיקרית במניעת האלימות במהלך ההתנתקות? במאמרה של ענת רוט התקבל הרושם כי היה חשוב לציבור הציוני דתי להיות חלק מהתרבות הדמוקרטית ולהתרחק מהשם הרע שיצא לציונות הדתית שלאחר רצח רבין: "המתנחלים" חזרו וטענו כי למרות שהם רואים בהתנתקות מהלך "אנטי ציוני, לא מוסרי ולא דמוקרטי", הם מחויבים לכללי הדמוקרטיה ואינם מתכוונים להתנגד לו באלימות"⁵⁸³.

נראה כי הטיעונים האלו, של ענברי מצד אחד ושל רוט מצד שני, הם שחקנים במפה הכללית של המהפך שחל בציונות הדתית והתקדמותה לעבר עמדות שלטוניות בהם יבואו לידי ביטוי תפישותיה

⁵⁸⁰ נפתלי בנט, "כנס דמוקרטיה במבחן – עשור להתנתקות" המכון הישראלי לדמוקרטיה, מושב הפתיחה. דבריו של נפתלי בנט מדקה <https://www.idi.org.il/events/3890>. 19:20.

⁵⁸¹ תומר פרסיקו, היהדות המשיחית מתמודדת עם פשרות טריטוריאליות – ראיון עם פרופ' מוטי ענברי, לולאת האל 21.10.2012. <http://archive.is/HarN4#selection-117.1-117.73>. נראה לאחרונה: 01.07.2019.

⁵⁸² שם.

⁵⁸³ ענת רוט, לא בכל מחיר – מגוש קטיף עד עמונה, הסיפור מאחורי המאבק על ארץ ישראל, הוצאת ידיעות אחרונות וספרי חמד, תל אביב, 2014, עמ' 10.

האמוניות והמדיניות. שורות אלו נכתבות ערב הבחירות לכנסת העשרים ואחת והן יהוו ראייה לחלק מההנחות שהונחו בסיכום זה.

Universität Potsdam
Philosophische Fakultät
Institut für Jüdische Studien und Religionswissenschaft

**Von den Ereignissen des Abzugs bis zum „Tag
Mechir“ („Preisschild“): Die Enttäuschung von
religiös-zionistischen Rabbinern in Israel über und
ihre Reaktionen auf den Rückzug aus dem Gaza-
Streifen (2005-2015)**

Dissertationsschrift im Fach

Jüdische Studien

von Zehava Khalfa

Gutachter:

Prof. Dr. Christoph Schulte (Universität Potsdam)

Prof. Dr. Gideon Freudenthal (Universität Tel Aviv)

Eingereicht am 6.8.7.2019 von:
Zehava Khalfa | Goethepark 9 | 10627 Berlin | zehavak@gmail.com

Selbständigkeitserklärung

Hiermit versichere ich, dass ich die Dissertationsschrift

Von den Ereignissen des Abzugs bis zum „Tag Mechir“ („Preisschild“): Die Enttäuschung von religiös-zionistischen Rabbiner in Israel über und ihre Reaktionen auf den Rückzug aus dem Gaza-Streifen (2005-2015)

selbständig und nur mit Hilfe der in der Dissertation angegebenen Quellen und Fachliteratur verfasst habe. Wörtlich oder inhaltlich übernommene Stellen wurden von mir als solche gekennzeichnet.

Zehava Khalfa
Berlin, 6.8.2019

Von den Ereignissen des Abzugs bis zum „Tag Mechir“ („Preisschild“): Die Enttäuschung von religiös-zionistischen Rabbinern in Israel über und ihre Reaktionen auf den Rückzug aus dem Gaza-Streifen (2005-2015)

Dissertationsschrift im Fach Jüdische Studien

Von Zahava Khalfa

Der unilaterale Rückzug des Staates Israel und der israelischen Armee aus dem besetzten Gaza-Streifen im Jahr 2005 bedeutete für die israelische Siedlerbewegung und die religiös-zionistische Öffentlichkeit im Land eine tiefe Krise, denn dieser Rückzug widersprach den religiösen und politischen Erwartungen auf die Besiedlung und Beherrschung des ganzen Landes Israel in seinen biblisch-antiken Ausmassen durch Juden. Wie überwand die religiös-zionistische Öffentlichkeit diese Glaubenskrise, die sie infolge des Rückzugs aus dem Gazastreifen durchlief? Wie reorganisierte sie sich danach religiös und ideologisch? Und wie entwickelten sich die gewalttätigen und terroristischen Aktionen des sog. „Tag Mechir“ („Preisschild“), welchen Zusammenhang gibt es zwischen dieser Glaubenskrise und den religiös-politisch motivierten Gewaltaktionen gegen Palästinenser, Christen und israelische Linke? Dies sind die Leitfragen dieser Dissertation, welche den Zeitraum von 2005 bis 2015 abdeckt.

Am Abend des Unabhängigkeitstages 1967, einige Wochen vor dem Sechs-Tage-Krieg, rief Rav Zvi Jehuda Kook (1891-1982)⁵⁸⁴: „Wo ist unser Hebron – habt ihr es denn vergessen!? Und wo ist unser Nablus – haben wir es denn vergessen!? Wo ist die Westbank und wo ist unsere Nablus?... Liegt es denn nicht in unseren Händen (und unseren Fähigkeiten) auf einen einzigen Millimeter zu verzichten? Gott bewahre!“⁵⁸⁵ Die entschiedenen Worte des Rav, zusammen mit der Besetzung der Gebiete in der Westbank, von Hebron, Nablus, Ost-Jerusalem und der Sinai-Halbinsel im Verlauf der Sechs-Tage-Kämpfe im Juni 1967, ließen eine starke Messiaserwartung in der religiös-zionistischen Öffentlichkeit ausbrechen. Wie es der Rav Israel Ariel damals beispielhaft ausdrückte, war die Ankunft des Messias nur noch eine Frage von Stunden.

Doch nur einige Jahre später unterzeichnete die israelische Regierung 1978 das Friedensabkommen mit Ägypten. Im Rahmen dieses Friedensabkommens wurden Ägypten die gesamten Gebiete der

Die neuen religiösen Juden - Ein [מבט עכשווי על החברה הדתית בישראל] Yair Sheleg,⁵⁸⁴
, Keter, Jerusalem, 2000, S. 37.]zeitgenössischer Blick auf die Religionsgesellschaft in Israel

Die Rede am Vorabend des Unabhängigkeitstags 1967, Die Rede heißt "Psalm 19 des Staates Israel", Iyar⁵⁸⁵
5727.

Sinai-Halbinsel zurückgegeben, und die Siedlungen am Küstenstreifen wurden abgebaut⁵⁸⁶. Die Bewohner wurden aus ihren Häusern gerissen (einige von ihnen wohnten dort von 1971 bis April 1982). Auch die religiös-zionistische Öffentlichkeit sah sich gezwungen, eine Erklärung dafür zu finden, dass der Staat Israel entgegen den Erwartungen handelte, an denen sie als einem Eckpfeiler auf dem Weg zur Erlösung hingen. Die Schüler des Rav Zvi Jehuda Kook, die Mehrzahl von ihnen hatte bereits die Position des Rabbiners inne, erlebten die Vertreibung als Höhepunkt ihrer Aktivitäten. Rav Zvi Israel Thau, einer der Schüler aus dem Umfeld des Rav Zvi Jehuda Kook, verbot seinen Schülern an den Demonstrationen teilzunehmen. Er urteilte, dass man die Entscheidung der Regierung, die von der jüdischen Mehrheit gewählt wurde, zu respektieren habe. Er hing an den Worten des Rav Zvi Jehuda Kook, als er sagte „das Volk ist nicht mit uns“⁵⁸⁷ und „die Entscheidung des Machthabers ist rechtmäßig“ („dina de malchuta dina“), insbesondere wenn es sich um die vom Volk gewählte, jüdische Regierung handele.

Aber die große Krise, „the profound theological crisis“, wie Moti Inbari schrieb,⁵⁸⁸ war die Abtrennung des Gaza-Streifens 2005. Die Schwierigkeit dabei war, ob der Staat Israel, der jüdische Siedlungen abreißt und Gebiete des jüdischen Staates an seine Feinde übergibt, noch heilig zu nennen sei.

Die kognitive Dissonanz im Rahmen des Rückzugs aus dem Gaza-Streifens

Um die religiöse Krise wegen des israelischen Abzugs aus dem Gaza-Streifen 2005 zu verstehen, muss man sie von zwei Seiten betrachten. Einerseits ist sie eine Vertrauenskrise gegenüber dem Staat Israel, denn die religiös-zionistische Öffentlichkeit hatte an dem Glauben festgehalten, der Staat sei „der Thron Gottes auf Erden“ und dies sei der Staat, „den die Propheten weissagten“ (so die Worte von Rav Zvi Jehuda Kook infolge seiner Enttäuschung über das Ausbleiben heiliger Stätten auf dem Gebiet des Staates Israel). Andererseits löste der Abzug eine Glaubenskrise gegenüber der Gottheit selbst aus, die die Ausführung dieses Plans ermöglicht hatte.

Beim Gaza-Abzug entstand ein Konflikt zwischen einer politischen Entscheidung des bestehenden säkularen Staates und der religiösen Anschauung, die darauf besteht, den Staat als einen heiligen anzusehen. Also der Konflikt mit dem festen Glauben, dem gemäß sich Israel in einer Zeit der Erlösung befinde, und das Kommen des Messias nicht mehr weit sei. Dieser religiösen Anschauung gemäß sollte der Abzugsplan überhaupt nicht umgesetzt werden. Doch die Umsetzung erfolgte. Wie also überwand und rekonfigurierte diese Öffentlichkeit ihren Glauben an das messianische Wirken der

צינות ואי-צינות בציונות הדתית Moshe Hellinger / Isaac Hershkowitz ,⁵⁸⁶

גוש אמונים ועד תג מחיר [Gehorsam und ziviler Ungehorsam im religiösen Zionismus: Von Gush Emunim zu [Hagai Segal, ⁵⁸⁷
,The Israel Democracy Institute, Jerusalem, 2015, S. 70.]den Preisschild-Angriffen

ליבה ברודר: די געשיכטע דעס יודישען היהודית המחותרת – קורות האחים יקרים – קורות המחותרת היהודית [Hagai Segal, ⁵⁸⁷
, Jerusalem, 1987, S. 216-217.]Keter Verlagראת [הוצאת],Untergrunds

Motti Inbari, Messianic Movements and Failed Prophecies in Israel - Five Case Studies, Nova Religion: The ⁵⁸⁸
Journal of Alternative and Emergent Religions, (13, 4), Brandeis University, 2010, S. 55.

Gottheit – dies ist eine Frage. Die zweite lautet, wie richtete diese ihre Beziehungen zum Staat neu aus, denn sie sah in ihm immer noch den Staat, „den die Propheten weissagten“.

Ich habe in dieser Dissertation die Theorie der kognitiven Dissonanz von Leon Festinger und seinen Kollegen⁵⁸⁹ angewandt, um die Glaubenskrise, die diese Gruppe durchlief, zu untersuchen und zu bewerten, sowie ferner die Aufsätze von Motti Inbari und seine Untersuchungen zur Vertrauenskrise, die die religiös-zionistische Öffentlichkeit bei Abschluss des Plans ergriff.⁵⁹⁰ Diese Methoden kommen auch zur Anwendung, um die weitergehenden Entwicklungen in dieser Gruppe im Verlauf der nächsten zehn Jahre seit der Verwirklichung des Abzugsplanes bis 2015, sowie die gewaltsamen Auseinandersetzungen und den Terror des sogenannten „Tag Mechir“ zu beurteilen.

Nach den fünf Prinzipien Festingers und seiner Kollegen: Henry W. Riecken and Stanley Schachter, ist zu erwarten, dass die Mitglieder einer Gruppe nach der Widerlegung einer Glaubensüberzeugung durch die realen Ereignisse, d.h. im gewissen Sinne nach einer „prophetischen Fehlleistung“, diesen Glauben weiter anheizen; dafür bestehen die fünf folgenden Bedingungen: 1. Der Glaube an die Prophetie und die feste Überzeugung von ihrer Relevanz und ihrer Wirksamkeit, und dass der Gläubige weiß, wie er zu handeln hat. 2. Der Gläubige, der an diesem Glauben festhält, muss sich der Sache ganz hingeben, er hat wichtige Entscheidungen auszuführen, die er nicht ablehnen kann. Je wichtiger die Aktionen sind, und je schwieriger sie abzulehnen sind, dementsprechend größer sind die Verpflichtungen des Einzelnen dem Glauben gegenüber, beispielsweise das Kündigen einer Arbeit oder ein Umzug. 3. Der Glaube muss äußerst spezifisch sein und sich ausreichend in die Wirklichkeit erstrecken, sodass reale Ereignisse dem Glauben in eindeutiger Weise zuwiderlaufen können. 4. Dem Glauben widersprechende Ereignisse müssen vorkommen und vom einzelnen Gläubigen als solche erkannt werden. 5. Dem Gläubigen muss soziale Unterstützung zuteil werden; es ist fast unmöglich, dass ein vereinzelt Individuum widersprechenden Ansichten, wie oben erwähnt, widerstehen kann.

Unter diesen fünf Bedingungen ist anzunehmen, dass der einzelne Gläubige, als Mitglied einer Gruppe von Individuen, die diesen Glauben teilen und einander unterstützen, weiterhin ungebrochen an diesem festhalten wird. Ferner werden er und seine Glaubensgenossen nach neuen Mitgliedern suchen.

Doch im Gegensatz zu den Fällen von gescheiterter Prophetie, die von Festinger et.al. ausgesucht wurden, zeichnete sich der Rückzug aus Gaza dadurch aus, dass das Datum der Räumung, d.h. des ‚Scheiterns‘, nicht ‚von oben‘ oder durch Zufall oder von den Führern der religiös-zionistischen Gruppen festgelegt wurde, sondern durch den damaligen Regierungschef Ariel Scharon. Er entschied zusammen mit der Regierung Israels über die Räumung des Gaza-Streifens von allen jüdischen Einwohnern, den Abriss der Militärbasen und über alle Beseitigungen von Zeichen israelischer Souveränität am 15. August 2005. Tatsächlich gibt es hier, als negative Folie, ein extremes Beispiel für ein Datum des prophetischen Scheiterns und damit ein Ultimatum, für dessen Aufhebung die religiös-zionistische Bewegung vorab kämpfte.

Festinger Leon / Henry W. Riecken / Stanley Schachter, *When Prophecy Fails: A Social and Psychological Study of a Modern Group that Predicted the Destruction of the World*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1956.

Motti Inbari, *Messianic Movements and Failed Prophecies in Israel - Five Case Studies*, *Nova Religion: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, (13, 4), Brandeis University, 2010, S. 43-60.

Die Reaktionen der Rabbiner und die Reaktionen der Siedler vor und nach dem Rückzug, die gemäß der Theorie der kognitiven Dissonanz untersucht wurden

In dieser Arbeit wählte ich die Theologieansätze der zu besagter Zeit aktivsten religiös-zionistischen Rabbiner aus: Rav Dov Lior, Rav Zalman Melamed, Rav Zvi Israel Thau, Rav Hanan Porath und Rav Shlomo Aviner. Diese Ansätze wurden unmittelbar vor und nach dem Abzug untersucht, aber auch zehn Jahre danach. Sie wurden unter folgenden Fragestellungen untersucht: Wie veränderte sich die Beziehung zur Staatlichkeit? Gibt es eine Pflicht zur Befehlsverweigerung? Wie rechtfertigten sie ihre Haltung vor ihren Schülern?

Darüber hinaus wird das Phänomen von Widerstand, Gewaltakten, Vandalismus und sogar Terrorakten gegen Palästinenser, Christen und israelische Linke durch Angehörige der Siedler-Bewegung untersucht, die von den Tätern mit dem Namen „Tag Mechir“ („Preisschild“) versehen und ideologisch gerechtfertigt wurden und als Warnung vor jedwedem Nachgeben und Rückzug aus den besetzten Gebieten verstanden werden sollen. Weiterhin unterzog ich einer Prüfung, ob der „Tag Mechir“ ein Ergebnis der Krise des Abzugs aus Gaza war oder lediglich eine direkte, radikalisierte Fortentwicklung der „Gush Emunim“-Siedlerbewegung. Wie sah die religiös-ideologische Selbstbehauptung jener radikalen, gewalttätigen Aktivisten zwischen dem real existierenden, säkularen Staat und dem utopisch-religiösen Staat, nach dem man strebte, aus? Genauso untersuchte ich die Beziehung und die Äußerungen der genannten religiös-zionistischen Rabbiner zu den Terror-Aktivisten, zu den Palästinensern und zur Armee.

Rav Dov Lior

Rav Dov Lior war Rabbi in den Siedlungen in Kiryat-Arba/Hebron in der dortigen Jeshiva Nir HaHesber. Er wurde 1933 in Jaroslaw/Galizien in eine chassidische Belzer Familie geboren, mit dem Einmarsch deutscher Truppen nach Polen floh er 1939 nach Russland. 1948 wanderte er mit dem Interniertenschiff „Negba“ illegal nach Israel ein. 1949 ging er in die Jeshiva „Merkaz haRav“ in Jerusalem und lernte bei Rav Zvi Jehuda Kook. Rav Lior war der erste Rabbiner, der von Rav Zvi als Rabbiner nach Kfar Hara gesandt wurde, später ging er nach Kiryat Arba. Dort war er bis zu seinem Rücktritt als Rabbiner der Siedlung tätig.

Sein Zugang zum Abzug aus Gaza war folgender: „Nach Jahren des Bildungsmangels“ sei das Ergebnis „die Abspaltung von Israel.“ Doch an die religiös-zionistische Öffentlichkeit gewandt: „Stoppt die Verbrechen [...] Wird dies ausgeführt, bedeutet das die Bedrohung unserer Existenz als Volk und als Staat.“ Die Methode zu kämpfen sei „passiver Widerstand.“ Die religiös-zionistischen Gruppen seien zwar der Staatlichkeit unterstellt („Gesetz des Staates sei allgemeines Gesetz“), aber nicht „wenn diese der Thora Israels widerspreche; wenn also die Regierung Israels entscheide, eine Siedlung abzureißen und Gebiete in die Hände des Feindes zu geben, muss das als Dekret gegen die Thora verstanden werden, und man hat sich gegen alles, was das impliziert, zu widersetzen. [...] Sie (die Regierung) sollen Steuern und Geschwindigkeitsbeschränkungen festlegen.“ Die Vision Rav Liors war, dass „der Tag nicht mehr fern sei, an dem unsere Bewegung über das ganze öffentliche Leben entscheiden wird, in der Rechtsprechung und in der Wirtschaft.“ Seiner Meinung nach sei „das Rechtssystem die schlimmste Entheiligung, die es im Staat gibt. Man bereite sich auf die Führung des Volkes Israels vor, und wenn unsere Bewegung die Führung übernommen haben wird, wird es wahren Frieden geben. Israels Schrecken wird sich über die Terroristen legen, und die Thora-Israels wird in

ihrem Geiste und Einfluss in allen öffentlichen Bereichen sichtbar sein. Wir werden diese schwere Zeit überstehen, werden nicht verzweifeln und die Errettung durch den Herren sehen.“ Auf der einen Seite ruft Rav Lior zum Kampf auf, und sein Standardmittel ist nicht, sich wie die Schafherde führen zu lassen, welche die Entscheidung der Knesset „heilig“ nennt. Auf der anderen Seite ruft er zum passiven Widerstand auf. Zum Schluss seines oben angeführten letzten Abschnitts der Rede wird offensichtlich, dass er dem Dekret zum Abzug nachgibt, und es blieb nur noch der Aufruf an die religiös-zionistische Öffentlichkeit, die zukünftige Führung in ihre Hände zu nehmen.

Ungefähr einen Monat nach dem Abzug, am 7.9.2005, gab Rav Lior seine Ansichten kund. Er gab die Bühne frei für Fragen und Ärgernisse, die unter den religiösen Zionisten herrschten, wie man sich z. B. zum Staat verhalten, ob man sich von ihm ablösen, ob man seine Taten einer Revision unterziehen oder bereuen solle. „Daraus gehen schwerwiegende Fragen hervor: Haben wir gesündigt, haben die Gush-Bewohner gesündigt, hat das Volk Israels gesündigt? Wir werden nach unserem Schwachpunkt suchen, nicht, um jemandem die Schuld zuzuweisen, sondern um zu erkennen, wie wir es besser machen können.“⁵⁹¹ Er fügte hinzu, dass „derjenige, der die Erlösung spüre, nicht verzweifeln und nervenschwach werde, auch nicht im Angesicht des Rückzugs. Wir werden deswegen nicht unseren Glauben verlieren, an den großen göttlichen Marsch des Volkes Israels zurück in sein Land.“ Daneben schrieb er in einer Ausgabe der Zeitschrift „Kumi Ori“ nach dem Zweiten Libanonkrieg 2006: „Ich habe keine Zweifel, dass die schweren Qualen, die unser Volk in diesem Krieg treffen, der sich nun schon über einen Monat hinzieht, eine Folge der schweren Sünde ist, die vor einem Jahr begangen wurde, die jüdische Exil aus Gush Katif [eine jüdische Siedlung im Gaza-Streifen bis 2005], die Zerstörung ihrer Häuser, und die Rückgabe Teile des Landes an unsere Feinde.“⁵⁹²

Nach Rav Lior gab es keine Notwendigkeit zur Reue, Einkehr oder Rückkehr zu aufgegebenen Werten, sondern eine erneuerte, zweckmäßige Erklärung für das Ereignis des „prophetischen Fehlschlags“. Gemäß seinen Worten vor dem Abzug nahm er an, dass der Abzug verhindert werden könnte, was aber von den Ausführenden abhängt, d.h. den Soldaten und Kommandeuren. Im Falle Ihrer Befehlsverweigerung wäre der Abzug abgesagt worden.

Rav Zalman Baruch Melamed

Rav Zalman Baruch Melamed wurde 1937 in Tel Aviv geboren. Er war Vorsitzender der Jeshiva „Beit El“ und einer der Gründer von Kanal 7 und der Internetseite „Yeshiva“, der ersten Internetseite für Thora-Unterricht der religiös-zionistischen Rabbiner. Er lernte in der Jeshiva „Merkaz haRav“ bei Rav Zvi Jehuda Kook im Jahr 1954. Nach ca. zehn Jahren als sein enger Schüler wurde er zum Rav veMelamed der Jeshiva ernannt. 1978 wurde er als Unterstützung für Rav Zvi Jehuda Kook zum Aufbau einer Jeshiva in der Militärbasis neben Beit El entsandt. Diese wurde später an Stelle der Siedlung Beit El errichtet.

Seinem Zugang zufolge ist der Kampf um Gush Katif ein untergründiger zwischen zwei Bevölkerungsteilen: „Es gibt hier keine politischen Unterschiede in der Bewertung der Staatlichkeit, ob dieser Schritt richtig oder falsch ist, dies ist nicht der Streitpunkt, sondern welches Wesen wird der

, Ein Konferenz in Rabbi Kooks Haus,]Gedanken nach der Vertreibung [לאחר הגירוש] Dov Lior,⁵⁹¹
.9.2005, <https://www.yeshiva.org.il/midrash/3924> zuletzt gesehen: 27.06.2019.7

, "Kumi Uri", Band 10, September]Krieg gegen Gott und seinen Messias[ועל משיחו] Dov Lior,⁵⁹²
2006. Online: <https://www.yeshiva.org.il/midrash/5066>, zuletzt gesehen: 27.06.2019.

Staat haben – wird es ein Staat aller Bürger ohne Identität oder ein jüdischer Staat mit jüdischem Inhalt.“ Er betonte, dass es sich hierbei um eine „zionistische Identitätskrise“ handle, eine Krise, die ein Teil der Bevölkerung befällt, und derzeit werde der Konflikt zwischen diesen beiden Parteien ausgetragen.

Sein Verhältnis zur Befehlsverweigerung war klar: „Und ich sage zur Armee und zu den Polizisten, falls ihr scheitert und die Siedlungen nicht abreißt, so ward ihr erfolgreich. Schon jetzt könnt ihr sagen, dass diese Aufgabe unmöglich sei, schon jetzt könnt ihr es schaffen. Die Armee darf die Juden nicht besiegen, die Armee muss die Feinde besiegen.“⁵⁹³ Rav Melamed rief die Polizisten und Soldaten zur Befehlsverweigerung auf, um alles dafür zu tun, den Abzugsplan zu verhindern.

Sein Glaubensbekenntnis lautet: „Diese Schläge, die wir erhalten, sind, weil die Sicht der links-säkularen Ideologie zerbrochen ist, es gibt keine Existenz des Volkes Israels ohne Glauben, Dies ist die Stärke seiner letzten Kräfte. Später wird die jüdische Glaubensführung aufstehen und den Staat in die Erlösung führen.“⁵⁹⁴

Rav Hanan Porath (1943-2011)

Hanan Porath war einer der Gründer der Gush Emunim [„Block der Getreuen“] -Siedlerbewegung. Er kam im Jahr 1943 mit seiner Familie nach Kfar Etzion, als er ein halbes Jahr alt war. Seine Familie wurde 1948 zu Beginn des Unabhängigkeitskrieges aus Kfar Etzion geräumt, da war er etwas sechs Jahre. Später lernte Rav Porath einige Jahre in der Jeshiva „Kerem beJavne“, bevor er zusammen mit seinen Schülern (GaHeLeTH: Gush Haluzim Lomdei Thora) in die Jeshiva „Merkaz haRav“ zog, wo er zusammen mit Rav Zvi Jehuda Kook lernte. 2000 gründete er das Wochenblatt „Ein wenig Licht“, in dem er Neuigkeiten zur Thora veröffentlichte. Das Blatt wurde kostenlos am Schabbath-Abend in den Synagogen verteilt und erschien bis 2014 (bis drei Jahre nach seinem Tod).

Seine Reaktion auf den Abzug aus Gaza war: „Wir rufen alle Anhänger Israels, alle Gläubigen an den Ewigen auf: Lasst euch nicht von dieser Medienkampagne fortziehen, deren Ziel es ist, die Erwartung an den „Tag der Entscheidung“ zu verstärken, und es schon als ausgemachte Sache festlegt. [...] Wir werden weiter, Tag für Tag, pflanzen und säen, und dank dessen wird der Tag der Entscheidung mit Gottes Hilfe, von einer Hiobsbotschaft zu einer Botschaft der Erlösung.“⁵⁹⁵ Rav Porath rief dazu auf, weiterzumachen wie gewohnt, und die Räumungsanordnungen zu ignorieren. Er wandte sich gegen Gewalt und erklärte, dass gewaltsame Auseinandersetzungen durch unangebrachten Zorn hervorgerufen würden. „Die Herrschaft des Zorns über den Mensch, Gott behüte, ist wie eine fremde Regierung eines fremden Gottes.“⁵⁹⁶

Die Rettung Gottes in der Rettung seines [ישות ד' בישועת עמו - ישות ישראל -] Zalman Melamed,⁵⁹³
. 2012, Jerusalem Day Conference in Merkaz Harav Yeshiva, Mai [Volkes - 65 Jahre für den Staat Israel
<https://www.yeshiva.org.il/midrash/24575>, zuletzt gesehen: 27.06.2019.

, July 2005, [Der Kampf gegen die Korruption] בשחיתות Zalman Baruch Melamed,⁵⁹⁴
<https://www.yeshiva.org.il/midrash/3736>. zuletzt gesehen: 01.07.2019

, Wochenabschnitt Emor, 14.05.2005.] Ein wenig Licht [מעט מן האור] Hanan Porath, Journal⁵⁹⁵

, Band Wochenabschnitt Hukat, 9.07.2005.] Ein wenig Licht [מעט מן האור] Hanan Porath, Journal⁵⁹⁶

In der Ausgabe des Journals „Ein wenig Licht“, die kurz nach dem Abzug erschien, wird die große Trauer als Reaktion über den Verlust der Gush Katif Siedlung zusammen mit einer Prophezeiung des Trostes ausgedrückt: „Wir taten, was uns auferlegt wurde, tu, was du tun musst!“ „Gesegnet sind wir unter den Eiferern Gottes, bis wir nach Gush Katif zurückkehren werden, dort zu bauen und gebaut zu werden. Trotz der Qualen, die uns durch Menschen zugefügt wurden [...] und ich wandelte ihre Trauer in einen Tanz.“⁵⁹⁷

Seine Enttäuschung über die staatlichen Institutionen im Zuge der Vertreibung, kam im Journal zum Ausdruck, das einen Monat nach dem Abzug herauskam: Die Degeneration, die sich im gesamten Regierungsnetz ausbreitet, zwingt uns zu einem tiefgreifenden Nachdenken, was unsere Beziehungen zur gesamten Staatsführung betrifft, und nicht nur zu seinem Vorsitzenden.⁵⁹⁸ Fünf Jahre nach dem Rückzug, im Dezember 2009 bezog er sich in einem Gespräch mit Hagai Londin, das im „Institut Meir Yeshiva“ geführt wurde, auf die Niederlage im Kampf. In dem Gespräch bezog er sich häufig auf den Abschnitt „und die Söhne werden in ihre Grenzen zurückkehren“ den Teil der Prophezeiung des Propheten Jeremia zur Rückkehr des Volkes Israel war. „Die Verwirklichung des Traumes der Kinder Kfar Etzions, damit wir wissen, dass der Tag kommen wird und wir zurückkehren werden.“ Das Herausreißen der Siedlungen ist eine offene, blutende Wunde. Um nicht zu vergessen, dass es neben der Verletzung der Menschenrechte auch ein Schlag ins Gesicht Rahels sei, der Gott in der Prophezeiung ihr versprach: „und die Söhne werden in die Grenzen zurückkehren.“⁵⁹⁹ Poraths Ansicht nach war der säkulare Zionismus eine Unverfrorenheit dem Himmel gegenüber, „denn wir werden die Söhne aus ihren Grenzen reißen.“

Rav Shlomo Haim Aviner

Der Vorsitzende der Jeshiva „Atarat Jerushalajm“, die sich im Jüdischen Viertel der Altstadt Jerusalems befindet (und einem Ableger in der Siedlung Beit El Aleph), wurde 1943 in Frankreich geboren und immigrierte 1966 nach Israel. Nach dem Militärdienst schloss er sich der Jeshiva „Merkaz haRav“ an. Nach dem Sechs-Tage-Krieg war er Mitglied einer Gruppe, die sich im Parkhotel aufhielt, mit dem Ziel, die jüdische Siedlung in Hebron zu erneuern (April 1968). Damals war er Rabbiner der Siedlung Keshet in Ramat haGolan. Von 1981 bis heute ist er Rabbiner der Siedlung „Beit El Aleph“.

Aus Sicht des Rav Aviner fiel die nationale Erlösung mit der Gründung des Staates Israel und seiner Institutionen auf dem Boden des Landes Israel zusammen. Er betonte die „Staatsheiligkeit“, was seinen Ausdruck in seiner Beziehung zur Armee, zu staatlichen Entscheidungen und zu deren Rechtsprechung findet. Diese sind seiner Meinung nach als heilig zu definieren und nicht anzuzweifeln. Auf der anderen Seite rief er zu zivilem Ungehorsam auf, sich nicht an den zivilen Handlungen der Führung auf keiner Ebene der Räumung zu beteiligen. Er rief auch zum Konsumboykott gegenüber diejenigen Bürger auf, die sich daran beteiligten. Im Kapitel über Rav Aviner in dieser Dissertation beziehe ich mich ferner auf das Thema der Selbstaufopferung, ein

Buch Jeremiah, Kapitel 31, 7- 12.⁵⁹⁷

, Wochenabschnitt Shoftim (Richter), 10.05.005] Ein wenig Licht[מֵעַט מִן הָאוֹר] Hanan Porath, Journal⁵⁹⁸

„So spricht der HERR: Wehre deiner Stimme das Weinen und deinen Augen die Tränen! Denn es gibt noch⁵⁹⁹
einen Lohn für deine Mühe, spricht der HERR; und sie sollen wiederkommen aus dem Lande des Feindes; 17 und es ist Hoffnung vorhanden für deine Zukunft, spricht der HERR, und deine Söhne werden zu ihren Grenzen zurückkehren! (Jeremia 31, 16-18).

Thema das sich mit neuem Inhalt füllt, und das zum ersten Mal durch Rav Zvi Jehuda Kook und seine Schüler aufgebracht wurde.

Da Rav Aviner sich selbst als jemanden sah, der eine positive Haltung gegenüber dem Staat Israel hatte, aber den Aufruf zum Ungehorsam gegenüber dem Räumungsbefehl in Gaza, Armee und Polizei nicht zurückwies, fand er sich unter den aktiven Unterstützungskräften zur Beruhigung der zu räumenden Leute von Gush Katif. Seine Funktion dort war es, gewaltsamen Widerstand gegen die Räumung zu verhindern. Am Ende zerriss er die Kleidung der geräumten Leute - als Zeichen der Trauer.

Rav Zvi Israel Thau

Der Theologie des Rav Thau (*1937 in Wien) gemäß liegt die Ursache des Rückzugsdekretes in der Abspaltung der säkularen Zionisten, die er die „Abgespaltenen vom Heiligen“ nennt. Menschen, die seiner Meinung nach zum Volk Israel gehören, aber vom Rückzugsplan besessen sind und ihn als Alternative zur religiösen Besessenheit sahen: „Die geistige Überlegenheit im Zuge des Sechs-Tage-Krieges flaute schnell ab. Und ihren Platz nahmen der Zweifel und die Unsicherheit allen nationalen Belangen gegenüber ein. Wie sind wir in eine derart tiefe ideologische Krise geraten, bis hin zum ‚Post-Zionismus‘, bis hin zum jetzigen Abzugsplan?“⁶⁰⁰ In Rav Thaus Augen begründet im Augenblick die Abspaltung der Säkularen gegenüber dem wahren Ziel des Staates die reale Spaltung des Volkes Israel. Das sollte dem gesamten Volk die Augen öffnen, neu über die Rückkehr zu den Prinzipien nachzudenken, und darüber zur Tat zu schreiten. „Nun denn, über Straßenabsperungen und Gewalt werden wir zur Erlösung unseres Volkes mit Gottes Hilfe nicht beitragen, diese sind nur äußerliche Phänomene und Symptome und reichen nicht an die Wurzel des Problems, wie ein Hund der nur den Stock beißt.“ Er empfahl seinen Schülern, sich der Wut und Verzweiflung zu enthalten (den Straßensperren und Demonstrationen): „Das Aufgehen in Wut und Verzweiflung schadet der gesamten Lage, und geht in Niederlage um Niederlage auf.“⁶⁰¹

Rav Thau sprach sich gegen die Befehlsverweigerung aus, gemäß seiner Überzeugung, dass man nicht in den Stock des Schlägers beiße, aber man solle gegen die Wurzel des Übels kämpfen, und das sei die Spaltung des Volkes. Doch je näher das Datum des geplanten Abzugstermins rückte, desto stärker wandelte sich auch seine Ansicht. Der Forscher Yair Sheleg bezog sich auf dieses Umdenken in einem Aufsatz in der „HaAretz“: „Der Ungehorsam des Rav ist unklar, demnach sei der entschiedene Ungehorsam zwar verboten, doch es war an seinen Schülern, ihren Befehlshabern zu erklären, dass sie „nicht in der Lage“ seien, solcherart Befehle auszuführen.“⁶⁰²

Er rief seine Glaubensanhänger und Unterstützer dazu auf, sich nicht durch Befehlsverweigerung zu widersetzen, sondern den Befehl von vornherein zu umgehen: „Wir mussten während des Rückzugs

ונשאר גם הוא [Kapitel:]der dem Volk, so darauf ist, den Odem gibt[עליה Zvi Israel Thau, ⁶⁰⁰ לאלוהינו יובלינו גם, 2006, S.]Hosen Yeshuhot Verlag[ישועות חוסן ישועות], dass sie auch sollen unserm Gott übrigbleiben 166.

Die Liebe [אהבת הצדק, Kapitel:]der dem Volk, so darauf ist, den Odem gibt[עליה Zvi Israel Thau, ⁶⁰¹ , 2006, Seite 50.]Hosen Yeshuhot verlag[ישועות חוסן ישועות], zur Gerechtigkeit

, Die Zeitung Ha'aretz, 15.]Der graue Ungehorsam von Rabbi Thau[של הרב טאו Sheleg Yair, ⁶⁰² September 2004.

nicht in Gush Katif sein.⁶⁰³ In der Broschüre, die unter den Bewohnern der Region Halutza, nach dem Besuch des Rabbiners anlässlich des 10-jährigen Jubiläums des Rückzugs, veröffentlicht wurde. Rabbi Thau glaubte auch, dass der Rückzug eine gute Chance hatte, abgesagt zu werden, wenn man die Ursache des Abzugsplans beseitigt hätte. Wie gesagt glaubte er an die Fähigkeit des Individuums in der Gruppe, dem Abzugsplan entgegenwirken zu können. Rav Thaus Aufruf „Von Angesicht zu Angesicht“ zu agieren, um alle Angehörigen des Volkes Israel einander wieder näher bringen zu können, kann als Aufruf zur Einbeziehung der Gläubigen gesehen werden, doch dieser Aufruf verblieb lediglich in seinem Lehrhaus.

Zehn Jahre nach dem Abzug aus Gaza

Als Zusammenfassung der Ergebnisse lässt sich festhalten: Sowohl die Rabbiner, die zur Befehlsverweigerung, als auch die Rabbiner, die zur Achtung der staatlichen Entscheidung aufriefen, sahen den Abzug aus Gaza als eine lokale Krise. Fast alle Rabbiner außer Rav Thau behaupteten, dass man das ganze Bild sehen müsse, und das sei insgesamt positiv. Denn die jüdischen Siedlungen dehnten sich weiter aus, wie auch die Welt der Thora und die Welt der Jeshiva.

Rav Hanan Porath glaubte, dass das Volk Israel wieder an die Orte zurückkehren wird, aus denen es vertrieben wurde, wie einst seine Familie, die aus Kfar Etzion vertrieben wurde. Rav Zalman Melamed formulierte diese Haltung so: „Schwierigkeiten gibt es hier und da, aber unsere Verbindung zur Eretz Israel kann man nicht unterbrechen, sie wird stärker und stärker. Das Land wurde aufgebaut in Galiläa und in der Negev, in Sharon und Samaria, und in allen Landesteilen. Es gibt umkämpfte Orte, aber Ausdehnung und Fortschritt werden sich nicht aufhalten lassen.“⁶⁰⁴ Rav Dov Lior meint: „Wir werden deswegen unseren Glauben in den Pfaden des Herren an die Rückkehr des Volkes Israel in unser Land nicht verlieren.“⁶⁰⁵ Rav Aviner blickt in die Zukunft: „Aber wie gesagt geben wir nicht auf, werden uns nicht in Selbstanklagen oder Beschuldigungen anderer ergehen hinsichtlich der Vergangenheit, sondern weiter vorwärts streben zu noch höheren Zielen.“⁶⁰⁶ Und Rav Thau schreibt: „Baut weiter! Aber wir haben verstanden, dass Jerusalem nicht an einem Tag erbaut wurde, und so nicht die Erlösung Israels. Deshalb zogen eure Väter bereits in der ersten Nacht nach der Räumung zu den Siedlungen, und am Morgen schon legten sie den Grundstein im Halutza-Gebiet. Sie wurden nicht gebrochen. Aber sicher tat es ihnen um den Verlust leid.“⁶⁰⁷

Frag deinen Vater und sag es dir, deine Ältesten und sie [זקניך ויאמרו לך , Thau, Zvi Israel⁶⁰³ ,
 , 2015, S. 5.]Interne Ausgabe, Nave יהודים פנימית ישוב נווה ,]werden es dir sagen

, Journal "Kumi Uri", Band 6, 06. 2006.]Um unsere Wege zu klären[Zalman Melamed, ⁶⁰⁴

, Ein Konferenz in Rabbi Kooks Haus,]Gedanken nach der Vertreibung [מחשבות לאחר הגירוש] Dov Lior,⁶⁰⁵
.9.2005, <https://www.yeshiva.org.il/midrash/3924> zuletzt gesehen: 27.06.2019.7

Wer den [הוא יבנה] Liebe und Glaube[ואמונה] Shlomo Chaim Aviner, Journal ⁶⁰⁶
 , Wochenabschnitt Devarim (Deuteronomion), 30.06.2006.]Block zerstört, wird ihn bauen

Frag deinen Vater und sag es dir, deine Ältesten und sie [זקניך ויאמרו לך , Thau, Zvi Israel⁶⁰⁷
7-8. , 2015, S.]Interne Ausgabe, Nave יהודים פנימית ישוב נווה ,]werden es dir sagen

Die Ereignisse des „Tag Mechir“ („Preisschild“)

Aber entgegen diesem eher optimistischen Zukunftsausblick der Rabbiner gab es auch zusätzliche Entwicklungen, die nicht im direkten Zusammenhang mit den Schülern des Rav Zvi Kook und der Jeshiva „Merkaz haRav“ standen. Zu nennen sind die Ausbrüche von Gewalt und Terror, die als „Tag Mechir“ bekannt wurden. Die religiös-zionistische Bewegung brauchte drei Jahre, um sich von der Krise des Gaza-Rückzugs zu erholen und eine angemessene Reaktion auf die tiefe Enttäuschung dem Staat gegenüber zu finden. Doch bereits bei der Räumung der illegalen jüdischen Siedlung Amona in der Westbank durch israelische Polizei und Militär am 1. Februar 2006, einige Monate nach dem Gaza-Abzug, trat ein harter Kurswechsel in der Beziehung zur Heiligkeit der Staatsentscheidungen ein, als einige Jugendliche der religiös-zionistischen Bewegung mit aller Kraft die Räumung der Siedlung Amona zu verhindern suchten. Die Räumung wurde von den Sicherheitskräften gewaltsam durchgeführt. Das stand im krassen Widerspruch zu den Auseinandersetzungen, wie sie sich meistens bei Räumungen ereigneten, und die frei von Gewalt waren.

Die Aktivitäten des „Tag Mechir“ („Preisschild“) nahmen im Verlauf des Jahres 2008 mit der Räumung der Gebäude des gleichfalls illegalen Außenpostens Izhar ihren Anfang. In der Reportage, die den Vorfall abdeckte, wurde geschrieben, dass die Methode des „Preisschildes“ folgende war: „Einen hohen Preis zu erheben für jede Aktivität dieser Art von der Armee und der Polizei.“⁶⁰⁸ Am ersten Tag des „Tag Mechir“ wird berichtet: „Der Verkehr auf der Shilo-Kreuzung, Ti-Kreuzung, der Kreuzung Rahelim, Hawara, Hativat Shomron und anderer wurde blockiert. In Izhar erzählte man, dass die Armee bekanntgab, dass sie keine Kräfte zu allen Schauplätzen senden konnte, um die Proteste zu stoppen, womit sich die Methode als Erfolg erwies. Vor Ort kam es zu schweren Zusammenstößen zwischen Juden und Arabern, große Weide- und Olivenbaumflächen wurden in Brand gesteckt. Auch in Asirah El Kablija kam es zu einer heftigen Konfrontation, in deren Verlauf ein Haus abbrannte, während die Armee diesbezüglich meldete, dass „sie keine Militäreinheiten dorthin entsenden konnte.“

Angesichts dieser Ereignisse erhob sich für meine Dissertation die Frage: Sind diese Ereignisse des „Tag Mechir“ ein Gegenmodell zum gewaltfreien Abzug der Siedler aus Gaza zu verstehen oder als ein eigenständiges Phänomen der Radikalisierung der Siedlerbewegung? Hierzu sind drei unterschiedliche Erklärungsmodelle zu nennen:

Erstens der Einfluss des Abzugsplanes auf die religiös-zionistische Öffentlichkeit. Die Aktivisten der „Tag Mechir“ gehören zur religiös-zionistischen Öffentlichkeit, ihre Familien wurden aus dem Gush Katif-Gebiet vertrieben, sie haben die Krise auf persönliche Weise erlebt und nicht nur auf der politischen oder Glaubensebene. Hieraus ergibt sich die mögliche Assoziation, dass die Ereignisse des „Tag Mechir“ nun tatsächlich ein direktes Ergebnis der Vertrauenskrise waren, die diese Bewegung mit dem Abzug aus dem Gazastreifen erlebte. Jene Aktivisten des „Tag Mechir“ drückten so ihr fehlendes Vertrauen gegenüber dem Staat aus und unterstellten dessen mangelnde Fähigkeit, für ihre Zukunft Verantwortung zu übernehmen. Auf diesem Weg brachten sie auch ihre Enttäuschung zum Ausdruck, die sie gegenüber den zionistisch-religiösen Rabbinern fühlten. Ihrer Meinung nach

Entscheidungsträger werden vor der [מקבלי ההחלטות יחשבו פעם נוספת לפני האירוע הבא] Hagit Rotenberg,⁶⁰⁸ , Band 298, 29.06.2008.]Kanal Sieben[ערוץ שבע],nächsten Veranstaltung wieder nachdenken <https://www.inn.co.il/Besheva/Article.aspx/7528> , zuletzt gesehen: 01.07.2019.

waren diese zu sehr auf Staatslinie und erhoben keine Proteste mehr gegen diesen - wie sie es noch in der Zeit des Abzugs taten. Die Rabbiner galten den Vertretern des „Tag Mechir“ als unauthentisch.

Als Untermauerung für dieses Erklärungsmodell kann man den Aufsatz von Anath Roth „Der religiöse Zionismus als Testfall der Staatlichkeit – von Kfar Maimon bis Amona“ betrachten.⁶⁰⁹ In ihm beschreibt sie den Gesinnungswandel innerhalb des religiös-zionistischen Blocks, der den Staat unterstützte und Gewalt vermied, aber dann das Ankommen in der Realität am Tag danach erlebte. Ein Erwachen, das eine prophezeite Gewalt nach sich zog. Es schien erwiesen, dass es möglich war, Siedler zu besiegen und Siedlungen im Handumdrehen zu räumen, schnell und gewaltlos, und das bahnte den Weg für die nächsten Rückzüge.

Dieser Interpretation der Aktivitäten des „Tag Mechir“ steht das Modell gegenüber, die Ereignisse des „Tag Mechir“ als Ergebnis der Entwicklung einer allgemeinen politischen Radikalisierung in Israel zu betrachten. Dort ist die Hypothese, die Gewaltaktivitäten des „Tag Mechir“ hätten auch ohne den Gaza-Abzugsplan geschehen können, wie es Don Yahia Eliezer bereits in einem Aufsatz aus dem Jahr 2003 voraussah.⁶¹⁰ Er wies damals in diesem Aufsatz darauf hin, dass der Widerstand gegen den jüdisch-säkularen Staat in Wahrheit das Ergebnis einer „kognitiven Dissonanz“ zwischen messianischer Erwartung und staatlicher Realpolitik war, dass also die religiös-zionistische Bewegung versuchte, diese Dissonanz in ihrer Eigenwahrnehmung durch Aktivitäten zu harmonisieren. Dies geschah jedoch ohne viel Erfolg. Eliezer zeichnet nach, wie die zionistisch-religiösen Jeshivot zur politischen Radikalisierung der religiös-zionistischen Bewegung beitrugen, und das noch bevor es überhaupt um einen Abzugsplan oder die Räumung von illegalen Außenposten in der Westbank ging: „Im Ansatz einer fundamentalistischen Ausweitung in der Version des Rav Kook war von Anfang an das Potenzial zu einem national-politischen Radikalismus angelegt, dass nämlich die Ausweitung der Sphäre des Heiligen in diesem Ansatz und des Einflussbereichs (des Heiligen) auf die nationalen Werte zu einem kompromisslosen Kampf für die nationalen Ziele führen sollte, die als unveräußerlicher Bestandteil eines heiligen Ganzen und eines religiösen Wertekanon aufgefasset wurden.“⁶¹¹ Mit diesen Worten beschreibt Don Yahia die Radikalität, die erforderlich ist für eine Situation, in der der Zusammenstoß zwischen den Werten der National-Religiösen und den Entscheidungen des Staates drohe. Don Yahia Elieser nach sind diese Aktionen ein Ergebnis der Schwierigkeit, die säkularen Institutionen des Staates in das eigene Weltbild einzubinden. Das bedeutet eine kaum zu überwindende Schwierigkeit, weshalb die Dissonanz sich in terroristischen Akten Bahn bricht: Die Aktivisten versuchen offenbar, die Dissonanz in ihnen selbst einseitig aufzulösen. Dieses Modell lässt sich auf die „Tag Mechir“-Aktionen übertragen, allerdings wurde dieser Text 2003, also vor der Entscheidung des Gaza-Abzugs, verfasst.

Ein dritter Weg für eine Erklärung des Phänomens „Tag Mechir“ lautet: Diese Gewalttaten markieren in Teilen der religiös-zionistischen Öffentlichkeit den kategorialen Übergang vom Selbstverständnis als

Religiöser Zionismus, untersucht die [מכפר מימון עד עמונה] Anath Roth,⁶⁰⁹ Der Rückzugsplan - Der חלום ושברו – תוכנית ההתנתקות [Idee der Staatlichkeit - Von Kfar Maimon bis Amona], Yaacov Bar Siman Tov (Hrsg.), Jerusalem Institute for Policy Research, 2009.]Traum und sein Zusammenbruch

Das Buch und das Schwert - [הספר והסייף] Eliezer Don Yehia,⁶¹⁰ 100 Jahren [מאה שנות ציונות דתית – היבטים רעיוניים] Nationale Jeschiwas und politischer Radikalismus in Israel, Avi Sagi und Dov Schwartz (Hrsg.), Bar-Ilan Press, 2003, S. 187.]religiösen Zionismus - Aspekte von Ideen

Ibid, S. 193⁶¹¹

Immigrant zum Selbstverständnis als Kolonisatoren. Im November 1995 ermordete Yigal Amir den damaligen Ministerpräsidenten Ishaq Rabin. Die gesamte religiös-zionistische Öffentlichkeit wurde in den Medien zum Verfolgten und dieses Mordes beschuldigt. Der gewaltfreie Kampf gegen den Abzugsplan war die Gelegenheit, der säkularen Öffentlichkeit und den Meinungsmachern zu zeigen, dass gerade die Gruppe, die als mörderisch und gewaltsam galt und schändlich beiseite gestoßen wurde, sich völlig der Gewalt enthielt. Man ging davon aus, dass, wenn man diesen Test bestehe, die religiösen Zionisten und Siedler wieder Teil der staatlich-politischen Elite werden könnten. Der Gewaltverzicht war, wie gesagt, ein Mittel zu einem höheren Zweck, er war wichtiger als die Verhinderung des Abzugsplanes.

Einige Jahre später fühlten sich die Kinder der aus Gush Katif und Gaza geräumten Familien sicher und auf dem richtigen Weg. Sie lebten in Übereinstimmung mit ihren Werten und suchten vor allem nicht aufzufallen. In der sog. Hügel-Jugend („Noar haGvaot“), also religiösen Jugendlichen aus der Siedlerbewegung, die illegal neue Außenposten auf palästinensischem Land in der Westbank besetzten und dieses urbar machten, kam es auf Verhaltensebene sogar zu einer Annäherung an die Gruppe der säkular-zionistischen Pionierbewegungen der Vergangenheit: die Hügel-Jugend war eine Art neuer jüdisch-religiöser Version des Kibbuznik David ben Gurion. Diese beiden Gruppen, säkulare wie religiöse Zionisten, riefen zur Errichtung eines neuen zionistischen Gefüges auf dem von den lokalen Einwohnern besetzten Gebieten auf.

Den israelischen sog. Neuen Historikern zufolge⁶¹² war das zionistische ein kolonialistisches Unternehmen: die Hauptressource war die Erde, darüber hinaus bestand kein Willen dazu, sich in die angestammte Gesellschaft zu assimilieren, wie in den französischen und britischen Kolonien in weiten Teilen Afrikas, die isoliert waren und durch billige Arbeitskräfte der einheimischen Bevölkerung ernährt wurden, während sie die Ressourcen vor Ort ausbeuteten.

Dieser Vergleich mit dem Kolonialismus ist ein Versuch, die mögliche Zukunft der Noar haGvaot und der „Tag Mechir“- Bewegung zu verstehen. Er kann dabei helfen, die Anhänglichkeit der Noar haGvaot an die Lehre des Rav Ginsburg zu erklären. Tatsächlich war Rav Ginsburg ein Migrant per definitionem. Er wurde in den Vereinigten Staaten geboren und immigrierte nach Israel. Doch das hindert ihn nicht daran, sich zu dem Ort zugehörig zu fühlen, an dem er nicht geboren worden war. Darüber hinaus sah er diesen Ort als natürlichen Ort für ihn an und nicht für die Bevölkerung, die dort bereits seit Generationen lebte. Viele Anhänger der religiös-zionistischen Siedlerbewegung ähneln den Buren in Südafrika, die ins Zentrum des afrikanischen Kontinents wanderten, um vor Zusammenstößen mit britischen Besatzern zu fliehen, und schließlich entschieden, mit ihnen gemeinsame Sache zu machen, um ihre Interessen voranzutreiben. Genauso streiften die religiösen Zionisten der Siedlerbewegung durch die besetzten Gebiete, um ihren Glaubensgesetzen gemäß zu leben. Die Abzugskrise machten ihnen deutlich, dass sie an einer säkular-israelischen Regierung teilnehmen und Einfluss auf deren Entscheidungen ausüben mussten.

Anita Shapira: The Debate over the “New Historians” in Israel. In: Eliezer Ben-Rafael, Julius H. Schoeps,⁶¹² Yitzhak Sternberg und Olaf Glöckner (Hrsg.): Handbook of Israel: Major Debates. Walter de Gruyter, München 2016, S. 888–908.

Das Verhältnis der zionistischen Rabbiner zu den Aktivitäten des „Tag Mechir“

Die Reaktion von Rav Zvi Israel Thau auf die Aktionen des „Tag Mechir“ finden sich in dem Artikel von Dr. Gadi Gevrihu, des Vorsitzenden des „Tag Mechir“-Forums, in der Zeitung HaAretz, das gegen die Aktivitäten des „Tag Mechir“ und das Buch „Thorath HaMelech“⁶¹³ anscrieb: „Wir müssen die Worte des Rav Zvi Thau verinnerlichen – über die Mitglieder des ersten Jüdischen Untergrunds (der terroristische Jüdische Widerstand war Anfang der achtziger Jahre aktiv und wurden am 27.4.84 gefasst): „Wir haben es mit einer messianischen Sekte zu tun, die die Erlösung des Volkes Israels mit der Waffe in der Hand herbeiführen möchte; [...] Dies ist die Auffassung oberflächlicher, engstirniger Kabbalah-Gelehrter, die zu Ruin und Zerstörung führt.“⁶¹⁴ Dieser Quelle zufolge blieb Rav Thau dieser Meinung treu, seit er die Aktivisten des „Tag Mechir“ sah, dieser messianischen Sekte, die dem Volk Israel die Offenbarung durch Gewalt, Herabwürdigung des Islam oder Verletzung Unschuldiger näherbringen wollten. Diese Aktivisten seien in Wirklichkeit Akteure, die den Prozess der Erlösung unterbrachen und zu unserem Untergang führten.

Auf der religiös-zionistischen Internetseite „Kippah“ veröffentlichte Uri Polack das Verhältnis des Rav Shlomo Aviner zu den Aktionen des „Tag Mechir“ unter der Überschrift „ Es ist verboten, die arabischen Besitzrechte zu verletzen“: „Unser Streit mit den Arabern geht um die Frage, wem dieses Land gehört, aber das erlaubt es uns nicht, sie zu beleidigen, zu bestehlen, zu belästigen.“⁶¹⁵

Nach einigen Aktionen des „Tag Mechir“ bezog Rav Zalman Melamed sich in seinem Wochenunterricht auf diese und sagte, dass man zunächst einmal, bevor man den „Tag Mechir“ verurteile, untersuchen sollte, ob die Gefahr von jüdischer Seite ausgehe. Und wenn es so wäre, sollte man klären, woher diese komme, d. h. aus welchen Kreisen. Er fügte hinzu, dass die Anschläge nichts zum Erreichen der Ziele der religiös-zionistischen Öffentlichkeit beitragen, ferner, dass „es eine Möglichkeit gibt, dass diese jenen eher schädigen.“⁶¹⁶ Die Reaktion des Rav Melamed auf die Aktivitäten des „Tag Mechir“ war also nicht gerade enthusiastisch; er versuchte desweiteren, jene Aktivitäten an den Rand der religiös-zionistischen Öffentlichkeit zu drängen.

Es war mir nicht möglich, das Verhältnis des Rav Dov Lior zu den „Tag Mechir“-Aktivitäten auszumachen. Aber es ist wichtig herauszustellen, dass er unter dem Verdacht der politischen Aufwiegelung verhaftet wurde, denn er gab seine Einwilligung und seine Empfehlung zu einem Buch

- der Königsweisung[דיני נפשות בין ישראל – תורת המלך – Itzhak Shapira / Rav Yoseph Elizur,⁶¹³
, Yitzhar, 2009.]Od Yoseph Chai[עוד יוסף חיי, הוצאת אוד יוסף חיי, Strafrecht zwischen Israel und den Nationen

, Zeitung Ha'aretz, 22.8.2015.]Der Bestseller - Die Thora des Königs[תורת המלך – המכר רב המכר – Gadi Gevrihu,⁶¹⁴

Liebe Brüder: Die Geschichte des jüdischen קורות המחתרת היהודית – אחים יקרים – קורות המחתרת היהודית [Zitat von: Hagai Segal,
, Jerusalem 1987, S. 216-217.]Keter Verlag הוצאת כתר,]Untergrunds

, vom 15. März]Es ist verboten, arabisches Eigentum zu beschädigen[אסור לפגוע ברכוש ערבי] Uri Polack,⁶¹⁵
<https://www.kipa.co.il/>. Zuletzt gesehen: 01.07.2019. <https://www.kipa.co.il/>2011, <https://www.kipa.co.il/>

Zalman Melamed, <https://www.yeshiva.org.il/midrash/video/16978>, 8. Oktober. 2011. Zuletzt gesehen:⁶¹⁶
01.07.2019.

der Königsweisung) hebr. „Thorat haMelech“⁶¹⁷), das Buch befasst sich mit halachischen Fragen der Tötung eines Nichtjuden, sowohl in Friedenszeiten als auch in Kriegszeiten. Die Frage stellte sich angesichts der Relativität des Verbots "Du sollst nicht morden", das angeblich den Mord an einer Person in irgendeiner Weise verhindert. Aber dieses Buch ordnet die Fälle an, in denen es möglich ist, zu töten, ohne das strenge Tora-Verbot und die Strafe, für die er beschnitten ist, zu verletzen.

Das Buch wurde von den Rabbinern geschrieben, beide vom Od Yosef Chai Yeshiva in Yitzhar. Yitzhar ist eine Siedlung südlich von Nablus und liegt in der Nähe des arabischen Dorfes 'Asira al-Qibliya. also Regierungslehre, das einen halachischen Weg als korrekt beschreibt und ihm zustimmt, der die Verletzung der Rechte von Nicht-Juden ermöglicht.⁶¹⁸

Der Aufstieg des Rav Izhaq Ginsburg

Der Rabbiner Izhaq Ginsburg machte sich für zwei Prinzipien stark: Für ein messianisches Israel und ein Großisrael. Die Idee des Großisrael sah er nicht als Selbstzweck, sondern als Weg an. Den einzigen Weg, der es einem Juden ermögliche, zu seinem Wesen zu finden. Ein Zitat: „Aber warum braucht es das ganze Land? Wer das sagt, versteht nicht, was Erez Israel in Wahrheit bedeutet. „Ein Land, auf das dein Herr achthat. Beständig sind die Augen des Herren, deines Gottes, darauf gerichtet“.⁶¹⁹ Das bedeutet, dass das gesamte Land dem Volk Israel gegeben wurde, und „es ist uns nicht erlaubt, Fremden auch nur einen kleinen Teil davon zu geben.“⁶²⁰

Rav Ginsburg war kein Ideologe des religiösen Zionismus gemäß der Lehre Rav Kooks. Aber von den Anfängen seines religiösen Weges an vertrat er extreme Meinungen. Er scheute nicht davor zurück, in einem Booklet Akte extremer Gewalt in der Segnung Baruchs, „Baruchs des Helden“, zu verherrlichen: In dem Booklet⁶²¹ lobte er die Tat von Dr. Baruch Goldstein, der im Grab der Patriarchen in Hebron eine große Zahl muslimischer Beter erschoss. Das Motto des Rav Ginsburg heißt Rückkehr zur Natur, zurück zu einem ursprünglichen, reinen Gefühl; das gleiche Gefühl, das auch die Hügel-Jugend für ihre Entscheidung zu Landwirtschaft, Tierhaltung und unmittelbarer Nähe zur Erde in Anspruch nahm.

- der Königsweisung[דיני נפשות בין ישראל – תורת המלך – Itzhak Shapira / Rav Yoseph Elizur,⁶¹⁷, Yitzhar, 2009.]Od Yoseph Chai Verlag[עוד יוסף חי הוצאת,]Strafrecht zwischen Israel und den Nationen

Dov Lior wurde freigelassen; Rechte Aktivisten versperren den Zugang zu Jerusalem, Ynet, 27.06.2011. ⁶¹⁸
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4087822,00>. Zuletzt gesehen: 01.07.2019.

Deuteronomium 12,11.⁶¹⁹

, <https://www.derech-chaim.org/kidush/>, 22.04.2013. Zuletzt gesehen: 01.07.2019.]Kiddush Hashem[קידוש השם] Izhaq Ginsburg,⁶²⁰

Baruch HaGever – Gesegnet aber ist der Mann. Der Titel der Broschüre stammt aus einem Vers in Jeremia ⁶²¹
(7,17):

„Gesegnet aber ist der Mann, der sich auf den HERRN verläßt und dessen Zuversicht der HERR ist “.

Das Verhältnis des Rav Ginsburg zur „Tag Mechir“-Bewegung ist affirmativ: In den mittleren Tagen des Pessach-Festes von 2014 rief Rav Ginsburg unter der Überschrift: „Im Lande Israels seien freie Männer“ im Außenposten Izhar eine Versammlung ein. Der Journalist Jehuda Yifrah schrieb dazu, dies sei das erste Mal gewesen, dass sich Rav Izhaq Ginsburg im großen Rahmen und direkt auf das spezifische Phänomen der „Tag Mechir“-Taten bezogen habe und diese gebilligt habe. Rav Ginsburg sehe in diesen Aktionen einen zwingenden Anteil für die Entwicklung der jüdischen Seele und für die Befreiung von einer Fremdherrschaft.⁶²²

Die Vertrauenskrise laut Inbari

Motti Inbari untersuchte die Vertrauenskrise unter den Anhängern der religiös-zionistischen Öffentlichkeit nach dem Abzug aus Gaza und schrieb: „Der Prozess des Rückzugs stellt eine Fallstudie für eine Untersuchung dar, wie die religiös-zionistische Öffentlichkeit die Vertrauenskrise in ihrer Gesamtheit bewältigen konnte; eine Untersuchung der Bewältigung insbesondere bei den Halacha-Lehrern dieser Bewegung, jenen, die danach trachteten, neue religiöse Verhaltensmuster zu entwerfen.“⁶²³ Weiterhin betonte er: „Der Standpunkt der Aktivistensektion der Gush Emunim-Rabbiner, die mit der Schule des „Merkaz Rav“ gleichzusetzen sind, können nicht mit den Standpunkten der Siedlerbewegung in ihrer Gesamtheit gespiegelt werden.“⁶²⁴ Nach Inbari handelt es sich um zwei wichtige Schulen, die aus der religiös-zionistischen Bewegung stammen und von ihr abzweigen. Es gebe keinen wesentlichen Unterschied der verschiedenen Sektionen in der religiös-zionistischen Ideologie, sondern Unterschiede in der Art der Praxis. „Rückblickend hat sich die Kluft zwischen beiden Strömen jedoch verringert.“ In Anbetracht der Reaktionen beider Seiten sieht es so aus, als ob die beiden gegensätzlichen Lager in ihrem Kern nach einer Ausrichtung des Staates gemäß der Thora trachteten und den säkularen Staat abzuwechseln wünschen. Die Auseinandersetzung zwischen beiden Lagern dreht sich hauptsächlich um den richtigen Weg dorthin.

Inbari schloss seinen Aufsatz mit der Frage, was von der Zukunft zu erwarten sei, wie und wohin sich die religiös-zionistische Ideologie entwickle: „Wohin strebt das System des religiösen Zionismus und des Gush Emunim, welcher dieser Trends wird sich meiner Einschätzung nach durchsetzen? Dafür sollte man zunächst einmal sagen, dass eine ehrliche Prüfung der Gush Emunim-Siedler am Vorabend des Abzugsplans lehrt, dass nur eine Minderheit von ihnen an Demonstrationen gegen den Plan teilnahm.“⁶²⁵ Doch im Jahr 2012, in einem Interview mit Tomer Persiko, das auf der Seite „Die Schleife Gottes“ („Lulaat haEl“) veröffentlicht wurde, hob Inbari die Radikalisierung hervor, zu der es

Das religiöse Manifest hinter [„חבלי לידה של עם חדש“, Yifrah Yehuda, ⁶²² NRG News:]dem "Preisschild": "Geburtswehen eines neuen Volkes <https://www.makorishon.co.il/nrg/online/11/ART2/575/555.html>, 24.4.2014. Zuletzt gesehen: 01.07.2019.

Motti Inbari, ⁶²³ פונדמנטליזם במשבר: יחס האוטוריטות הרבניות של גוש אמונים לדילמות התיאולוגיות שנגרמו בשל Fundamentalismus in der Krise: Die Einstellung der rabbinischen Autoritäten von Gush [תוכנית ההתנתקות]Emunim zu den theologischen Dilemmata, die sich aus dem Rückzugsplan ergeben , דיאלוג , בצל ההתנתקות: ד"ר Haim Misgav Udi Lebel]Im Schatten des Rückzugs: Ein strategischer Dialog in der Krise[במשבר , Karmel Verlag[הוצאת כרמל], Jerusalem, 2008, S. 307-308.]Hrsg.(

Ibid, S.286-287⁶²⁴

Ibid 288⁶²⁵

im Zuge des Abzugs kam: „Ich sehe eine Stärkung der Minderheitenposition, und wundere mich, wohin diese Bewegung wohl steuert. Ich sehe zwei potentielle Trends – einer davon könnte sein, dass Enttäuschung und Niederlage zum Ausbruch von Gewalt und Anschlägen führt.“⁶²⁶

Zusammenfassung

Ich habe die Reaktionen der Rabbiner auf den Abzug aus dem Gaza-Streifen vorgestellt und habe sie gemäß der Theorie der kognitiven Dissonanz analysiert. Die Ereignisse um den „Tag Mechir“ wurden in dieser Arbeit aus bereits oben erwähnten Gründen aufgenommen. Doch es gibt keine zwangsläufige Verbindung zwischen den Ereignissen des „Tag Mechir“ und den Rabbinern, deren Meinung ich in dieser Arbeit untersucht habe. Sie unterstützten diese Aktivitäten nicht, und diese Aktivitäten kamen nicht aus ihren Lehrhäusern. Die oben erwähnten Entwicklungen, d.h., die „Tag Mechir“-Ereignisse, spiegeln die Entfernung der nachfolgenden Generation von der Generation der zionistisch-religiösen Rabbiner: Diese Arbeit wirft einen Panoramablick auf die Austauschprozesse des Gavra, d.h. den Austausch der Führungspersönlichkeiten untereinander. Dieser Austausch-Prozess fand in der Öffentlichkeit statt.

Hier ist festzustellen, dass Einfluß und Arbeit dieser Rabbiner, die alle Schüler des Rav Zvi Jehuda Kook waren, beendet ist. Das ist das Ende eines Zeitalters des Bundes zwischen dem säkularem Staat Israel und der religiös-zionistischen Bewegung. Es ist gut möglich, dass wir momentan eine Zeit erleben, in der die neuen Anführer des religiösen Zionismus in Israel wie auch die junge Generation partikulare Forderungen erheben, die nicht mehr für größere Ziele, wie es in der Vergangenheit z.B. die Gründung und Erhaltung des säkularen Staates Israel waren, nicht mehr hintangestellt werden. Heute fordert die junge Generation ihren Platz im Staat und in der Gestaltung des Staates für die nahe und ferne Zukunft. Und so sprach denn auch Naftali Bennett, Vorsitzender der Partei „HaBeit HaJehudi“ auf einem Kongress zum zehnjährigen Jahrestag des Abzugs: „Das Ziel der Operation [war] – der Tod der Siedlung und das Brechen eines rechten Geistes. Ziel des Abzugs war das Aufhalten des Aufstiegs [einer neuen] Elite, die über Jahre legitimen Einfluss ausübte und durch linke Meinungen gefährdet wurde. Sie hatten das Gefühl, dass jemand das Gesetz geändert habe und sich nicht die Mühe machte, es ihnen zu sagen.“⁶²⁷ Bennetts Meinung nach war der Abzug aus Gaza ein Weg, die Judaisierung der israelischen Gesellschaft zu verhindern, wie auch ein Kampf zwischen den alten und neuen Eliten. Naftali Bennett wusste seine Worte richtig zu setzen, denn es handelt sich nicht um Meinungsverschiedenheiten in Angelegenheiten der Siedlungen in den besetzten Gebieten, Fragen der Ökonomie oder den Frieden mit den Palästinensern, sondern um die Frage nach dem Wesen des Staates und um seine grundsätzliche Ausrichtung.

Das [Tomer Persico, ⁶²⁶ <http://archive.is/HarN4#selection-117.1-117.73>, האלולולא האל –
Lulaat]messianische Judentum kämpft mit territorialen Kompromissen - ein Interview mit Prof. Motti Inbari
, Internet Seite von Tomer Persico, <http://archive.is/HarN4#selection-117.1-117.73>, האלולולא האל –
21.10.2012. Zuletzt gesehen: 01.07.2019.

[Demokratie im Test - Ein Jahrzehnt des Rückzugs] עשור להתנתקות – Naftalie Bennett, ⁶²⁷
. Ab 19:20 Minute Israel Democracy Institute, Eröffnungssitzung. <https://www.idi.org.il/events/3890>.

Zuletzt gesehen: 01.07.2019.

Aber die wichtigste Frage meiner Forschung war, ob die Radikalisierung des religiösen Zionismus beim Gaza-Rückzug bis hin zu den Aktivitäten des „TagMechir“ ein weiterer Schritt war, dessen Wurzeln in Gush Emunim zu sehen sind, oder ob die Radikalisierung aus einer Vertrauenskrise hervorging, die sich im Verlauf des Abzugs ereignete. Zur Verstärkung der Gewalt merkte Motti Inbari an, dass es späterhin zu keiner Verurteilung der Gewalt seitens der Anführer des religiösen Zionismus kam, jedenfalls zu keiner entschlossenen.⁶²⁸ Und so sei anzunehmen, dass diese sich immer mehr verstärken werde. „Wenn Gewalt von den zentralen Autoritäten nicht verurteilt wird und wenn der politische Gegner dämonisiert wird, und wenn die Ideologie, die spontane Gewalt rechtfertigt, in radikalen Kreisen an Schwung gewinnt, braucht man sich nicht zu wundern, dass Gewalt zum untrennbaren Bestandteil der Siedlerunternehmungen wird.“⁶²⁹

Was aber war das eigentliche Ziel bei der Verhinderung von Gewalt während des Abzugs? Im Aufsatz von Anat Roth gewinnt man den Eindruck, dass es der religiös-zionistischen Öffentlichkeit wichtig war, Teil einer demokratischen Kultur zu sein, und sich vom schlechten Ruf zu distanzieren, der dem religiösen Zionismus nach dem Mord an Rabin anhing: „Die Siedler“ wiederholten stets aufs Neue, dass, obwohl sie den Abzug als etwas „antizionistisches, unethisches und undemokratisches“ betrachteten, sie sich demokratischen Regeln verpflichtet sahen und nicht die Absicht hätten, diesem mit Gewalt zu begegnen.“⁶³⁰

Es sieht so aus, als ob diese Standpunkte, von Inbari einerseits und Roth andererseits, zwei Figuren auf der Landkarte des Umbruchs seien, der den religiösen Zionismus erfasst hatte auf seinem Weg hin zu Minister- und Regierungspositionen, in denen seine religiös-zionistischen Glaubens- und Staatsauffassungen zum Tragen kamen.

Diese Zeilen wurden am Vorabend der 21. Knesset-Wahlen geschrieben. Diese Wahlen werden ein Beweis für einige in dieser Zusammenfassung getroffenen Annahmen sein.

Das [Tomer Persico, ⁶²⁸ היהדות המשיחית מתמודדת עם פשרות טריטוריאליות – ראיון עם פרופסור מוטי ענברי] , Lulaat]messianische Judentum kämpft mit territorialen Kompromissen - ein Interview mit Prof. Motti Inbari , Internet Seite von Tomer Persico, <http://archive.is/HarN4#selection-117.1-117.73>, האלולאת האל –
Zuletzt gesehen: 01.07.2019. 21.10.2012.

Ibid.⁶²⁹

Nicht um jeden Preis - [Anat Roth, ⁶³⁰ לא בכל מחיר – מגוש קטיף עד עמונה, הסיפור מאחורי המאבק על ארץ ישראל] -
Von Gush Katif bis Amona, Die Geschichte hinter dem Kampf um das Land Israel, Yedioth Ahronoth Press und Hemed Books Verlag, Tel Aviv, 2014. S. 10.